ZÁKLADNÍ LATINSKÁ MLUVNICE

Dr FRANTIŠEK NOVOTNÝ A KOLEKTIV

ZÁKLADNÍ LATINSKÁ MLUVNICE

K VYDÁNÍ UPRAVIL

FRANTIŠEK NOVOTNÝ

Schváleno výnosem ministerstva školství ze dne 30. 11. 1955 č. j. 78005/55 E I/3 jako vysokoškolská příručka.

1957

STÁTNÍ
PEDAGOGICKÉ
NAKLADATELSTVÍ
PRAHA

Tato mluvnice je opravené a zčásti přepracované vydání *Latinské mluvnice pro střední školy*, jejíž první díl (hláskosloví a tvarosloví) napsali OTAKAR JIRÁNI a BOHUMIL RYBA (Praha 1934, dotisk 1946), druhý díl (skladbu) FRANTIŠEK NOVOTNÝ (Praha 1938).

V tomto jednosvazkovém vydání je ponecháno původní číslování paragrafů obou dílů zvlášť, poněvadž na ně odkazuje *Historická mluvnice latinského jazyka* F. Novotného (1. svazek Praha 1946, 2. svazek Praha 1955).

DÍL PRVNÍ

ÚVOD

Jazyk latinský (latina) náleží, stejně jako jazyk staroindický, řecký a jazyky keltské, slovanské a germánské, k jazykové čeledi indoevropské. Mluvilo se jím původně v části území při dolním toku Tiberu, v t. ř. Latiu (Lătium), jehož středem se stal již velmi brzy Řím (Rōma). S výbojl Římanů, kteří si v několika stoletích podrobili téměř celý tehdy známý svět, rozšířil se jazyk latinský nejen po celé Italii, nýbrž i po všech západních a částečně i východních krajích kolem Středozemního moře a na západě střední Evropy.

Na území tak rozsáhlém nemohla mluvená latina zůstati řečí jednotnou: jazyk vítězů se změnil v ústech jinojazyčných podrobených domorodců. Tak došlo povlovným vývojem k rozrůznění jazyků románských. Jsou tedy jazyky románské (italština, francouzština, španělština, portugalština a rumunština) přímým pokračováním latiny, ale nikoli latiny spisovné, nýbrž mluvy lidové (vulgární).

Ale ani v době, kdy jednotlivé jazyky románské dostoupily výše spisovné a začaly vytvářet vlastní písemnictví, nebylo poslání spisovné latiny skončeno. Zůstala nejen úředním a liturgickým jazykem katolické církve, ale po celý střední věk a v prvých stoletích věku nového byla i mezinárodním jazykem evropských vzdělanců vůbec. Střední věk měl též svou původní latinskou literaturu; v latinských překladech se dlouho šířila také díla, jejichž originály byly sepsány jazyky národními. Latiny se užívalo na území našeho státu nejen v písemnictví, ale dlouho i ve stycích úředních, v slovenské jeho části dokonce až do poloviny XIX. století. Bez znalosti toho jazyka nerozuměli bychom ani domácím historickým pramenům, psaným až do XV. stol. převážně latinsky, ani literárnímu latinskému dílu Kosmovu, Husovu, Komenského, Balbínovu, Purkyňovu. I dosud se udržuje v mnohých oborech vědních latinské názvosloví.

Hlavní význam latiny jest však v tom, že římskou literaturou zprostředkovala národům západní a střední Evropy antickou vzdělanost, vytvořenou starými Řeky a přejatou i obohacenou Římany, společný to základ nynější kultury evropského lidstva.

OBSAH DÍLU PRVNÍHO

(Číslice značí stránku.)

Úvod 7

I. HLÁSKOSLOVÍ

Abeceda 11
Rozdělení hlásek 12
Výslovnost hlásek a jejich skupin 14
Délka slabik 15
Přízvuk 16
K správné výslovnosti dlouhých a krátkých samohlásek . . . 17
Dělení slabik v písmě 19
Zkratky 19

II. TVAROSLOVÍ

Druhy slov 21
Flexe (ohýbání) 21
Flexe jmenná 22
Všeobecná pravidla o rodu jmen podstatných 23
Poměr rodu a pohlaví 23

Substantiva a adjektiva . . . 24

Skloňování substantiv 24
Substantiva I. deklinace . . . 26
Substantiva II. deklinace . . . 26
Adjektiva I. a II. deklinace . . 28
Substantiva III. deklinace . . 29
Adjektiva III. deklinace . . . 32
Substantiva IV. deklinace . . 35
Substantiva V. deklinace . . . 35
Zvláštnosti v skloňování substantiv a adjektiv 36
Skloňování řeckých substantiv. 39
Stupňování adjektiv 39
Adjektivní adverbia 43
Stupňování adverbií 44

Zájmena 45

Zájmena osobní 46
Zájmena přivlastňovací . . . 47
Zájmena ukazovací 48
Zájmena tázací 49
Zájmena vztažná 50
Zájmena neurčitá 50
Zájmenná adjektiva 51
Souvztažná zájmena, adjektiva a příslovce 53

Číslovky 54

Druhy číslovek 54
Poznámky k číslovkám . . . 55
Římský kalendář 59

Slovesa 61

Flexe slovesná 61
Druhy tvarů slovesných . . . 62
Tvoření tvarů slovesných . . . 63

Slovesa pravidelná 63

Rozdělení sloves pravidelných . 63
Přehled koncovek 64
Vzory pro I.—IV. konjugaci . 66
Vzory pro deponentia. 74
Jednotlivosti k časování . . . 76
Poznámky ke kmenům slovesným 77
Časování opisné 79
Seznam hlavních tvarů pravidelných sloves 80
Slovesa s tvary aktivními . . . 80
Deponentia 96
Semideponentia 98
Kolísání v rodě 98
Střídání konjugace 99
Slovesa schodná 99
Slovesa neosobní 100

Slovesa nepravidelná 101

Slovesa zdánlivě podobná tvarem 108

Příslovce 109
Předložky 110
Spojky 111
Citoslovce 111

Abecední přehled sloves obsažených v seznamu 113

HLÁSKOSLOVÍ

ABECEDA

Písmo přejali Římané od Řeků, ale nikoli přímo, nýbrž prostřednictvím Etrusků. I/1

V své konečné podobě měla latinská abeceda 23 písmen: **A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z,** v našem přepise malými písmeny *a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u* (*v*) *x y z.*

Římané znali jen velká písmena (tak řečenou majuskuli). Teprve v středním věku vznikla v písařské praxi obměnou písmen velkých písmena malá (tak řečená minuskule). Velkých písmen se užívalo tehdy jen na začátku nových odstavců, veršů nebo i vět. Důsledné užívání velkých písmen na začátku vlastních jmen je teprve novověké. 2

Nyní píšeme velká písmena jenom

a) na začátku vět,

b) u jmen vlastních a u slov od nich odvozených: *Rōma*[1]) ‚Řím', *Rōmanus*[2]) ‚římský', *Latinē* [čti latýné] ‚latinsky'.

Písmenem **I** označovali Římané jednak samohlásku *i*, jednak neslabičnou polosamohlásku *j*. Také my v písmu nerozlišujeme *i* a *j* a píšeme všude *i: iānua* [čti jánua] ‚dveře', *iūs* [čti jús] ‚právo', *Iūlius* [čti júlijus] ‚Julius', *coniungis* [čti konjungis] ‚spojuješ'. 3

Mezi samohláskami znělo neslabičné *I* jako zdvojené *jj: maior* [čti mäjjor] ‚větší', *eius* [čti ějjus] ‚jeho'. [Nesprávná je výslovnost má-jor, é-jus.] *I* se čte *ji* ve složeninách slovesa *iacere* [čti jacere] ‚házeti': *dēiciō* [čti déjició] ‚shazuji', *disiciō* [čti disjició] ‚rozhazuji'.

Písmenem **V** označovali Římané jednak samohlásku u, jednak neslabičnou polosamohlásku *v*. Na rozdíl od Římanů rozlišujeme v písmu *U, u* a *V, v*. Píšeme: *ursa* ‚medvědice', *Umbria* ‚Umbrie', ale *vapor* ‚pára', *Vergilius* ‚Vergilius'. 4

---

[1]) Dlouhé samohlásky Římané neoznačovali čárkami. Z důvodů praktických označujeme je v mluvnicích a cvičebnicích (nikoli v textech) ležatou čárkou nad písmenem, na př. *ā*. Krátké samohlásky, je-li toho třeba, označujeme obloučkem nad písmenem, na př. *ă*. — [2]) V prvních odstavcích, než budou vyložena pravidla o přízvuku (§ 18), budeme přízvučnou slabiku označovati **polotučně**; slova, v nichž takovéto označení není, vyslovují se jako v češtině s přízvukem na první slabice.

Rozlišování to je poměrně mladého původu. Podržujeme je z důvodů praktických, poněvadž psáti všude *u* jest sice vědecky důslednější, ale má (hlavně pro začátečníky) své nevýhody při čtení: *uua* = *ūva* ‚hrozen', ale *uulgus* = *vulgus* ‚lid'; *uoluere* = buď *vol-ve-re* ‚valiti' nebo *vo-lu-e-re* ‚chtěli'.

Náš dosavadní způsob přepisu má však tyto výjimky, v nichž ponecháváme *u*, ačkoliv vyslovujeme *v:*

a) *qu* a *ngu* se čte *kv*, *ŋgv:*
aqua [čti akva] ‚voda', *lingua* [čti liŋgva, v.[1])§ 15, odst. 2][2] ‚jazyk';
b) *su* se čte *sv*, tvoří-li s následující samohláskou slabiku.[2] *suāvis* [čti svá-vis] ‚sladký', *suādeō* [čti svá-de-ó] ‚radím'.

5 Písmene **K** přestali již Římané sami brzy užívati. Jenom v několika slovech (a hlavně jejich zkratkách) se zachovalo *K* před *a:*
K. = *Kæsō* [Římané čtli kae-só, my ké-zó] příjmení;
K. = *Kal.* = *Kalendæ* [Římané čtli ka-len-dæ, my ka-len-dé] ‚první den v měsíci'.

6 Písmeno **C** označovalo v nejstarší latinské abecedě jednak souhlásku *g*, jednak souhlásku *k*. V platnosti *g* se udrželo jen ve zkratkách dvou osobních jmen *C.* = *Gāius* [čti trojslabičně gá-ji-us] a *Cn.* = *Gnaeus* [Římané čtli gnæ-vus, my gné-us].

7 Písmena **Y** a **Z** se vyskytují jenom v slovech řeckých. Na př. *gymnasium* ‚cvičiště', *zōna* ‚pás'.

8 Zvláštního písmene **CH**, odchylně od češtiny, latinská abeceda neměla, protože neměla ani hlásky *ch*, nýbrž skupinu, vyslovovanou *kh* (v. § 15, odst 4). Proto musíme slova začínající *ch-* hledati ve slovníku pod *c.*

ROZDĚLENÍ HLÁSEK

9 Hlásky se dělí na samohlásky *(vōcālēs* [čti vókálés]*)* a souhlásky *(cōnsonantēs* [čti kónsonantés]*).*

Samohlásky jsou:

a) jednoduché { krátké: *a, e, i, o, u, y;*
dlouhé: *ā, ē, ī, ō, ū, ȳ;*
b) dvojhlásky *(diphthongī*[3]*)* [čti dyfthongí]*):* *ae* [čti é], *au, ei* [čti ej], *eu, oe* [čti é], *ui* [čti uj].

10 Dvojhlásky *ei, eu, ui* se vyskytují jenom
a) v citoslovcích: *ei,* ‚oh', *eheu* ‚běda', *hui* ‚ha';
b) v částicích: *seu* ‚nebo', *ceu* ‚jako';
c) v slovech cizích: *Europa* ‚Evropa'.
Jinde nejsou původní dvojhlásky a nutno vyslovovati odděleně (jako v čes. ne-uhodl): *ē-iūrō* [čti éjúró] ‚přísahou odmítám', *ne-uter* ‚žádný z obou', *tu-ī* [čti tují] ‚tebe'.

---

[1]) viz pozn. [1]) na str. 11. — [2]) Takto odkazujeme na paragrafy prvního dílu této mluvnice. — [3]) Z řec. *δίφθογγοι* [čti dyfthongoj].

Tak tomu bývá i při *ae, oe, au*, zvláště v slovech řeckých: *ā-ēr* ‚vzduch', *po-ēta* ‚básník', *Menelā-us* ‚Menelaus', ale i v latinských: *co-emō* [čti koemó] ‚skupuji', *co-erceō* [čti koerceó] ‚krotím'.[1])

Souhlásky se dělí takto: 11

a) „polosamohlásky", t. j. neslabičné samohlásky v platnosti souhlásek: *j* (psáno *i*, v. § 3), *v*;

b) souhlásky plynné *(liquidae* [čti likvidé]*)*: *l, r*;

c) souhlásky nosové *(nāsālēs* [čti názálés]*)*: *m, n*.

Starší názvosloví označovalo jménem *liquidae* souborně naše plynné i nosové *(l, r, m, n)*.

d) souhlásky sykavé *(spīrantēs)*: *f, s*;

e) souhlásky ražené *(explōsīvae* [čti explózívé]*)*: *b, p, d, t, g, c (= k), q*.

Starší názvosloví jim říkalo němé *(mūtae)*.

Ty se třídí dále:

α) podle místa v ústech, kde se článkování děje:
aa) retné *(labiālēs): b, p;*
bb) zubné *(dentālēs): d, t;*
cc) hrdelné *(gutturālēs): g, c (= k), q;*

β) podle zvučnosti:
aa) znělé *(mědiae* [čti medyjé]*): b, d, g;*
bb) neznělé *(tĕnuēs): p, t, c (= k), q;*

f) hláska *h* nebyla plná souhláska; písmeno *h* označovalo jenom ostrý přídech *(spīritus asper)* následující samohlásky.

Spojením neznělých souhlásek ražených s *h* vznikly neznělé sou- 12
hlásky dyšné *(tĕnuēs aspīrātae): ph, th, ch (=kh)*[2]). Vyskytovaly se zprvu jenom v slovech řeckých, jako *philosophia* ‚filosofie', *theātrum* ‚divadlo', *chorda* ‚struna', ale *ph* a *ch* proniklo místy i do slov latinských, jako *triumphus* ‚triumf', *pulcher* ‚pěkný'.

V slovech řeckých bylo *h* psáno i po *r* na začátku slov a po dvojitém *r* ve středu slov: *Rhodus ('Ρόδος), Pyrrhus (Πύρρος)*.

Přehled: 13

Explōsīvae (Mūtae)	*Mědiae*	*Tĕnuēs*	*Tenuēs aspīrātae*
Labiālēs	*b*	*p*	*ph*
Dentālēs	*d*	*t*	*th*
Gutturālēs	*g*	*c(= k), q*	*ch(= kh)*

[1]) Že tu není dvojhláska, označuje se někdy rozlišovacím (diakritickým) znaménkem: *aër, poëta, coëmo, coërceo*. — [2]) K výslovnosti v. § 14, odst. 6 a 15, odst. 4.

14 a) Podle mnohaleté středoevropské tradice podržujeme tuto výslovnost:

1. **ae** vyslovujeme jako *é: glaeba* [čti gléba] ‚hrouda'.

   Římští vzdělanci vyslovovali však až do III. stol. n. l. *ae* jako dvojhlásku.

2. **oe** vyslovujeme jako *é: poena* [čti péna] ‚trest'.

   Římští vzdělanci vyslovovali však *oe* jako dvojhlásku.

3. **c** před samohláskami *a, o, u,* přede všemi souhláskami a na konci slov vyslovujeme jako *k: caput* [čti kaput] ‚hlava', *cor* [čti kor] ‚srdce', *cūra* [čti kúra] ‚péče', *crēdō* [čti krédó] ‚věřím', *ecce* [čti ekce] ‚ejhle', *lac* [čti lak] ‚mléko'.

   Římané vyslovovali však každé **c** jako *k*, tedy i *circus* (kirkus, my cirkus), *Cicerō* [kikeró, my ciceró], *Cȳrus* [kýrus, my círus], *Caesar* [kae-sar, my cézar], *coepi* [koé-pí, my cépí] ‚začal jsem', *ceu* [keu, my ceu] ‚jako'. Naše výslovnost *c* před samohláskami *e, i, y* a před dvojhláskami *ae, oe, eu* se rozšířila teprve v V. stol. n. l.

4. **d, n, t** před *i* se neměkčí: *dīcō* [čti dýkó] ‚pravím', *nimis* [čti nymis] ‚příliš', *tibī* [čti tybí nebo tybi] ‚tobě'.

5. **ti** před samohláskou nebo před dvojhláskou *ae* vyslovujeme jako *ci: iūstitia* [čti jústycija] ‚spravedlnost', *nātiō* [čti nácijó] ‚národ', *dīvitiae* [čti dývicijé] ‚bohatství'.

   Římané vyslovovali všude *ti* [t. j. ty]. Naše výslovnost pochází teprve z pozdější doby císařské.

   Výjimky:

   a) v slovech řeckých: *Miltiadēs* [čti miltyjadés];
   b) předchází-li *s, t, x: Ōstia* [čti óstyja], *Attius* [čti attyjus], *mixtiō* [čti mikstyjó] ‚smíšenina';
   c) je-li *i* dlouhé: *tōtīus* [čti tótýjus] ‚celého'.

6. **ph** se vyslovuje jako *f: Philippus* [čti filippus] Filip', *Phoenīx* [čti fénýks] ‚Foiničan'.

   Římané vyslovovali *ph* jako *p* + *h*. Naše výslovnost pochází z pozdní doby císařské.

7. **s** mezi dvěma samohláskami se obyčejně vyslovuje jako *z: rosa* [čti roza] ‚růže', *ūsus* [čti úzus] ‚užívání'. Rovněž *ex* (= eks) před samohláskou se obyčejně vyslovuje jako *gz: exemplum* [čti egzemplum] ‚příklad', *exilium* [čti egzilijum] ‚vyhnanství'.

   Římané vyslovovali však zde *s* a *ks*.

b) Ve všech ostatních případech vyslovujeme jako v češtině. 15

Skutečná výslovnost Římanů lišila se však ještě hlavně v těchto případech od naší:

1. Latina měla jakýsi střední zvuk mezi u/i a označovala jej od konce II. stol. př. n. l. brzy *u*, brzy *i*: *optumus-optimus* ‚nejlepší', *lubet-libet* ‚je libo'.
2. Skupina -gn- se vyslovovala na prvním místě s velárním (zadopatrovým)[1]) ŋ (jako teŋký, Haŋka), tedy -ŋn: *māgnus* [maŋnus], veliký', *ignis* [iŋnis] ‚oheň'.
3. h znělo zcela slabě nebo se vůbec nevyslovovalo (v. § 11 f).
4. ch (srv. § 8) se vyslovovalo jako *k+h*: *chorda* [khorda] ‚struna', *Graccl us* [Grakkhus].
5. I na konci slov vůbec a uprostřed slov před samohláskami *a, o, u* a před souhláskami bylo zadopatrové (tvrdé), jako v čes. nářečním kořaŋka (kořaŋka): *sal* ‚sůl', *nōlō* ‚nechci', *saltō* ‚skáču'.
6. v vyslovovali asi jako angl. *w*: *vel* ‚buď' [ʷel] jako angl. well.
7. V řeči lidové se au brzy vyslovovalo jako *ō*. Odtud *Clōdius*, nepřítel Ciceronův (byl první v rodě Claudiů [*gēns Claudia*], který změnil své jméno v plebejskou formu *Clōdius*).

DÉLKA SLABIK

1. Slabiky jsou buď dlouhé nebo krátké. Označujeme slabiku dlouhou —, krátkou ∪. 16

2. Dlouhá jest slabika 17

a) přirozeně *(syllaba nātūrā longa)*, obsahuje-li dlouhou samohlásku jednoduchou nebo dvojhlásku: *dōnum* — ∪ ‚dar', *aetās* [čti étás] — —, věk';

b) posicí *(syllaba positiōne* [čti pozicijóne] *longa)*, obsahuje-li sice samohlásku krátkou, ale za ní následuje skupina aspoň dvou souhlásek: *bĕllum* — ∪ ‚válka', *ămplus* — ∪ ‚rozsáhlý'. Totéž platí, následuje-li jenom *x*, poněvadž to jest pouhý jednotný znak pro dvě souhlásky k+s: *sĕx* — ‚šest', *sŭppĕx* — — ‚prosebný'. Naproti tomu *qu* (kv) má platnost souhlásky jediné: *liquidus* ∪ ∪ ∪ ‚tekutý'. Délku posiční nepůsobí *h*: *anhēlus* ∪ — ∪ ‚udýchaný', *Achillēs* ∪ — — ‚Achilles'.

Latinský název *positiōne* je překlad řeckého slova θέσει [čti thesej], které nejspíše znamenalo ‚podle úmluvy, dohody' protikladem proti φύσει [čti fysej] ‚přirozeně'. Proto jej raději ponecháváme a nepřekládáme ‚polohou'.

3. a) Je-li však za krátkou samohláskou samohláska ražená čili němá *(b, p, d, t, g, c, q)* spolu se souhláskou plynnou *(l, r)*, po latinsku *mūta*

[1]) Na patru v ústech rozeznáváme dvě části: *palātum* (přední, tvrdé patro) a *vēlum* (zadní, měkké patro). Při vyslovování obyčejného n se dotýká špička jazyka předního, tvrdého patra (n „palatální"), při vyslovování ŋ se blíží hřbet jazyka zadnímu, měkkému patru (ŋ „velární").

cum liquidā (tedy *bl, br, pl, pr*, atd.), pokládali básníci[1]) slabiku takovou za obojetnou *(syllaba anceps)*, t. j. podle potřeby buď za krátkou nebo za dlouhou:

rĕplētur ‚naplňuje se' měřili buď ∪ — ∪ nebo — — ∪
rĕclūdere ‚otvírati' „ „ ∪ — ∪ ∪ nebo — — ∪ ∪.

Přesně vzato jsou v pravidle o *mūta cum liquidā* zahrnuty v názvu *liquida* po starším způsobu nejen *l, r*, ale i *m, n*. Avšak *m, n* nemusí tvořiti posiční délku jenom v slovech řeckých, na př. *cȳcnus* ‚labuť' — ∪ i ∪∪, *Tĕcmēssa*, Tekmessa' — — ∪ i ∪ — ∪, kdežto v slovech latinských délku vždy tvoří: *māgnus* ‚veliký' jenom — ◡, *ăgmina* ‚šiky' jenom — ∪∪.

b) V próze platí taková slabika (pro přízvuk, v. § 18, odst. 2b) vždy za krátkou: *tenebrae* ‚temnota' ◡ ∪ —, *muliebris* ‚ženský' ∪ ◡ ∪ ∪.

4. Krátká jest slabika, obsahuje-li samohlásku krátkou, po níž nenásleduje skupina souhlásek, která by ji dloužila: *tŭbă* ‚trubka' ∪ ∪.

PŘÍZVUK

18

1. Přízvuk slov dvojslabičných jest na předposlední slabice: ***păter*** ‚otec', ***Rōma*** ‚Řím', ***foedus*** ‚smlouva'.

2. Přízvuk slov trojslabičných a víceslabičných se řídí délkou předposlední slabiky *(paenultima*, odtud *pravidlo paenultimové)*:

a) je-li předposlední slabika dlouhá (přirozeně nebo posicí), jest přízvuk na ní: *laudābam* — ‾ ∪ ‚chválil jsem', *superbus* ∪ ‾ ∪ ‚pyšný';

b) je-li předposlední slabika krátká, jest přízvuk na slabice předcházející: *iūstĭtia* — ◡ ∪ ∪ ‚spravedlnost', ***filius*** ‾ ∪ ∪ ‚syn', ***tenebrae*** ◡ ∪ — ‚temnota' (v. § 17, odst. 3b).

Odchylky od pravidla paenultimového:

a) Několik slov má přízvuk na poslední slabice: ***istīc*** ‚tuhle', ***illīc*** ‚onde', ***tantōn*** ‚zda o tolik'; *Arpīnās* ‚Arpiňan', *Samnīs* ‚samnitský'. Odchylka jest zdánlivá, poněvadž jde o tvary s apokopovanou (odsutou) samohláskou [*istīce, illīce, tantōne*] nebo o tvary synkopované (sražené) [*Arpīnātis, Samnītis*], jejichž přízvuk byl kdysi zcela ve shodě s pravidlem paenultimovým.

b) Příklonné (t. j. k předcházejícímu slovu přivěšené) *-que* ‚a', *-ve* ‚nebo' a *-ne* ‚-li' působí, že přízvuk přechází na poslední slabiku slova, ke kterému taková příklonka přistupuje: *armăque* ‚a zbraň', *alterăve* ‚nebo druhá', *omniăne* ‚všechno-li?'.

---

[1]) Římské básnictví bylo (po řeckém vzoru) časoměrné, nikoli přízvučné; ve verši vznikal rytmus záměrným střídáním slabik *dlouhých* a *krátkých*, nikoli *přízvučných* a *nepřízvučných*.

c) Vlastní jména, jejichž poslední tři slabiky jsou krátké, jako *Valĕrius, Ovĭdius*, mají v g. sg. *Valĕrī, Ovĭdī*.

d) Vlastní jména původu etruského podržela nelatinský přízvuk: *Camillus, Cethēgus*.

19 V době předhistorické měla latina silný přízvuk na první slabice slova. Působením jeho důraznosti si vysvětlíme samohláskové změny v slabikách, které následovaly po slabice původně přízvučné: k *teneō* ‚držím' je složenina *retineō* ‚zadržuji' z **rĕteneō*[1]) (v. § 188), ke *cadō* ‚padám' je perf. *ce-cid-ī*.

K SPRÁVNÉ VÝSLOVNOSTI DLOUHÝCH A KRÁTKÝCH SAMOHLÁSEK

20 Pamatujme:

1. Před *-ns, -nf-* jest pravidelně samohláska dlouhá:

   absēns ‚vzdálený', *abstinēns* ‚zdrželivý', *cēnsūra* ‚censura', *cōnsōlor* ‚utěšuji', *cōnsul* ‚konsul', *dēfēnsiō* ‚obrana', *dēmōnstrātiō* ‚ukázání', *dēns* ‚zub', *gēns* ‚kmen', *īnsula* ‚ostrov', *mēnsis* ‚měsíc', *mōns* ‚hora', *mōnstrō* ‚ukazuji', *praesēns* ‚přítomný', *trānsferō* ‚přenáším'; *īnfēlīx* ‚nešťastný', *īnfrā* ‚dole'.

2. Před *-nct-, -nx-*, bývá samohláska dlouhá:

   cīnctus ‚opásaný', *iūnctus* ‚spojený', *pūnctum* ‚bod', *sānctus* ‚svatý', *cīnxī* ‚opásal jsem', *coniūnx* ‚manžel(ka)', *iūnxī* ‚spojil jsem'.

3. V participiích perf. pass. sloves, jejichž kmen je zakončen *-g*, a v slovech odtud odvozených je samohláska *a* a *e* dlouhá:

   āctus (agō!) ‚hnaný', *lēctus (legō!)* ‚vybraný', *rēctor (regō!)* ‚ředitel'.

4. U sloves počínavých na *-scō* (§ 148, 158) předchází samohláska dlouhá:

   ērubēscō ‚červenám se', *expergīscor* ‚probouzím se', *īrāscor* ‚hněvám se'.

5. Délka nebo krátkost samohlásky v předposlední slabice slova rozhoduje o místě správného přízvuku (v. § 18):

   a) délka:

   accūsō ‚žaluji', *collēga* ‚kolega', *explōrō* ‚zkoumám', *festīnō* ‚spěchám', *ibīdem* ‚tamže', *invītus* ‚nerad', *nōnnūllī* ‚někteří', *persevērō* ‚vytrvávám', *prōcērus* ‚urostlý', *sincērus* ‚upřímný', *vectīgal* ‚důchod'; *Aenēās*.

   b) krátkost:

   agĭlis ‚pohyblivý', *alăcer* ‚čilý', *colŭmen* ‚vrchol', *crĕpida* ‚sandál', *docĭlis* ‚učelivý', *rĕgimen* ‚vláda', *rĕliquus* ‚zbylý', *solĭtus* ‚obvyklý', *stăbĭlis* ‚stálý', *sterĭlis* ‚neplodný', *crāstĭnus* ‚zítřejší', *diūtŭrnus* ‚dlouhý', *fertĭlis* ‚úrodný', *pāgĭna* ‚strana', *prīstĭnus* ‚dřívější'; *Ŏcĕănus, Prŏserpĭna*.

[1]) Tvary nedoložené, ale předpokládané se označují zde i dále hvězdičkou.

6. Krátká samohláska v slabice přízvučné se působením přízvuku nedlouží:

cĭbus ‚pokrm', *cĭnis* ‚popel', *făba* ‚bob', *fămēs* ‚hlad', *fĭdēs* ‚důvěra', *fŏcus* ‚krb', *glŏbus* ‚klubko', *hŭmus* ‚hlína', *mĭnae* ‚hrozby', *pĭrus* ‚hruška', *pŏlus* ‚pól', *quăsi* ‚jakoby', *quŏlus* ‚kolikátý', *rŏsa* ‚růže', *săcer* ‚zasvěcený', *schŏla* ‚škola', *stĭlus* ‚rydlo, sloh', *tŏga* ‚toga', *tŭba* ‚trubka', *vădum* ‚brod'; *thĕma* ‚thema'; *Cĕrēs, Nĕrō, Nŭma, Pădus* ‚Pád', *Plătō, Rĕmus, Tĭtus;*

fămulus ‚sluha', *flŭvius* ‚řeka', *fŏlium* ‚list', *glădius* ‚meč', *mĕdius* ‚střední', *nĕbula* ‚mlha', *ŏdium* ‚nenávist', *ŏleum* ‚olej', *plŭvia* ‚déšť, *rădius* ‚paprsek, poloměr', *rătiō* ‚rozum', *spătium* ‚prostor', *spŏlium* ‚kořist', *stăbulum* ‚stáj', *stădium* ‚řecká míra', *stătua* ‚socha', *stŭdium* ‚snaha', *tăbula* ‚deska', *tŭnica* ‚tunika', *văcuus* ‚prázdný', *vărius* ‚rozmanitý', *vĭnia* ‚milost', *vĭdua* ‚vdova', *vĭtium* ‚chyba'; *Făbius, Fŭria, Tătius;*
aculeus ‚osten', *centŭria* ‚setnina', *cōncĭlium* ‚shromáždění', *cōnsĭlium* ‚rada', *duŏdecim* ‚dvanáct', *ēgrĕgius* ‚výborný', *famĭlia* ‚rodina', *gymnăsium* ‚tělocvična', *histŏria* ‚dějepis', *hospĭtium* ‚pohostinství', *inŏpia* ‚nouze', *invĭdia* ‚závist', *iūstĭtia* ‚spravedlnost', *laetĭtia* ‚radost', *luxŭria* ‚přepych', *mātĕria* ‚látka', *miserĭa* ‚bída', *offĭcium* ‚služba', *praesĭdium* ‚ochrana', *pudĭcitia* ‚cudnost', *puerĭtia* ‚chlapectví', *remĕdium* ‚lék', *remĭgium* ‚veslování', *resĭduus* ‚zbylý', *servĭtium* ‚otroctví', *stultĭtia* ‚hloupost', *supercĭlium* ‚obočí', *vigĭlia* ‚hlídka'; *Domĭtius, Fabrĭcius, Flāmĭnius, Itălia* (jen u básníků — ⏑ ⏑ ⏑), *Ovĭdius, Pācŭvius, Sĭcilia, Tarquĭnius, Tiběrius, Valĕrius, Vergĭlius.*

7. Dlouhá samohláska v slabice (slabikách) před slabikou přízvučnou se působením přízvuku nekrátí:

argūmentum ‚obsah', *āthlēta* ‚zápasník', *ātrāmentum* ‚černidlo, inkoust', *cōnsulātus* ‚konsulát', *dēclāmātiō* ‚deklamace', *dēcrētum* ‚dekret', *dēfīnītiō* ‚definice', *dēsiderō* ‚toužím', *dētrīmentum* ‚škoda', *fātālis* ‚osudný', *hībernus* ‚zimní', *īnfīnītus* ‚nekonečný', *inhālātiō* ‚vdechování', *īrācundia* ‚hněvivost', *lēgātiō* ‚vyslanectví', *mātūrus* ‚zralý', *mōmentum* ‚pohyb, význam', *nātūra* ‚příroda', *nāvigātiō* ‚plavba', *ōrāculum*, ‚věštírna', *ōrātiō* ‚řeč', *prīvātus* ‚soukromý', *prīvilēgium* ‚výsada', *prōcūrātor* ‚prokurátor', *prōverbium* ‚přísloví', *prōvincia* ‚provincie', *rēgīna* ‚královna', *sēmēstris* ‚šestiměsíční', *sēstertius* ‚sestertius', *sōlācium* ‚útěcha', *supplēmentum* ‚doplněk', *valētūdō* ‚zdraví', *vēnātor* ‚lovec', *vīgintī* ‚dvacet'; *Āpūlia, Dōdōna, Hērodotus, Iānuārius, Mīlētus, Octāviānus, Pēnelopa, Sāturnus.*

8. Nezanedbávejme délek ve slovech:

ēmptor ‚kupec', *fēstus* ‚slavnostní', *fūrtum* ‚krádež', *mēta* ‚cíl', *mīlle* ‚tisíc', *nēquam* ‚ničemný', *nōdus* ‚uzel', *nūllus* ‚žádný', *trīstis* ‚smutný'; *cēlō* ‚utajuji', *cēnō* ‚obědvám', *clāmō* ‚křičím', *dōnō* ‚daruji', *frūstrā* ‚marně', *mānō* ‚kanu', *mōlēs* ‚břímě', *mūtō* ‚měním', *plācō* ‚usmiřuji', *plōrō* ‚pláči', *pōtō* ‚piji', *rādix* ‚kořen', *rēpō* ‚lezu';
bēstia ‚zvíře', *caerimōnia* ‚slavnost', *ēbrius* ‚opilý', *imbēcillus* ‚slabý', *mētior* ‚měřím', *mōlior* ‚namáhavě konám', *mūsica* ‚hudba', *sōbrius* ‚střízlivý'; *Īcarus, Sīsyphus;*
auctōritās ‚vážnost', *cōgitō* ‚uvažuji', *cōntiō* ‚shromáždění', *dēbeō* ‚jsem povinen', *dēleō* ‚ničím', *ēducō* ‚vychovávám', *explōsiō* ‚výbuch', *flāgitō* ‚vymáhám', *hūmānitās* ‚lidskost', *illūminō* ‚osvětluji', *lēniō* ‚mírním', *mātūritās* ‚zralost', *mītigō* ‚mírním', *mūgiō* ‚bučím', *mūniō* ‚opevňuji', *mūnītiō* ‚opevnění', *pāreō* ‚poslouchám', *pūniō* ‚trestám', *quālitās* ‚ja-

kost', *rīdeō* ‚směji se', *sānitās* ‚zdravost', *suādeō* ‚radím', *vānitās* ‚marnost', *vāpulō* ‚jsem bit', *vēritās* ‚pravda'; *Eurīpidēs; Scīpiō.*

9. Rozlišujme:

ācer ‚javor' — *ācer* ‚ostrý'; *ācta* ‚mořský břeh' — *ācta* ‚činy'; *concīdō* ‚padám' — *concīdō* ‚pobíjím'; *dīcō* ‚zasvěcuji' — *dīcō* ‚pravím'; *ēdō* ‚jím' — *ēdō* ‚vydávám'; *ēdūcō* ‚vychovávám' — *ēdūcō* ‚vyvádím'; *frēta* ‚mořské úžiny' — *frēta* ‚spoléhajíc'; *fūgit* ‚prchá' — *fūgit* ‚prchl'; *fūror* ‚zuřivost' — *fūror* ‚kradu'; *hīc* ‚tento' — *hīc* ‚zde'; *lābor* ‚práce' — *lābor* ‚klesám'; *lātus* ‚bok' — *lātus* ‚široký'; *lēgis* ‚čteš' — *lēgis* ‚zákona' (g. sg.); *lēvis* ‚lehký' — *lēvis* ‚hladký'; *līber* ‚kniha' — *līber* ‚svobodný'; *mālum* ‚zlo' — *mālum* ‚jablko'; *mānibus* ‚rukám' — *mānibus* ‚duchům zemřelých'; *nītor* ‚lesk' — *nītor* ‚opírám se'; *nōta* ‚znaménko' — *nōta* ‚známá'; *pālūs* ‚bažina' — *pālus* ‚kůl'; *pārēns* ‚rodič' — *pārēns* ‚poslouchaje; *pārēs* ‚stejní' — *pārēs* ‚poslouchášˇ'; *pīla* ‚míč' — *pīla* ‚sloup'; *pōpulus* ‚národ' — *pōpulus* ‚topol'; *Rēmus* ‚bratr Romulův' — *rēmus* ‚veslo'; *sēcūris* ‚sekyra' — *sēcūris* ‚bezstarostným'; *sērō* ‚sejˇi' — *sērō* ‚pozdě'; *sōlum* ‚půda' — *sōlum* ‚jenom'; *suspīciō* ‚vzhlížím' — *suspīciō* ‚podezření'; *vās* ‚rukojmí' — *vās* ‚nádoba'; *vēnit* ‚přichází' — *vēnit* ‚přišel'.

DĚLENÍ SLABIK V PÍSMĚ

1. Slova dělíme v slabiky zpravidla stejně jako v češtině: *laudābilis* **21**
‚chvály hodný' buď *lau-dābilis* nebo *laudā-bilis* nebo *laudābi-lis*, *acerbus* ‚trpký' buď *a-cerbus* nebo *acer-bus*, *puella* ‚dívka' buď *pu-ella* nebo *puel-la*, *dexter* ‚pravý' *dex-ter*.

2. Jako v češtině (na př. roz-um, pod-obojí) můžeme i latinské složené slovo děliti na tom místě, kde se jeho složky stýkají: *post-eā* ‚potom', *prōdesse* ‚prospívati', *red-arguō* ‚usvědčuji'.

3. Odchylně od českého pravopisu spojujeme skupinu souhlásky ražené čili němé s plynnou *(mūta cum liquidā)* vždy se samohláskou následující: *pū-blicus* ‚veřejný', *tene-brae* ‚temnota', *cōnse-crāre* ‚zasvětiti'. Totéž platí o skupině *gn: i-gnārus* ‚neznalý', *co-gnōmen* ‚příjmení'.

ZKRATKY

Některá jména a spojení slovní se v latině (i v literárních textech) **22**
zpravidla nevypisují cele, nýbrž zkracují.

1. Zkratky pro *praenōmina* (předejmení):
A. = *Aulus*, App. = *Appius*, C. = *Gāius*[1]), Cn. = *Gnaeus*[1]), D. = *Decimus*, K. = *Kaesō*[2]), L. = *Lūcius*, M. = *Mārcus*, M'. = *Mānius*, Mam. = *Māmercus*, P. = *Pūblius*, Q. = *Quīntus*, Ser. = *Servius*, S. nebo Sex. = *Sextus*, Sp. = *Spūrius*, T. = *Tītus*, Ti. nebo Tib. = *Tiběrius*.

[1]) V. § 6. — [2]) V. § 7. — [3]) V. § 103.

2. Jiné zkratky:

a. d. = *ante diem*,[1]) a. u. c. = *annō urbis conditae* nebo *ab urbe conditā* ‚roku od založení města (Říma)' (= r. 753 př. n. l.), cos = *cōnsul* ‚konsul', coss = *cōnsulēs* ‚konsulové', f. = *fīlius* ‚syn', HS[1]) = *sēstertius* (stříbrná mince), O. M. = *Optimus Maximus* ‚Nejlepší, Největší' (příjmení Jovova), p. c. = *patrēs cōnscrīptī* ‚otcové a přísedící' (oslovení senátu), p. R. = *populus Rōmānus*, Q. B. F. F. (F.) S. = *quod bonum, faustum fēlixque (fēlix fortūnātumque) sit* ‚kéž je to k dobru, štěstí a zdaru (zdaru a prospěchu)', s. (p.) d. = *salūtem (plūrimam) dīcit* ‚vzkazuje (srdečné) pozdravení', S. P. Q. R. = *senātus populusque Rōmānus* ‚senát a národ římský', s. v. b. e. e. v. = *sī valēs, bene est, egō valeō* ‚jsi-li zdráv, je dobře, já jsem zdráv', tr. pl. = *tribūnus plēbis* ‚tribun lidu'.

Mnohem rozmanitější a častější jsou zkratky v latinských nápisech.

[1]) Slovo *sēstertius* vzniklo ze *sēmis* ‚půlka' a *tertius* ‚třetí' (t. j. počítáno ½, 1½, 2½), tedy 2½ assu, římské peněžní jednotky; zkracuje se značkou IIS (*as* + *as* + *sēmis*) s přetržením úplným anebo jen částečným: HS.

TVAROSLOVÍ

DRUHY SLOV

Slova se dělí v latině v devatero druhů: 23

1. Podstatné jméno *(nōmen substantīvum): pater* ‚otec'.
2. Přídavné jméno *(nōmen adiectīvum): bonus* ‚dobrý'.
3. Zájmeno *(prōnōmen): ego* ‚já', *hic* ‚tento'.
4. Číslovka *(numerāle): trēs* ‚tři', *tertius* ‚třetí'.
5. Sloveso *(verbum): legō* ‚čtu', *sum* ‚jsem'.
6. Příslovce *(adverbium): bene* ‚dobře', *nunc* ‚nyní'.
7. Předložka *(praepositiō): ante* ‚před', *in* ‚v'.
8. Spojka *(coniūnctiō): et* ‚a', *quia* ‚poněvadž'.
9. Citoslovce *(interiectiō): ecce* ‚hle'.

FLEXE (OHÝBÁNÍ)

Některá slova mají v jakémkoli spojení jednu a touž podobu; to jsou 24
slova neohebná. Jsou to některé číslovky, všechna příslovce (některá však připouštějí t. ř. stupňování), předložky, spojky a citoslovce.

Většina slov nabývá však v různých spojeních i různé podoby; slova taková slují ohebná. K nim náleží jména podstatná, přídavná, zájmena, některé číslovky a všechna slovesa.

Slova ohebná obsahují jednak základ, společný všem jejich tvarům, t. ř. kmen, jednak proměnlivé části, zvané příponami:

avi - s	‚pták'
avi - um	‚ptáků'
laudā - mus	‚chválíme'
laudā - tis	‚chválíte'
↑ kmen	↑ přípona

Změny, které vznikají připínáním různých přípon k témuž kmeni slovnímu, nazýváme flexí *(flexiō* ‚ohýbání').

Přípony přistupují

a) ke kmenům jmenným[1]) a zájmenným (přípony pádové),

[1]) T. j. jmen podstatných a přídavných.

b) ke kmenům slovesným (přípony osobní).

Podle toho rozlišujeme:

a) flexi jmennou a zájmennou (skloňování, *dēclīnātiō*),
b) flexi slovesnou (časování, *coniugātiō*).

Kmeny jmenné i slovesné se dají velkou většinou rozkládati ještě dále v kořen a v prvek (prvky) odvozovací, t. ř. (podle staršího názvosloví) suffix:

kmen	přípona	
da - tōr	*- um*	‚dárců'
da - bā	*- tis*	‚dávali jste'
kořen	suffix	

Kořen je nositel významu slova. Suffixy mají své vlastní významy, jež se však uplatňují jen ve významu celého slova. Na př. kořen *arā-* znamená orání; přidáním suffixu *-tor-* vzniklo slovo *arātor*, znamenající vykonavatele té činnosti (‚oráč'), slovo *arātrum* (z *arā-tro-m*) se suffixem *-tro-* znamená nástroj k vykonávání té činnosti (‚rádlo'), slovo *arātiō*, gen. *arātiōnis* (z *arā-tiōn-is*), se suffixem *-tiōn-* znamená tu činnost samu (‚orání').

Suffixů je velké bohatství; nejsou vždy jednoduché (j. *-tōr*), nýbrž často jich je několik složeno (na př. *auc-tōr-itās* z **auc-tōr-itāt-s*, ‚vážnost' s kořenem *aug-*).

U menšiny slov se kmen dále rozložiti nedá; v nich je kmen totožný s kořenem: *rēg-um* ‚králů', *es-tis* ‚jste'.

Končí-li se kmen samohláskou, mluvíme o kmenové samohlásce. Kmenová samohláska dohromady s příponou tvoří koncovku:

kmenová samohl.	přípona	
av - ī	*- um*	‚ptáků'
laud - ā	*- mus*	‚chválíme'
	koncovka	

Velmi často však splynula kmenová samohláska s příponou tak, že v koncovce tyto dvě složky již nepoznáváme: tak *-īs* jest koncovkou stejně v *ārīs* ‚oltářům' (kmeň *ārā-*) i v *lupīs* ‚vlkům' (kmen *lupo-*).

FLEXE JMENNÁ

25 Flexe jmenná, skloňování *(dēclīnātiō)*, projevuje se schopností rozlišovati pád, číslo a rod.

a) **Pádů** *(cāsūs)* je v latině šest. Prvními pěti pády (1. *nōmināīīvus*, 2. *genitīvus*, 3. *datīvus*, 4. *accūsātīvus*, 5. *vocātīvus*) se latina neliší od češtiny.

Ale lokálu, až na malé zbytky, a instrumentálu nemá; zato jest v ní jako 6. pád *ablātīvus*, který měl též zároveň úkol (funkci) i lokálu i instrumentálu (v. II 105).[1])

Nominativ a vokativ slují pády přímými *(cāsūs rēctī)*, ostatní nepřímými *(cāsūs oblīquī)*.

b) **Číslo** *(numerus)* jest dvojí: jednotné *(numerus singulāris)* a množné *(numerus plūrālis)*.

Původně měla i latina ještě číslo dvojné *(numerus duālis)*, ale z něho se zachovaly jenom zbytky u číslovky *duo* ‚dva' a *ambō* ‚oba'. Jinde bylo zatlačeno plurálem.

c) **Rod** *(genus)* jest trojí: mužský *(genus māsculīnum)*, ženský *(genus fēmininum)* a střední *(genus neutrum)*.[2]) Jeví se u jmen podstatných, přídavných, u rodových zájmen a některých číslovek.

VŠEOBECNÁ PRAVIDLA O RODU JMEN PODSTATNÝCH[3])

Všeobecně lze pozorovati: **26**

1. Jména bytostí mužských, národů, řek, větrů a měsíců jsou rodu mužského: *poēta clārus* ‚slavný básník', *Scythae saevī* ‚krutí Skythové', *Tiberis flāvus* ‚žlutý Tiber', *aquilō frīgidus* ‚studený severní vítr', *Octōber pluvius* ‚deštivý říjen'.
   Výjimkou jsou jména některých řek rodu ženského: *Allia, Mātrōna.*
2. Jména bytostí ženských, jména stromů, zemí, ostrovů a jména měst zakončená v *-us* jsou rodu ženského: *māter bona* ‚dobrá matka', *pōpulus alta* ‚vysoký topol', *Aegyptus frūgifera* ‚úrodný Egypt', *Rhodus clāra* ‚slavný Rhodos', *Corinthus opulenta* ‚bohatý Korint'.
3. Slova nesklonná jsou rodu středního: *fās* ‚právo' *nefās* ‚bezpráví', *ultimum valē* ‚poslední pozdrav', *errāre hūmānum est* ‚chybovati jest lidské', *e prōductum, correptum* ‚zdloužené, zkrácené c'.

POMĚR RODU A POHLAVÍ

Srovnáváme-li gramatický rod jmen s tříděním bytostí podle pohlaví (podle přirozeného rodu), dostáváme tyto skupiny jmen: **27**

1. *Heterōnyma*[4]) (různojmenná), je-li každé pohlaví označeno zvláštním slovem se zvláštním kmenem: *pater* m. ‚otec' — *māter* f. ‚matka'; *ariēs* m. ‚beran' — *ovis* f. ‚ovce'; *taurus* m. ‚býk' — *vacca* f. ‚kráva'.

[1]) Římskou dvojkou (II) a arabskou číslicí poukazujeme na paragrafy *druhého* dílu této mluvnice. — [2]) Označujeme zkratkami *m., f., n.* — [3]) Podrobněji se jedná o rodu podstatných jmen při každé deklinaci. — [4]) Z řec. ἑτερώνυμα [čti heterónyma].

2. *Mōbilia* (přechylná), je-li každé pohlaví označeno slovem sice zvláštním, ale majícím týž kmen: *deus* m. ‚bůh' — *dea* f. ‚bohyně'; *magister* m. ‚učitel' — *magistra* f. ‚učitelka'; *rēx* m. ‚král' — *rēgīna* f. ‚královna'; *victor* m. ‚vítěz' — *victrīx* f. ‚vítězkyně'; *lupus* m. ‚vlk' — *lupa* f. ‚vlčice'; *leō* m. ‚lev' — *leaena* f. ‚lvice'.

3. *Commūnia*[1]) (obojrodá), je-li obé pohlaví označeno jediným slovem, ale to je podle potřeby buď rodu mužského nebo ženského: *cīvis* m. ‚občan', f. ‚občanka'; *comes* m. ‚průvodce', f. ‚průvodkyně'; *custōs* m. ‚strážce', f. ‚strážkyně'; *dux* m. ‚vůdce', f. ‚vůdkyně'; *sacerdōs* m. ‚kněz', f. ‚kněžka'; *parēns* m. ‚rodič, otec', f. ‚rodička'; *bōs* m. ‚vůl', f. ‚kráva'; *canis* m. ‚pes', f. ‚fena'.

4. *Epicoena*[2]) (pospolná), užívá-li se pro obě pohlaví tvaru jediného, a to s jediným gramatickým rodem: *anas* f. ‚kačer' i ‚kachna', *ānser* m. ‚houser' i ‚husa', *aquila* f. ‚orel' i ‚orlice', *vulpēs* f. ‚lišák' i ‚liška'.

Chce-li se i v takovýchto případech výslovně označiti pohlaví, připojuje se k těmto jménům slovo *mās* ‚samec' nebo *fēmina* ‚samice': *vulpēs mās* ‚lišák', *vulpēs fēmina* ‚liška'.

SUBSTANTIVA A ADJEKTIVA

SKLOŇOVÁNÍ SUBSTANTIV

28 Skloňování se děje tak, že se ke kmeni připínají přípony, jimiž se označuje určitý pád a číslo. Podle hlásky, jíž je zakončen kmen, dělí se kmeny podstatných jmen na kmeny **samohláskové** a kmeny **souhláskové**. S tímto rozdělením se částečně shoduje, částečně kříží rozdělení podle pěti určitých způsobů skloňování, t. ř. **deklinací**.

29 Kmeny podle zakončení jsou:

a) **samohláskové**, a to s kmenovou samohláskou

1.	*-ā*	I.	deklinace	*(fēminā-)*
2.	*-o*	II.	„	*(lupo-, agro-, verbo-)*
3.	*-i*	III.	„	*(avi-, mari-)*
4.	*-u*	IV.	„	*(curru-, cornu-)*
5.	*-ē*	V.	„	*(diē-, rē-);*

b) **souhláskové**, jež vesměs patří III. deklinaci *(rēg-, trab-* a j.).

Jest tedy I., II., IV. a V. deklinace samohlásková, III. deklinace jest samohlásková i souhlásková.

[1]) V slovnících se označují zkratkou *c.* — [2]) Z řec. ἐπίκοινα [čti epikojna].

Přípony pádové byly u všech substantiv původně jednotné, ale hlavně působením rozličných zákonů hláskoslovných a přejímáním přípon z flexe zájmenné podlehly značným změnám. Původní stav byl porušen zvláště tím, že kmenová samohláska splývala s příponou pádovou tak, že jejich souhrn (koncovku, v. § 24) nelze v obě části rozděliti.

V popisné mluvnici proto neuvádíme příp on jednotlivých pádů, nýbrž koncovky.

Přehled koncovek. 30

Singulāris.

	I.	II.	III.	IV.	V.
nom.	*a*	*us, er* *um*	rozličná	*us* *ū*	*ēs*
g.	*ae*	*ī*	*is*	*ūs*	*ēī (eī)*
d.	*ae*	*ō*	*ī*	*uī (ū)* *ū*	*ēī (eī)*
ak.	*am*	*um*	*em (im)*	*um* *ū*	*em*
v.	*a*	*e, er* *um*	= nom.	*us* *ū*	*ēs*
abl.	*ā*	*ō*	*e(ī)*	*ū*	*ē*

Plūrālis.

	I.	II.	III.	IV.	V.
nom.	*ae*	*ī* *a*	*ēs* *a (ia)*	*ūs* *ua*	*ēs*
g.	*ārum*	*ōrum*	*um (ium)*	*uum*	*ērum*
d.	*īs*	*īs*	*ibus*	*ibus (ubus)*	*ēbus*
ak.	*ās*	*ōs* *a*	*ēs (īs) a (ia)*	*ūs* *ua*	*ēs*
v.	*ae*	*ī* *a*	*ēs* *a (ia)*	*ūs* *ua*	*ēs*
abl.	*īs*	*īs*	*ibus*	*ibus (ubus)*	*ēbus*

Pamatujme:

1. Všechna neutra[1]) mají pro nom., ak. a v. téhož čísla týž tvar.
2. Všechna neutra v nom., ak. a v pl. končí se *-a (-a, -ia, -ua)*.
3. Vokativ má zvláštní koncovku jen v sg. u těch jmen II. dekl., jejichž nominativ je zakončen *-us*. Všude jinde se rovná nominativu.
4. Ablativ pl. všech deklinací se rovná dativu pl.

Ke které z pěti deklinací podstatné jméno náleží, poznává se podle genitivu sg. Ten má 31

v I. deklinaci (nom. sg. *fēmina*) koncovku *-ae: fēminae*
v II. „ (nom. sg. *lupus*) „ *-ī: lupī*
v III. „ (nom. sg. *trabs*) „ *-is: trabis*
v IV. „ (nom. sg. *currus*) „ *-ūs: currūs*
v V. „ (nom. sg. *diēs*, *rēs*) „ *-ēī: diēī*, *-ēī: rēī*

[1]) V „přehledu koncovek" v posledním sloupci II., III. a IV. deklinace.

SUBSTANTIVA I. DEKLINACE

Kmenová samohláska: *-ā.*
Nom. sg. má koncovku *-ă* (pův. *-ā*), g. sg. *-ae.*

Vzor: *fēmina* ‚žena'.

	sg.	pl.
nom.	*fēmin-a*	*fēmin-ae*
g.	*fēmin-ae*	*fēmin-ārum*
d.	*fēmin-ae*	*fēmin-īs*
ak.	*fēmin-am*	*fēmin-ās*
v.	*fēmin-a*	*fēmin-ae*
abl.	*fémin-ā*	*fēmin-īs*

K jednotlivým pádům jest poznamenati:

1. U substantiva *familia* ‚domácnost, rodina' se zachovala v některých spojeních v g. sg. původní koncovka *-ās: pater familiās* ‚hospodář', *māter familiās* ‚hospodyně'; ale říká se též *pater familiae, māter familiae.*
2. Ve zbytcích se zachovaly tvary lokálu sg. (v podobě shodné s g. sg.): *Rōmae* ‚v Římě', *domī* (§ 58 e) *mīlitiaeque* ‚v míru i ve válce'.
3. Substantiva *dea* ‚bohyně' a *fīlia* ‚dcera' mají v d. a abl. pl. na rozlišení od tvarů *dīs* ‚bohům' a *fīliīs* ‚synům' (k nom. sg. *deus, fīlius)* koncovku *-ābus: dīs deābusque* ‚bohům a bohyním', *fīliīs fīliābusque* ‚synům a dcerám'.

Rod substantiv I. deklinace.

Rodem jsou jména na *-a*

a) **fēminīna:** převážnou většinou;
b) **māsculīna:** α) jména bytostí mužských, národů a většiny řek (v. § 26 odst. 1),
β) *Hadria caeruleus* ‚modré moře Jaderské'.

SUBSTANTIVA II. DEKLINACE

Kmenová samohláska: *-o.*
Nom. sg. je zakončen *-us* (pův. *-os), -er (-ir), -um,* g. sg. *-ī.*

Vzory: a) pro **māsculīna** v *-us: lupus* ‚vlk';
b) pro **neutra** v *-um: verbum* ‚slovo';

	sg.		pl.	
nom.	*lup-us*	*verb-um*	*lup-ī*	*verb-a*
g.	*lup-ī*	*verb-ī*	*lup-ōrum*	*verb-ōrum*
d.	*lup-ō*	*verb-ō*	*lup-īs*	*verb-īs*
ak.	*lup-um*	*verb-um*	*lup-ōs*	*verb-a*
v.	*lup-e*	*verb-um*	*lup-ī*	*verb-a*
abl.	*lup-ō*	*verb-ō*	*lup-īs*	*verb-īs*

c) pro **māsculīna** v *-er: puer*, g. sg. *-erī*, hoch';
d) pro **māsculīna** v *-er: ager*, g. sg. *-grī* ,pole'.

Z maskulin v *-er* některá podržují samohlásku *-e-* ve všech pádech (vzor: *puer*), jiná ji kromě nom. a v. sg. vypouštějí (vzor: *ager*). Druhých je většina. **36**

	sg.		pl.	
nom.	*puer*	*ager*	*puer-ī*	*agr-ī*
g.	*puer-ī*	*agr-ī*	*puer-ōrum*	*agr-ōrum*
d.	*puer-ō*	*agr-ō*	*peur-īs*	*agr-īs*
ak.	*puer-um*	*agr-um*	*puer-ōs*	*agr-ōs*
v.	*puer*	*ager*	*puer-ī*	*agr-ī*
abl.	*puer-ō*	*agr-ō*	*puer-īs*	*agr-īs*

Podle vzoru *puer* se skloňují hlavně tato jména:

gener, -erī ,zeť' *vesper, -erī* ,večer'
socer, -erī ,tchán' *līberī, -ōrum* ,děti'.

Podle téhož vzoru se skloňuje jediné substantivum zakončené *-ir: vir, virī* ,muž'.

K jednotlivým pádům jest poznamenati: **37**

1. Jména v *-ius, -āius, -eius* a *-ium* tvoří g. sg. častěji starší koncovkou *-ī* (řídčeji *-iī*): *fīlius, fīlī*, m. ,syn'; *Tullius, Tullī; Gāius* (§ 6), *Gaī* [čti gá-jí]; *Pompēius* [čti pom-pej-jus (§ 3)], *Pompēī* [čti pom-pej-jí]; *cōnsilium, cōnsilī* n. ,rada'.
2. Také ve v. sg. těchto jmen jest zpravidla koncovka *ī: fīlī, Vergilī*, avšak v nom., d. a abl. pl. jsou pravidlem koncovky *-iī, -iīs*.
3. Jméno *deus* ,bůh' má ve v. sg. *deus* ,bože', v nom. pl. nejčastěji tvar *dī*, v d. a abl. pl. *dīs;* vedle nich se vyskytují tvary *deī, deīs* a *diī, diīs*.
4. U některých jmen se zachoval lokál sg. (v podobě shodné s g. sg.), a to
   a) u jmen měst a menších ostrovů: *Corinthī* ,v Korintě', *Tarentī* ,v Tarentu', *Brundisī* ,v Brundisiu' ,*Dēlī* ,na Delu';
   b) u jmen obecných: *bellī* ,ve válce', *domī* ,doma', *vesperī* (též *vespere*) ,večer', *humī* ,na zemi'.
5. V g. pl. se zachovala ještě dosti často původní koncovka *-ŭm*, a to
   a) u jmen značících peníze, míry a váhy: *nummum (nummus* ,peníz'), *sēstertium (sēstertius*, § 22, odst. 2), *modium (modius* ,měřice'), *talentum* (*talentum* ,talent', řecká jednotka váhy a měny);
   b) u jmen úředníků: *triumvirum (triumvir*, člen tříčlenného sboru), *decemvirum* (*decemvir*, člen desítičlenného sboru); k tomu *fabrum (faber* ,zákopník'), *socium* (*socīī* ,spojenci');

c) porůznu: *deum* (*deus* ‚bůh'), *dīvum* (*divus* ‚bůh'), *līberum* (*līberī* ‚děti').

d) u jmen řeckých kmenů: *Aetōlum* (*Aetōlī* ‚Aitolové'), *Danaum* (*Danaī* ‚Danaové').

Rod substantiv II. deklinace.

Rodem jsou:

38 1. jména v *-us* a) **māsculīna:** velkou většinou;
b) **fēminīna:**
α) jména stromů, zemí, ostrovů a měst (v. § 26, odst. 2),
β) *humus ātra* ‚černá prsť', *alvus longa* dlouhé ‚břicho' (hadí),
c) **neutra:** *vīrus mălum* ‚zlý jed', *vulgus miserum* ‚ubohý lid';

2. jména v *-er* (*-ir*): vesměs **māsculīna;**

3. jména v *-um:* a) **neutra:** velkou většinou;
b) **fēminīna:** jména bytostí ženských (v. § 26, odst. 2), na př. *mea Glycĕrium* ‚má G.'

ADJEKTIVA I. A II. DEKLINACE

39 1. Podle vzorů II. deklinace se skloňuje mužský a střední rod, podle vzoru I. deklinace ženský rod četných trojvýchodných adjektiv, zakončených v nom sg. m. *-us, -er, -ur*[1]), f. *-a*, n. *-um: bonus, -a, -um* ‚dobrý, á, é', *līber, -era, -erum* ‚svobodný, á, é', *pulcher, -chra, -chrum* ‚krásný, á, é'.

2. Z adjektiv na *-er* se skloňuje:

a) podle vzoru *ager, -grī:* velká většina;

b) podle vzoru *puer, -erī* hlavně tato:

α) *asper, -era, -erum* ‚drsný, -á, -é', *līber, -era, -erum* ‚svobodný, -á, -é', *miser, -era, -erum* ‚ubohý, -á, -é', *tener, -era, -erum,* ‚útlý, -á, -é';

β) adjektiva složená s *-fer* a *-ger: frūgifer, -era, -erum* ‚úrodný, -á, -é'; též zpodstatnělá: *sīgnifer, -erī* ‚praporečník', *armiger, -erī* ‚zbrojnoš'.

Adjektivum *dexter* ‚pravý' má tvary obojí: nom. sg. f. *dextera* i *dextra*, n. *dexterum* i *dextrum*, g. sg. m. *dexterī* i *dextrī.*

3. Adjektiva v *-ius, -ia, -ium* se skloňují v m. a n. jako substantiva v *-ius* a *-ium* (§ 37, odst. 1); jenom v. sg. má koncovku *-ie: ēgrĕgie* (*ēgrĕgius* ‚výborný'), *pie* (*pius* ‚zbožný').

[1]) V *-ur* je zakončeno jenom *satur, -a, -um* ‚sytý, á, é'.

K III. deklinaci náleží substantiva, jejichž kmen jest zakončen **40**

a) souhláskou,

b) samohláskou, a to hlavně *-i*.

Původní rozdíly ve skloňování substantiv těchto dvou skupin se značně vyrovnaly působením analogie. Prakticky vystačíme se dvěma společnými vzory a s „odchylkami".

Nom. sg. je utvářen a zakončen velmi různě (v. příklady v § 44), g. sg. má vždy koncovku *-is*.

Vzory: a) pro **māsculīna a fēminina:** *trab-s, trab-is* f. ‚trám',
b) pro **neutra:** *fulgur, fulgur-is* n. ‚blesk'.

	sg.		pl.	
nom.	*trab-s*	*fulgur*	*trab-ēs*	*fulgur-a*
g.	*trab-is*	*fulgur-is*	*trab-um*	*fulgur-um*
d.	*trab-ī*	*fulgur-ī*	*trab-ibus*	*fulgur-ibus*
ak.	*trab-em*	= nom.	*trab-ēs*	= nom.
v.	= nom.	= nom.	= nom.	= nom.
abl.	*trab-e*	*fulgur-e*	*trab-ibus*	*fulgur-ibus*

Abl. sg. na *-e* byl vlastně *lokál*, jehož pův. přípona *-ī* se změnila v *-e*, na př. *Carthāgine* ‚v Karthagu'. Podle lok. II. dekl. na *-ī* (v. § 37, odst. 4) byly tvořeny i v III. dekl. lokály jako *Carthāginī, Tiburī, rūrī* (‚na venkově').

Odchylky od koncovek vzorů: **41**

1. Ak. sg. **-im** mají:

a) vždycky: *sitim* (*sitis, sitis*, f. ‚žízeň'),
tussim (*tussis, tussis*, f. ‚kašel');

b) častěji: *febrim* (též *febrem*) (*febris, febris*, f. ‚horečka'),
puppim (též *puppem*) (*puppis, puppis*, f. ‚záď'),
turrim (též *turrem*) (*turris, turris*, f. ‚věž'),
secūrim (též *secūrem*) (*secūris, secūris*, f. ‚sekyra').

2. Abl. sg. **-ī** mají:

a) neutra s nom. sg. v *-e, -al, -ar:*
marī (*mare, maris*, n. ‚moře'),
animālī (*animal, -ālis*, n. ‚živočich')
exemplārī (*exemplar, -āris*, n. ‚vzor').

b) vždycky: *sitī*
secūrī
tussī
Albī (*Albis, -is*, m. ‚Labe'),
Tiberī (*Tiberis, -is*, m. ‚Tiber')
Neāpolī (*Neāpolis, -is*, f. ‚Neapol');

c) častěji: *febrī* (též *febre*)
puppī (též *puppe*)
turrī (*též turre*)
nāvī (též *nāve*) (*nāvis, -is*, f. ‚loď')
imbrīī(též *imbre*) (*imber, -bris*, m. ‚déšť')
ignī[1]) (též *igne*) (*ignis, -is*, m. ‚oheň').

3. Nom. pl. neuter v *-e, -al, -ar* má **-ia:**
maria, exemplāria, animālia a j.
4. G. pl. **-ium** (tato koncovka vznikla u kmenů na *-i*, na př. *-ovi-um* ‚ovcí') mají:
a) neutra s nom. sg. v *-e, -al, -ar;*
marium, animālium, exemplārium a j.
b) substantiva s nom. sg. v *-is* neb *-ēs*, mají-li v g. sg. stejný počet slabik jako v nom. sg. (*parisyllaba* ‚rovnoslabičná'):

(*aedēs, -is*, f. ‚chrám')	*aedium,*
(*apis, -is*, f. ‚včela')	*apium* (též *apum*),
(*auris, -is*, f. ‚ucho')	*aurium,*
(*cīvis, -is*, m. ‚občan')	*cīvium,*
(*clādēs, -is*, f. ‚porážka')	*clādium* (zř.[2]) *clādum*),
(*hostis, -is*, m. ‚nepřítel')	*hostium,*
(*nāvis, -is*, f. ‚loď')	*nāvium,*
(*nūbēs, -is*, f. ‚mrak')	*nūbium,*
(*ovis, -is*, f. ‚ovce')	*ovium,*
(*piscis, -is*, m. ‚ryba')	*piscium,*
(*puppis, -is*, f. ‚záď')	*puppium,*
(*turris, -is*, f. ‚věž')	*turrium,*
(*vulpēs, -is*, f. ‚liška')	*vulpium.*

Výjimky:

(*canis, -is*, m. ‚pes')	*canum,*
(*iuvenis, -is*, m. ‚mladík')	*iuvenum,*
(*pānis, -is*, m. ‚chléb')	*pānum* (též *pānium*),
(*mēnsis, -is*, m. ‚měsíc')	*mēnsum* (též *mēnsium*),
(*volucris, -is*, f. (m.), ‚pták')	*volucrum* (*též volucrium*),
(*sēdēs, -is*, f. ‚sídlo')	*sēdum* (zř. *sēdium*),
(*vātēs, -is*, m. ‚věštec')	*vātum* (zř. *vātium*).

c) substantiva, jejichž kmen jest zakončen aspoň dvěma souhláskami:

(*adulēscēns, -entis*, m., ‚mladík')	*adulēscentium,*
(*Alpēs, -ium*, f. ‚Alpy')	*Alpium,*
(*arx, arcis*, f. ‚tvrz')	*arcium,*
(*ars, artis*, f. ‚umění')	*artium,*
(*as, assis*, m. ‚as')	*assium* (též *assum*),

[1]) Vždycky *ignī* ve spojení *aquā et ignī interdīcere alicuī* ‚dáti někoho do klatby', *ferrō ignīque* ‚mečem a ohněm'.

[2]) = zřídka.

	(*cliēns, -entis*, m. ‚klient')	*clientium* (zř. *clientum*),
	(*dēns, dentis*, m. ‚zub')	*dentium*,
	(*fōns, fontis*, m. ‚pramen')	*fontium*,
	(*frōns, -ondis*, f. ‚listí')	*frondium*,
	(*gēns, gentis*, f. ‚kmen')	*gentium*,
	(*imber, -bris*, m. ‚déšť')	*imbrium*,
	(*īnfāns, -antis*, m. ‚nemluvně')	*īnfantium* (též *īnfantum*),
	(*linter, -tris*, f. ‚člun')	*lintrium*,
	(*merx, -cis*, f. ‚zboží')	*mercium*,
	(*mōns, montis*, m. ‚hora')	*montium*,
	(*nox, noctis*, f. ‚noc')	*noctium*,
	(*os, ossis*, n. ‚kost')	*ossium*,
	(*pōns, pontis*, m. ‚most')	*pontium*,
	(*serpēns, -entis*, m. ‚had')	*serpentium* (též *serpentum*),
	(*stirps, stirpis*, f. ‚kmen')	*stirpium*,
	(*urbs, urbis*, f. ‚město')	*urbium*.
Výjimky:	(*parēns, -entis*, m. ‚rodič')	*parentum* (zř. *parentium*),
	(*pater, -tris*, m. ‚otec')	*patrum*,
	(*māter, -tris*, f. ‚matka')	*mātrum*,
	(*frāter, -tris*, m. ‚bratr')	*frātrum*,
	(*accipiter, -tris*, m. ‚jestřáb')	*accipitrum*.
d) porůznu:	(*faucēs, -ium*, f. ‚hrdlo')	*faucium*,
	(*līs, lītis*, f. ‚spor')	*lītium*,
	(*mūs, mūris*, m. ‚myš')	*mūrium*,
	(*optimātēs, -ium*, m. ‚šlechtici')	*optimātium* (zř. *optimātum*),
	(*Penātēs, -ium*, m. ‚penáti', domácí bůžkové),	*Penātium*
	(*Quirītēs, -ium*, m. ‚Quiritové')	*Quirītium* (zř. *Quirītum*),
	(*Samnīs, -ītis*, m. ‚Samnit')	*Samnītium*.

Vedle g. pl. *cīvitātum* se často vyskytuje *cīvitātium* (*cīvitās, -tis*, f. ‚obec').

5. Nepravidelné tvary mají:

bōs, bov-is, c. ‚vůl, kráva': g. pl. *boum*, d. (abl.) pl. *būbus* (zř. *bōbus*),
carō, carn-is, f. ‚maso'; g. pl. *carnium*,
femur, femoris nebo *feminis*, n. ‚stehno',
iecur, iecoris nebo *iecineris (iecinoris)*, n. ‚játra',
iter, itiner-is, n. ‚cesta',
Iuppiter, Iovis, Iovī, Iovem, Iuppiter, Iove (nejvyšší bůh),
nix, niv-is, f. ‚sníh'; g. pl. *nivium*,
senex, sen-is, m. ‚stařec'; g. pl. *senum*,
supellex, supellectil-is, f. ‚nábytek'; abl. sg. *-ī* neb *-e*,

sūs, su-is, f. ‚svině'; d. (abl.) pl. *subus,*
vās, vās-is, n. ‚nádoba'; pl. *vāsa, vāsōrum, vāsīs* (§ 58).

Rod substantiv III. deklinace.

42 U substantiv III. deklinace jsou zastoupeny všechny tři rody.

43 Místo umělých pravidel pro poznávání rodu substantiv III. deklinace je účelné zapamatovati si vhodná spojení substantiva s adjektivem, na př.:

44

sermō (-ōnis) Latīnus	‚latinská řeč'
ratiō (-ōnis) hūmāna	‚lidský rozum'
ordō (-inis) senātōrius	‚stav senátorský'
flōs (-ōris) pulcher	‚krásný květ'
dōs (dōtis) magna	‚velké věno'
ōs (ōris) formōsum	‚sličná ústa'
carcer (-eris) angustus	‚těsné vězení'
vēr (vēris) amoenum	‚půvabné jaro'
imber (imbris) magnus	‚veliký dešť'
linter (-tris) parva	‚malý člun'
pariēs (-ētis) altus	‚vysoká stěna'
quiēs (-ētis) nocturna	‚noční klid'
urbs (urbis) clāra	‚slavné město'
fōns (fontis) frīgidus	‚studený pramen'
lēx (lēgis) iūsta	‚spravedlivý zákon'
grex (gregis) opīmus	‚tučné stádo'
nāvis (-is) longa	‚válečná loď'
piscis (-is) marīnus	‚mořská ryba'
agmen (-inis) prīmum	‚přední voj'
flāmen (-inis) Martiālis	‚obětník Martův'
fulgur (-uris) lūcidum	‚jasný blesk'
vultur (-uris) saevus	‚krutý sup'
iūs (iūris) cīvīle	‚občanské právo'
mūs (mūris) parvus	‚malá myš'.

ADJEKTIVA III. DEKLINACE

45 Mají většinou v abl. sg. koncovku *-ī,*
v g. pl. *-ium,*
v nom. a ak. pl. neuter *-ia.*

Rozeznáváme:

1. adjektiva trojvýchodná, mající pro každý rod zvláštní zakončení; vzor: *ācer, ācris, ācre* ‚prudký, á, é';

2. adjektiva dvojvýchodná, mající pro rod mužský a ženský společné zakončení; vzor: *lēvis, lēve* ‚lehký, á, é';

3. adjektiva jednovýchodná, mající v sg. jediné zakončení pro všechny rody (v pl. jsou dvojvýchodná); vzor: *fēlīx* ‚šťastný, á, é'.

Adjektiva trojvýchodná. 46

	sg.			pl.		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	*ācer*	*ācris*	*ācre*	*ācrēs*	*ācrēs*	*ācria*
g.		*ācris*			*ācrium*	
d.		*ācrī*			*ācribus*	
ak.	*ācrem*	*ācrem*	*ācre*	*ācrēr*	*ācrēs*	*ācria*
v.	*ācer*	*ācris*	*ācre*	*ācrēs*	*ācrēs*	*ācria*
abl.		*ācrī*			*ācribus*	

1. Samohláska *-e-*, která jest v nom. sg. m., se v ostatních pádech obou čísel (kromě v. sg. m.) neobjevuje.

   Výjimka: *celer, celeris, celere* ‚rychlý.

2. Některá adjektiva mají v nom. sg. m. vedle tvaru *-er* též tvar na *-ris:*

   vedle *alăcer* ‚čilý' též *alacris*, vedle *equester* ‚jezdecký' též *equestris*, vedle *salŭber* ‚zdravý' též *salŭbris*, vedle *volăcer* ‚okřídlený' též *volucris*.

Adjektiva dvojvýchodná. 47

	sg.			pl.		
	m. f.		n.	m. f.		n.
nom.	*levis*		*leve*	*levēs*		*levia*
g.		*levis*			*levium*	
d.		*levī*			*levibus*	
ak.	*levem*		*leve*	*levēs*		*levia*
v.	*levis*		*leve*	*levēs*		*levia*
abl.		*levī*			*levibus*	

Adjektiva jednovýchodná. 48

	sg.			pl.		
	m. f.		n.	m. f.		n.
nom.		*fēlīx*		*fēlīcēs*		*fēlīcia*
g.		*fēlīcis*			*fēlīcium*	
d.		*fēlīcī*			*fēlīcibus*	
ak.	*fēlīcem*		*fēlīx*	*fēlīcēs*		*fēlīcia*
v.		*fēlīx*		*fēlīcēs*		*fēlīcia*
abl.		*fēlīcī*			*fēlīcibus*	

Podle tohoto vzoru se skloňují jednovýchodná adjektiva kmenů souhláskových, zakončených nejčastěji

v *-īx*, g. *-īcis*	*fēlīx, -īcis*	‚šťastný',
v *-āx*, g. *-ācis*	*audāx, -ācis*	‚odvážný',
v *-ōx*, g. *-ōcis*	*ferōx,-ōcis*	‚divoký',

ale i jinak: *triplex, -icis* ‚trojitý', *locuplēs, -ētis* ‚zámožný',
iners, -rtis ‚neumělý', *dīves, -itis* ‚bohatý',
concors, -rdis ‚svorný', *praeceps, -ipitis* ‚srázný',
hebes, -etis ‚tupý', *pār, paris* ‚stejný'.

49 Odchylky od vzoru:

1. Některá jednovýchodná adjektiva mají v abl. sg. koncovku *-e* a v g. pl. *-um;* z těchto jenom dvě vytvářejí nom. pl. n.:

vetus, veteris	‚starý':	*vetere*	*veterum*	*vetera*
dīves, dīvitis	‚bohatý':	*dīvite*	*dīvitum*	*dītia*
pauper, -eris	‚chudý':	*paupere*	*pauperum*	—
compos, -otis	‚mocen':	*compote*	*compotum*	—
particeps, -cipis	‚účastný':	*participe*	*participum*	—
prīnceps, -cipis	‚první':	*prīncipe*	*prīncipum*	—
sōspes, -itis	‚zdráv':	*sōspite*	*sōspitum*	—
superstes, -itis	‚pozůstalý':	*superstite*	*superstitum*	—

2. Některá jednovýchodná adjektiva mají sice v abl. sg. *-ī*, ale v g. pl. *-um:*

inops, -opis	‚nuzný':	*inopī*	*inopum*	—
memor, -oris	‚pamětlivý':	*memorī*	*memorum*	—
immemor, -oris	‚nepamětlivý':	*immemorī*	*immemorum*	—
supplex, -icis	‚prosebný':	*supplicī*	*supplicum*	—

3. Nabudou-li adjektiva platnosti substantivní, mívají v abl. sg. *-e*, zvláště tehdy, užívá-li se jich jako vlastních jmen: *ā supplice* ‚od prosebníka', *ā Metellō Celere, ā Minūciō Fēlīce.*

Některá však podržují i při substantivním užití *-ī:*

aequālis, -is, m. ‚vrstevník', *familiāris, -is*, m. ‚důvěrný přítel',
annālis (*liber*), m. ‚letopis', *nātālis* (*diēs*), *-is*, m. ‚narozeniny',
cōnsulāris, -is, m. ‚bývalý konsul', *trirēmis* (*nāvis*), *-is*, f. ‚trojřadka';

stejně i jména měsíců podle III. deklinace: *Aprīlī, Quīntīlī, Sextīlī, Septembrī, Octōbrī, Novembrī, Decembrī.*

50 K jednovýchodným adjektivům patří též participia přítomného času na *-ns*, g. *-ntis: laudāns, -antis* ‚chvále, chválíc'. Ve významu slovesném nebo v platnosti substantivní mívají v abl. sg. *-e*, v platnosti adjektivní *-ī: ā sapiente* ‚od mudrce', ale *ā sapientī virō* ‚od moudrého muže'; *praesente populō* ‚za přítomnosti lidu', ale *in praesentī perīculō* ‚v přítomném nebezpečí'; *ārdente domō* ‚když hoří dům', ale *ārdentī studiō* ‚horoucím úsilím'.

SUBSTANTIVA IV. DEKLINACE

Kmenová samohláska: *u.* 51

Vzory: a) pro **māsculīna a fēminīna:** *currus*, g. *-ūs* ‚vůz'; kmen *curru-*;
b) pro **neutra:** *cornū*, g. *-ūs* ‚roh'; kmen *cornu-*.

	sg.		pl.	
	m. f.	n.	m. f.	n.
nom.	*currus*	*cornū*	*currūs*	*cornua*
g.	*currūs*	*cornūs*	*curruum*	*cornuum*
d.	*curruī*	*cornū*	*curribus*	*cornibus*
ak.	*currum*	*cornū*	*currūs*	*cornua*
v.	*currus*	*cornū*	*currūs*	*cornua*
abl.	*currū*	*cornū*	*curribus*	*cornibus*

K jednotlivým pádům jest poznamenati: 52

1. V d. sg. se u m. a f. vedle *-uī* vyskytuje koncovka *-ū: currū, manū (manus, -ūs*, f. ‚ruka'*), sūmptū (sūmptus, -ūs*, m. ‚náklad'*).*
2. V d. a abl. pl. mají některá jména, zvláště dvojslabičná v *-cus*, koncovku *-ubus: arcus, -ūs*, m. ‚oblouk': *arcubus; lacus, -ūs*, m. ‚jezero': *lacubus;* též: *artus, -ūs*, m. ‚úd': *artubus; tribus, -ūs*, f. ‚tribus (okres)': *tribubus.*

Subst. *portus, -ūs* m. ‚přístav' má obvykle *portibus*, zřídka *portubus.*

Rod substantiv IV. deklinace.

Rodem jsou: 53

1. jména v *-us:*
   a) **māsculīna** velkou většinou;
   b) **fēminīna:**
      α) jména bytostí ženských a stromů (v. § 26., odst. 2);
      β) acus acūta ‚ostrá jehla', *manus dextra* ‚pravá ruka', *porticus opāca* ‚stinné sloupoví', *tribus urbāna* ‚městská tribus'; *Īdūs, -uum* ‚Idy' (13. nebo 15. den měsíce).
2. jména v *-ū:* **vesměs neutra.**

SUBSTANTIVA V. DEKLINACE

Kmenová samohláska jest *-ē*, jež se v g. a d. sg. zkracuje tenkrát, 54
předchází-li před ní souhláska.

Vzory: a) *diēs*, g. *diēī* m. ‚den'; kmen *diē-;*
b) *rēs*, g. *rēī* f. ‚věc': kmen *rē-.*

	sg.		pl.	
nom.	*diēs*	*rēs*	*diēs*	*rēs*
g.	*diēī*	*rēī*	*diērum*	*rērum*
d.	*diēī*	*rēī*	*diēbus*	*rēbus*
ak.	*diem*	*rem*	*diēs*	*rēs*
v.	*diēs*	*rēs*	*diēs*	*rēs*
abl.	*diē*	*rē*	*diēbus*	*rēbus*

Všecky pády v sg. i v pl. mají jen substantiva *diēs* a *rēs*. Z ostatních jmen vytvořují vedle pádů sg. jen některá ještě nom. a ak. pl.: *faciēs, -ēī* f. ‚vzhled, podoba', *speciēs, -ēī* f. ‚pohled, zjev', *spēs, -eī* f. ‚naděje'.

Rod substantiv V. deklinace.

55 Rodem jsou **fēmininа.** Jenom *diēs* v pl. a *merīdiēs* ‚poledne' jsou **māsculīna.** Subst. *diēs* v sg. bývá zpravidla jenom tehdy fēmininum, značí-li ‚určitý den' nebo znamená-li ‚lhůta': *diē certā* ‚v určitý den', *diē dictā* ‚v určený den', *diēs perexīgua* ‚pranepatrná lhůta'.

Ale i v ostatních případech se objevuje *diēs* **leckdy jako fēmininum již v době klasické, hlavně u básníků.**

ZVLÁŠTNOSTI V SKLOŇOVÁNÍ SUBSTANTIV A ADJEKTIV

56 1. Jména **nesklonná** ***(indēclīnābilia)*** **jsou jména nemající skloňování a podržující vždy týž tvar. Jsou to:**

a) substantiva:
fās ‚právo (božské)' ‚*nefās* ‚bezbožnost, hřích'; užívá se jich jako nom. a ak. sg.: *fās est* ‚jest dovoleno', *contrā fās* ‚proti právu';
īnstar ‚rovná váha, nazpůsob': *equus īnstar montis* ‚kůň nazpůsob hory, jako hora';
māne ‚ráno'; užívá se ho jako nom., ak. a abl. sg.: *clārum māne* ‚jasné jitro', *ad ipsum māne* ‚do samého (bílého) rána', *multō māne* ‚časně zrána';
pondō (vl. abl. sg. od nedoloženého **pondus, -ī* m. = *pondus, -eris* n., tedy ‚vahou'; v tomto významu ještě *corōna aurea lībram pondō* ‚zlatý věnec vážící libru') ‚libra' (vl. *lībra pondō*); *argentī pondō decem* ‚deset liber stříbra'.

b) adjektiva (užívá se jich pro všechny pády):
frūgī (vl. d. sg. od zř. užívaného subst. *frūx* ‚zdatnost') ‚řádný ‚poctivý': *homō frūgī* ‚řádný člověk', g. *hominis frūgī* atd.;
nēquam ‚ničemný': *homo nēquam* ‚ničemný člověk', g. *hominis nēquam* atd.

2. Jména schodná *(dēfectīva)*
jsou jména, která nemají sklonění úplné. Buď nevytvořují obou čísel (schodná číslem, *dēfectīva numerō*) nebo všech pádů (schodná pády, *dēfectīva cāsibus*).

a) Mezi jména schodná číslem patří jména, kterých se užívá buď jenom v sg. *(singulāria tantum)* nebo jen v pl. *(plūrālia tantum)*, a též jména, která mají v pl. jiný význam než v sg.

b) Mezi jména schodná pády patří:

α) jména s pádem jediným:

d.: *ostentuī esse* ‚býti na odiv, na ukázku';
ak.: *īnfitiās īre* ‚popírati';
abl.: *iussū cōnsulis* ‚na rozkaz konsulův'; *iniussū cōnsulis* ‚bez rozkazu konsulova'; *mandātū meō* ‚z mého nařízení'; *nātū* ‚rodem, věkem': *nātū maior* ‚starší', *nātū minor* ‚mladší'; *rogātū tuō* ‚na tvou žádost'; *sponte suā* ‚z vlastní vůle, sám od sebe';

β) jména se dvěma pády:

forās (ak. pl. od nedoloženého subst. **fora*, *-ae* f. ‚dveře') ‚ven', *forīs* (abl. pl.) ‚venku';
fors (nom. sg. f.) ‚náhoda', *forte* (abl. sg.) ‚náhodou'; vlastní jméno *Fors* ‚bohyně náhody' má všecky pády sg.;
vēnum (ak. sg. od nedoloženého subst. **vēnus*, *-ī* m. ‚prodej') *dare* ‚dáti na prodej, prodávati', *vēnum īre* ‚jíti na prodej, býti prodán', *vēnō* (d. sg.) ‚na prodej, za peníze';

γ) jména se třemi pády:

frūgis (g. sg.), *frūgī* (d. sg., v. § 56 b), *frūgem* (ak. sg.) od neužívaného subst. *frūx* f. ‚plodina, plod'; pl. *frūgēs*, *-um* ‚plody' má všechny pády;
opis (g. sg.), *opem* (ak. sg.), *ope* (abl. sg.) od nedoloženého subst. **ops* f. ‚moc, pomoc'; pl. *opēs*, *-um* ‚bohatství' má všechny pády;
vicis (g. sg.), *vicem* (ak. sg.), *vice* (abl. sg.), *vicēs* (nom., ak. pl.), *vicibus* (d., abl. pl.) ‚střídání, změna';
vīs (nom. sg.), *vim* (ak. sg.), *vī* (abl. sg.) ‚síla'; pl. *vīrēs*, *-ium* má všechny pády;

δ) jména se čtyřmi pády:

diciōnis (g. sg.), *diciōnī* (d. sg.), *diciōnem* (ak. sg.), *diciōne* (abl. sg.) od nedoloženého subst. **diciō* f. ‚poddanost';
impetus (nom. sg.), *impetūs* (g. sg.), *impetum* (ak. sg.), *impetū* (abl. sg.) ‚útok'; v pl. jenom *impetūs* (nom., ak.); chybějící pády se nahrazují od subst. *incursiō*, *-ōnis* f.

58 3. Jména různosklonná *(heteroclita)*[1]
jsou jména, která se skloňují ve všech nebo jen v některých pádech podle dvou různých deklinací.

a) Některá, zvláště abstraktní jména I. deklinace, mají v sg. druhotvary podle V. deklinace:

luxuria, -ae i *luxuriēs, -ēī* f. ‚rozmařilost', *māteria, -ae* i *māteriēs, -ēī* f. ‚látka', *plānitia, -ae* i *plānitiēs, -ēī* f. ‚planina', *sēgnitia, -ae* i *sēgnitiēs, -ēī* f. ‚váhavost';

b) některá jména stromů II. deklinace mají druhotvary podle IV. deklinace a naopak:

α) *cupressus, -ī* f. ‚cypřiš', též *cupressūs* (g. sg.), *cupressū* (abl. sg.), *cupressūs* (nom., ak. pl.);
laurus, -ī, f. ‚vavřín', též *laurū* (abl. sg.), *laurūs* (nom., ak. pl.);
β) *quercus, -ūs* f. ‚dub', též *quercōrum* (g. pl.);

c) některá jména podle III. deklinace mají druhotvary podle V. deklinace:

fămēs, -is f. ‚hlad', abl. sg. *fămē;*
plēbs, -is f. ‚lid', též *plēbēs* (nom. sg.), *plēbeī, plēbī, plēbē* (g. sg.), zvláště často ve spojení *tribūnus plēbī* ‚tribun lidu', *plēbī scītum* ‚usnesení lidu';
quiēs, requiēs, -ētis f. ‚klid, odpočinek', též *requieī, requiē* (g. sg.), *requiem* (ak. sg.), *quiē, requiē* (abl. sg.);

d) některá adjektiva podle II. deklinace mají tvary též podle III. deklinace:

hilarus, -a, -um ‚veselý'	častěji *hilaris, -e,*
imberbus, -a, -um ‚bezvousý'	častěji *imberbis, -e,*
inermus, -a, -um ‚bezbranný'	častěji *inermis, -e;*

e) z ostatních jest uvésti:

domus, -ūs f. ‚dům' má podle II. deklinace tyto tvary:
v sg.: *domī* (lok.), *domō* (abl.),
v pl.: *domōrum* (vedle *domuum*, g.), *domōs* (vedle *domūs*, ak.); pamatuj: *domī* ‚doma', *domum* ‚domů', *domō* ‚z domu', *domī bellīque* (nebo *mīlitiaeque*) ‚v míru i ve válce';
iūgerum, -ī n. ‚jitro půdy' má sg. podle II. deklinace, pl. podle III. *iūgera, -um, -ibus;*
vās, vāsis n. ‚nádoba' má sg. podle III. deklinace, pl. podle II. *vāsa, -ōrum, -īs;*
jména slavností *Bacchanālia, Compitālia, Sāturnālia* atd. (neutra podle III. dekl.) mají g. pl. podle II. dekl. *Bacchanāliōrum, Compitāliōrum, Sāturnāliōrum* atd.

[1]) Řec. ἕτερος [čti heteros] ‚druhý, různý', κλίνω [čti klínó] ‚skloňuji'.

4. Jména různorodá *(heterogenea)*[1]) 59

jsou jména mající v pl. tvar jiného rodu než v sg., ale tvořený podle stejné deklinace.

Jsou to:

iocus, -ī m. ‚žert', pl. vedle *iocī* též *ioca;*
locus, -ī m. ‚místo', pl. *locī* ‚jednotlivá místa (zvláště v knihách, ale i na zemi)', *loca* ‚souhrn míst, krajina';
Tartarus, -ī m. ‚část podsvětí, peklo', pl. (básn.) *Tartara;*
frēnum, -ī n. ‚uzda', pl. *frēnī, -ōrum* m. (jen básn. *frēna, -ōrum*).

Různorodá a zároveň různosklonná jsou:
balneum, -ī n. ‚koupel', pl. obyčejně *balneae, -ārum* f. ‚lázně';
epulum, -ī n. ‚hostina', pl. *epulae, -ārum* f. ‚jídla, hody'.

SKLOŇOVÁNÍ ŘECKÝCH SUBSTANTIV

Řecká substantiva přejímaná do latiny byla v starší době přizpůsobována skloňování latinskému, na př. *poeta, Hecuba.* Avšak později, zvláště od doby Augustovy, zejména básníci namnoze ponechávali přejímaným řeckým slovům řecké koncovky, ale ne důsledně, takže vznikalo smíšené skloňování řecko-latinské. 59a

Z význačných koncovek řeckých se vyskytují v latině zejména tyto:

V I. dekl. nom. sg. *-ē*, gen. sg. *-ēs*, ak. sg. *-ēn*, na př. *Alcmēnē, Alcmēnēs, Alcmēnēn* (ale také *Alcmēna, Alcmēnae, Alcmēnam*);

v II. dekl. nom. sg. *-os*, ak. sg. *-on*, na př. *Rhodos, Rhodon* (ale také *Rhodus, Rhodum*);

v III. dekl. gen. sg. *-os*, ak. sg. *-a*, nom. pl. *-ēs*, ak. pl. *-ās*, na př. *Pallados, Orpheos, Pallada, Orphea* (ale také *Palladis, Orpheī, Palladem, Orpheum*), *Hyadēs, Hyadās.*

STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Latinská adjektiva mohou zpravidla vyjadřovati trojí stupeň vlastnosti jimi označené: 60

1. stupeň (základní, *gradus positīvus*) k vyjádření vlastnosti vůbec: *clārus, -a, -um* ‚slavný, -á, -é';
2. stupeň (vyšší, *gradus comparātīvus*), jímž se při srovnání dvou předmětů vyjadřuje, že jednomu z nich přísluší vlastnost ve vyšší míře: *clārior, -ius* ‚slavnější';
3. stupeň (nejvyšší, *gradus superlātīvus*), jímž se vyjadřuje, že vlastností adjektivem označenou vyniká určitý předmět nade všechny předměty jiné s ním srovnávané: *clārissimus, -a, -um* ‚nejslavnější'.

[1]) Řec. ἕτερος [čti heteros] ‚různý', γένος [čti genos] ‚rod'.

61 Komparativ utvoříme tak, že ke genitivnímu kmeni adjektiva připojíme příponu *-ior* pro m. a f., *-ius* pro n., superlativ pak, jestliže k témuž kmeni připojíme příponu *-issimus, -a, -um:*

longus ‚dlouhý'	*long-ior, -ius*	g. *-iōris*	*long-issimus, -a, -um*
brevis ‚krátký'	*brev-ior, -ius*	g. *-iōris*	*brev-issimus, -a, -um*
audāx ‚odvážný'	*audāc-ior, -ius*	g. *-iōris*	*audāc-issimus, -a, -um*
dīves ‚bohatý'	*dīvit-ior, -ius*	g. *-iōris*	*dīvit-issimus, -a, -um*[1])
sapiēns ‚moudrý'	*sapient-ior, -ius*	g. *-iōris*	*sapient-issimus, -a, -um.*

Komparativ se skloňuje podle vzoru pro III. deklinaci. Má v abl. sg. všech rodů koncovku **-e** *(clāriōre)*, v g. pl. všech rodů koncovku **-um** *(clāriōrum)*, v nom., ak., v pl. n. koncovku **-a** *(clāriōra)*.

62 Odchylky:

1. U adjektiv zakončených v *-er* utvoříme superlativ přidáním přípony *-rimus, -a, -um* k základu shodnému s nom. sg. positivu; komparativ se tvoří u nich zcela pravidelně. Příklady:

līber ‚svobodný'	*līber-ior, -ius*	*līber-rimus, -a, -um*
pulcher ‚krásný'	*pulchr-ior, -ius*	*pulcher-rimus, -a, -um*
ācer ‚rázný'	*ācr-ior, -ius*	*ācer-rimus, -a, -um*
pauper ‚chudý'	*pauper-ior, -ius*	*pauper-rimus, -a, -um.*

2. Šest adjektiv v *-il-is, -il-e* tvoří superlativ v *-il-limus:*

facilis ‚snadný'	*facil-ior, -ius*	*facil-limus, -a, -um*
difficilis ‚nesnadný'	*difficil-ior, -ius*	*difficil-limus, -a, -um*
similis ‚podobný'	*simil-ior, -ius*	*simil-limus, -a, -um*
dissimilis ‚nepodobný'	*dissimil-ior, -ius*	*dissimil-limus, -a, -um*
humilis ‚nízký'	*humil-ior, -ius*	*humil-limus, -a, -um*
grăcilis ‚štíhlý'	*gracil-ior, -ius*	*gracil-limus, -a, -um.*

Jiná adjektiva v *-il-is, -il-e* mají pravidelný superlativ v *-il-issimus, -a, -um*, na př. *fertil-issimus (fertilis* ‚úrodný'*)*, *nōbil-issimus (nōbilis* ‚vznešený'*)*, *ūtil-issimus (ūtilis* ‚užitečný'*)*.

3. Adjektiva složená, jejichž druhé členy jsou *-dicus, -ficus* a *-volus*, tvoří komparativ a superlativ tak, jako by se končila v *-dicēns, -ficēns, -volēns* (g. *-entis*):

maledicus ‚zlolajný'	*maledicent-ior, -ius*	*maledicent-issimus, -a, -um*
magnificus ‚velkolepý'	*magnificent-ior, -ius*	*magnificent-issimus, -a, -um*
benevolus ‚laskavý'	*benevolent-ior, -ius*	*benevolent-issimus, -a, -um*

Týmž způsobem tvoří komparativ a superlativ adjektiva:

egēnus ‚nuzný'	*egent-ior, -ius*	*egent-issimus, -a, -um*
prōvidus ‚prozíravý'	*prōvident-ior, -ius*	*prōvident-issimus, -a, -um.*

Vlastně jsou to komp. a sup. k participiím *egēns, prōvidēns.*

[1]) Místy, hlavně u básníků, též komp. *dītior*, sup. *dītissimus.*

Stupňování opisné.

Adjektiva, která mají před koncovkou *-us, -a, -um* samohlásku, tvoří **63** komparativ a superlativ (k zamezení nelibozvučného styku tří samohlásek) tak, že se před positiv předkládá příslovce *magis* ‚více' pro komparativ, *maximē* ‚nejvíce' pro superlativ, na př.:

arduus ‚strmý'	*magis arduus, -a, -um*	*maximē arduus, -a, -um*
ēgrēgius ‚výborný'	*magis ēgregius, -a, -um*	*maximē ēgregius, -a, -um*
idōneus ‚způsobilý'	*magis idōneus, -a, -um*	*maximē idōneus, -a, -um*
necessārius, nutný'	*magis necessārius, -a, -um*	*maximē necessārius, -a, -um.*

Adjektiva zakončená v *-quus* nemají před koncovkou *-us* samohlásku (vyslovuje se -kvus!) a stupňují se tudíž pravidelně: *aequus* ‚rovný, slušný', *aequior, aequissimus; antīquus* ‚starobylý', *antīquior, antīquissimus.*

Místy se objevují tvary bez opisu: *piissimus (pius* ‚zbožný'), *strēnuissimus (strēnuus* ‚rázný').

Stupňování nepravidelné.

1. Několik adjektiv má jednotlivé stupně od různých kmenů: **64**

bonus ‚dobrý'	*melior, -ius* ‚lepší'	*optimus, -a, -um* ‚nejlepší'
malus ‚zlý'	*pēior, -ius*[1]) ‚horší'	*pessimus, -a, -um* ‚nejhorší'
magnus ‚velký'	*mājor, -ius*[1]) ‚větší'	*maximus, -a, -um* ‚největší'
parvus ‚malý'	*minor, -us* ‚menší'	*minimus, -a, -um* ‚nejmenší'
multus ‚mnohý'	*plūs* ‚více'	*plūrimus, -a, -um* ‚nejčetnější'.

Plūs ‚více' jest neutrum a má vedle nom. (a ak.) sg. jen g. *plūris;* rovněž v superlativu se užívá v sing. zpravidla jen nom. a ak. *plūrimum*, g. *plūrimī: plūs (plūrimum) aurī* ‚více (nejvíce) zlata', *plūs (plūrimum) valeō* ‚více (nejvíce) zmohu', *plūris (plūrimī) aestimō* ‚více (nejvíce) cením'.

Plur. *plūrēs* se skloňuje jako dvojvýchodné adjektivum ve všech pádech: nom. a ak. *plūrēs, plūra*, g. *plūrium*, d. abl. *plūribus*, a má význam srovnávací, kdežto složené *complūrēs* tohoto významu nemá: *plūrēs librōs scrīpsit* ‚více (četnější) knih(y) napsal', *complūres librōs scrīpsit* ‚několik (dosti mnoho) knih napsal'.

2. Dvě nesklonná adjektiva (v § 56 b) mají toto stupňování:

frūgī ‚řádný'	*frūgālior, -ius*	*frūgālissimus, -a, -um*
nēquam ‚ničemný'	*nēquior, -ius*	*nēquissimus, -a, -um.*

Stupňování schodné.

1. Pravidelného komparativu nevytvořují: **65**

	superlativ:	za komparativ se užívá:
dīversus ‚rozdílný'	*dīversissimus*	*magis dīversus*
falsus ‚klamný'	*falsissimus*	*magis falsus*
nŏvus ‚nový'	*nŏvissimus*	*recentior*[2])
săcer ‚posvátný'	*sacerrimus*	*sānctior*[3])
vetus ‚starý'	*veterrimus*	*vetustior*[4]).

[1]) Vyslovuj: pej-jor, maj-jor (v. § 3); posicí je první slabika dlouhá. — [2]) K positivu *recēns, -entis* ‚nedávný, svěží'. — [3]) K positivu *sānctus* ‚svatý'. — [4]) K positivu *vetustus* ‚starobylý'.

2. Pravidelného superlativu nevytvořují:

	komparativ:	za superlativ se užívá:
alăcer ‚čilý'	*alacrior, -ius*	—
laudābilis ‚chvályhodný'	*laudābilior, -ius*	—
salūtāris ‚léčivý'	*salūtārior, -ius*	*salūberrimus*[1])
iuvenis ‚mladý (mladík)'	*iūnior*[2])	—
senex ‚starý (stařec)'	*senior*	—

Pl. *iūniōres* ‚mladší mužstvo', *seniōres* ‚starší mužstvo'.
Pamatuj: ‚starší (nejstarší) syn' = *fīlius (nātū) māior (maximus)*, ‚mladší (nejmladší) syn' = *fīlius (nātū) minor (minimus)*.

3. Positivu nemají:

citerior ‚přední, bližší'	(*citrā* ‚s této strany')	—
dēterior ‚špatnější'		*dēterrimus* ‚nejšpatnější'
interior ‚vnitřnější, vnitřní'	(*intrā* ‚uvnitř')	*intīmus* ‚nejvnitřnější, nejdůvěrnější'
potior ‚schopnější'	(*potis*[3]) ‚mohoucí')	*potissimus*, ‚nejschopnější nejlepší'
prior ‚přednější'		*prīmus* ‚nejpřednější, první'
propior ‚bližší'[4])	(*prope* ‚blízko')	*proximus* ‚nejbližší'
ulterior ‚zadnější'	(*ultrā* ‚s oné strany')	*ultimus* ‚nejzazší'.

4. Některá adjektiva positiv sice mají, ale užívá se ho jenom v omezené míře:

exterus ‚zevní, cizozemský'	*exterior* ‚vnější'	*extrēmus* ‚nejzazší'
īnferus ‚dolní, spodní'	*īnferior* ‚spodnější, nižší'	*īnfimus*, *īmus* } ‚nejspodnější, nejnižší'
posterus ‚následující, příští'	*posterior* ‚zadnější, pozdější'	*postrēmus* ‚poslední' *postumus* ‚pohrobek'
superus ‚horní, vrchní'	*superior* ‚hořejší, vyšší'	*suprēmus* ‚nejhořejší, poslední' *summus* ‚nejvyšší'.

Těchto positivů se užívá jenom v určitém významu nebo ve spojení s určitými substantivy:

a) v sg.: *mare īnferum* ‚moře dolní (Tyrrhenské)', *mare superum* ‚moře horní (Jaderské)'; *posterō diē* ‚druhého dne';

b) v pl.: *dī superī* nebo subst. *superī, -ōrum* ‚nebešťané', *dī īnferī* ‚bohové podsvětní', subst. *īnferī, -ōrum* ‚podsvětí'; subst. *exterī, -ōrum* ‚cizozemci', *exterae nātiōnēs* ‚cizí národové', *posterī, -ōrum* ‚potomci'.

---

[1]) K positivu *salūber, -bris, -bre* nebo *salūbris, -bre* ‚léčivý'. — [2]) Pravidelný komparativ *iuvenior* teprve v lat. poklasické. — [3]) Velmi řídké. — [4]) Jako positivu se užívá adj. *propinquus* ‚blízký'.

ADJEKTIVNÍ ADVERBIA

1. Z adjektiv **II. deklinace** utvoříme adverbia (příslovce) nejčastěji tak, že ke genitivnímu kmeni adjektiva připojíme příponu *-ē:* **66**

altus ‚vysoký'	*alt-ē* ‚vysoko'	*līber* ‚svobodný'	*līber-ē* ‚svobodně'
doctus ‚učený'	*doct-ē* ‚učeně'	*pulcher* ‚krásný'	*pulchr-ē* ‚krásně'.
validus ‚silný'	*validē* ‚silně'	*valdē* ‚velmi'	
Pamatuj:	*bonus* ‚dobrý'	*benĕ* ‚dobře'	
	malus ‚špatný'	*malĕ* ‚špatně'	

Odchylky: **67**

a) Z některých adjektiv této deklinace se tvoří adverbia příponou *-ō* (vl. příponou abl. sg. n.):

citus ‚rychlý'	*citō (i citŏ)* ‚rychle'
continuus ‚souvislý, po sobě jdoucí'	*continuō* ‚ihned'
crēber ‚častý'	*crēbrō* ‚často'
falsus ‚klamný, mylný'	*falsō* ‚mylně'
fortuītus ‚náhodný'	*fortuītō* ‚náhodně'
grātuītus ‚bezplatný, zdarma'	*grātuītō* ‚zdarma'
meritus ‚zasloužený'	*meritō* ‚zaslouženě'
necessārius ‚nutný'	*necessāriō* ‚nutně'
perpĕtuus ‚neustálý'	*perpetuō* ‚neustále'
rārus ‚řídký, vzácný'	*rārō* ‚zřídka'
sēcrētus ‚soukromý, tajný'	*sēcrētō* ‚soukromě'
sērus ‚pozdní'	*sērō* ‚pozdě'
subitus ‚náhlý'	*subitō* ‚náhle'
tūtus ‚bezpečný'	*tūtō* ‚bezpečně'.
Rozlišuj: *certō* ‚určitě	*certē* ‚zajisté, aspoň'
vērō ‚vskutku, avšak' (§ 189)	*vērē* ‚pravdivě'.

b) U některých adjektiv má platnost adverbia ak. sg. n. v *-um:*

multus ‚mnohý'	*multum* ‚mnoho' (též *multō* ‚mnohem')
nimius ‚přílišný'	*nimium* ‚příliš'
paulus ‚málokterý'	*paulum* ‚málo' (též *paulō*)
postrēmus ‚poslední'	*postrēmum* ‚naposled' (též *postrēmō*)
tantus ‚tak veliký'	*tantum* ‚tolik, toliko'
cēterī ‚ostatní'	*cēterum* ‚ostatně'.

2. Z adjektiv **III. deklinace** utvoříme adverbia tak, že ke genitivnímu kmeni adjektiva připojíme příponu *-iter*, na př.: **68**

	ācer ‚rázný'	*ācr-iter* ‚rázně'
	celer ‚rychlý'	*celer-iter* ‚rychle'
	fortis ‚statečný'	*fort-iter* ‚statečně'
	fēlīx ‚šťastný'	*fēlīc-iter* ‚šťastně'
Též:	*nēquam* ‚ničemný'	*nēqu-iter* ‚ničemně'.

69 Odchylky:

a) Z adjektiv této deklinace, která jsou zakončena v *-ns*, se tvoří adverbia (od genitivního kmene adjektiva) příponou *-er*, na př.:

dīligēns ‚pečlivý'	*dīligent-er* ‚pečlivě'
ēlegāns ‚vybraný'	*ēlegant-er* ‚vybraně'
frequēns ‚četný'	*frequent-er* ‚četně'
vigilāns ‚bdělý'	*vigilant-er* ‚bdělе'.

b) Příponou *-ter* tvoří

audāx ‚smělý'	*audāc-ter* ‚směle'.

c) U některých adjektiv má platnost adverbia ak. sg. n. v *-e:*

facilis ‚snadný'	*facile* ‚snadno'
immānis ‚hrozný'	*immāne* ‚hrozně'
sublīmis ‚vysoký'	*sublīme* ‚do výše, ve výši'.

Difficilis ‚nesnadný' mívá adv. *difficulter* nebo *difficiliter*, obyčejně však *nōn facile.*

70 3. U několika adjektiv II. deklinace mívají adverbia vedle pravidelné přípony *-ē* také příponu *-iter* nebo *-er* (podle adverbií k adjektivům III. deklinace):

firmus ‚pevný'	*firmē*	i	*firmiter* ‚pevně',
hūmānus ‚lidský'	*hūmānē*	i	*hūmāniter* ‚lidsky',
largus ‚štědrý'	*largē*	i	*largiter* ‚štědře',
lūculentus ‚skvělý'	*lūculentē*	i	*lūculenter* ‚skvěle',
turbulentus ‚bouřlivý'	*turbulentē*	i	*turbulenter* ‚bouřlivě'.

Alius ‚jiný' má adv. jen *aliter* ‚jinak'.

STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ

71 1. Za komparativ adjektivních adverbií se užívá ak. sg. n. komparativu adjektiv, superlativ se tvoří od genitivního kmene superlativu adjektiv příponou *-ē:*

altē ‚vysoko'	*altius* ‚výše'	*altissimē* ‚nejvýše'
līberē ‚svobodně'	*līberius* ‚svobodněji'	*līberrimē* ‚nejsvobodněji'
pulchrē ‚krásně'	*pulchrius* ‚krásněji'	*pulcherrimē* ‚nejkrásněji'
crēbrō ‚často'	*crēbrius* ‚častěji'	*crēberrimē* ‚nejčastěji'
ācriter ‚rázně'	*ācrius* ‚rázněji'	*ācerrimē* ‚nejrázněji'
sapienter ‚moudře'	*sapientius* ‚moudřeji'	*sapientissimē*,nejmoudřeji'
facile ‚snadno'	*facilius* ‚snáze'	*facillimē* ‚nejsnáze'
bene ‚dobře'	*mēlius* ‚lépe'	*optimē* ‚nejlépe'
male ‚špatně'	*pēius*[1]) ‚hůře'	*pessimē* ‚nejhůře'
magnŏpere[2]) ‚velmi'	*magis* ‚více'	*maximē* ‚nejvíce'
paulum / *non multum* ‚málo'	*mĭnus* ‚méně'	*minimē* ‚nejméně'.

[1]) Vyslovuj pej-jus (v. § 3 a pozn. k § 64). — [2]) Z *magnō opere* (abl. sg.).

2. V platnosti superlativu adverbia se vyskytá ak. sg. n. adjektiva v těchto dvou případech:

multum ‚mnoho'	*plūs* ‚více'	*plūrimum* ‚nejvíce'
—	*pŏtius* ‚spíše, raději'	*potissimum* ‚nejspíše, nejraději'.

3. Také některá adverbia, která nejsou odvozena od adjektiv, mívají stupňování:

diū ‚dlouho'	*diūtius* ‚déle'	*diūtissimē* ‚nejdéle'
prope ‚blízko'	*propius* ‚blíže'	*proximē* ‚nejblíže'
saepe ‚často'	*saepius* ‚častěji'	*saepissimē* ‚nejčastěji'.

4. Stupňování schodné. **72**

a) Komparativu nemá:

nūper ‚nedávno' — *nūperrimē* ‚zcela nedávno'.

b) Superlativu nemají:

satis ‚dosti' *satius* ‚lépe'
secus ‚jinak' *sētius* ‚jinak, hůře, méně'

c) Positivu nemají:

dēterius ‚hůře'	*dēterrimē* ‚nejhůře'
ōcius ‚rychleji'	*ōcissimē* ‚nejrychleji'
posterius ‚později'	*postrēmum*, *postrēmō* ‚nejpozději, naposled'
prius ‚dříve'	*prīmum*, *prīmō* ‚nejdříve, nejprve'.

ZÁJMENA

Zájmena *(prōnōmina)* dělíme podle významu a podle tvaru. **73**
Podle významu jsou zájmena:

1. osobní *(prōnōmina persōnālia)*, k nimž přistupuje i osobní zájmeno zvratné *(prōnōmen reflexīvum)*;
2. přivlastňovací *(prōnōmina possessīva)*;
3. ukazovací *(prōnōmina dēmōnstrātīva)*;
4. tázací *(prōnōmina interrogātīva)*;
5. vztažná *(prōnōmina relātīva)*;
6. neurčitá *(prōnōmina indēfīnīta)*.

Podle tvaru jsou zájmena:

a) bezrodá, která nejsou schopna různým tvarem označovati rod; taková jsou zájmena osobní;

b) rodová, která tuto schopnost mají; taková jsou všechna zájmena ostatní.

1. ZÁJMENA OSOBNÍ

74 Zájmena osobní *(prōnōmina persōnālia)* mají zvláštní tvary jenom pro 1. a 2. os. sg. a pl.

Zájmeno osobní pro 3. os. jest zastupováno, stejně jako v češtině, zájmenem ukazovacím: *is, ea, id* ‚on, ona, ono'.

Sklonění zájmen osobních:

	sg.		pl.	
	1. os.	2. os.	1. os.	2. os.
nom.	*egŏ*	*tū*	*nōs*	*vōs*
g.	*meī*	*tuī*	*nostrī, nostrum*	*vestrī, vestrum*
d.	*mihĭ*	*tibĭ*	*nōbīs*	*vōbīs*
ak.	*mē*	*tē*	*nōs*	*vōs*
abl.	*mē*	*tē*	*nōbīs*	*vōbīs.*

Pamatuj: *mēcum* ‚se mnou', *tēcum* ‚s tebou', *nōbīscum* ‚s námi', *vōbīscum* ‚s vámi'.

G. *nostrī* a *vestrī* se užívá, chápeme-li osoby jimi označené jako celek: *amor nostrī* ‚láska k nám', *memor vestrī* ‚pamětliv vás' (g. předmětový); tvarů *nostrum* a *vestrum* pro označení dělitelného celku, z něhož se část vyjímá: *multī nostrum* ‚mnozí z nás', *maximus vestrum* ‚největší z vás' (g. celkový). Ve spojení s *omnium* se vždy užívá tvarů druhých: *memor omnium vestrum* ‚pamětliv vás všech' jako *maximus omnium vestrum* ‚největší z vás všech'.

Tvary osobních zájmen, vyjma g. sg. a pl., se místy zesilují, a to buď příklonnou částicí *-met (egomet, mēmet, tibimet, nōsmet, vōsmet, vōbīsmet* atd.) nebo *-te (tūte)* nebo — ale jenom zřídka — zdvojením *(mēmē, tētē).*

75 Osobního zájmena zvratného *(prōnōmen persōnāle reflexīvum)*, jímž se označuje osoba nebo věc, která je zároveň podmětem slovesného děje, užívá latina jenom pro 3. os.; pro 1. a 2. os. (odchylně od češtiny) se zájmena zvratného neužívá.

Zájmeno zvratné nemá nom. Sg. a pl. se nerozeznává:

g.	*suī*	‚sebe'
d.	*sibĭ*	‚sobě, si'
ak.	*sē*	‚sebe, se'
abl.	*sē*	‚sebou'.

Pamatuj: *sēcum* ‚s sebou'.

I zájmeno zvratné se zesiluje příklonným *-met (sibimet, sēmet)* nebo zdvojením *(sēsē).*

Příklady užívání zájmen osobních v platnosti zvratné. 76

g.		d.	
memor sum meī	‚jsem pamětliv sebe'	*noceō mihi*	‚škodím sobě'
memor es tuī	‚jsi pamětliv sebe'	*nocēs tibi*	‚škodíš si'
memor est suī	‚je pamětliv sebe'	*nocet sibi*	‚škodí sobě'
memorēs sumus nostrī	‚jsme pamětlivi sebe'	*nocēmus nōbīs*	‚škodíme sobě'
memorēs estis vestrī	‚jste pamětlivi sebe'	*nocētis vōbīs*	‚škodíte sobě'
memorēs sunt suī	‚jsou pamětlivi sebe'	*nocent sibi*	‚škodí sobě';

ak.		abl.	
dēlectō mē	‚bavím se'	*dūcō mēcum*	‚vedu s sebou'
dēlectās tē	‚bavíš se'	*dūcis tēcum*	‚vedeš s sebou'
dēlectat sē	‚baví se'	*dūcit sēcum*	‚vede s sebou'
dēlectāmus nōs	‚bavíme se'	*dūcimus nōbīscum*	‚vedeme s sebou'
dēlectātis vōs	‚bavíte se'	*dūcitis vōbīscum*	‚vedete s sebou'
dēlectant sē	‚baví se'	*dūcunt sēcum*	‚vedou s sebou'.

2. ZÁJMENA PŘIVLASTŇOVACÍ

Zájmena přivlastňovací (*prōnōmina possessīva*) jsou: 77

a) pro 1. os.: sg.: *meus, mea, meum* ‚můj, má, mé'
pl.: *noster, nostra, nostrum* ‚náš, naše, naše';
b) pro 2. os.: sg.: *tuus, tua, tuum* ‚tvůj, tvá, tvé'
pl.: *vester, vestra, vestrum* ‚váš, vaše, vaše'.

Pro 3. os. se užívá g. sg. a pl. zájmena ukazovacího *is: ēius*[1]) ‚jeho, její, jeho', *eōrum, eārum, eōrum* ‚jejich'.

Zájmena *meus, tuus, noster, vester* se skloňují jako adjektiva II. deklinace v *-us* (*-er*), *-a, -um*. Zájmeno *meus* má v. *mī: mī fīlī* ‚synu můj'.

Přivlastňovacího zájmena zvrat. (*prōnōmen possessīvum reflexīvum*) užívá latina jenom pro 3. os.: *suus, sua, suum* ‚svůj, svá, své' (skloňuje se jako *tuus*); pro 1. a 2. os. (odchylně od češtiny) se zájmena zvratného neužívá.

Příklady užívání zájmen přivlastňovacích v platnosti zvratné: 78

omnia mea mēcum portō	‚všechno své s sebou nosím'
omnia tua tēcum portās	‚všechno své s sebou nosíš'
omnia sua sēcum portat	‚všechno své s sebou nosí'
omnia nostra nōbīscum portāmus	‚všechno své s sebou nosíme'
omnia vestra vōbīscum portātis	‚všechno své s sebou nosíte'
omnia sua sēcum portant	‚všechno své s sebou nosí'.

Abl. *suō* a *suā* se často zesilují příklonnou částicí *-pte* (*suōpte, suāpte*).

[1]) Vyslovuj: ej-jus (v. § 3 a pozn. k § 64).

79 Zájmena ukazovací *(prōnōmina dēmōnstrātīva)* jsou:

a) *is, ea, id* ‚ten, ta, to; on, ona, ono'[1])

	sg.			pl.		
nom.	*is*	*ea*	*id*	*ī (ĕī, iī)*	*eae*	*ea*
g.		*ĕius*[2])		*eōrum*	*eārum*	*eōrum*
d.		*ei*[3]) *(ĕī)*			*īs (ĕīs, iīs)*	
ak.	*eum*	*eam*	*id*	*eōs*	*eās*	*ea*
abl.	*eō*	*eā*	*eō*		*īs (ĕīs, iīs)*	

b) *hĭc, haec, hŏc* ‚tento, tato, toto';

c) *iste, ista, istud* ‚tenhle, tahle, tohle';

d) *ille, illa, illud* ‚onen, ona, ono'.

Významem se liší tato zájmena navzájem tím, že se zájmenem ***hic*** ukazuje na předmět přítomný a mluvícímu blízký, zájmenem *iste* na osobu oslovenou nebo předmět jí blízký, zájmenem *ille* na osobu nebo věc vzdálenou nebo nepřítomnou.

80

	sg.								
nom.	*hĭc*	*haec*	*hŏc*	*iste*	*ista*	*istud*	*ille*	*illa*	*illud*
g.		*hŭius*[4])			*istīus*			*illīus*	
d.		*huic*[5])			*istī*			*illī*	
ak.	*hunc*	*hanc*	*hŏc*	*istum*	*istam*	*istud*	*illum*	*illam*	*illud*
abl.	*hōc*	*hāc*	*hōc*	*istō*	*istā*	*istō*	*illō*	*illā*	*illō*

	pl.								
nom.	*hī*	*hae*	*haec*	*istī*	*istae*	*ista*	*illī*	*illae*	*illa*
g.	*hōrum*	*hārum*	*hōrum*	*istōrum*	*istārum*	*istōrum*	*illōrum*	*illārum*	*illōrum*
d.		*hīs*			*istīs*			*illīs*	
ak.	*hōs*	*hās*	*haec*	*istōs*	*istās*	*ista*	*illōs*	*illās*	*illa*
abl.		*hīs*			*istīs*			*illīs*	

V tvarech zájmena *hic, haec, hoc, hunc* a j. jest ve zkrácené formě obsažena ukazovací částice *-ce;* ta se někdy připíná i k pádům tohoto zájmena zakončeným v *-s: huiusce, hōsce, hāsce, hīsce.* Podoby *-ci* nabývá, přistupuje-li k těmto tvarům ještě tázací částice *-ne: hicine?* ‚tento-li?', *haecine?* ‚tato-li?', *hīscine?* ‚těmto-li?' (ale též *hicne? haecne?*).

I k tvarům zájmen *iste* a *ille* se někdy připíná tato částice, zvláště k nom. a ak. sg. i pl.: *istuc* (z *istud-ce*), *istaec, illuc* (z *illud-ce*).

81 e) *īdem, eadem, ĭdem* ‚týž, táž, též'.

[1]) Význam ‚on, ona, ono' má tehdy, zastupuje-li osobní a přivlastňovací zájmeno 3. os. (v. §§ 74 a 77). — [2]) Vyslovuj ej- jus. — [3]) Vyslovuj jednoslabičně. — [4]) Vyslovuj: huj-jus (v. § 3 a pozn. k § 64). — [5]) Vyslovuj jednoslabičně.

Zájmeno *īdem*, významu ztotožňovacího, se skloňuje v první své části jako zájmeno *is, ea, id*, z něhož vzniklo; jenom v nom. sg. m. se *is-dem* změnilo v *īdem*, dále v ak. sg. m. a f. a v g. pl. všech rodů přešlo *m* před *d* v *n:*

	sg.			pl.		
nom.	*īdem*	*eadem*	*idem*	*īdem* (*ĕīdem, iīdem*)	*eaedem*	*eadem*
g.		*ĕiusdem*[1])		*eōrundem*	*eārundem*	*eōrundem*
d.		*eidem*[2]) *(ĕīdem)*			*īsdem* (*ĕīsdem, iīsdem*)	
ak.	*eundem*	*eandem*	*idem*	*eōsdem*	*eāsdem*	*eadem*
abl.	*eōdem*	*eādem*	*eōdem*		*īsdem* (*ĕīsdem, iīsdem*)	

f) *ipse, ipsa, ipsum* ‚sám, sama, samo'. **82**

Zájmeno *ipse* vytýká důrazně platnost podstatného jména nebo zájmena: *ipse Caesar* ‚sám Caesar', *mē ipsum* ‚mne samého'.

	sg.			pl.		
nom.	*ipse*	*ipsa*	*ipsum*	*ipsī*	*ipsae*	*ipsa*
g.		*ipsīus*		*ipsōrum*	*ipsārum*	*ipsōrum*
d.		*ipsī*			*ipsīs*	
ak.	*ipsum*	*ipsam*	*ipsum*	*ipsōs*	*ipsās*	*ipsa*
abl.	*ipsō*	*ipsā*	*ipsō*		*ipsīs.*	

4. ZÁJMENA TÁZACÍ

Zájmena tázací *(prōnōmina interrogātīva)* jsou: **83**

a) *quis? quid?* ‚kdo?', ‚co?'. Má platnost substantivní a tážeme se jím na osobu *(quis?)* nebo na věc *(quid?)*: *quis hōc fēcit?* ‚kdo to učinil?', *quid dīcis?* ‚co říkáš?'.

b) *quī (quis?) quae? quod?* ‚který? která? které?'. Má platnost adjektivní a tážeme se jím na určitější označení nebo pojmenování osoby nebo věci: *quī (quis) poēta est optimus? Homērus* ‚Který básník je nejlepší? Homér'.

		sg.			pl.	
nom.	*quis, quī*	*quae*	*quid, quod*	*quī*	*quae*	*quae*
g.		*cŭius*[3])		*quōrum*	*quārum*	*quōrum*
d.		*cui*[4])			*quibus*	
ak.	*quem*	*quam*	*quid, quod*	*quōs*	*quās*	*quae*
abl.	*quō*	*quā*	*quō*		*quibus.*	

[1]) Vyslovuj: ej-jusdem (v. § 3.) — [2]) Vyslovuj dvojslabičně: ej-dem. — [3]) Vyslovuj: kuj-jus (v. § 3 a pozn. k § 64. — [4]) Vyslovuj jednoslabičně.

Pamatuj: *quōcum?* ‚s kým?, s kterým?', *quācum?* ‚s kterou?', *quibuscum?* ‚s kterými?'.

V platnosti abl. se užívá pro všechny tři rody také tvaru *quī* ‚čím'?, jako příslovce ‚jak'?

Tvary substantivního i adjektivního zájmena tázacího se mohou zdůrazňovati připojením příklonné částice *-nam: quisnam?* ‚kdopak?', *quīnam?, quibusnam?*

5. ZÁJMENA VZTAŽNÁ

84 Zájmena vztažná *(prōnōmina relātīva)* jsou: A. určitě vztažná, B. neurčitě vztažná.

A. Zájmeno **určitě vztažné** jest *quī, quae, quod* ‚který, která, které', ‚jenž, jež, jež'.

Skloňuje se jako stejně znějící adjektivní zájmeno tázací (§ 83).

Předložka *cum* ‚s' se také při něm klade obyčejně za ablativ *(quōcum* atd.), ale bývá i před ním *(cum quō* atd.).

V platnosti abl. všech rodů se užívá i u vztažného zájm. tvaru *quī* (v. § 83), obyčejně ve spojení *quīcum* ‚s nímž'.

V d. a abl. pl. bývá někdy tvar *quīs* v platnosti vztažné i tázací.

V latině bylo a místy se vyskytuje také tázací a vztažné zájméno významu přivlastňovacího *cūius, cuia, cuium*[1]) ‚čí' *(dīc mihi, cuium pecus* ‚řekni mi, čí je to stádo').

85 B. Zájmena **neurčitě vztažná s významem zevšeobecňujícím jsou:**

a) *quisquis, quidquid* ‚kdokoli, cokoli'. Má platnost substantivní a vedle uvedených tvarů se objevuje skoro jen v abl. *(quōquō modō* ‚jakkoli');

b) *quīcumque, quaecumque, quodcumque* v platnosti substantivní ‚kdokoli, cokoli', v platnosti adjektivní ‚kterýkoli, jakýkoli'. Skloňuje se jen první část, zájmeno *quī, quae, quod* (tedy *cuiuscumque, cuicumque* atd.).

6. ZÁJMENA NEURČITÁ

86 Zájmena neurčitá *(prōnōmina indēfīnīta)* jsou:

a) Subst. *quis (quī), quid* ‚(ně)kdo, (ně)co';
adj. *quī (quis), quă (quae), quod* ‚(ně)který, -á, -é'.
Zájmena tato se skloňují jako stejně znějící zájmena tázací, od nichž se liší hlavně tím, že nemají větného přízvuku; v nom. sg. f. a nom. i ak. pl. n. jest však častější tvar *quă* než *quae.*

Zájmen těchto se užívá po spojkách *sī, nisi, nē,* po tázací částici *num* a po vztažných adverbiích *quō, quantō* a j.: *sī quis* ‚jestliže (ně)kdo', *nē quod bellum orīātur* ‚aby nějaká (žádná) válka nevznikla', *num quis vēnit* ‚zdaž někdo přichází?', *quō quis est doctior* ‚čím je kdo učenější'.

b) Subst. *aliquis (aliquī), aliquid* ‚někdo, něco'; adj. *aliquī (aliquis), aliquă, aliquod* ‚některý, -á, -é, nějaký, -á, -é'. Skloňuje se jenom druhá část *-qui(s)* (tedy *alicuius, alicui* atd.). V nom. sg. f. a nom. i ak. pl. n. jenom *aliquă.*

c) Subst. *quispiam, quidpiam (quippiam)* ‚někdo, něco, kdokoli, cokoli'; adj. *quispiam, quaepiam, quodpiam* ‚některý, -á, -é, nějaký, -á, -é'. Skloňuje se jen první část *quis* (tedy *cuiuspiam, cuipiam* atd.).

d) Subst. *quisquam, quidquam (quicquam)* ‚někdo, něco', g. *cuiusquam* atd.; adj. *ūllus, ūlla, ūllum* ‚některý, -á, -é, nějaký, -á, -é', g. *ūllīus*, d. *ūllī* pro všechny rody. Zájmen těchto se užívá jen ve větách záporného smyslu.

e) Subst. *quīdam, quiddam* ‚kdosi, cosi'; adj. *quīdam, quaedam, quoddam* ‚kterýsi, jakýsi'. Skloňuje se jenom první část *quī* (tedy *cuiusdam, cuidam* atd.). V ak. m. a f. je *quendam, quandam,* v g. pl. *quōrundam, quārundam.*

f) Subst. *quisque, quidque* / adj. *quisque, quaeque, quodque* } ‚každý, -á, -é'. Skloňuje se jen první část *qui(s)* (tedy *cuiusque, cuique* atd.).

g) Subst. *ūnusquisque, ūnumquidque* / adj. *ūnusquisque, ūnaquaeque, ūnumquodque* } ‚(jeden)každý, -á,-é'. Skloňuje se první a druhá část zájmena *(ūnus-quis-)* (tedy *ūnīuscuiusque, ūnīcuique* atd.).

h) Subst. *quīvīs, quidvīs* ‚kdokoli, cokoli'; adj. *quīvīs, quaevīs, quodvīs* ‚kterýkoli, jakýkoli'. Skloňuje se jenom první část zájmena *(quī-)* (tedy *cuiusvīs, cuivīs* atd.).

i) Subst. *quīlibet, quidlibet* ‚leckdo, leccos'; adj. *quīlibet, quaelibet, quodlibet* ‚leckterý, lecjaký'. Skloňuje se jen první část zájmena *(quī-)* (tedy *cuiuslibet, cuilibet* atd.).

Platnosti neurčitého zájmena nabyl též ustrnulý výraz *nesciō quis (quid, quī)*, vlastně ‚nevím kdo (co, který)' = ‚kdosi (cosi, kterýsi)': *lēgī nesciō quem librum* ‚četl jsem kterousi knihu'.

ZÁJMENNÁ ADJEKTIVA

Zájmennými adjektivy nazýváme několik adjektiv, která jsou buďto tvořena od zájmenných kmenů anebo jsou alespoň svým významem zájmenům blízká. **87**

a) Některá z nich mají také částečně zájmenné skloňování, zvláště v tom, že ve všech rodech mají v g. sg. koncovku *-īus*, v d. sg. koncovku *-ī.*

Jsou to:

alius, -a, aliud ‚jiný';	g. sg.	*alterīus,*	d. sg.	*alīī*
alter, -era, -erum ‚druhý'	„ „	*alterīus*	„ „	*alterī*
uter, utra, utrum ‚který z obou'	„ „	*utrīus*	„ „	*utrī*
neuter, -a, -um ‚žádný z obou'	„ „	*neutrīus*	„ „	*neutrī*
nūllus, -a, -um ‚žádný'	„ „	*nūllīus*	„ „	*nūllī*
ūllus, -a, -um ‚některý' (po zá-poru *neque ūllus* ‚a žádný')	„ „	*ūllīus*	„ „	*ūllī*
sōlus, -a, -um ‚sám, samo-jediný'	„ „	*sōlīus*	„ „	*sōlī*
tōtus, -a, -um ‚celý'	„ „	*tōtīus*	„ „	*tōtī*
ūnus, -a, -um ‚jeden'	„ „	*ūnīus*	„ „	*ūnī*

a jejich složeniny:

uterque, utraque, utrumque ‚jeden i druhý, oba', *utrīusque, utrīque;*
utercumque, utracumque, utrumcumque ‚kterýkoli z obou', *utrīuscumque, utrīcumque;*
utervīs, utravīs, utrumvīs ‚kterýkoli z obou', *utrīusvīs, utrīvīs;*
alteruter, alterutra, alterutrum ‚jeden ze dvou (obou)', *alterīus utrīus* (neb *alterutrīus*), *alterī utrī* (neb *alterutrī*);

88 b) K zájmenům ukazovacím se druží adjektiva

tālis, -e ‚takový' *tantus, -a, -um* ‚tak veliký',

k zájmenům tázacím a určitě vztažným adjektiva

quālis, -e ‚jaký' *quantus, -a, -um* ‚jak veliký' *quŏtus, -a, -um* ‚kolikátý',

k zájmenům neurčitě vztažným a neurčitým

quāliscumque,	*quantuscumque,*	*quotuscumque,*
quālecumque[1])	*quantacumque,*	*quotacumque,*
	quantumcumque[2])	*quotumcumque*
‚jakýkoli'	‚jakkoli veliký'	‚kolikátýkoli'.

89 c) K zájmenným adjektivům se řadí též:

ambō ‚oba (zároveň)'; je původem duál a skloňuje se jako *duo* (v. níže § 98);

nēmō ‚nikdo, žádný' (z pův. **ne-hemō* [homō] ‚ani člověk'); chybějící pády nahrazují se tvary zájmenného adjektiva *nūllus,* takže sklonění zní: *nēmō, nūllīus, nēminī, nēminem, nūllō;*

nihil ‚nic' (z pův. **ne-hīlum* [fīlum] ‚ani nit'); chybějící pády se nahrazují tvary výrazu *nūlla rēs* ‚žádná věc', takže sklonění zní: *nihil, nūllīus reī, nūllī reī, nihil, nūllā rē.*

---

[1]) Též *quālislibet, quālelibet.* — [2]) Též *quantusvīs, quantavīs, quantumvīs* a *quantuslibet, quantalibet, quantumlibet.*

Jenom v některých spojeních se objevuje g. *nihilī (nihilī esse* ‚za nic nestáti'), ak. *nihilum (ad nihilum redigere* ‚uvésti v niveč'), abl. *nihilō (nihilō sapientior* ‚o nic moudřejší').

SOUVZTAŽNÁ ZÁJMENA, ADJEKTIVA A PŘÍSLOVCE

Souvztažnými *(correlātīva)* nazýváme zájmena, která se významem navzájem doplňují a sobě odpovídají. Takový vztah jest i mezi některými zájmennými adjektivy a mezi příslovci zájmenného původu. **90**

Souvztažná zájmena a adjektiva: **91**

tázací	neurčitá	ukazovací	vztažná	
			určitě	neurčitě
quis? quī? (§ 83)	*quis, quī, aliquis, quispiam, quisquam* (§ 86)	*is, hic, iste, ille, īdem* (§ 79-81)	*quī* (§ 84)	*quisquis, quīcumque* (§ 85)
uter? (§ 87)	*uter, uterque, utervīs, uterlibet* (§ 87)	*alter* (§ 87)	—	*utercumque* (§ 87)
quālis? (§ 88)	*quāliscumque, quālislibet* (§ 88)	*tālis* (§ 88)	*quālis* (§ 88)	*quāliscumque* (§ 88)
quantus? (§ 88)	*aliquantus, quantuscumque, quantusvīs, quantuslibet* (§ 88)	*tantus* (§ 88)	*quantus* (§ 88)	*quantuscumque* (§ 88)
quŏtus? (§ 88)	*quotuscumque* (§ 88)	—	*quŏtus* (§ 88)	*quotuscumque* (§ 88)

Souvztažná příslovce: **92**

tázací	neurčitá		ukazovací	vztažná	
				určitě	neurčitě
a) místa:					
ubĭ? ‚kde?'	*alicubī* *uspiam* *usquam*	‚někde'	*ibĭ* ‚tu, tam' *hīc* ‚zde' *istīc* ‚tam' (§ 18)	*ubĭ* ‚kde'	*ubĭcumque* ‚kdekoli'
	ubīque *ubivīs* *ubilibet* *ubicumque*	‚kdekoli' ‚všude'	*illīc* ‚onde' (§ 18) *ibīdem* ‚tamtéž'		
quō? kam?'	*aliquō* ‚někam'		*eō* ‚tam'	*quō* ‚kam',	*quōcumque* ‚kamkoli'
	quōvīs *quōlibet* *quōcumque*	‚kamkoli'	*hūc* ‚sem' *istūc* ‚tam' *illūc* ‚onam' *eōdem* ‚tamže'		

unde? ‚odkud?'	*alicunde* ‚odněkud' *undique* ‚odevšad'	*inde* ‚odtud' *hinc* ‚odsud' *istinc* ‚odtamtud' *illinc* ‚odonud' *indidem* ‚rovněž odtamtud'	*unde* ‚odkud'	*undecumque, undeunde* ‚odkudkoli'
quā? ‚kudy?'	*quā, aliquā* ‚někudy' *quācumque* ‚kudykoli'	*eā* ‚tudy' *hāc* ‚tudy', *istāc* ‚tamtudy' *illāc* ‚onudy' *eādem* ‚touže cestou'	*quā* ‚kudy'	*quācumque* ‚kudykoli'

93 b) času:

quandō? ‚kdy?'	*quandō, aliquandō quandōque quandōcumque, unquam* ‚někdy'	*tum, tunc* ‚tehdy'	*cum* ‚kdy(ž)'	*quandōcumque* ‚kdykoli'
quotiēns? ‚kolikrát?'	*aliquotiēns* ‚několikrát'	*totiēns* ‚tolikrát'	*quotiēns* ‚kolikrát'	*quotiēnscumque* ‚kolikrátkoli'

94 c) způsobu:

ut? (utī?) ‚jak?'	*utcumque* ‚jakkoli' *utīque* ‚vším způsobem'	*ita, sīc* ‚tak' *item* ‚rovněž' *itidem* ‚rovněž tak'	*ut (utī)* ‚jak'	*utcumque, ut-ut* ‚jakkoli'
quam? ‚jak (velice)?'	*quamvīs. quamlibet* ‚jakkoli'	*tam* ‚tak (velice)'	*quam* ‚jak (velice)'	*quamquam, quamvīs, quamlibet* ‚jakkoli'.

ČÍSLOVKY

Druhy číslovek.

95 Číslovky *(numerālia)* jsou:

1. základní *(cardinālia)*, na otázku ‚kolik?': *quīnque* ‚pět';
2. řadové *(ordinālia)*, na otázku ‚kolikátý?': *quīntus* ‚pátý';
3. podílné *(distributīva)*, na otázku ‚po kolika?': *quīnī* ‚po pěti';
4. poměrné *(prōportiōnālia):* *duplus* ‚dvojnásobný'
5. násobné *(multiplicātīva)*, na otázku kolikerý?': *triplex* ‚trojitý'.

K číslovkám násobným se druží číselná příslovce násobná *(adverbia numerālia multiplicātīva)*, na otázku ‚kolikrát?': *quīnquiēs* ‚pětkrát'.

Naše (arab.) číslice	Římské číslice	CARDINALIA (číslovky základní) *quot?* ‚kolik?'	ORDINALIA (číslovky řadové) *quotus?* ‚kolikátý'	DISTRIBUTIVA (číslovky podílné) *quotēnī?* ‚po kolika?'	ADVERBIA NUMERALIA MULTIPLICATIVA (číselná příslovce násobná) *quotiēns?* ‚kolikrát?'
1	I	*ūnus, -a, -um* jeden	*prīmus, -a, -um* první	*singulī, -ae, -a* po jednom	*semel* jednou
2	II	*duo, -ae, duo*	*secundus* nebo *alter*	*bīnī*	*bis*
3	III	*trēs, tria*	*tertius*	*ternī*	*ter*
4	IIII (IV)	*quattuor*	*quārtus*	*quaternī*	*quater*
5	V	*quīnque*	*quīntus*	*quīnī*	*quīnquiēs*
6	VI	*sex*	*sextus*	*sēnī*	*sexiēs*
7	VII	*septem*	*septimus*	*septēnī*	*septiēs*
8	VIII	*octō*	*octāvus*	*octōnī*	*octiēs*
9	VIIII (IX)	*novem*	*nōnus*	*novēnī*	*noviēs*
10	X	*decem*	*decimus*	*dēnī*	*deciēs*
11	XI	*ūndecim*	*ūndecimus*	*ūndēnī*	*ūndeciēs*
12	XII	*duodecim*	*duodecimus*	*duodēnī*	*duodeciēs*
13	XIII	*trēdecim*	*tertius decimus*	*ternī dēnī*	*ter deciēs*
14	XIIII (XIV)	*quattuordecim*	*quārtus decimus*	*quaternī dēnī*	*quater deciēs*
15	XV	*quīndecim*	*quīntus decimus*	*quīnī dēnī*	*quīnquiēs deciēs*
16	XVI	*sēdecim*	*sextus decimus*	*sēnī dēnī*	*sexiēs deciēs*
17	XVII	*septendecim*	*septimus decimus*	*septēnī dēnī*	*septiēs deciēs*
18	XVIII (XIIX)	*duodēvīgintī*	*duodēvīcēsimus*	*duodēvīcēnī*	*duodēvīciēs*
19	XVIIII (XIX)	*ūndēvīgintī*	*ūndēvīcēsimus*	*ūndēvīcēnī*	*ūndēvīciēs*
20	XX	*vīgintī*	*vīcēsimus*	*vīcēnī*	*vīciēs*
21	XXI	*ūnus et vīgintī*	*ūnus et vīcēsimus*	*singulī et vīcēnī*	*semel et vīciēs*
		(vīgintī ūnus)	*(vīcēsimus prīmus)*	*(vīcēnī singulī)*	*(vīciēs semel)*

22	XXII	*duo et vīgintī (vīgintī duo)*	*alter et vīcēsimus (vīcēsimus alter)*	*bīnī et vīcēnī (vīcēnī bīnī)*	*bis et vīciēs (vīciēs bis)*
28	XXVIII (XXIIX)	*duodētrīgintā*	*duodētrīcēsimus*	*duodētrīcēnī*	*duodētrīciēs*
29	XXVIIII (XXIX)	*ūndētrīgintā*	*ūndētrīcēsimus*	*ūndētrīcēnī*	*ūndētrīciēs*
30	XXX	*trīgintā*	*trīcēsimus*	*trīcēnī*	*trīciēs*
40	XXXX (XL)	*quadrāgintā*	*quadrāgēsimus*	*quadrāgēnī*	*quadrāgiēs*
50	L	*quīnquāgintā*	*quīnquāgēsimus*	*quīnquāgēnī*	*quīnquāgiēs*
60	LX	*sexāgintā*	*sexāgēsimus*	*sexāgēnī*	*sexāgiēs*
70	LXX	*septuāgintā*	*septuāgēsimus*	*septuāgēnī*	*septuāgiēs*
80	LXXX	*octōgintā*	*octōgēsimus*	*octōgēnī*	*octōgiēs*
90	LXXXX(XC)	*nōnāgintā*	*nōnāgēsimus*	*nōnāgēnī*	*nōnāgiēs*
100	C	*centum*	*centēsimus*	*centēnī*	*centiēs*
101	CI	*centum (et) ūnus*	*centēsimus prīmus*	*centēnī singulī*	*centiēs semel*
200	CC	*ducentī, -ae, -a*	*ducentēsimus*	*ducēnī*	*ducentiēs*
300	CCC	*trecentī*	*trecentēsimus*	*trecēnī*	*trecentiēs*
400	CCCC (CD)	*quadringentī*	*quadringentēsimus*	*quadringēnī*	*quadringentiēs*
500	D	*quīngentī*	*quīngentēsimus*	*quīngēnī*	*quīngentiēs*
600	DC	*sescentī*	*sescentēsimus*	*sescēnī*	*sescentiēs*
700	DCC	*septingentī*	*septingentēsimus*	*septingēnī*	*septingentiēs*
800	DCCC	*octingentī*	*octingentēsimus*	*octingēnī*	*octingentiēs*
900	DCCCC (CM)	*nōngentī*	*nōngentēsimus*	*nōngēnī*	*nōngentiēs*
1000	M (CIↃ)	*mīlle*	*mīllēsimus*	*singula mīlia*	*mīliēs*
2000	MM (IIM)	*duo mīlia*	*bis mīllēsimus*	*bīna mīlia*	*bis mīliēs*
3000	MMM (IIIM)	*tria mīlia*	*ter mīllēsimus*	*terna mīlia*	*ter mīliēs*
100.000	CCCIↃↃ	*centum mīlia*	*centiēs mīllēsimus*	*centēna mīlia*	*centiēs mīliēs*
1,000.000	CCCCIↃↃↃ	*deciēs centēna mīlia*	*deciēs centiēs mīllesimus*	*deciēs centēna mīlia*	*deciēs centiēs mīliēs*

K tvoření číslovek (a číselných adverbií složených) vůbec. 97

Dvě poslední číslovky v 2. až 9. desítce (tedy 18 a 19, 28 a 29 atd. až 88 a 89) se vyjadřují odčítáním dvou a jedné od následující desítky. Při tom se číslovka *ūnus* zkracuje v *ūn-* a číslovka *duo* se neskloňuje: *duodēvīgintī* (2 od 20 = 18), *ūndētrīgintā* (1 od 30 = 29), *duodēvīcēsimus* (18.), *ūndētrīcēnī* (po 29), *duodēquadrāgiēs* (38 ×). Ale: *nōnāgintā octō* (98) a *nōnāgintā novem* (99) nebo obráceně *octō (novem) et nōnāgintā*.

Při tvoření ostatních složených číslovek od 21 do 99 buď se kladou jednotky před desítky a spojují se s nimi spojkou *et* anebo se kladou za desítky beze spojky: *quīnque et vīgintī* nebo *vīgintī quīnque* (25); *sextus et trīcēsimus* nebo *trīcēsimus sextus* (36.); *bīnī et quadrāgēnī* nebo *quadrāgēnī bīnī* (po 42); *ter et quīnquāgiēs* nebo *quīnquāgiēs ter* (53 ×).

Od 101 se tvoří číslovky obyčejně sestupně s jednotkami na posledním místě a beze spojky: *tria mīlia sescentī octōgintā ūnus hominēs* ‚3681 lidí'; *annus mīllēsimus nōngentēsimus quīnquāgēsimus* ‚rok 1950'. Řídčeji se tu klade spojka *et: duo mīlia et quadrāgintā* ‚2040'. Ale i pořad vzestupný, a to se spojkou *et*, je možný: *annō quārtō decimō et quīngentēsimō* ‚roku 514'.

K číslovkám základním. 98

Skloňují se tyto základní číslovky:

a) *ūnus, -a, -um* se skloňuje podle *bonus, -a, -um*, ale má ve všech rodech v g. sg. *ūnīus*, v d. sg. *ūnī* (v. § 87).

b) *duo, duae, duo* se skloňuje:

	m.	f.	n.
nom.	*duŏ*	*duae*	*duŏ*
g.	*duōrum*	*duārum*	*duōrum*
d.	*duōbus*	*duābus*	*duōbus*
ak.	*duōs, duŏ*	*duās*	*duŏ*
abl.	*duōbus*	*duābus*	*duōbus*

Ve složeninách se *duo-* nemění: *duodēvīgintī nāvēs* ‚osmnáct lodí'. Jako *duo* skloňuje se i *ambō, -ae, -ō* ‚oba'.

c) *trēs, tria* se skloňuje:

	m. f.	n.
nom.	*trēs*	*tria*
g.	*trium*	
d.	*tribus*	
ak.	*trēs*	*tria*
abl.	*tribus*	

d) Výrazy pro sta, počínajíc 200 *(ducentī, ducentae, ducenta)*, jsou tvarem plurální adjektiva a skloňují se podle *bonī, bonae, bona*.

e) Výraz pro tisíce *mīlia* se skloňuje podle plurálu neuter III. deklinace v *-ia* (g. *-ium*, d., abl. *-ibus*). Má platnost substantivní; proto se sčítané předměty vyjadřují genitivem: *tria mīlia hominum* ‚3000 lidí', g. *trium mīlium hominum*, d. *tribus mīlibus hominum*.

Také nesklonný výraz pro tisíc *mīlle* mívá často platnost substantiva středního rodu a pojí se s genitivem: *mīlle hominum* ‚1000 lidí', ale užívá se ho též, jako všech číslovek základních (vyjma *mīlia*), adjektivně: nom. ak. *mīlle hominēs*, g. *mīlle hominum*, d., abl. *mīlle hominibus*.

Je-li sčítaný předmět oddělen od *mīlia* a připojen k číslovce adjektivní, shoduje se v pádě s touto číslovkou: *quattuor mīlia (et) ducentī hominēs* ‚4200 lidí', ale ovšem *quattuor mīlia hominum et ducentī*.

99 K číslovkám řadovým.

Číslovky řadové se končí v *-us, -a, -um* (od 18. počínajíc v *-ēsimus, -ēsima, -ēsimum*) a skloňují se podle *bonus, -a, -um*.

V řadových číslovkách od 13. do 17. kladou se jednotky vždy před desítku, a to beze spojky: *tertius decimus* ‚13.' atd. Nemění se ani ve složení s vyššími čísly: *annus centēsimus quārtus decimus* ‚rok 114'.

Odchylně od češtiny se užívá v latině číslovek řadových při udání počtu hodin: *Quota hōra est?* — *Tertia* ‚Kolik je hodin? — Tři'. *Quotā hōrā?* — *Tertiā* ‚V kolik hodin? — Ve tři'.

Řadovými číslovkami se vyjadřují v latině i zlomky: *tertia pars*, ‚$^1/_3$', *quarta pars* ‚$^1/_4$' atd. Je-li čitatelem číslo větší než 1, vypouští se plurál slova *pars: duae quīntae* (roz. *partēs*) ‚$^2/_5$', *quattuor nōnae* ‚$^4/_9$'. Je-li jmenovatel právě o jednu větší než čitatel, udává se zpravidla jenom čitatel, kdežto jmenovatel je nahrazen slovem *partēs: trēs partēs* ‚$^3/_4$', *novem partēs* ‚$^9/_{10}$', ‚Polovina' = *dīmidium, -ī* n. anebo *dīmidia pars*.

100 K číslovkám podílným.

Podílné číslovky jsou trojvýchodná plurální adjektiva; skloňují se podle *bonī, bonae, bona*, mají však (vyjma *singulī*) v g. *-um: bīnum, trīnum* atd.

V češtině není pro tyto číslovky zvláštních tvarů; zpravidla se vyjadřují předložkou ‚po' s lokálem číslovek základních: *cōnsulibus quaterna mīlia mīlitum data sunt* ‚konsulům bylo dáno po čtyřech tisících vojínů'. Někdy se však překládají do češtiny číslovkou základní:

a) je-li podílnost naznačena již jiným slovem: *Rōmae quotannīs bīnī cōnsulēs creābantur* ‚v Římě byli každoročně voleni dva konsulové';

b) při t. ř. *plūrālia tantum*, kterými se označují pojmy singulární; latina užívá při nich číslovek podílných[1]): *bīnae litterae* ‚dva dopisy' naproti *duae litterae* ‚dvě písmena'), ale místo *singulī* se klade *ūnī* a místo *ternī trīnī: ūna castra* ‚jeden tábor', *trīnae litterae* ‚tři dopisy';

[1]) Srv. v češtině užívání číslovek druhových při t. ř. plūrālia tantum: ‚dvoje hodinky', ‚troje dveře'.

c) při násobení, při němž se v latině násobenec vyjadřuje číslovkou podílnou: *bis bīna sunt quattuor* ‚2 × 2 = 4', *quīnquiēs terna sunt quīndecim* ‚5 × 3 = 15'.

K číslovkám poměrným. **101**

Častěji se vyskytují jenom: *simplus, -a, -um* ‚jednoduchý', *duplus* ‚dvojnásobný', *triplus* ‚trojnásobný', *quadruplus, quīncuplus, sescuplus, septuplus, octuplus.*

K číslovkám násobným.

Častěji se vyskytují jenom: *simplex* (g. *-icis*), jednoduchý', *duplex* ‚dvojitý', *triplex, quadruplex, quīnquiplex, septemplex, decemplex.*

K číselným příslovcím násobným.

Číselná příslovce násobná mají pro 1 × — 4 × zvláštní tvar: *semel, bis,* **102** *ter, quater,* od 5 × počínajíc mají koncovku *-iēs* (někdy též *-iēns*): *quīnquiē(n)s, sexiē(n)s* atd.

Jako číselných příslovcí se užívá v latině též neutra singuláru číslovek řadových na otázku ‚po kolikáté?': *prīmum* ‚po prvé', *tertium, quārtum* atd.; ‚po druhé' = *iterum.* vedle nich se objevují i příslovce v *-ō: prīmō* ‚nejprve', ‚s počátku', *tertiō, quārtō* atd.

Při výčtu se užívá postupně těchto adverbií: *prīmum* ‚předně', *deinde* ‚za druhé (dále)', *tum* ‚za třetí (potom)', *postrēmō (dēnique)* ‚konečně'.

ŘÍMSKÝ KALENDÁŘ

V římském kalendáři *(fāstī Rōmānī)* dělil se rok na dvanáct měsíců, **103** jejichž jména jsou:

Iānuārius ‚leden'	*Māius*[1]) ‚květen'	*September* ‚září'
Februārius ‚únor'	*Iūnius* ‚červen'	*Octōber* ‚říjen'
Mārtius ‚březen'	*Iūlius* ‚červenec'	*November* ‚listopad'
Aprīlis ‚duben'	*Augustus* ‚srpen'	*December* ‚prosinec'.

Měsíc *Iūlius* byl nazván na poctu C. Iulia Caesara, měsíc *Augustus* na poctu Augusta, prvního římského císaře. Předtím sluly *Quīntīlis* a *Sextīlis.* Jména těchto dvou a jména posledních čtyř měsíců jsou z doby, kdy se římský rok začínal březnem, takže *Quīntīlis* byl 5. měsíc, *Sextīlis* 6. atd.

Jednotlivé dny nepočítali Římané od prvního dne měsíce do posledního, nýbrž podle tří hlavních dní každého měsíce. Byly to:

Kalendae (zkratka *K., Kal.*) = první den v měsíci,
Nōnae (zkratka *Nōn.*) = pátý nebo sedmý den v měsíci,
Īdūs (zkratka *Īd.*) = třináctý nebo patnáctý den v měsíci.

[1]) Vyslovuj: maj-jus (v. § 3).

Nōnae připadaly na 7., *Idus* na 15. den v měsících: ***Mārtius, Iūlius, Maius, Octōber*** (pamatuj *MILMO*), v ostatních na 5. a 13.

104

Datum	III. V. VII. X. (31 dní)	I. VIII. XII. (31 dní)	IV. VI. IX. XI. (30 dní)	II. (28 dní)
1.	*Kalendīs* (téhož měsíce)			
2.	*a. d. VI.*		*a. d. IV.*	
3.	*a. d. V.*		*a. d. III.*	
4.	*a. d. IV.*		*prīdiē*	
5.	*a. d. III.*		*Nōnīs*	
6.	*prīdiē*		*a. d. VIII.*	
7.	*Nōnīs* (t. m.)		*a. d. VII.*	
8.	*a. d. VIII.*		*a. d. VI.*	
9.	*a. d. VII.*		*a. d. V.*	
10.	*a. d. VI.*		*a. d. IV.*	
11.	*a. d. V.*		*a. d. III.*	
12.	*a. d. IV.*		*prīdiē*	
13.	*a. d. III.*		*Īdibus* (t. m.)	
14.	*prīdiē*	*a.d. XIX.*	*a. d. XVIII.*	*a. d. XVI.*
15.	*Īdibus* (t. m.)	*a.d. XVIII.*	*a. d. XVII.*	*a. d. XV.*
16.	*a. d. XVII.*		*a. d. XVI.*	*a. d. XIV.*
17.	*a. d. XVI.*		*a. d. XV.*	*a. d. XIII.*
18.	*a. d. XV.*		*a. d. XIV.*	*a. d. XII.*
19.	*a. d. XIV.*		*a. d. XIII.*	*a. d. XI.*
20.	*a. d. XIII.*		*a. d. XII.*	*a. d. X.*
21.	*a. d. XII.*		*a. d. XI.*	*a. d. IX.*
22.	*a. d. XI.*		*a. d. X.*	*a. d. VIII.*
23.	*a. d. X.*		*a. d. IX.*	*a. d. VII.*
24.	*a. d. IX.*		*a. d. VIII.*	*a. d. VI.*
25.	*a. d. VIII.*		*a. d. VII.*	*a. d. V.*
26.	*a. d. VII.*		*a. d. VI.*	*a. d. IV.*
27.	*a. d. VI.*		*a. d. V.*	*a. d. III.*
28.	*a. d. V.*		*a. d. IV.*	*prīdiē*
29.	*a. d. IV.*		*a. d. III.*	—
30.	*a. d. III.*		*prīdiē*	—
31.	*prīdiē*		—	—

Nōnās (t. m.) — *Īdūs* (t. m.) — *Kalendās* (následujícího měsíce) — *Kalendās Mārtiās*

K těmto třem jménům se připojovala jména měsíců jakožto adjektivní přívlastky a datum vyjadřováno ablativem: *Kalendīs Iānuāriīs* ‚1. ledna', *Nōnīs Februāriīs* ‚5. února', *Īdibus Mārtiīs* ‚15. března'.

Ostatní dny určovali Římané tak, že odčítali od nejbližšího z těchto tří hlavních dní. Den před nimi přímo předcházející byl označován slovem *prīdiē* spojeným s ak. jména hlavního dne a adjektiva označujícího měsíc: *prīdiē Kalendās Aprīlēs (prīd. Kal. Apr.)* ‚31. března', *prīdiē Nōnās Iūniās (prīd. Nōn. Iūn.)* ‚4. června', *prīdiē Īdūs Octōbrēs (prīd. Īd. Oct.)* ‚14. října'. Dny zbývající byly označovány výrazem *ante diem (a. d.)* spojeným s ak. číslovky řadové, ak. hlavního dne a ak. adjektiva označujícího měsíc. Při odčítání od nejbližšího dne hlavního byl započítáván i tento den i den, který měl býti určen *(terminus ā quō* i *terminus ad quem)*: 25. ledna je 8. den před Kalendami únorovými = *ante diem octāvum Kalendās Februāriās (a. d. VIII. Kal. Febr.)*.

Praktický návod k výpočtu zpaměti. **105**

a) Převádíme-li římské datum na naše, připočteme

α) k Nonám a k Idám jeden den
β) při Kalendách k počtu dní předcházejícího měsíce dva dny

a od získaného čísla odečteme počet dní římského data:

a. d. VI. Nōn. Maiās:	(7 + 1) − 6 = 8 − 6:	2. května,
a. d. IV. Īd. Aug.:	(13 + 1) − 4 = 14 − 4:	10. srpna,
a. d. IV. Īd. Mārt.:	(15 + 1) − 4 = 16 − 4:	12. března,
a. d. VII. Kal. Dec.:	(30 + 2) − 7 = 32 − 7:	25. listopadu,
a. d. VII. Kal. Iān.:	(31 + 2) − 7 = 33 − 7:	26. prosince.

b) Převádíme-li naše datum na římské, připočteme

α) k Nonám nebo Idám jeden den,
β) při Kalendách k počtu dní udaného měsíce dva dny

a od získaného čísla odečteme počet dní našeho data:

3. dubna:	(5 + 1) − 3 = 6 − 3:	*a. d. III. Nōn. Apr.*
10. července:	(15 + 1) − 10 = 16 − 10:	*a. d. VI. Īd. Iūl.*
28. září:	(30 + 2) − 28 = 32 − 28:	*a. d. IV. Kal. Oct.*

SLOVESA

FLEXE SLOVESNÁ

Flexe slovesná se nazývá (§ 24) **časování** *(coniugātiō)* a projevuje se schopností rozlišovati slovesný rod, čas, způsob, osobu a číslo. **106**

a) **Rod** *(genus)* jest dvojí:

1. činný *(āctīvum):*	*laudō* ‚chválím',
2. trpný *(passīvum):*	*laudor* ‚jsem chválen'.

O slovesech zvaných *dēpōnentia* a *sēmidēpōnentia* v. § 119 a 161.

b) **Časů** *(tempora)* jest šest:

1. *praesens:*	*laudō* ‚chválím';
2. *imperfectum:*	*laudābam* ‚chválil jsem';
3. *futūrum I.:*	*laudābō* ‚budu chváliti';
4. *perfectum:*	*laudāvī* ‚pochválil jsem';
5. *plusquamperfectum:*	*laudāveram* ‚byl jsem (po)chválil';
6. *futūrum II. (exāctum):*	*laudāverō* ‚pochválím'.

c) **Způsoby** *(modī)* jsou tři:

1. oznamovací *(indicātīvus):*	*laudō* ‚chválím';
2. spojovací *(coniūnctīvus):*	*laudem* ‚ať chválím';
3. rozkazovací *(imperātīvus):*	*laudā* ‚chval'.

d) **Osoby** *(persōnae)* jsou tři (1., 2., 3.), **číslo** *(numerus)* je dvojí: jednotné *(singulāris)* a množné *(plūrālis):* 1. sg. *laudō* ‚chválím', 2. sg. *laudās* ‚chválíš', 3. sg. *laudat* ‚chválí', 1. pl. *laudāmus* ‚chválíme', 2. pl. *laudātis* ‚chválíte', 3. pl. *laudant* ‚chválí'.

Některých sloves se užívá jenom v třetí os. sg.: *tonat* ‚hřmí', *pluit* ‚prší'. Slují neosobní *(impersōnālia).*

DRUHY TVARŮ SLOVESNÝCH

107 Tvary slovesné, které označují všechny mluvnické významy, zvláště také osobu a číslo, nazývají se *určitými*, jejich soubor *slovesem určitým (verbum fīnītum).* Všechny ostatní tvary, které neoznačují osobu a číslo, shrnujeme názvem *slovesa neurčitého (verbum īnfīnītum);* poněvadž jde o tvary, které původem svým jsou jména podstatná nebo přídavná, mluvíme o tvarech jmenných *(nōminālia).*

Jsou to:

1. īnfīnītīvus:	*laudāre* ‚chváliti';
2. gerundium:	*laudandī* ‚chválení' (g.);
3. supīnum:	*iūdicātum* ‚soudit';
4. participium:	*laudāns* ‚chvále', ‚chválící';
5. gerundīvum:	*laudandus, -a, -um* ‚ten, jenž má býti chválen'.

Vyjmenované tvary slovesné se tvoří od tří kmenů, praesentního, perfektního a supinového. **108**

A. Od kmene praesentního: všechny určité tvary praesenta, imperfekta a futura I., mimo to infinitiv a participium praesentní a gerundium s gerundivem (t. ř. praesentní systém);

B. od kmene perfektního: všechny tvary perfekta, plusquamperfekta a futura II. v rodě činném (t. ř. aktivní perfektní systém);

C. od kmene supinového: supinum, participium futūrī āctīvī, a participium perfectī passīvī, jehož spojením s tvary slovesa *esse* ‚býti' se tvoří passivní perfektum, plusquamperfektum a futūrum II. (t. ř. passivní perfektní systém).

Ke kmeni slovesnému přistupují osobní přípony *(laudā-mus* ‚chválíme'); někdy teprve ke kmeni rozšířenému dalším odvozovacím prvkem (suffixem) časovým nebo způsobovým *(laudā-bā-mus* ‚chválili jsme', *laudā-rē-mus* ‚chválili bychom'). Ve styku s kmenovými samohláskami podléhaly osobní přípony různým hláskoslovným změnám, takže v hotových tvarech mnohdy nelze původní podobu přípony rozeznati; proto budeme nadále uváděti jenom koncovky jednotlivých časů a způsobů.

SLOVESA PRAVIDELNÁ

ROZDĚLENÍ SLOVES PRAVIDELNÝCH

Pravidelná slovesa latinská se dělí podle praesentního kmene ve čtyři způsoby časování neboli konjugace *(coniugātiō)*: **109**

I. konjugace: īnf. praes. āct. *laudā-re* ‚chváliti' (kmen. samohl. *-ā*),
II. „ : „ „ „ *dēlē-re* ‚ničiti' („ „ *-ē*),
III. „ : „ „ „ *lege-re* ‚čísti' („ „ *-ĕ*),
IV. „ : „ „ „ *audī-re* ‚slyšeti' („ „ *-ī*).

110

Konjugace	Ind. praes.	Ind. imperf.	Fut. I.
			Āctī-
I.	-ō, -ās, -at, -āmus, -ātis, -ant	-ā- -bam, -bās, -bat, -bāmus, -bātis, -bant	-ā- -bō, -bis, -bit, -bimus, -bitis, -bunt
II.	-eō, -ēs, -et, -ēmus, -ētis, -ent	-ē-	ē-
III.	-ō, -is, -it, -imus, -itis, -unt	-ĕ-	— -am, -ēs, -et, -ēmus, -ētis, -ent
IV.	-iō, -īs, -it, -īmus, -ītis, -iunt	-iē-	-i-
			Pas-
I.	-or, -āris, -ātur, -āmur, -āminī, -antur	-ā- -bar, -bāris, -bātur, -bāmur, -bāminī, -bantur	-ā- -bor, -bĕris, -bitur, -bimur, -biminī, -buntur
II.	-eor, -ēris, -ētur, -ēmur, -ēminī, -entur	-ē-	-ē-
III.	-or, -eris, -itur, -imur, -iminī, -untur	-ē-	— -ar, -ēris, -ētur, -ēmur, -ēminī, -entur
IV.	-ior, -īris, -ītur, -īmur, -īminī, -iuntur	-iē-	-i-

B. Kmen

	Ind. perf.	Ind. plusqpf.	Fut. II.
I.-IV.	-ī, -istī, -it, -imus, -istis, -ērunt	-eram, -erās, -erat, -erāmus, -erātis, -erant	-erō, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint

C. Kmen

	Ind. perf.	Ind. plusqpf.	Fut. II.
I.	-ā- -tus sum, „ es, „ est, -tī sumus, „ estis, „ sunt	-ā- -tus eram, „ ērās, „ erat, -tī erāmus, „ erātis, „ erant	-ā- -tus erō, „ eris, „ erit, -tī erimus, „ eritis, „ erunt
II.	-ē-, -i-	-ē-, -i-	-ē-, -i-
III.	—	—	—
IV.	-ī-	-ī-	-ī-

[1]) V ak. sg. a pl. + *esse* = inf. perf. pass. (II § 214). — [2]) + *īrī* = inf. fut. pass. (II § 224).

KONCOVEK

praesentní

Coni. praes.	Coni. imperf.	Imperātīvus	Part.	Inf.
vum				
-em, -ēs, -et, *-ēmus, -ētis, -ent*	*-ā* *-rem* *-rēs*	*-ā, -āte* *-ātō, -ātōte, -antō*	*-āns*	*-āre*
-e *-am* *-ās*	*-ē* *-rel*	*-ē, -ēte* *-ētō, -ētōte, -entō*	*-ēns*	*-ēre*
— *-at* *-āmus*	*-rēmus*	*-ĕ, -ite* *-itō, -itōte, -untō*	*-ēns*	*-ĕre*
-i *-ātis* *-ant*	*-ĕ* *-rētis*	*-ī, -īte* *-ītō, -ītōte, -iuntō*	*-iēns*	*-īre*
	-ī *-rent*			
sīvum		Jen u deponentií		
-er, -ēris, -ētur, *-ēmur, -ēminī, -entur*	*-ā* *-rer*	*-āre -āminī*	*-a* *-ndus, -nda, -ndum*	*-ārī*
-e *-ar* *-āris*	*-rēris* *-ē*	*-ēre, -ēminī*	*-e*	*-ērī*
— *-ātur* *-āmur*	*-rētur* *-rēmur*	*-ĕre, -iminī*	*-e*	*-ī*
-i *-āminī* *-antur*	*-ĕ* *-rēminī*	*-īre, -īminī*	*-ie*	*-īrī*
	-ī *-rentur*			

perfektní

Coni. perf.	Coni. plusqpf.	Inf. perf.
-erim *-erĭs* *-erit* *-erĭmus* *erĭtis* *-erint*	*-issem* *-issēs* *-isset* *-issēmus* *-issētis* *-issent*	*-isse*

supinový

Coni. perf.	Coni. plusqpf.	Part. perf.	Sup.	Part. fut. act.
-ā *-tus sim* *-ē,-i* *,, sīs* *,, sit*	*-ā* *-tus essem* *-ē, -i* *,, essēs* *,, esset*	*-ā* *-tus*[1] *-ē,-i* *-ta*[1]	*-ā* *-tum*[2] *ē, -i*	*-ā* *-tūrus*[3] *-ē, -i* *-tūra*[3]
— *-tī sīmus* *-ī* *,, sītis* *,, sint*	— *-tī essēmus* *-ī* *,, essētis* *,, essent*	— *-ī* *-tum*[1]	— *-ī* *-tū*	— *-ī* *-tūrum*[3]

[3]) V ak. sg. a pl. + *esse* (zhusta i bez něho) = inf. fut. act. (II § 214).

Kmen praesentní

	Indicāt.	Coniūnct.
Praes.	*laudō* ‚chválím'	*laudem* ‚ať chválím'
	laudās	*laudēs*
	laudat	*laudet*
	laudāmus	*laudēmus*
	laudātis	*laudētis*
	laudant	*laudent*
Impf.	*laudābam* ‚chválil jsem'	*laudārem* ‚chválil bych'
	laudābās	*laudārēs*
	laudābat	*laudāret*
	laudābāmus	*laudārēmus*
	laudābātis	*laudārētis*
	laudābant	*laudārent*
Fut. I.	*laudābō* ‚budu chváliti, pochválím'	
	laudābis	
	laudābit	
	laudābimus	
	laudābitis	
	laudābunt	

Imperāt. I. 2. sg. *laudā* ‚chval'
2. pl. *laudāte*, ‚chvalte'
II. 2. sg. *laudātō* ‚chvaliž (ty)'
2. „ *laudātō* ‚chvaliž (on)'
2. pl. *laudātōte* ‚chvaltež (vy)'
3. „ *laudantō* ‚chvaltež (oni)'

Nōminālia.

Īnfīnīt.
laudāre ‚chváliti'

Particip.
laudāns, -ăntis ‚chvále, chválící'

Gerundium
laudandī ‚chválení'
laudandō ‚chválení', *ad laudandum* ‚k chválení'
laudandō ‚chválením'

Supīnum
I. *laudātum* ‚chválit'
II. *laudātū* ‚k chválení'

Kmen supinový

Particip.
laudātūrus, -a, -um ‚hodlaje chváliti'

Īnfīnīt.
(mē) laudātūrum, -am, -um (esse) ‚že budu chváliti, že pochválím'

Kmen perfektní

Perf.	*laudāvī* ‚pochválil jsem'	*laudāverim* ‚ať jsem pochválil'
	laudāvistī	*laudāverīs*
	laudāvit	*laudāverit*
	laudāvimus	*laudāverīmus*
	laudāvistis	*laudāverītis*
	laudāvērunt	*laudāverint*
Plsqpf.	*laudāveram* ‚(byl) jsem chválil'	*laudāvissem* ‚byl bych pochválil'
	laudāverās	*laudāvissēs*
	laudāverat	*laudāvisset*
	laudāverāmus	*laudāvissēmus*
	laudāverātis	*laudāvissētis*
	laudāverant	*laudāvissent*
Fut. II.	*laudāverō* ‚(až) pochválím'	
	laudāverīs	
	laudāverit	
	laudāverīmus	
	laudāverītis	
	laudāverint	

Īnfīnīt.
(mē) laudāvisse ‚že jsem (po)chválil'

Kmen praesentní

	Indicāt.	Coniūnct.	Nōmināl.
Praes.	*laudor* ‚jsem *laudāris* chválen' *laudātur* *laudāmur* *laudāminī* *laudantur*	*lauder* ‚ať jsem *laudēris* chválen' *laudētur* *laudēmur* *laudēminī* *laudentur*	Īnfīnīt. *laudārī* ‚chválen býti' Gerundīvum *laudandus,-a, -um* ‚ten, který má býti chválen'
Impf.	*laudābar* ‚byl jsem *laudābāris* chválen' *laudābātur* *laudābāmur* *laudābāminī* *laudābantur*	*laudārer* ‚byl bych *laudārēris* chválen' *laudārētur* *laudārēmur* *laudārēminī* *laudārentur*	
Fut. I.	*laudābor* ‚budu *laudāběris* chválen' *laudābitur* *laudābimur* *laudābiminī* *laudābuntur*		Kmen supinový: Īnfīnīt. *(vōs) laudātum īrī* ‚že budete chválen'
Imperāt. —			

Kmen supinový

Perf.	*laudātus, -a, -um*	*sum* *es* *est*	‚byl jsem pochválen'	*laudātus, -a, -um*	*sim* *sīs* *sit*	‚ať jsem byl pochválen'
	laudātī, -ae, -a	*sumus* *estis* *sunt*		*laudātī, -ae, -a*	*sīmus* *sītis* *sint*	
Plsqpf.	*laudātus, -a, -um*	*eram* *erās* *erat*	‚byl jsem pochválen'	*laudātus, -a, -um*	*essem* *essēs* *esset*	‚byl bych býval pochválen'
	laudātī -ae, -a	*erāmus* *erātis* *erant*		*laudātī, -ae, -a*	*essēmus* *essētis* *essent*	
Fut. II.	*laudātus, -a, -um*	*erō* *eris* *erit*	‚(až) budu pochválen'			
	laudātī, -ae, -a	*erimus* *eritis* *erunt*				

Participium *laudātus,-a, -um* ‚pochválený, byv pochválen'

Īnfīnīt. *(mē) laudātum, -am, -um esse* ‚že jsem byl pochválen'

Kmen praesentní

Indicāt.		Coniūnct.	Nōmināla
Praes.	*dēleō* ‚ničím'	*dēleam* ‚ať ničím'	Infīnīt.
	dēlēs	*dēleās*	*dēlēre* ‚ničiti'
	dēlet	*dēleat*	Particip.
	dēlēmus	*dēleāmus*	*dēlēns, -ĕntis* ‚niče, ničící'
	dēlētis	*dēleātis*	Gerundium
	dēlent	*dēlēant*	*dēlendī* ‚ničení'
Impf.	*dēlēbam* ‚ničil	*dēlērem* ‚ničil bych'	*dēlendō* ‚ničení', *ad dēlendum* ‚k ničení'
	dēlēbās jsem'	*dēlērēs*	*dēlendō* ‚ničením'
	dēlēbat	*dēlēret*	Supīnum
	dēlēbēmus	*dēlērēmus*	I. *dēlētum* ‚ničit'
	dēlēbātis	*dēlērētis*	II. *dēlētū* ‚k zničení'
	dēlēbant	*dēlērent*	
Fut. I.	*dēlēbō* ‚budu ničiti,		
	dēlēbis zničím'		
	dēlēbit		
	dēlēbimus		
	dēlēbitis		
	dēlēbunt		

Kmen supinový

Particip.
dēlētūrus, -a, -um ‚hodlaje ničiti'
Infīnīt.
(mē) dēlētūrum, -am, -um (esse), ‚že budu ničiti, že zničím'

Imperāt. I. 2. sg. *dēlē* ‚nič'
2. pl. *dēlēte* ‚ničte'
II. 2. sg. *dēlētō* ‚ničiž (ty)'
3. „ *dēlētō* ‚ničiž (on)'
2. pl. *dēlētōte* ‚ničtež (vy)'
3. „ *dēlentō* ‚ničtež (oni)'

Kmen perfektní

Perf.	*dēlēvī* ‚zničil jsem'	*dēlēverim* ‚ať jsem
	dēlēvistī	*dēlēverīs* zničil'
	dēlēvit	*dēlēverit*
	dēlēvimus	*dēlēverīmus*
	dēlēvistis	*dēlēverītis*
	dēlēvērunt	*dēlēverint*
Plsqpf.	*dēlēveram* ‚(byl)	*dēlēvissem* ‚byl
	dēlēverās jsem	*dēlēvissēs* bych
	dēlēverat zničil'	*dēlēvisset* (z)ničil'
	dēlēverāmus	*dēlēvissēmus*
	dēlēverātis	*dēlēvissētis*
	dēlēverant	*dēlēvissent*
Fut. II.	*dēlēverō* ‚(až) zni-	
	dēlēverīs čím'	
	dēlēverit	
	dēlēverīmus	
	dēlēverītis	
	dēlēverint	

Infīnīt.
(mē) dēlēvisse ‚že jsem (z)ničil'

Kmen praesentní

Indicāt.

Praes.	*dēleor*	‚jsem ničen'
	dēlēris	
	dēlētur	
	dēlēmur	
	dēlēminī	
	dēlentur	
Impf.	*dēlēbar*	‚byl jsem
	dēlēbāris	ničen'
	dēlēbātur	
	dēlēbāmur	
	dēlēbāminī	
	dēlēbantur	
Fut. I.	*dēlēbor*	‚budu
	dēlēběris	ničen'
	dēlēbitur	
	dēlēbimur	
	dēlēbiminī	
	dēlēbuntur	

Imperāt. —

Coniūnct.

dēlear	‚ať jsem
dēleāris	ničen'
dēleātur	
dēleāmur	
dēleāminī	
dēleantur	
dēlērer	‚byl bych
dēlērēris	ničen'
dēlērētur	
dēlērēmur	
dēlērēminī	
dēlērentur	

Nōminālia

Īnfīnīt.

dēlērī ‚ničen býti'

Gerundīvum

dēlendus, -a, -um ‚ten, který má býti ničen'

Kmen supinový

Īnfīnīt.

(vōs) dēlētum īrī ‚že budete ničeni'

Kmen supinový

Perf.	*dēlētus, -a, -um*	*sum*	‚byl jsem zničen'	*dēlētus, -a, -um*	*sim*	‚ať jsem byl zničen'	**Particip.** *dēlētus, -a, -um* ‚zničený, byv zničen'
		es			*sīs*		
		est			*sit*		
	dēlētī, -ae, -a	*sumus*		*dēlētī, -ae, -a*	*sīmus*		**Īnfīnīt.** *(mē) dēlētum, -am, -um esse* ‚že jsem byl zničen'
		estis			*sītis*		
		sunt			*sint*		
Plsqpf.	*dēlētus, -a, -um*	*eram*	‚byl jsem zničen'	*dēlētus, -a, -um*	*essem*	‚byl bych býval zničen'	
		erās			*essēs*		
		erat			*esset*		
	dēlētī, -ae, -a	*erāmus*		*dēlētī, -ae, -a*	*essēmus*		
		erātis			*essētis*		
		erant			*essent*		
Fut. II.	*dēlētus, -a, -um*	*erō*	‚(až) budu zničen'				
		eris					
		erit					
	dēlētī, -ae, -a	*erimus*					
		eritis					
		erunt					

	Indicāt.	Coniūnct.	Nōminālia.
Kmen praesentní	Praes. *legō* ‚čtu'	*legam* ‚ať čtu'	Infīnīt.
	legis	*legās*	*legere* ‚čísti'
	legit	*legat*	Particip.
	legimus	*legāmus*	*legēns, -ēntis* ‚čta, čtoucí'
	legitis	*legātis*	
	legunt	*legant*	Gerundium
	Impf. *legēbam* ‚četl jsem'	*legerem* ‚četl bych'	*legendī* ‚čtení'
	legēbās	*legerēs*	*legendō* ‚čtení', *ad legendum* ‚ke čtení'
	legēbat	*legeret*	*legendō* ‚čtením'
	legēbāmus	*legerēmus*	Supīnum
	legēbātis	*legerētis*	I. *lēctum* ‚číst'
	legēbant	*legerent*	II. *lēctū* ‚k čtení'
	Fut. I. *legam* ‚budu čísti,		Kmen supinový: Particip. *lēctūrus, -a, -um* ‚hodlaje čísti'
	legēs přečtu'		Infīnīt. *(mē) lēctūrum, -am, -um (esse)* ‚že budu čísti, že přečtu'
	leget		
	legēmus		
	legētis		
	legent		
	Imperāt. I. 2. sg. *lege* ‚čti'		
	2. pl. *legite* ‚čtěte'		
	II. 2. sg. *legitō* ‚čtiž (ty)'		
	3. „ *legitō* ‚čtiž (on)'		
	2. pl. *legitōte* ‚čtětež (vy)'		
	3. „ *leguntō* ‚čtětež (oni)'		
Kmen perfektní	Perf. *lēgī* ‚(pře)četl jsem'	*lēgerim* ‚ať jsem	Infīnīt.
	lēgistī	*lēgerīs* (pře)četl'	*(mē) lēgisse* ‚že jsem (pře)četl'
	lēgit	*lēgerit*	
	lēgimus	*lēgerīmus*	
	lēgistis	*lēgerītis*	
	lēgērunt	*lēgerint*	
	Plsqpf. *lēgeram* ‚(byl) jsem	*lēgissem* ‚byl bych	
	lēgerās (pře)četl'	*lēgissēs* (pře)četl'	
	lēgerat	*lēgisset*	
	lēgerāmus	*lēgissēmus*	
	lēgerātis	*lēgissētis*	
	lēgerant	*lēgissent*	
	Fut. II. *lēgerō* ‚(až) přečtu'		
	lēgerīs		
	lēgerit		
	lēgerīmus		
	lēgerītis		
	lēgerint		

Kmen praesentní

Indicāt.	Coniūnct.	Nōmināl.
Praes. *legor* ‚jsem čten'	*legar* ‚ať jsem čten'	Īnfīnīt.
legeris	*legāris*	*legī* ‚čten býti'
legitur	*legātur*	Gerundīvum
legimur	*legāmur*	*legendus, -a, -um* ‚ten, který má býti čten'
legiminī	*legāminī*	
leguntur	*legantur*	
Impf. *legēbar* ‚byl jsem	*legerer* ‚byl bych	
legēbāris čten'	*legerēris* čten'	
legēbātur	*legerētur*	
legēbāmur	*legerēmur*	
legēbāminī	*legerēminī*	
legēbantur	*legerentur*	
Fut. I. *legar* ‚budu čten'		Kmen supinový: Īnfīnīt. *(librōs) lēctum īrī* ‚že budou knihy čteny'
legēris		
legētur		
legēmur		
legēminī		
legentur		
Imperāt. —		

Kmen perfektní

Perf.	*lēctus -a, -um*	*sum*	‚byl jsem přečten'	*lēctus -a, -um*	*sim*	‚ať jsem byl přečten'	Particip. *lēctus, -a, -um* ‚přečtený, byv (pře)čten'
		es			*sīs*		
		est			*sit*		
	lēctī -ae, -a	*sumus*		*lēctī -ae, -a*	*sīmus*		Īnfīnīt. *(mē) lectum, -am, -um esse* ‚že jsem byl (pře)čten'
		estis			*sītis*		
		sunt			*sint*		
Plsqpf.	*lēctus, -a, -um*	*eram*	‚byl jsem přečten'	*lēctus -a, -um*	*essem*	‚byl bych býval přečten'	
		erās			*essēs*		
		erat			*esset*		
	lēctī, -ae, -a	*erāmus*		*lēctī, -ae, -a*	*essēmus*		
		erātis			*essētis*		
		erant			*essent*		
Fut. II.	*lēctus, -a, -um*	*erō*	(až budu) přečten'				
		eris					
		erit					
	lēctī, -ae, -a	*erimus*					
		eritis					
		erunt					

Kmen praesentní

	Indicāt.	Coniūnct.
Praes.	*audiō* ‚slyším'	*audiam* ‚ať slyším'
	audīs	*audiās*
	audit	*audiat*
	audīmus	*audiāmus*
	audītis	*audiātis*
	audiunt	*audiant*
Impf.	*audiēbam* ‚slyšel	*audīrem* ‚slyšel
	audiēbās jsem'	*audīrēs* bych'
	audiēbat	*audīret*
	audiēbāmus	*audīrēmus*
	audiēbātis	*audīrētis*
	audiēbant	*audīrent*
Fut. I.	*audiam* ‚budu	
	audiēs slyšeti n.	
	audiet uslyším'	
	audiēmus	
	audiētis	
	audient	

Imperāt. I. 2. sg. *audī* ‚slyš'
2. pl. *audīte* ‚slyšte'
II. 2. sg. *audītō* ‚slyšiž (ty)'
3. „ *audītō* ‚slyšiž (on)'
2. pl. *audītōte* ‚slyštež (vy)'
3. „ *audiuntō* ‚slyštež (oni)'

Nōmināla

Īnfīnīt.
audīre ‚slyšeti'

Particip.
audiēns, ēntis ‚slyše, slyšící'

Gerundium
audiendī ‚slyšení'
audiendō ‚slyšení', *ad audiendum* ‚k slyšení', *audiendō* ‚slyšením'

Supīnum
I. *audītum* ‚slyšet'
II. *audītū* ‚k slyšení'

Kmen suplnový

Particip.
audītūrus, -a, -um ‚hodlaje slyšeti'

Īnfīnīt.
(mē) audītūrum, -am, -um (esse) ‚že budu slyšeti, že uslyším'

Kmen perfektní

Perf.	*audīvī* ‚uslyšel	*audīverim* ‚ať jsem
	audīvistī jsem'	*audīverīs* uslyšel'
	audīvit	*audīverit*
	audīvimus	*audīverīmus*
	audīvistis	*audīverītis*
	audīvērunt	*audīverint*
Plsqpf.	*audīveram* ‚(byl)	*audīvissem* ‚byl
	audīverās jsem	*audīvissēs* bych
	audīverat uslyšel'	*audīvisset* uslyšel'
	audīverāmus	*audīvissēmus*
	audīverātis	*audīvissētis*
	audīverant	*audīvissent*
Fut. II.	*audīverō* ‚(až)	
	audīverīs uslyším'	
	audīverit	
	audīverīmus	
	audīverītis	
	audīverint	

Nōmināla

Īnfīnīt.
(mē) audīvisse ‚že jsem (u)slyšel'

Kmen praesentní

Indicāt.	Coniūnct.	Nōminālia
Praes. *audior* ‚jsem slyšen'	*audiar* ‚ať jsem	Infīnīt.
audīris	*audiāris* slyšen'	*audīri* ‚slyšen
audītur	*audiātur*	býti'
audīmur	*audiāmur*	Gerundīvum
audīminī	*audiāminī*	*audiendus, -a, -um* ‚ten, který má být slyšen'
audiuntur	*audiantur*	
Impf. *audiēbar* ‚byl jsem	*audīrer* ‚byl bych	
audiēbāris slyšen'	*audīrēris* slyšen'	
audiēbātur	*audīrētur*	
audiēbāmur	*audīrēmur*	
audiēbāminī	*audīrēminī*	
audiēbantur	*audīrentur*	
Fut. I. *audiar* ‚budu		
audiēris slyšen'		
audiētur		
audiēmur		
audiēminī		
audientur		
Imperāt. —		

Kmen supinový

Infīnīt. *(vōs) audītum īrī* ‚že budete (u)slyšeni'

	Indicāt.			Coniūnct.		
Perf.	*audītus -a, -um*	*sum*	‚byl jsem (u)slyšen'	*audītus, -a, -um*	*sim*	‚ať jsem byl uslyšen'
		es			*sīs*	
		est			*sit*	
	audītī, -ae, -a	*sumus*		*audītī, -ae, -a*	*sīmus*	
		estis			*sītis*	
		sunt			*sint*	
Plsqpf.	*audītus, -a, -um*	*eram*	‚byl jsem uslyšen'	*audītus -a, -um*	*essem*	‚byl bych býval uslyšen'
		erās			*essēs*	
		erat			*esset*	
	audītī, -ae, -a	*erāmus*		*audītī, -ae, -a*	*essēmus*	
		erātis			*essētis*	
		erant			*essent*	
Fut. II.	*audītus, -a, -um*	*erō*	‚(až) budu uslyšen'			
		eris				
		erit				
	audītī, -ae, -a	*erimus*				
		eritis				
		erunt				

Particip. *audītus, -a, -um* ‚uslyšený, byv (u)slyšen'

Infīnīt. *(mē) audītum, -am, -um esse* ‚že jsem byl (u)slyšen'

Dēpōnentia (slovesa s tvary trpnými, ale s významem činným nebo zvratným) časují se pravidelně podle trpného rodu těch slovesných vzorů, ke kterým náleží svým kmenem.

Konjugace	I.	II.
Indic. praes.	*hortor* ‚povzbuzuji' (jako *laudor*)	*misereor* ‚smilovávám se' (jako *dēleor*)
Coni. praes.	*horter* ‚ať povzbuzuji'	*miserear* ‚ať se smiluji'
Ind. impf.	*hortābar* ‚povzbuzoval jsem'	*miserēbar* ‚smilovával jsem se'
Coni. impf.	*hortārer* ‚povzbuzoval bych'	*miserērer* ‚smilovával bych se'
Indic. fut. I.	*hortābor* ‚budu povzbuzovati, povzbudím'	*miserēbor* ‚smiluji se'
Imperāt.	**hortāre**, ‚povzbuzuj'	**miserēre** ‚smiluj se'
	hortāminī ‚povzbuzujte'	**miserēminī** ‚smilujte se'
Infīnīt. praes.	*hortārī* ‚povzbuzovati'	*miserērī* ‚smilovávati se'
Partic. praes.	*hortāns* ‚povzbuzuje, povzbuzující'	*miserēns* ‚smilovávaje se, smilovávající se'
Gerundīvum	*hortandus* ‚ten, který má býti povzbuzován'	*miserendus* ‚ten, nad nímž se jest smilovati'
Gerundium	*hortandī, -ō, (ad) -um, -ō* ‚povzbuzování'	*miserendī, ō, (ad) -um, -ō* ‚smilování'
Indic. perf.	*hortātus sum* ‚povzbudil jsem'	*miseritus sum* ‚smiloval jsem se'
Coni perf.	*hortātus sim* ‚ať jsem povzbudil'	*miseritus sim* ‚ať jsem se smiloval'
Indic. plsqpf.	*hortātus eram* ‚(byl) jsem povzbudil'	*miseritus eram* ‚(byl) jsem se smiloval'
Coni. plsqpf.	*hortātus essem* ‚byl bych povzbudil'	*miseritus essem* ‚byl bych se smiloval'
Indic. fut. II.	*hortātus erō* ‚(až) povzbudím'	*miseritus erō* ‚(až) se smiluji'
Supīnum I.	*hortātum* ‚povzbudit'	*miseritum* ‚smilovat se'
Supīnum II.	*hortātū* ‚k povzbuzení'	*miseritū* ‚k smilování'
Partic. perf.	**hortātus** ‚povzbudiv, povzbudivší'	**miseritus** ‚smilovav (smilovavší) se'
Partic. fut.	*hortātūrus* ‚hodlaje povzbuzovati'	*miseritūrus* ‚hodlaje se smilovati'
Infīnīt. perf.	*mē hortātum esse* ‚že jsem povzbudil'	(*mē*) *miseritum esse*, že jsem se smiloval'
Infīnīt. fut.	*mē hortātūrum esse* ‚že povzbudím'	(*mē*) *miseritūrum esse* ‚že se smiluji'

Vedle těchto tvarů mají svůj zvláštní imperativ a přejímají z rodu činného part. praes. a part. i inf. fut., supīnum a gerundium. Gerundīvum má i u nich význam trpný.

III.	IV.
fungor ‚zastávám' (jako *legor*)	*largior* ‚uštědřuji' (jako *audior*)
fungar ‚ať zastávám' *fungēbar* ‚zastával jsem'	*largiar* ‚ať uštědřuji' *largiēbar* ‚uštědřoval jsem'
fungerer ‚zastával bych'	*largīrer* ‚uštědřoval bych'
fungar ‚budu zastávati, zastanu'	*largiar* ‚budu uštědřovati, uštědřím'
fungere ‚zastávej' **fungiminī** ‚zastávejte'	**largīre** ‚uštědřuj' **largīminī** ‚uštědřujte'
fungī ‚zastávati' *fungēns* ‚zastávaje, zastávající'	*largīrī* ‚uštědřovati' *largiēns* ‚uštědřuje, uštědřující'
fungendus ‚ten, který má býti zastáván' *fungendī, -ō, (ad) -um, -ō* ‚zastávání' *fūnctus sum* ‚zastal jsem' *fūnctus sim* ‚ať jsem zastal' *fūnctus eram* ‚(byl) jsem zastal'	*largiendus* ‚ten, který má býti uštědřován' *largiendī, -ō, (ad) -um, -ō* ‚uštědřování' *largītus sum* ‚uštědřil jsem' *largītus sim* ‚ať jsem uštědřil' *largītus eram* ‚(byl) jsem uštědřil'
fūnctus essem ‚byl bych zastal'	*largītus essem* ‚byl bych uštědřil'
fūnctus erō ‚(až) zastanu'	*largītus erō* ‚(až) uštědřím'
fūnctum ‚zastat' *fūnctū* ‚k zastávání' **fūnctus** ‚zastav, zastavší'	*largītum* ‚uštědřit' *largītū* ‚k uštědření' **largītus** ‚uštědřiv, uštědřivší'
fūnctūrus ‚hodlaje zastávati'	*largītūrus* ‚hodlaje uštědřiti'
(mē) fūnctum esse ‚že jsem zastal'	*(mē) largītum esse* ‚že jsem uštědřil'
(mē) fūnctūrum esse ‚že zastanu'	*(mē) largītūrum esse* ‚že uštědřím'

120 1. Některá slovesa v *-iō (-ior)* tvoří podle IV. konj. jenom ty tvary praesentního systému, v nichž v této konjugaci je kmenové *-i* před samohláskou; jinak se časují podle III. konjugace.

Vzor: *capiō, -ĕre* ‚chytám'.

Āctīvum.

Ind. praes.:	*capiō, capis, capit, capĭmus, capĭtis, capiunt.*
Coni. praes.:	*capiam, capiās, capiat, capiāmus, capiātis, capiant.*
Ind. impf.:	*capiēbam, capiēbas, capiēbat, capiēbāmus, capiēbātis, capiēbant.*
Coni impf.:	*caperem, caperēs, caperet, caperēmus, caperētis, caperent.*
Ind. fut. I.:	*capiam, capiēs, capiet, capiēmus, capiētis, capient.*
Imperāt. I.:	*cape, capĭte.* - Imperāt. II.: *capĭtō, capĭtō, capĭtōte, capiuntō.*
Part. praes.:	*capiēns, -ientis.* - Inf. praes.: *capere.* - Gerundium: *capiendī, capiendō, (ad) capiendum, capiendō.*

Passīvum.

Ind. praes.:	*capior, caperis, capĭtur, capĭmur, capĭminī, capiuntur.*
Coni. praes.:	*capiar, capiāris, capiātur, capiāmur, capiāminī, capiantur.*
Ind. impf.:	*capiēbar, capiēbāris, capiēbātur, capiēbāmur, capiēbāminī, capiēbantur.*
Coni. impf.:	*caperer, caperēris, caperētur, caperēmur, caperēminī, caperentur.*
Ind. fut. I.:	*capiar, capiēris, capiētur, capiēmur, capiēminī, capientur.*
Inf. praes.:	*capī.* - Gerundīvum: *capiendus, -a, -um.*

121 Jako *capiō* se časují slovesa:

cupiō, -ere ‚dychtím'
faciō, -ere ‚činím'
fodiō, -ere ‚kopu'
fugiō, -ere ‚prchám'
iaciō, -ere ‚házím'
pariō, -ere ‚rodím'
quatiō, -ere ‚třesu'
rapiō, -ere ‚uchvacuji'
sapiō, -ere ‚chutnám'
-liciō, -ere ‚lákám' (jen v složeninách)
-spiciō, -ere ‚patřím' (jen v složeninách).

Dēpōnentia:
gradior, gradī ‚kráčím'
morior, morī ‚mru'
patior, patī ‚trpím'.

Orior ‚vznikám' a *exorior* ‚povstávám' se časují zpravidla podle *capior*, ale inf. mají jen *orīrī, exorīrī; potior* ‚zmocňuji se' se časuje podle III. i podle IV. konjugace, ale inf. jen *potīrī*.

122 2. Odchylky od pravidelných tvarů:

a) Slovesa *dīcō, -ere* ‚říkám', *dūcō, -ere* ‚vedu', *faciō, -ere* ‚dělám' a nepravidelné sloveso *ferō, ferre* ‚nesu' (§ 172), odsouvají v 2. os. sg. imp. koncovku *-e: dīc, dūc, fac, fer.* Též v složeninách *ēdūc (ēdūcō,*

-ere ‚vyvádím'), *effer (efferō, -erre* ‚vynáším'); ale složeniny slovesa *faciō* mají tvar pravidelný: *cōnfice (cōnficiō, -ere* ‚zhotovuji').

b) V 2. os. sg. pass. a u dep. se vyskytuje často místo koncovky *-ris* starší koncovka *-re;* je to zvláště v coni. praes., ind. a coni. impf. a ve fut. I., velmi zřídka v ind. praes.: *laudēre, laudābāre, laudārēre, laudābere.* Podobně se vyskytují v 3. os. pl. ind. perf. act. místo koncovky *-ērunt* starší koncovky *-ēre* a *-ĕrunt: laudāvēre, stetĕrunt* ‚postavili se'.

POZNÁMKY KE KMENŮM SLOVESNÝM

A. Kmen praesentní. 123

Kmen praesentní se u některých sloves jistými zvláštními znaky odlišuje od kmene perf. a supin.

1. V I., II. a IV. konjugaci mají některá slovesa charakteristickou samohlásku *-ā, -ē, -ī* jenom v kmeni praesentním:
   (I.) *iuvō, iuvāre* ‚pomáhám', perf. *iūvī,* sup. *iūtum;*
   (II.) *moneō, monēre* ‚napomínám', perf. *monuī,* sup. *monitum;*
   videō, vidēre ‚vidím', perf. *vīdī,* sup. *vīsum;*
   (IV). *saepiō, saepīre* ‚ohrazuji', perf. *saepsī,* sup. *saeptum;*
   vinciō, vincīre ‚poutám', perf. *vīnxī,* sup. *vīnctum.*
2. U sloves III. konjugace kromě uvedených již sloves v *-iō* (v. § 120—121), jeví se odlišnost praes. kmene těmito znaky:
   a) reduplikací (zdvojkou) praes. kmene:
   si-stō, sistere ‚stavím', perf. *stitī,* sup. *statum;*
   b) vsunutím nosovky do praes. kmene:
   findō, findere ‚štípu', perf. *fidī,* sup. *fissum,*
   vincō, vincere ‚vítězím', perf. *vīcī,* sup. *victum,*
   rumpō, rumpere ‚lámu', perf. *rūpī,* sup. *ruptum;*
   c) připojením nosovky *n* na konec praes. kmene:
   linō, linere ‚natírám', perf. *lēvī (līvī),* sup. *litum,*
   sinō, sinere ‚nechávám', perf. *sīvī,* sup. *situm;*
   d) zdvojeným kmenovým *-l:*
   pellō, pellere ‚pudím', perf. *pepulī,* sup. *pulsum,*
   percellō, percellere ‚srážím', perf. *perculī,* sup. *perculsum;*
   e) vložením skupiny *-sc-* u t. ř. sloves počínavých *(incohātīva):*
   crēscō, crēscere ‚rostu", perf. *crēvī,*
   nōscō, nōscere ‚poznávám', perf. *nōvī,* sup. *nōtum.*

B. Kmen perfektní. 124

Rozeznáváme tyto druhy perfekta:

1. Perfektum jednoduché, při němž kmen perfektn neobsahuje žádný odvozovací prvek. Kmen tento jest zase:
   a) roven kmeni praesentnímu:
   dēfendō, dēfendere ‚bráním', perf. *dēfendī,*
   minuō, minuere ‚zmenšuji', perf. *minuī;*
   b) samohláska kmenová jest prodloužena a někdy i změněna:
   legō, leg-ere ‚čtu', perf. *lēg-ī,*
   agō, ag-ere ‚ženu', perf. *ēg-ī,*
   faciō, fac-ere ‚činím', perf. *fēc-ī.*

2. Perfektum reduplikované (zdvojené):
tendō, tendere ‚napínám', perf. *te-tendī,*
mordeō, mordēre ‚kousám', perf. *mo-mordī,*
currō, currere ‚běžím', perf. *cu-currī.*

Počíná-li se kmen skupinou souhlásek, prvá z nich se v kmeni odsouvá
stō, stāre ‚stojím', perf. *ste-tī,*
spondeō, spondēre ‚slibuji', perf. *spo-pondī.*

Kmenová samohláska bývá mnohdy zúžena (v. § 19):
cadō, -ere ‚padám', perf. *ce-cid-ī,*
caedō, -ere ‚biji', perf. *ce-cīd-ī,*
canō, -ere ‚zpívám', perf. *ce-cin-ī,*
parcō, -ere ‚šetřím', perf. *pe-perc-ī.*

Slovesa složená obyčejně reduplikace pozbývají:
dēcidō, -ere ‚spadávám', perf. *dēcidī,*
dēcīdō, -ere ‚utínám', perf. *dēcīdī,*

ale: *discurrō, -ere* ‚rozbíhám se', perf. *discurrī* i *discucurrī,*
exposcō, -ere ‚vyžaduji si', perf. jenom *expoposcī.*

3. Perfektum se znakem -s-:
carpō, -ere ‚trhám', perf. *carp-s-ī.*

Je-li kmen zakončen (a_1) hrdelnicí nebo (a_2) *h*, splývají tyto hlásky se znakem *s* v *x*, (b) retnice *b* se před *s* mění v *p*, (c) zubnice *t, d* se připodobují k *s* tak, že (c_1) po krátké samohlásce vzniká *ss*, (c_2) po samohlásce dlouhé *s* a (c_3) po *m* se vsouvá souhláska *p*. Je-li kmen zakončen (d) dvěma souhláskami, (d_1) vysouvá se před *s* druhá z nich, (d_2) vyjma skupiny *lp, rp, ng, ngu, nc:*

(a_1) *dīcō, -ere* ‚říkám', perf. *dīxī* (z**dīc-sī*),
regō, -ere ‚řídím', perf. *rēxī* (z**rēg-sī*),
coquō, -ere ‚vařím', perf. *coxī* (z**coqu-sī*);
(a_2) *trahō, -ere* ‚táhnu', perf. *traxī* (z**trah-sī*);
(b) *scrībō, -ere* ‚píši', perf. *scrīpsī* (z**scrīb-sī*);
(c_1) *concutiō, -ere* ‚otřásám', perf. *concussī* (z**concut-sī*),
cēdō, -ere ‚ustupuji', perf. *cessī* (z**cēd-sī*);
(c_2) *laedō, -ere* ‚urážím', perf. *laesī* (z**laed-sī*);
(c_3) *contemnō, -ere* ‚pohrdám', perf. *contem-p-sī;*
(d_1) *spargō, -ere* ‚sypu', perf. *sparsī* (z**sparg-sī*),
sentiō, -īre ‚cítím', perf. *sēnsī* (z**sent-sī*);
(d_2) *carpō, -ere* ‚trhám', perf. *carp-sī,*
iungō, -ere ‚spojuji', perf. *iūnxī* (z**iūng-sī*).

Slabika *-sis-*, vznikající při flexi tohoto perfekta, bývá někdy, zvláště u básníků, zjednodušena v *-s-: dūxtī* = *dūxistī* k *dūxī* ‚vedl jsem', *accēstis* = *accēssistis* k *accessī* ‚přiblížil jsem se', *traxe* = *traxisse* k *traxī* ‚vlekl jsem'.

4. Perfektum se znakem **-v-:**
laudā-v-ī (I.), *dēlē-v-ī* (II.), *audī-v-ī* (IV.);
též u rozličných sloves III. konjugace, jako:
crēscō, -ere ‚rostu', *crē-v-ī, petō, -ere* ‚žádám', *petī-v-ī, sinō, -ere* ‚nechávám', *sī-v-ī, spernō, -ere* ‚pohrdám', *sprē-v-ī.*

V tvarech perfekt na *-āvī, ēvī- (-ōvī)* mizí někdy slabika *-vi-* před *s* a slabika *-ve-* před *r: laudāstī (z laudāvistī) laudāsse (z laudāvisse), dēlēstis* (z *dēlēvistis*), *nōsse* (z *nōvisse*) ‚znáti'; *laudārunt* (z *laudāvērunt*), *dēlēram* (z *dēlēveram*), *nōrim* (z *nōverim*). U perfekt se vyskytují také tvary bez *v: -īī*, na př. *audiit, petiit, audierat, petierat.*

5. Perfektum na **-uī**:
domō, -āre ‚krotím', *domuī, moneō, -ēre* ‚napomínám', *monuī, colō, -ere* ‚pěstím', *coluī, aperiō, -īre* ‚otvírám', *aperuī.*

C. Kmen supinový. 125

1. Supīnum I. má zpravidla příponu *-tum:*
laudā-tum, dēlē-tum, audī-tum.
Je-li kmen zakončen (a) znělou (a_1) hrdelnicí, (a_2) retnicí nebo (a_3) *h*, vznikají před *t* souhlásky neznělé; (b) po nosovce *m* se vsouvá před *t* souhláska *p*. Je-li kmen zakončen (c) dvěma souhláskami, (c_1) vysouvá se druhá z nich, (c_2) vyjma skupiny *lp, rp, ng, ngu, nc:*
(a_1) *legō, -ere,* sup. *lēctum* (z*lēg-tum),
coquō, -ere, sup. *coctum* (z*coqu-tum);
(a_2) *scrībō, -ere,* sup. *scrīptum* (z*scrīb-tum),
(a_3) *trahō, -ere,* sup. *trac-tum* (z*trah-tum);
(b) *contemnō, -ere,* sup. *contem-p-tum;*
(c_1) *torqueō, -ēre* ‚točím', sup. *tor-tum* (z*torqu-tum);
(c_2) *carpō, -ere,* sup. *carp-tum,*
iungō, -ere, iūnctum (z*iūng-tum).
2. Odchylně se tvoří supīnum:
a) koncovkou *-i-tum*, zvláště u sloves, jež mají perf. v *-uī:*
domō, -āre, sup. *dom-i-tum,*
moneō, -ēre, sup. *mon-i-tum,*
gignō, -ere, sup. *gen-i-tum,*
ale též u sloves jiných, na př.:
vereor, -ērī ‚ostýchám se', sup. *ver-i-tum;*
b) koncovkou *-sum*, zvláště u sloves, jejichž kmen je zakončen zubnicí:
laedō, -ere, sup. *laesum* (z*laed-tum),
sedeō, -ēre ‚sedím', sup. *sessum* (z*sed-tum),
concutiō, -ere, sup. *concussum* (z* concut-tum),
ale též u kmenů, zakončených jinou souhláskou:
fīgō, -ere ‚upevňuji', sup. *fīxum* (z*fīg-sum),
spargō, -ere, sup. *sparsum,*
lābor, lābī ‚klesám', sup. *lāpsum* (z*lāb-sum),
pellō, -ere ‚pudím', sup. *pulsum,*
sentiō, -īre, sup. *sēnsum.*

Supīnum I. jest ustrnulý ak. sing. slovesného jména podstatného v *-us* (podle IV. dekl.), jehož se užívalo původně po slovesech pohybu, na př. *cubitum* (od *cubō, -āre*) *īre* ‚jíti spat'. Vedle něho tvoří některá slovesa ještě supīnum v *-ū* (supinum II.), původu buď dat., lok., instr. nebo abl.: *difficile dictū* ‚nesnadno říci' (= k vyřknutí), *optimum factū* ‚nejlépe činit' (= k činění).

ČASOVÁNÍ OPISNÉ 126

Časování opisné *(coniugātiō periphrastica)* vzniká spojováním (1) participia futūrī āctīvī a (2) gerundiva s tvary slovesa *esse* ‚býti'.

1. Spojením participia fut. āct. s tvary slovesa *esse* vzniká opisné časování činné *(coniugātiō periphrastica āctīva)*, jímž se vyjadřuje, že někdo hodlá nebo chce něco činiti: *laudātūrus sum* ‚hodlám chváliti', někdy též, že jest mu určeno něco činiti: *moritūrus sum* ‚jest mi určeno zemříti'.

Ind. praes. *laudātūrus sum* ‚hodlám chváliti‘,
„ impf. *laudātūrus eram* ‚hodlal jsem chváliti‘,
„ fut. I. *laudātūrus erō* ‚odhodlám se chváliti‘,
„ perf. *laudātūrus fuī* ‚odhodlal jsem se pochváliti‘, atd.

2. Spojením gerundiva s tvary slovesa *esse* vzniká opisné časování **trpné** *(coniugātiō periphrastica passīva)*, jímž se vyjadřuje nutnost nebo vhodnost děje slovesného: *hic liber legendus est* ‚tato kniha musí, má býti čtena, zaslouží, aby byla čtena‘.

Ind. praes. *laudandus sum* ‚musím, mám býti chválen‘,
„ impf. *laudandus eram* ‚musil, měl jsem býti chválen‘,
„ fut. I. *laudandus erō* ‚budu musiti býti chválen‘,
„ perf. *laudandus fuī* ‚musil, měl jsem býti pochválen‘, atd.

SEZNAM HLAVNÍCH TVARŮ PRAVIDELNÝCH SLOVES[1])

SLOVESA S TVARY AKTIVNÍMI

I. konjugace.

127 A. Perfektum se znakem *-v-*:

1. vzor (§ 111): *laudō, laudāre, laudāvī, laudātum* ‚chválím‘.
Podle něho se časuje velká většina sloves I. konj. Odchylné supinum:
2. *pōtō, pōtāre, pōtāvī, pōtum* ‚piji‘.

128 B. Perfektum jednoduché

s prodlouženou samohláskou kmenovou:

3. *iuvō, iuvāre, iūvī, iūtum, iuvātūrus* ‚podporuji, pomáhám‘,
adiuvō ‚podporuji, pomáhám‘,
4. *lavō, lavāre, lāvī, lautum (lōtum, lavātum)* ‚myji‘,
abluō v. č. 108 c a § 163.

129 C. Perfektum reduplikované:

5. *stō, stāre, stĕtī*[2]), -, *stātūrus* ‚stojím‘,
antistō, -āre, (antistetī), - ‚napřed stojím, vynikám‘,
circumstō, -āre, circumstetī, - ‚obstupuji‘,
cōnstō, -āre, cōnstitī, -, *cōnstātūrus* ‚pevně stojím, skládám se z čeho, stojím zač‘,

---

[1]) Tento seznam jest uspořádán podle čtyř konjugací, v nich podle způsobů, jak tvoří perfektum a v těchto skupinách zase podle úchylek v tvoření supina nebo podle hláskových zvláštností jednotlivých sloves. Tvary méně obvyklé jsou v závorkách. Abecední přehled sloves v seznamu obsažených je připojen na str. 113—116. — [2]) Složeniny s dvojslabičnou předponou mají v perf. *-stetī*, s jednoslabičnou *-stitī;* perfekta ani supina nevytvořují *distō* a *exstō*.

īnstō, -āre, īnstitī, -, īnstātūrus ‚stojím na čem, dotírám‘,
obstō, -āre, obstitī, -, obstātūrus ‚stojím v cestě, překážím‘,
perstō, -āre, perstitī, - ‚vytrvávám‘,
praestō, -āre, praestitī, -, praestātūrus ‚vynikám‘,
restō, -āre, restitī, - ‚zbývám‘,
distō, distāre, -, - ‚jsem vzdálen‘,
exstō, exstāre, -, - ‚vyčnívám, jsem patrný‘.

D. Perfektum s koncovkou *-uī:* 130

6. *crepō, crepāre, crepuī, (crepitum)* ‚chřestím, hlučně mluvím‘,
increpō, -āre, increpuī, increpitum ‚zaznívám, plísním‘,
ale: *discrepō, -āre, discrepāvī, -* ‚různím se‘,
7. *cubō, cubāre, cubuī, cubitum* ‚ležím‘,
excubō ‚jsem na stráži‘,
8. *domō, domāre, domuī, domitum* ‚krotím‘,
9. *vetō, vetāre, vetuī, vetitum* ‚zakazuji‘,
10. *secō, secāre, secuī, sectum* ‚sekám‘,
11. *fricō, fricāre, fricuī, frictum* i *fricātum* ‚tru‘,
12. *micō, micāre, micuī, -* ‚míhám se, třpytím se‘,
ēmicō, -āre, ēmicuī, - ‚vyšlehuji, vyrážím‘,
ale: *dīmicō, -āre, dīmicāvī, dīmicātum* ‚potýkám se‘,
13. *sonō, sonāre, sonuī, -* ‚zním, zvučím‘,
personō, -āre, personuī, - ‚rozléhám se‘,
ale: *resonō, -āre, resonāvī, -* ‚ozvěnou se ozývám‘,
14. *tonat, -āre, tonuit, -* ‚hřmí‘ (v. na konci § 106 a § 166, odst. 2),
15. *plicō, -āre, plicuī, plicātum* ‚svinuji‘;
applicō připojuji‘, *explicō* ‚rozvinuji, vykládám‘, *implicō* ‚zaplétám‘ mívají vedle tvarů v *-āvī, -ātum* zvláště u básníků též tvary v *-uī, -itum;* vždy však jen *supplicō, -āre, -āvī, -ātum* ‚snažně prosím‘.

II. konjugace.

A. Perfektum se znakem *-v-:* 131

16. vzor (§ 113): *dēleō, dēlēre, dēlēvī, dēlētum* ‚ničím‘.

a) Podle něho se časují jenom slovesa:

17. *fleō, flēre, flēvī, flētum* ‚pláči‘,
dēfleō ‚oplakávám‘;
18. *com-pleō, com-plēre, com-plēvī, com-plētum* ‚naplňuji‘,
expleō, impleō, repleō ‚naplňuji, vyplňuji‘, *suppleō* ‚doplňuji‘.

b) Odchylná:

19. *aboleō, abolēre, abolēvī, abolītum* ‚ničím, vyhlazuji‘,
20. *cieō, ciēre, cīvī, cītum* ‚vzbuzuji, povolávám‘,
acciō v. § 163.

132 B. Perfektum jednoduché:

a) beze změny kmenové samohlásky:

21. *prandeō, prandēre, prandī, prānsum* ‚snídám';

b) s prodlouženou kmenovou samohláskou:

22. *caveō, cavēre, cāvī, cautum* ‚střehu se',
23. *faveō, favēre, fāvī, fautum* ‚přeji',
24. *foveō, fovēre, fōvī, fōtum* ‚zahřívám, ošetřuji',
25. *moveō, movēre, mōvī, mōtum* ‚hýbám',
admoveō ‚přibližuji', *āmoveō* ‚odklizuji', *commoveō* ‚pohybuji', *permoveō* ‚dojímám', *prōmoveō* ‚posunuji vpřed', *removeō* ‚odklízím',
26. *voveō, vovēre, vōvī, vōtum* ‚slibuji',
dēvoveō ‚zaslibuji, zasvěcuji',
27. *sedeō, sedēre, sēdī, sessum* ‚sedím',
circumsedeō, -ēre, circumsēdī, circumsessum ‚obléhám',
assideō, -ēre, assēdī, assessum ‚dlím u někoho, ošetřuji',
dissideō, -ēre, dissēdī, - ‚jsem vzdálen, neshoduji se',
obsideō, -ēre, obsēdī, obsessum ‚obléhám',
possideō, -ēre, possēdī, possessum ‚držím, mám',
28. *videō, vidēre, vīdī, vīsum* ‚vidím',
videor, vidērī, vīsus sum ‚zdám se',
invideō, invidēre, invīdī, invīsum ‚závidím',
prōvideō, -ēre, prōvīdī, prōvīsum ‚předvídám, opatřuji'.

133 C. Perfektum reduplikované:

29. *mordeō, mordēre, momordī, morsum* ‚kousám',
30. *spondēo, spondēre, spopondī, spōnsum* ‚slibuji',
respondeō, -ēre, respondī, respōnsum ‚odpovídám',
31. *tondeō, tondēre, totondī, tōnsum* ‚stříhám',
32. *pendeō, pendēre, pependī, -* ‚visím'.

134 D. Perfektum se znakem *-s-*:

33. *augeō, augēre, auxī, auctum* ‚rozmnožuji',
34. *mulgeō, mulgēre, mulsī, mulctum* ‚dojím',
35. *torqueō, torquēre, torsī, tortum* ‚točím, mučím',
36. *algeō, algēre, alsī, -* ‚mrznu',
37. *fulgeō, fulgēre, fulsī, -* ‚blýskám se, třpytím se',
38. *indulgeō, indulgēre, indulsī, -* ‚shovívám',
39. *lūceō, lūcēre, lūxī, -* ‚svítím',
40. *lūgeō, lūgēre, lūxī, -* ‚truchlím',
41. *urgeō, urgēre, ursī, -* ‚tísním, naléhám',
42. *ārdeō, ārdēre, ārsī, -, ārsūrus* ‚hořím',
43. *rīdeō, rīdēre, rīsī, rīsum* ‚směji se',
arrīdeō ‚usmívám se', *dērīdeō, irrīdeō* vysmívám se',

44. *suādeō, suādēre, suāsī, suāsum* ‚radím‘,
dissuādeō ‚odrazuji‘, *persuādeō* ‚přemlouvání‘,
45. *maneō, manēre, mānsī, mānsūrus* ‚zůstávám‘,
46. *mulceō, mulcēre, mulsī, -,* ‚hladím‘,
permulceō ‚hladím, konejším‘,
47. *tergeō, tergēre, tersī, tersum* ‚utírám‘
(řídčeji praes. podle III. konjugace: *tergō, tergĕre*),
abstergeō ‚stírám‘,
48. *iubeō, iubēre, iussī, iussum* ‚rozkazuji‘,
49. *haereō, haerēre, haesī, -, haesūrus* ‚vězím, tkvím‘.

E. Perfektum na *-uī* (většina sloves II. konjugace): **135**

a) se supinem na *-itum* nebo bez supina:

50. *habeō, habēre, habuī, habitum* ‚mám‘,

adhibeō, adhibēre, adhibuī, adhibitum ‚přičiňuji, užívám‘,
dēbeō (z **dē-habeō*), *-ēre, dēbuī, dēbitum* ‚jsem povinen, dlužen‘,
praebeō (z **prae-habeō*), *-ēre, praebuī, praebitum* ‚poskytuji‘,
prŏhibeō, -ēre, prohibuī, prohibitum ‚zdržuji, zabraňuji‘,

51. *moneō, monēre, monuī, monitum* ‚napomínám‘,
admoneō, commoneō ‚připomínám‘,
52. *noceō, nocēre, nocuī, nocitum* ‚škodím‘,
53. *placeō, placēre, placuī, placitum* ‚líbím se‘,
displiceō, -ēre, displicuī, displicitum ‚nelíbím se‘,
54. *taceō, tacēre, tacuī, tacitum* ‚mlčím‘,
55. *terreō, terrēre, terruī, territum* ‚děsím, lekám‘,
dēterreō ‚odstrašuji‘, *perterreō* ‚přestrašuji‘,
56. *caleō, calēre, caluī, -, calitūrus* ‚jsem teplý‘,
57. *careō, carēre, caruī, -, caritūrus* ‚jsem prost něčeho, nemám‘,
58. *doleō, dolēre, doluī, -, dolitūrus* ‚mám bolest‘,
59. *iaceō, iacēre, iacuī, -, iacitūrus* ‚ležím‘,
60. *pāreō, pārēre, pāruī, -, pāritūrus* ‚poslouchám‘,
appāreō ‚objevuji se‘,
61. *valeō, valēre, valuī, -, valitūrus* ‚jsem zdráv‘,
62. *arceō, arcēre, arcuī, -* ‚ohrazuji, zabraňuji‘,
coërceō, -ēre, coërcuī, coërcitum ‚držím na uzdě, krotím‘,
exerceō, -ēre, exercuī, - ‚uvádím v pohyb, cvičím‘, part. *exercitus* ‚týrán, sužován‘; ‚vycvičen‘ *exercitātus* (od *exercitō*),
63. *āreō, ārēre, (āruī),* - ‚jsem suchý‘,
64. *egeō, egēre, eguī,* - ‚mám nouzi, nedostatek‘,
indigeō, -ēre, indiguī, - ‚strádám, potřebuji‘.
65. *flōreō, -ēre, flōruī,* - ‚kvetu‘,
66. *horreō, horrēre, horruī,* - ‚děsím se‘,
67. *lateō, latēre, latuī,* - ‚skrývám se‘,
68. *madeō, madēre, maduī,* - ‚jsem vlhký, mokrý‘,

69. *ē-mineō, ēminēre, ēminuī,* - ‚vyčnívám, vynikám‘,
immineō, imminēre, -, - ‚strmím, hrozím‘,
prōmineō, prōminēre, -, - ‚vyčnívám, vybíhám‘,
70. *niteō, nitēre, nituī,* - ‚lesknu se‘,
71. *oleō, olēre, oluī,* - ‚páchnu, voním‘,
72. *pateō, patēre, patuī,* - ‚jsem otevřen‘,
73. *sileō, silēre, siluī,* - ‚mlčím‘,
74. *sorbeō, sorbēre, sorbuī,* - ‚srkám‘,
75. *studeō, studēre, studuī,* - ‚usiluji‘,
76. *stupeō, stupēre, stupuī,* - ‚žasnu‘,
77. *timeō, timēre, timuī,* - ‚bojím se‘,
78. *vigeō, vigēre, viguī,* - ‚jsem svěží, zdráv‘,
79. *vireō, virēre, viruī,* - ‚jsem zelený‘;

b) se supinem na *-tum:*

80. *doceō, docēre, docuī, doctum* ‚vyučuji‘,
81. *teneō, tenēre, tenuī,* (ve slož. *-tentum*) ‚držím‘,
abstineō, -ēre, abstinuī, - ‚zdržuji se‘,
contineō, -ēre, continuī, - ‚držím pohromadě‘,
pertineō, -ēre, pertinuī, - ‚dosahuji, směřuji‘,
sustineō, sustinēre, sustinuī, - ‚udržuji, vydržuji‘,
obtineō, -ēre, obtinuī, obtentum ‚zaujímám, podržuji‘,
retineō, -ēre, retinuī, retentum ‚zadržuji‘,
82. *misceō, miscēre, miscuī, mixtum* ‚mísím‘,
83. *torreō, torrēre, torruī, tostum* ‚sušim, pražím‘,

c) se supinem na *-sum:*

84. *cēnseō, cēnsēre, cēnsuī, cēnsum* ‚odhaduji‘,
recēnseō, -ēre, recēnsuī, recēnsum ‚přehlížím‘,
succēnseō, -ēre, succēnsuī, - ‚nevražím‘.

136 F. Hojná slovesa nemají ani perfekta ani supina,[1]) na př.:

85. *aveō, -ēre,* -, - ‚dychtím‘, 86. *frīgeō, frīgēre,* -, - ‚jsem studený‘, 87. *maereō, -ēre,* -, - ‚truchlím‘, 88. *polleō, -ēre,* -, - ‚jsem mocný‘, 89. *splendeō, -ēre,* -, - ‚lesknu se‘.

III. konjugace.

A. Perfektum jednoduché:

137 a) s prodlouženou kmenovou samohláskou:

90. vzor (§ 115): *legō, legere, lēgī, lēctum* ‚sbírám, čtu‘,
colligō, -ere, collēgī, collēctum ‚sbírám‘,
dēligō, -ere, dēlēgī, dēlēctum } ‚vyvoluji, vybírám‘,
ēligō, -ere, ēlēgī, ēlēctum }
ale: *dīligō, -ere, dīlēxī, dīlēctum* ‚miluji‘,
intellegō, -ere, intellēxī, intellēctum ‚rozumím‘,
neglegō, -ere, neglēxī, neglēctum ‚zanedbávám‘,

[1]) Uvedeny byly již složeniny pod č. 69.

91. *emō, emere, ēmī, ēmptum* ‚beru, kupuji‘,
adimō ‚odnímám‘, *coēmō* ‚skupuji‘, *dirimō* ‚rozděluji, přerušuji‘, *interimō* ‚odklízím‘, *redimō* ‚vykupuji‘; ostatní složeniny v. č. 175.

92. *re-linquō, relinquere, relīquī, relictum* ‚zůstavuji, pouštím‘,
dēlinquō, -ere, dēlīquī, dēlictum ‚proviňuji se‘,

93. *vincō, vincere, vīcī, victum* ‚vítězím, přemáhám‘,
convincō ‚usvědčuji‘, *dēvincō* ‚na hlavu porážím‘,

94. *rumpō, rumpere, rūpī, ruptum* ‚lámu‘,
corrumpō ‚kazím‘, *ērumpō* ‚výpad činím‘, *irrumpō* ‚vpadám, vtrhuji‘,

95. *fugiō, fugere, fūgī, -* ‚utíkám‘ (v. § 121),
cōnfugiō ‚uchyluji se‘, *effugiō, prōfugiō* ‚unikám‘, *perfugiō* ‚přebíhám‘,

96. *fodiō, fodere, fōdī, fossum* ‚kopám‘ (v. § 121),
effodiō ‚vykopávám‘, *perfodiō* ‚prokopávám, probodávám‘,

97. *fundō, fundere, fūdī, fūsum* ‚liji‘,
cōnfundō ‚mísím, matu‘, *īnfundō* ‚vlévám‘, *prōfundō* ‚prolévám‘;

b) s jinou samohláskou než v praesentu: **138**

98. *agō, agere, ēgī, āctum* ‚ženu, konám‘,

peragō, -ere, perēgī, perāctum ‚provádím‘,
abigō, -ere, abēgī, abāctum ‚odháním‘,
redigō, -ere, redēgī, redāctum ‚zpět přivádím‘,
subigō, -ere, subēgī, subāctum ‚podrobuji‘,
cōgō (z **co-agō*), *cōgere, coēgī, coāctum* ‚sháním, nutím‘,
dēgō (z **dē-agō*), *dēgere, -, -* ‚trávím (čas, život)‘,

99. *capiō, capere, cēpī, captum* ‚beru, chytám‘ (v. § 120),
accipiō, -ere, accēpī, acceptum ‚přijímám‘,
dēcipiō ‚klamu‘, *incipiō* ‚počínám‘, *percipiō* ‚chápu, vnímám‘, *praecipiō* ‚nařizuji‘, *suscipiō* ‚podnikám, podstupuji‘,

100. *faciō, facere, fēcī, factum*[1]) ‚činím‘ (v. § 121),

a) *assuēfaciō, -ere, assuēfēcī, assuēfactum* ‚navykám‘, pass. *assuēfīō, -fierī, assuēfactus sum* ‚zvykám si‘,
calefaciō ‚zahřívám‘, *calefīō* ‚zahřívám se‘,
labefaciō ‚viklám‘, *labefīō* ‚viklám se‘,
patefaciō ‚otvírám‘, *patefīō* ‚otvírám se‘,

b) *afficiō, -ere, affēcī, affectum* ‚působím na koho‘, pass. *afficior, afficī, affectus sum*,
cōnficiō ‚dokonávám, zhotovuji‘, *dēficiō* ‚scházím, opouštím‘, *efficiō* ‚způsobuji‘, *interficiō* ‚zabíjím‘, *perficiō* ‚dokončuji‘, *praeficiō* ‚stavím v čelo‘, *reficiō* ‚obnovuji‘,

101. *iaciō, iacere, iēcī, iactum* ‚házím‘ (v. § 121),
abiciō, -ere, abiēcī, abiectum ‚odhazuji‘,
adiciō ‚připojuji‘, *coniciō* ‚metám, dohaduji se‘, *dēiciō* ‚shazuji‘, *ēiciō*, vyháním‘, *iniciō* ‚vhazuji, vzbuzuji‘, *prōiciō* ‚pohazuji‘, *subiciō*, podmaňuji‘, *trāiciō* ‚přepravuji‘. Podle IV. konj. *amiciō* v. č. 284.

---

[1]) Imperāt. praes. *fac* (v. § 122), pass. *fīō, fierī, factus sum* (v. § 175). Místy se vyskytují starobylé tvary *faxim* (coni perf.) a *faxō* (fut. II.).

102. *frangō, frangere, frēgī, frāctum* ‚lámu‘,
effringō, -ere, effrēgī, effrāctum ‚vylamuji, vyrážím‘,
perfringō ‚prolamuji, prorážím‘,

103. *pangō, pangere, pēgī, pānxī* i *pepigī, pāctum* ‚upevňuji, skládám, stanovím‘,
compingō -ere, compēgī, compāctum ‚stloukám, spojuji‘,

104. *sīdō, sīdere, sēdī, sessum* ‚sedám‘,
cōnsīdō ‚usedám‘, *possīdō* ‚zaujímám‘,

105. *per-cellō, percellere, perculī, perculsum* ‚srážím, děsím‘,
antecellō, excellō ‚vynikám‘ nemají perf. a sup.[1]);

139 c) beze změny kmenové samohlásky:

106. *acuō, acuere, acuī, acūtum* ‚ostřím, bystřím‘,
107. *imbuō, imbuere, imbuī, imbūtum* ‚smáčím, napouštím‘,
108. 1) *luō, luere, luī, -, (luitūrus)* ‚pykám‘,
2) *pol-luō,*[2]) *-ere, polluī, pollūtum* ‚poskvrňuji‘,
3) *ab-luō, -ere, abluī, ablūtum* ‚smývám‘,
dī-luō, -ere, dīluī, dīlūtum ‚rozpouštím‘,

109. *minuō, minuere, minuī, minūtum* ‚zmenšuji‘,
110. *statuō, statuere, statuī, statūtum* ‚stanovím‘,
cōnstituō ‚ustanovuji‘, *dēstituō* ‚opouštím‘, *īnstituō* ‚zařizuji‘, *restituō* ‚obnovuji‘,

111. *suō, suere, suī, sūtum* ‚šiji‘,
112. *tribuō, tribuere, tribuī, tribūtum* ‚uděluji‘,
attribuō ‚přiděluji‘, *distribuō* ‚rozděluji‘,

113. *ind-uō, induere, induī, indūtum* ‚oblékám‘,
ex-uō, exuere, exuī, exūtum ‚svlékám‘,
114. *arguō, arguere, arguī,* -[3]) ‚viním‘,
coarguō, -ere, coarguī, -[4]) ‚usvědčuji‘,
redarguō, -ere, redarguī, -[5]) ‚vyvracím‘,

115. *metuō, metuere, metuī,* - ‚bojím se‘,

116. *ad-nuō (annuō), adnuere, adnuī,* - ‚přikyvuji, přisvědčuji‘,
ab-nuō, abnuere, abnuī,- ‚zamítám‘,

117. *ruō, ruere, ruī,* - ‚řítím se‘,
corruō, -ere, corruī, - ‚hroutím se‘,
irruō, -ere, irruī, - ‚vpadám‘,
dīruō, -ere, dīruī, dīrūtum ‚bořím‘,
obruō, -ere, obruī, obrūtum ‚zasypávám‘,

117a. *congruō, -ere, congruī* - ‚shoduji se‘,
ingruō, -ere, ingruī, - ‚přiháním se‘,

---

[1]) Chybějící tvary se nahrazují slovesem *praestāre.* — [2]) Toto *-luō* souvisí s *luēs* ‚nákaza‘ a *lūtum* ‚bahno‘, kdežto předcházející *luō* = řec. λύω. Ještě jiné je *-luō* v *abluō, dīluō* z **ab-lavō,* **dī-lavō.* — [3]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *accusāre.* — [4]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *convincere.* — [5]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *refutāre.*

118. *spuō, spuere, spuī,* - ‚pliji‘,
respuō, -ere, respuī, - ‚zavrhuji‘,

119. *solvō, solvere, solvī, solūtum* ‚uvoľňuji, zprošťuji‘,
absolvō ‚osvobozuji‘, *persolvō* ‚platím, činím zadost‘,

120. *volvō, volvere, volvī, volūtum* ‚valím‘,
convolvō ‚svinuji,‘ *dēvolvō* ‚svaluji‘, *obvolvō* ‚zahaluji, zabaluji‘,

121. *ac-cendō, accendere, accendī, accēnsum* ‚zapaluji‘,
incendō, -ere, incendī, incēnsum ‚zapaluji‘,

122. *dē-fendō, dēfendere, dēfendī, dēfēnsum* ‚odrážím, bráním‘,
of-fendō, -ere, offendī, offēnsum ‚urážím‘,

123. *findō, findere, fidī, fissum* ‚štípám‘,
diffindō, -ere, diffidī, diffissum ‚rozštěpuji‘,

124. *pre-hendō, prehendere, prehendī, prehēnsum* ‚chápu, uchvacuji‘
(stažené: *prēndō, prēndere, prēndī, prēnsum*),
comprehendō ‚zahrnuji, postihuji‘, *dēprehendō* ‚přistihuji‘, *reprehendō* ‚kárám‘,

125. *pandō, pandere, pandī, passum* ‚rozpínám‘,

126. *scandō, scandere, scandī,* - , stoupám, vystupuji‘,
ascendō, -ere, ascendī, ascēnsum ‚vystupuji‘,
cōnscendō ‚vstupuji‘, *dēscendō* ‚sestupuji‘,

127. *scindō, scindere, scidī, scissum* ‚štípám‘,
abscindō ‚odtrhuji‘, *cōnscindō, discindō* ‚roztrhuji‘, *rescindō* ‚strhuji‘,

128. *vellō, vellere, vellī, vulsum* ‚škubu, trhám‘,
āvellō ‚odtrhávám‘, *convellō, dīvellō* ‚roztrhávám‘, *ēvellō* ‚vytrhávám‘,

129. *vertō, vertere, vertī, versum* ‚obracím‘,
āvertō ‚odvracím‘, *advertō* ‚obracím k čemu‘, *animadvertō (animum advertō)* ‚obracím mysl, pozoruji‘, *convertō* ‚obracím‘, *dēvertō* ‚uchyluji se‘ *ēvertō* ‚vyvracím‘,

130. *vīsō, vīsere, (vīsī),* - ‚navštěvuji‘,
invīsō, -ere, invīsī, - ‚navštěvuji‘.

130a. *bibō, bibere, bibī,* - [1]) ‚piji‘.

B. Perfektum reduplikované: 140

a) se supinem v *-tum* nebo bez supina:

131. *pariō, parĕre, peperī, partum,* ale *paritūrus* ‚rodím, získávám‘ (v. § 121),
reperiō v. č. 272 a § 163,

132. *tangō, tangere, tetigī, tāctum* ‚dotýkám se‘,
attingō, -ere, attigī, attāctum ‚dotýkám se‘,
contingō, -ere, contigī, contāctum ‚stýkám se‘,
neosobní (§ 166, odst. 3): *contingit* (perf. *contigit*) ‚stává se, daří se‘,
obtingit (perf. *obtigit*) ‚přihází se‘,

133. *canō, canere, cecinī,* -[2]) ‚zpívám‘,

---

[1]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *pōtāre* (v. č. 2). — [2]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *cantāre.*

134. *fallō, fallere, fefellī,* -[1]) ‚klamu‘,
refellō, -ere, refellī, - [2]) ‚vyvracím‘,

135. *parcō, parcere, pepercī,* -[3]) ‚*parsūrus* ‚šetřím‘,

136. *tendō, tendere, tetendī, tentum* ‚napínám‘,
attendō, -ere, attendī, attentum ‚napínám, dávám pozor‘,
contendō, -ere, contendī, contentum ‚usiluji, zápasím‘,
extendō, -ere, extendī, extentum (extēnsum) ‚rozpínám, rozšiřuji‘,
intendō, -ere, intendī, intentum ‚napínám, mířím‘,
ostendō, -ere, ostendī, -[4]) ‚ukazuji‘,

137. *pungō, pungere, pupugī, pūnctum* ‚píchám, bodám‘,

138. *poscō, poscere, poposcī,* -[5]) ‚žádám‘,
reposcō, -ere, -, - ‚žádám zpět‘,

139. *discō, discere, didicī,* - ‚učím se‘,
ēdiscō, -ere, ēdidicī, - ‚učím se nazpaměť‘,

140. *sistō, sistere, stitī, stătum* ‚zastavuji‘,
circumsistō, -ere, circumsteti[6]), -[7]) ‚obstupuji‘,
cōnsistō, -ere, cōnstitī, - ‚postavuji se, zastavuji se‘,
dēsistō ‚odstupuji, ustávám‘, *exsistō* ‚povstávám, vznikám‘, *obsistō* ‚pro-
141 tivím se‘, *resistō* ‚odporuji‘, *subsistō* ‚zastavuji se‘,

141. *vendō* ‚*ere, vendidī* ‚prodávám,

b) se supinem v *-sum:*

142. *cadō, cadere, cecidī,* -, *cāsūrus* ‚padám‘,
accidō, -ere, accidī, - ‚připadám, přiházím se‘,
incidō, -ere, incidī, - ‚vpadám‘,
occidō, -ere, occidī, -, *occāsūrus* ‚zapadám, umírám‘,
recidō, -ere, reccidī,[8]) - ‚zpět padám‘,

143. *caedō, caedere, cecīdī, caesum* ‚porážím‘,
occīdō, -ere, occīdī, occīsum ‚usmrcuji‘,

144. *pendō, pendere, pependī, pēnsum* ‚vážím, platím‘,
impendō, -ere, impendī, impēnsum ‚vynakládám‘,
suspendō, -ere, suspendī, suspēnsum ‚pověšuji‘,

145. *tundō, tundere, tutudī, tūsum (tūnsum)* ‚tluku, biji‘,
contundō, -ere, contudī, contūsum ‚stloukám, drtím‘,
retundō, -ere, rettudī,[9]) *retūsum* ‚otupuji‘,

146. *currō, currere, cucurrī, cursum* ‚běžím‘,
accurrō, -ere, accucurrī i *accurrī, accursum* ‚přibíhám‘,
dēcurrō, -ere, dēcucurrī (dēcurrī), dēcursum ‚sbíhám‘,
excurrō, -ere, excucurrī (excurrī), excursum ‚vybíhám‘,
percurrō, -ere, percucurrī (percurrī), percursum ‚probíhám‘,
praecurrō, -ere, praecucurrī (praecurrī), praecursum ‚předbíhám‘,
prōcurrō, -ere, prōcucurrī (prōcurrī), prōcursum ‚vybíhám‘,

---

[1]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *dēcipere.* — [2]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *refutāre.* — [3]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *temperāre.* — [4]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *ostentāre.* — [5]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *postulāre.* — [6]) Srv. pozn. 2 k § 129. — [7]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *cingere* nebo *circumvenīre.* — [8]) Z **re-ce-cid-ī.* — [9]) Z **re-te-tud-ī.*

concurrō, -ere, concurrī (concucurrī), concursum ‚sbíhám se‘,
incurrō, -ere, incurrī (incucurrī), incursum ‚vbíhám‘,
occurrō, -ere, occurrī (occucurrī), occursum ‚běžím vstříc‘,
recurrō, -ere, recurrī, recursum ‚běžím zpět‘,
succurrō, -ere, succurrī, succursum ‚spěchám na pomoc‘,

147. *pellō, pellere, pepulī, pulsum* ‚pudím, ženu‘,
appellō, -ere, appulī, appulsum ‚přiháním, přistávám‘,
dēpellō, -ere, dēpulī, dēpulsum ‚vyháním‘,
expellō, -ere, expulī, expulsum ‚vyháním‘,
impellō, -ere, impulī, impulsum ‚poháním‘,
repellō, -ere, reppulī,[1]) *repulsum* ‚zaháním‘.

C. Perfektum se znakem *-s-:* 142

a) se supinem v *-tum* nebo bez supina:

148. *carpō, carpere, carpsī, carptum* ‚trhám‘,
dēcerpō, -ere, dēcerpsī, dēcerptum ‚utrhávám‘,
discerpō, -ere, discerpsī, discerptum ‚roztrhávám‘,

149. *sculpō, sculpere, sculpsī, sculptum* ‚ryji, vydlabávám‘,
īnsculpō, -ere, īnsculpsī, īnsculptum ‚vrývám‘,

150. *rēpō, rēpere, rēpsī,* - ‚lezu‘,
irrēpō ‚tajně vnikám‘, *obrēpō* ‚vkrádám se‘,

151. *serpō, serpere, serpsī,* - ‚plazím se‘,

152. *dīcō, dīcere, dīxī, dictum* ‚říkám, pravím‘,
ēdīcō ‚vyhlašuji, nařizuji‘, *indīcō* ‚oznamuji‘, *interdīcō* ‚zapovídám‘, *praedīcō* ‚předpovídám‘,

153. *dūcō, dūcere, dūxī, ductum* ‚vedu‘,
abdūcō ‚odvádím‘, *addūcō* ‚přivádím‘, *ēdūcō* ‚vyvádím‘, *indūcō* ‚uvádím‘, *prōdūcō* ‚předvádím‘, *redūcō* ‚uvádím zpět‘,

154. *al-liciō, allicere, allexī, allectum* ‚lákám, vábím‘ (v. § 121),
il-liciō, -ere, illexī, illectum ‚vábím, svádím‘,
pelliciō, -ere, pellexī, pellectum ‚vábím, svádím‘,
ale: *ēliciō, -ere, ēlicuī, ēlicitum* ‚vylákávám‘,

155. *cōn-spiciō, cōnspicere, cōnspexī, cōnspectum* ‚spatřuji‘ (v. § 121),
aspiciō ‚pohlížím‘, *dēspiciō* ‚shlížím‘, *perspiciō* ‚prohlédám‘, *prōspiciō* ‚hledím vpřed, starám se‘, *respiciō* ‚ohlédám se‘, *suspiciō* ‚vzhlížím, podezírám‘,

156. *regō, regere, rēxī, rēctum* ‚řídím‘,
corrigō, -ere, corrēxī, corrēctum ‚opravuji‘,
dīrigō, -ere, dīrēxī, dīrēctum ‚řídím, mířím‘,
pergō (z **per-regō*), *pergere, perrēxī, perrēctum* ‚pokračuji‘,
porrigō, -ere, porrēxī, porrēctum ‚vztahuji‘,
surgō (z ** sub-regō*), *-ere, surrēxī, surrēctum* ‚vstávám‘,
cōnsurgō, -ere, cōnsurrēxī, cōnsurrēctum ‚povstávám‘,

---

[1]) Z **re-pe-pul-ī.*

157. *tegō, tegere, tēxī, tēctum* ‚kryji‘,
contegō ‚pokrývám‘, *dētegō* ‚odkrývám‘, *prōtegō* ‚zakrývám, chráním‘,

158. *af-flīgō, afflīgere, afflīxī, afflīctum* ‚přirážím, srážím, ničím‘,
cōnflīgō, -ere, cōnflīxī, cōnflīctum ‚srážím se, boj svádím‘,
ale: *prōflīgō, -āre, prōflīgāvī, prōflīgātum* ‚porážím‘,

159. *fingō, fingere, fīnxī, fictum* ‚tvořím, vymýšlím‘,

160. *pingō, pingere, pīnxī, pictum* ‚maluji‘,

161. *stringō, stringere, strīnxī, strictum* ‚svírám, strhuji‘,
dēstringō, ‚strhuji‘, *obstringō* ‚zavazuji, zaplétám‘.

162. *cingō, cingere, cīnxī, cīnctum* ‚obkličuji, opásávám‘,

163. *tingō, tingere, tīnxī, tīnctum* ‚namáčím‘,

164. *iungō, iungere, iūnxī, iūnctum* ‚pojím‘,
adiungō ‚připojuji‘, *coniungō* ‚spojuji‘, *disiungō, sēiungō* ‚rozděluji, oddělují‘,

165. *coquō, coquere, coxī, coctum* ‚vařím‘,

166. *ex-stinguō, exstinguere, exstīnxī, exstīnctum* ‚zháším‘,
distinguō ‚rozlišuji‘,

167. *unguō (ungō), unguere (ungere), ūnxī, ūnctum* ‚mastím, mažu‘,

168. *fluō, fluere, flūxī*, - ‚teku‘,

169. *struō, struere, strūxī, structum* ‚skládám, stavím‘,
cōnstruō ‚sestavuji, stavím‘, *dēstruō* ‚bourám‘, *exstruō* ‚stavím‘, *īnstruō* ‚zřizuji, vystrojuji‘, *obstruō* ‚zastavuji, zatarasuji‘,

170. *vīvō, vīvere, vīxī*, -, *vīctūrus* ‚žiji‘,

171. *trahō, trahere, traxī, tractum* ‚táhnu, vleku‘,
attrahō ‚přitahuji‘, *contrahō* ‚stahuji‘, *dētrahō* ‚snímám‘, *extrahō* ‚vytahuji‘,

172. *vehō, vehere, vēxī, vectum* ‚vezu‘,
vehor, vehī, vectus sum ‚jsem vezen, jedu‘,
āvĕho ‚odvážím‘, *advehō* ‚přivážím‘,

173. *nūbō, nūbere, nūpsī, nuptum* ‚vdávám se‘,

174. *scrībō, scrībere, scrīpsī, scrīptum* ‚píši‘,
cōnscrībō ‚spisuji‘, *dēscrībō* ‚opisuji, popisuji‘, *īnscrībō* ‚nadpisuji‘, *perscrībō* ‚vypisuji‘, *praescrībō* ‚předpisuji‘, *prōscrībō* ‚vyhlašuji, dávám do klatby‘,

175. *cōmō (z *co-emō;* v. č. 91), *cōmere, cōmpsī, cōmptum* ‚upravuji, zdobím‘,
dēmō (z **dĕ-emō*), *dēmere, dēmpsī, dēmptum* ‚odnímám‘,
prōmō (z * *prō-emō*), *prōmere, prōmpsī, prōmptum* ‚vyjímám‘,
sūmō (z **sub-emō*), *sūmere, sūmpsī, sūmptum* ‚beru‘,
cōnsūmō, -ere, cōnsūmpsī, cōnsūmptum ‚stravuji‘,

176. *contemnō, contemnere, contempsī, contemptum* ‚pohrdám‘,

177. *gerō, gerere, gessī, gestum* ‚nesu, konám‘,
congerō ‚snáším‘, *aggerō* ‚přináším‘,

178. *ūrō, ūrere, ussī, ustum* ‚pálím‘,
ambūrō ‚opaluji‘, *combūrō* ‚spaluji‘;

b) se supinem v *-sum:* **143**

179. *quatiō, quatere, —, quassum* ‚třesu' (v. § 121),
concutiō, concutere, concussī, concussum ‚otřásám',
discutiō ‚roztřišťuji, zaháním', *percutiō* ‚prorážím, zabíjím',

180. *mittō, mittere, mīsī, missum* ‚posílám',
admittō ‚připouštím', *āmittō* ‚ztrácím', *committō* ‚svěřuji, svádím (bitvu)',
dēmittō ‚spouštím', *dīmittō* ‚propouštím', *ōmittō* ‚pomíjím', *permittō* ‚svěřuji, dovoluji', *prōmittō* ‚slibuji',

181. *rādō, rādere, rāsī, rāsum* ‚škrábu',

182. *vādō, vādere, (vāsī), -* ‚jdu',
ēvādō, ēvādere, ēvāsī, ēvāsum ‚vycházím',
invādō, -ere, invāsī, invāsum ‚vnikám, vtrhuji',

183. *laedō, laedere, laesī, laesum* ‚porušuji, ubližuji',
collīdō, -ere, collīsī, collīsum ‚srážím',
ēlīdō, -ere, ēlīsī, ēlīsum ‚vyrážím, rozbíjím',

184. *claudō, claudere, clausī, clausum* ‚zavírám',
conclūdō, -ere, conclūsī, conclūsum ‚uzavírám',
exclūdō ‚vylučuji, zamezuji', *inclūdō* ‚uzavírám', *interclūdō* ‚zamezuji, odtrhuji',

185. *plaudō, plaudere, plausī, plausum* ‚tleskám',
explōdō, -ere, explōsī, explōsum ‚vytleskávám, vysyčuji (herce)',

186. *rōdō, rōdere, rōsī, rōsum* ‚hlodám',

187. *dīvidō, dīvidere, dīvīsī, dīvīsum* ‚dělím',

188. *lūdō, lūdere, lūsī, lūsum* ‚hraji',
ēlūdō, illūdō ‚vysmívám se',

189. *trūdō, trūdere, trūsī, trūsum* ‚tlačím, strkám',
dētrūdō ‚srážím',

190. *cēdō, cēdere, cessī, cessum* ‚ustupuji',
accēdō ‚přistupuji', *concēdō* ‚podvoluji se', *dēcēdō, discēdō* ‚odstupuji, odcházím', *incēdō* ‚kráčím', *prōcēdō* ‚předstupuji, postupuji', *succēdō* ‚nastupuji, vystřídávám',

191. *flectō, flectere, flexī, flexum* ‚ohýbám',

192. *fīgō, fīgere, fīxī, fīxum* ‚přibíjím',
trānsfīgō ‚probodávám',

193. *mergō, mergere, mersī, mersum* ‚nořím',
dēmergō ‚ponořuji', *ēmergō* ‚vynořuji se', *submergō* ‚potápím',

194. *spargō, spargere, sparsī, sparsum* ‚trousím, sypu',
aspergō, -ere, aspersī, aspersum ‚pokropuji',
cōnspergō ‚pokropuji', *dispergō* ‚roztrušuji',

195. *premō, premere, pressī, pressum* ‚tisknu, tlačím',
opprimō ‚potlačuji'.

D. Perfektum se znakem *-v-:* **144**

196. *pāscō, pāscere, pāvī, pāstum* ‚pasu',

197. *sternō, sternere, strāvī, strātum* ‚prostírám, porážím',
prōsternō ‚prostírám, porážím',

198. *crēscō, crēscere, crēvī,* - ‚rostu‘,
concrēscō, -ere, concrēvī, concrētum ‚srůstám‘,
dēcrēscō, -ere, dēcrēvī, - ‚ubývám‘,

199. *quiēscō, quiēscere, quiēvī,* -, *quiētūrus* ‚odpočívám‘,
requiēscō ‚odpočívám‘,

200. *obsolēscō, obsolēscere, obsolēvī, obsolētum* ‚zastarávám‘,

201. *as-suēscō, assuēscere, assuēvī, assuētum* ‚zvykám‘,
cōnsuēscō, -ere, cōnsuēvī, cōnsuētum ‚zvykám‘,

202. *adolēscō, adolēscere, adolēvī, adultum* ‚dospívám‘,

203. *spernō, spernere, sprēvī, sprētum* ‚pohrdám‘,

204. *cernō, cernere, crēvī,* - ‚zřím, vidím‘,
dēcernō, -ere, dēcrēvī, dēcrētum ‚rozhoduji‘,
discernō ‚rozeznávám‘, *sēcernō* ‚odděluji‘,

205. *serō, serere, sēvī, satum* ‚seji, sázím‘,
cōnserō, -ere, cōnsēvī, cōnsitum ‚osévám, osazuji‘,
īnserō, -ere, īnsēvī, īnsitum ‚vsazuji, vštěpuji‘,

206. *linō, linere, lēvī, litum* ‚natírám, pomazávám‘,
oblinō ‚potírám‘,

207. *sinō, sinere, sīvī, situm* ‚nechávám‘,
dēsinō ‚přestávám‘ má v perf. jenom kratší tvary *dēsīstī, dēsīsse, dēsiērunt* atd.,

208. *terō, terere, trīvī, trītum* ‚tru‘,
conterō ‚stírám, mařím‘, *obterō* ‚potírám, ničím‘.

209. *cupiō, cupere, cupīvī, cupītum* ‚žádám si, dychtím‘ (v. § 121),

210. *petō, petere, petīvī (petiī), petītum* ‚směřuji, hledám, žádám‘,
appetō ‚dychtím‘, *repetō* ‚zpět žádám, opakuji‘,

211. *arcessō, arcessere* / *accersō, accersere* } *arcessīvī, arcessītum* ‚povolávám‘,

212. *capessō, capessere, capessīvī, capessītum* ‚chápu se‘,

213. *facessō, facessere, facessīvī, facessītum* ‚horlivě konám‘,

214. *lacessō, lacessere, lacessīvī, lacessītum* ‚dráždím‘,

215. *quaerō, quaerere, quaesīvī, quaesītum* ‚hledám, ptám se‘,
acquīrō, acquīrere, acquīsīvī, acquīsītum ‚získávám‘,
conquīrō ‚shledávám‘, *exquīrō* ‚vyhledávám‘, *inquīrō* ‚vyšetřuji‘,

216. *nōscō, nōscere, nōvī* (‚znám‘), *nōtum* ‚poznávám‘,
agnōscō, agnōscere, agnōvī, - ‚poznávám, uznávám‘,
cognōscō, cognōscere, cognōvī, cognitum ‚poznávám, seznávám‘,
ignōscō, ignōscere, ignōvī, - ‚odpouštím‘.

145 E. Perfectum na *-uī:*

a) se supinem v *-tum* nebo bez supina:

217. *alō, alere, aluī, altum* ‚živím‘,

218. *oc-culō, occulere, occuluī, occultum* ‚zakrývám‘,

219. *cōn-sulō, cōnsulere, cōnsuluī, cōnsultum* ‚radím se, starám se‘,

220. *colō, colere, coluī, cultum* ‚vzdělávám, ctím‘,
excolō, excolere, excoluī, excultum ‚pěstím, zušlechťuji‘,
incolō, incolere, incoluī, - ‚obývám‘,

221. *serō, serere, seruī, sertum* ‚splétám‘,
cōnserō, cōnserere, cōnseruī, cōnsertum ‚spojuji‘,
dēserō, dēserere, dēseruī, dēsertum ‚opouštím‘,
disserō, disserere, disseruī, - ‚rozbírám, promlouvám‘,

222. *fremō, fremere, fremuī,* - ‚hlučím‘,

223. *gemō, gemere, gemuī,* - ‚sténám‘,

224. *strepō, strepere, strepuī,* - ‚hřmotím‘,

225. *tremō, tremere, tremuī,* - ‚třesu se‘,

226. *rapiō, rapere, rapuī, raptum* ‚uchvacuji‘ (v. § 121),
abripiō, abripere, abripuī, abreptum ‚odtrhuji‘,
corripiō ‚zachvacuji‘, *dīripiō* ‚rozchvacuji, plením‘, *ēripiō* ‚vytrhuji‘,

227. *texō, texere, texuī, textum* ‚tkám‘;

b) se supinem v *-itum:*

228. *in-cumbō, incumbere, incubuī, incubitum* ‚naléhám‘,
accumbō ‚uléhám (ke stolu při jídle)‘, *occumbō, prōcumbō* ‚padám‘, *succumbō* ‚podléhám‘,

229. *molō, molere, meluī, molitum* ‚melu‘,

230. *vomō, vomere, vomuī, vomitum* ‚vrhnu, chrlím‘,
ēvomō ‚vyvrhuji‘,

231. *gignō, gignere, genuī, genitum* ‚plodím, rodím‘,

232. *pōnō, pōnere, posuī, positum* ‚kladu‘,
antepōnō ‚předkládám, dávám přednost‘, *compōnō* ‚skládám‘, *dēpōnō* ‚odkládám‘, *dispōnō* ‚rozděluji, pořádám‘, *expōnō* ‚vykládám‘, *impōnō* ‚ukládám‘, *praepōnō* ‚dávám přednost‘, *prōpōnō* ‚předkládám‘;

c) se supinem v *-sum:*

233. *nectō, nectere, nexuī, nexum* ‚pletu, váži‘,
cōnectō ‚splétám, spojuji‘.

F. Perfektního kmene nemají: 146

234. *metō, metere,* -[1]), (ve slož. *-messum*) ‚žnu‘,
dēmetō, dēmetere, -, *dēmessum* ‚požínám‘,

235. *pectō, pectere,* -, *pexum* ‚češi‘,

236. *verrō, verrere,* -, (ve slož. *-versum*) ‚metu‘,
ēverro, ēverrere, -, *ēversum* ‚vymetám‘.

G. Perfekta ani supina nevytvořují:[2]) 147

237. *angō, -ere,* -,[3]) - ‚úžím, skličuji‘, 238. *furō, -ere,* -, - ‚zuřím‘, 239. *plectō, -ere,* -, - ‚biji, trestám‘, 240. *vergō, -ere,* -, - ‚kloním se, chýlím se‘.

---

[1]) Tvary perfektní se nahrazují slovesem *(dē)secāre.* — [2]) Vedle složenin uvedených k slovesům č. 98, 105, 138. — [3]) V poklasické latině zřídka *ānxī.*

Slovesy počínavými *(verba incohātīva)* se rozumějí ta slovesa III. konjugace, která označují přecházení do nějakého stavu a jsou vyznačena v tvarech praesentního systému vloženou skupinou *-sc-* před koncovkou.

Největší část sloves počínavých vůbec nemá tvarů supinových. Mnohá mají jenom tvary systému praesentního; taková nebudou uvedena v soupise, který následuje.

Slovesa počínavá jsou původu: a) slovesného, b) jmenného.

a) Od užívaných sloves

základních:		jsou utvořena:
I.	*inveterō*	241. *inveterāscō, -āscere, -āvī,* - ‚zastarávám‘,
II.	*ārdeō*	242. *(ex)ārdēscō, -ēscere, -ārsī,* -, - ‚vzněcuji se‘,
	āreō	243. *ārēscō, ārēscere, āruī,* - ‚usychám‘,
	condoleō	244. *condolēscō, -ēscere, -doluī,* - ‚začínám cititi bolest‘,
	flōreō	245. *efflōrēscō, -ēscere, -flōruī,* - ‚vykvétám‘,
	horreō	246. *horrēscō, horrēscere, horruī,* - ‚zachvívám se‘, *perhorrēscō* ‚hrozím se‘
	lūceō	247. *lūcēscō (lūcīscō), lūcēscere, lūxī,* - ‚svítám‘, *dīlūcēscō, illūcēscō* ‚svítám‘,
	madeō	248. *madēscō, madēscere, maduī,* - ‚vlhnu‘,
	rubeō	249. *(ē)rubēscō, -ēscere, (ē)ruburī,* - ‚červenám se‘,
	stupeō	250. *(ob)stupēscō, -ēscere, (ob)stupuī,* - ‚žasnu‘,
	taceō	251. *conticēscō, -ēscere, conticuī,* - ‚umlkám‘,
	timeō	252. *extimēscō, -ēscere, extimuī,* - ‚lekám se‘, *pertimēscō* ‚lekám se‘,
	valeō	253. *convalēscō, -ēscere, convaluī,* - ‚pozdravuji se‘,
	vireō	254. *virēscō, -ēscere, viruī,* - ‚zelenám se‘,
III.	*alō*	255. *coalēscō, -ēscere, coaluī,* - ‚srůstám‘,
	cupiō	256. *concupīscō, -īscere, concupīvī, concupītum* ‚bažím‘,
	gemō	257. *ingemīscō, -īscere, ingemuī,* - ‚zastenávám‘,
	vīvō	258. *revīvīscō, -īscere, revīxī,* - ‚oživuji‘,
IV.	*dormiō*	259. *obdormīscō, -īscere, obdormīvī* ‚usínám‘,
	sciō	260. *scīscō, scīscere, scīvī, scītum* ‚zvídám, rozhoduji‘, *adscīscō* ‚přibírám‘, *cōnscīscō* ‚usnáším se, dopouštím se‘, *dēscīscō* ‚odpadám.‘

b) Od jmenných

tvarů:		jsou utvořena:
	crēber	261. *crēbrēscō, -ēscere, crēbruī,* - ‚mohutním, rozšiřuji se‘, *increbrēscō, perscrēbrēscō* ‚mohutním, šířím se‘,

dūrus 262. *(ob)dūrēscō, -ēscere, (ob)dūruī,* - ‚zatvrzuji se‘,
mātūrus 263. *mātūrēscō, -ēscere, mātūruī,* - ‚zraji‘,
mūtus 264. *obmūtēscō, -ēscere, obmūtuī,* - ‚oněmuji‘,
senex 265. *(cōn)senēscō, -ēscere, (cōn)senuī,* - ‚stárnu‘,
surdus 266. *obsurdēscō, -ēscere, obsurduī,* - ‚hluchnu‘,
vānus 267. *ēvānēscō, -ēscere, ēvānuī,* - ‚mizím‘,
vesper 268. *(ad)vesperāscit, -escere, advesperāvit* ‚připozdívá se‘.

IV. konjugace.

A. Perfektum na *-vī:* 149

269. vzor (§ 117): *audiō, audīre, audīvī (-iī), audītum* ‚slyším‘.

Podle tohoto vzoru se časují všechna ta slovesa IV. konjugace, která v tomto seznamu nejsou uvedena.

Odchylné supinum:

270. *sepeliō, sepelīre, sepelīvī, sepultum* ‚pohřbívám‘.

B. Perfektum jednoduché (a reduplikované): 150

a) beze změny kmenové samohlásky:

271. *com-periō* (k *perītus*), *comperīre, comperī, compertum* ‚zvídám‘,
272. *re-periō* (k *pariō*), *reperīre, repperī* (z **repeperī*), *repertum*, ‚nalézám‘;

b) s prodlouženou kmenovou samohláskou:

273. *veniō, venīre, vēnī, ventum* ‚přicházím‘,
adveniō ‚přicházím‘, *circumveniō* ‚obcházím, obkličuji‘, *conveniō* ‚scházím se, setkávám se‘, *inveniō* ‚nalézám‘, *perveniō* ‚docházím‘, *subveniō* ‚přicházím na pomoc‘.

C. Perfektum na *-sī:* 151

a) supinum na *-tum:*

274. *saepiō, saepīre, saepsī, saeptum* ‚ohrazuji‘,
275. *sanciō, sancīre, sānxī, sānctum* ‚posvěcuji, slavnostně stanovím‘,
276. *vinciō, vincīre, vīnxī, vīnctum* ‚váži, poutám‘,
dēvinciō ‚upoutávám‘,
277. *farciō, farcīre, farsī, fartum* ‚cpu‘,
referciō, refercīre, refersī, refertum ‚nacpávám, naplňuji‘,
278. *sarciō, sarcīre, sarsī, sartum* ‚látám, spravuji‘,
279. *fulciō, fulcīre, fulsī, fultum* ‚podpírám‘,
280. *hauriō, haurīre, hausī, haustum* ‚čerpám‘,
exhauriō ‚vyčerpávám‘;

b) supinum v *-sum:*

281. *sentiō, sentīre, sēnsī, sēnsum* ‚cítím, míním‘, *cōnsentiō* ‚souhlasím‘, *dissentiō* ‚nesouhlasím‘.

152/3 D. Perfektum na *-uī:*

282. *aperiō, aperīre, aperuī, apertum* ‚odkrývám, otvírám‘, *operiō, operīre, operuī, opertum* ‚zakrývám, zavírám‘,

283. *saliō, salīre, saluī,* -[1]) ‚skáči‘, *dēsiliō, dēsilīre, dēsiluī,* - ‚seskakuji‘, *trānsiliō, trānsilīre, trānsiluī,* - ‚přeskakuji‘.

284. *amiciō*[2]), *amicīre, amicuī, amictum* ‚oblékám‘.

E. Perfekta ani supina nemají:

154 285. *feriō, ferīre,* -, - ‚biji, tluku‘, 286. *ēsuriō, ēsurīre,* -, - ‚hladovím‘, 287. *gestiō, gestīre,* -, - ‚dychtím, jásám‘.

DEPONENTIA

I. konjugace.

155 288. Podle vzoru (§ 119) *hortor, hortārī, hortātus sum* ‚povzbuzuji‘ se časují všechna slovesa této konjugace.

156 ### II. konjugace.

a) Supinum na *-itum* nebo bez supina:

289. Vzor (§ 119): *misereor, miserērī, miseritus sum* ‚smilovávám se‘,

290. *liceor, licērī, licitus sum* ‚podávám při dražbě‘, *polliceor, pollicērī, pollicitus sum* ‚přislibuji‘,

291. *vereor, verērī, veritus sum* ‚ostýchám se‘, *revereor* ‚ostýchám se, mám v uctivosti‘,

292. *medeor, medērī,* -[3]) ‚hojím, léčím‘,

293. *tueor, tuērī,* -[4]) ‚chráním‘, *intueor, intuērī,* -[5]) ‚pohlížím‘;

b) supinum na *-tum:*

157 294. *reor, rērī, ratus sum* ‚domnívám se‘;

c) supinum na *-sum:*

295. *fateor, fatērī, fassus sum* ‚vyznávám‘, *cōnfiteor, cōnfitērī, cōnfessus sum* ‚přiznávám‘ *prōfiteor, profitērī, professus sum* ‚prohlašuji, přihlašuji se‘,

---

[1]) Tvary supinové se nahrazují slovesem *saltāre.* — [2]) Z **am(b)-iaciō* (č. 101) vl. ‚obhazuji‘. — [3]) Tvary systému perfektního se nahrazují slovesem *sānāre.* — [4]) Tvary systému perfektního se nahrazují slovesem *tūtārī.* — [5]) Tvary systému perfektního se nahrazují slovesem *aspicere.*

a) Supinum na *-tum* nebo bez supina:

296. Vzor (§ 119): *fungor, fungī, fūnctus sum* ‚vykonávám, zastávám‘, *dēfungor* ‚dokonávám‘, *perfungor* ‚úplně vykonávám‘,

297. *loquor, loquī, locūtus sum* ‚mluvím‘, *alloquor* ‚oslovuji‘, *colloquor* ‚rozmlouvám‘,

298. *sequor, sequī, secūtus sum* ‚následuji‘, *assequor, cōnsequor* ‚dosahuji‘, *obsequor* ‚poslouchám‘, *persequor* ‚pronásleduji,‘

299. *queror, querī, questus sum* ‚stěžuji si‘, *conqueror*,stěžuji si‘,

300. *fruor, fruī, -*[1]), *fruitūrus* ‚požívám, užívám‘,

301. *morior, morī, mortuus sum, moritūrus* ‚umírám‘ (v. § 121), *ēmorior* ‚odumírám‘.

Počínavá (v. § 148):

302. *nāscor, nāscī, nātus sum* ‚rodím se‘,

303. *īrāscor, īrāscī, -*[2]) ‚hněvám se‘,

304. *vēscor, vēscī, -*[3]) ‚živím se‘,

305. *ad-ipīscor, adipīscī, adeptus sum* ‚dosahuji‘,

306. *prŏ-ficīscor, proficīscī, profectus sum* ‚odcházím, táhnu‘,

307. *com-minīscor, comminīscī, commentus sum* ‚vymýšlím‘, *re-minīscor, reminīscī, -*[4]) ‚rozpomínám se‘,

308. *nancīscor, nancīscī, na(n)ctus sum* ‚nalézám (náhodou)‘,

309. *pacīscor, pacīscī, pactus sum* ‚uzavírám smlouvu‘,

310. *ulcīscor, ulcīscī, ultus sum* ‚mstím se‘,

311. *ex-pergīscor, expergīscī, experrēctus sum* ‚probouzím se‘,

312. *ob-līvīscor, oblīvīscī, oblītus sum* ‚zapomínám‘;

b) supinum na *-sum:* 159

313. *patior, patī, passus sum* ‚trpím‘ (v. § 121), *perpetior, perpetī, perpessus sum* ‚trpím‘,

314. *ūtor, ūtī, ūsus sum* ‚užívám‘, *abūtor, abūtī, abūsus sum* ‚nadužívám, zneužívám‘,

315. *gradior, gradī, gressus sum* ‚kráčím‘ (v. § 121), *aggredior, aggredī, aggressus sum* ‚přistupuji, napadám‘, *congredior* ‚setkávám se‘, *ēgredior* ‚vykročuji, vystupuji‘, *ingredior* ‚vstupuji, začínám‘, *prōgredior* ‚postupuji‘, *trānsgredior* ‚překročuji‘,

[1]) Perfektum se nahrazuje slovesem *ūtī* nebo obratem *frūctum capere (ex aliquā rē).* — [2]) Tvary perfektní se nahrazují slovesem *succēnsēre.* — [3]) Tvary perfektní se nahrazují slovesem *vīvere* nebo *ēsse.* — [4]) Tvary perfektní se nahrazují slovesem *recordārī.*

316. *am-plector, amplectī, amplexus sum* ‚objímám‘,
com-plector ‚obsahuji‘,

317. *nītor, nītī, nīsus* i *nīxus sum* ‚opírám se, usiluji‘,
adnītor, cōnītor ‚opírám se, usiluji‘,

318. *lābor, lābī, lāpsus sum* ‚šinu se, padám‘,
dēlābor ‚spadávám‘, *dīlābor* ‚rozpadám se‘, *ēlābor* ‚unikám‘.

160 **IV. konjugace.**

319. Podle vzoru (§ 119) *largior, largīrī, largītus sum* ‚uštědřuji‘ se časuje většina sloves IV. konjugace. Odchylky:

320. *ex-perior, experīrī, expertus sum* ‚zkouším‘,
op-perior ‚očekávám‘,

321. *orior, orīrī, ortus sum, oritūrus*[1]) ‚povstávám, vznikám‘,
adorior ‚napadám‘, *exorior* ‚povstávám‘,

322. *ordior, ordīrī, orsus sum* ‚začínám‘,
exordior ‚začínám‘,

323. *mētior, mētīrī, mēnsus sum* ‚měřím‘,
dīmētior ‚rozměřuji‘, *ēmētior* ‚vyměřuji‘.

161 **SEMIDEPONENTIA**

Sēmidēponentia slují slovesa, která mají tvary deponentní (t. j. formou trpné, významem činné, v. § 119)

a) buď jenom v systému perfektním.
b) nebo jenom v systému praesentním.

Jsou to: a) 324. *soleō, solēre, solītus sum* ‚mám v obyčeji‘,
325. *audeō, audēre, ausus sum* ‚odvažuji se‘,
326. *gaudeō, gaudēre, gāvīsus sum* ‚raduji se‘,
327. *fīdō, fīdere, fīsus sum* ‚důvěřuji‘,
cōnfīdō ‚důvěřuji‘, *diffīdō* ‚nedůvěřuji‘,
328. *taedet, -, pertaesum est* ‚hnusí se‘,
b) 329. *revertor, revertī, revertī, -* ‚vracím se‘,
ale: *reversus* ‚vrátiv se‘.

162 **KOLÍSÁNÍ V RODĚ**

1. U některých sloves je kolísání mezi formou aktivní a deponentní:
mereō, -ere, meruī, - a *mereor, -ērī, meritus sum* ‚zasluhuji‘,
assentiō, -īre, assēnsī, assēnsum a (častěji) *assentior, -īrī, assēnsus sum* ‚přisvědčuji, souhlasím‘.

[1]) O flexi sloves a *orior, exorior* v. § 121; naproti tomu *adorior* se v praesentním systému časuje zcela podle *largior*.

2. Takovéto kolísání bývá též mezi slovesem jednoduchým a složeninami:
vertō, -ere ‚obracím', ale *revertor, -ī* (semidep.) ‚vracím se',
partior, -īrī, partītus sum ‚dělím', ale *dispertiō, -īre, dispertīvī, dispertītum* ‚rozděluji' a *impertiō, -īre* ‚uděluji'.
3. O zvláštnostech slovesného rodu u některých participií perf. v. II 228.

STŘÍDÁNÍ KONJUGACE

163

Některá slovesa prostá patří k jiné konjugaci než jejich složeniny:
lavō, -āre, lāvī, lautum (lōtum, lavātum) ‚myji' (č. 4),
abluō,[1]) *-ere, abluī, ablūtum* ‚smývám' (č. 108 c);
cieō, -ēre, (cīvī), citum ‚hýbu, volám' (č. 20),
acciō, -īre, accīvī, accītum ‚povolávám';
iaciō, -ere, iēcī, iactum ‚házím' (č. 101),
amiciō,[2]) *-īre, amicuī, amictum* ‚oblékám' (č. 284);
pariō, -ere, peperī, partum, paritūrus ‚rodím, získávám' (č. 131),
reperiō, -īre, repperī, repertum ‚nalézám' (č. 272).
Týž zjev je u některých složenin nepravidelných sloves *dō, dăre* ‚dávám' a *eō, īre* ‚jdu' (v. § 171 a 178).

SLOVESA SCHODNÁ

164

Slovesy schodnými *(verba dēfectīva)* nazýváme slovesa, která vytvářejí jen některé časy neb tvary.

1. Tvary praesentního systému nemají slovesa:
a) ***coepī*** ‚počal jsem', inf. *coepisse*[3]),
b) ***meminī*** ‚pamatuji se', inf. *meminisse,*
c) ***edī*** ‚nenávidím', inf. *ōdisse.*

Perfektum posledních dvou sloves má význam praesentu, plusquamperf. význam imperfekta a fut. II. význam fut. I.

Ind. perf.	*coepī*	*meminī*	*ōdī*
Coni. perf.	*coeperim*	*memínerim*	*ōderim*
Ind. plusqpf.	*coeperam*	*memineram*	*ōderam*
Coni. plusqpf.	*coepissem*	*meminissem*	*ōdissem*
Ind. fut. II.	*coeperō*	*meminerō*	*ōderō*
Inf. perf.	*coepisse*	*meminisse*	*ōdisse*
Part. perf. pass.	*coeptus*	—	—
Part. fut. āct.	*coeptūrus*	—	*ōsūrus*
Imper.	—	*mementō* *mementōte*	—

[1]) Z **ab-lavō*. — [2]) Srv. str. 96, pozn. 2. — [3]) Systém praesentní se nahrazuje tvary slovesa *incipiō, -ere* (v. § 138 č. 99).

165 2. Jenom některé, a to nejčastěji tyto tvary mají:

a) ***aiō*** ‚pravím, tvrdím‘:

ind. praes.: *aiō, ais, ait, -, -, aiunt;*[1]) coni. praes.: *aiat* (3. sg.); ind. impf.: *aiēbam, aiēbās . . .* i *aibam, aibās . . .*; ind. perf.: *aistī* (2. sg.).

Místo *ais-ne?* ‚pravíš?, opravdu?‘ se říká zkráceně *ain?*

b) ***inquam*** ‚dím, řku‘:

ind. praes.: *inquam, inquis, inquit, -, -, inquiunt;* ind. impf.: *inquiēbat* (3. sg.), ind. fut. I.: *inquiēs* (2. sg.), *inquiet* (3. sg.), ind. perf. *inquit* (3. sg.).

Vkládá se do řeči přímé: ‚*haec*‘, *inquit*, ‚*ā mē beneficia habētis*‘ ‚Takováto,‘ pravil, ‚dobrodiní máte ode mne.‘

c) ***quaesō*** ‚prosím‘, *quaesumus* ‚prosíme‘.

Vkládá se do věty: *Quid, quaesō, faciam?* ‚Co mám, prosím, činiti?‘

d) ***fārī*** ‚praviti‘. Vyskytá se skoro jen v mluvě básnické a má hlavně tyto tvary:
ind. praes.: *fātur;* ind. fut.: *fābor;* imper.: *fāre* (2. sg.); inf. praes.: *fārī;* gerundium: *fandō*[2]); ind. perf.: *fātus est;* ind. plsqpf.: *fātus erat.*

Složeniny jsou: *affārī* ‚osloviti‘, *effārī* ‚vyřknouti‘, *praefārī* ‚předříkávati‘, *prōfārī* ‚propovědětí‘;

e) ***(h)avē*** ‚buď zdráv, vítán‘, *(h)avēte, (h)avēre,*
salvē ‚buď zdráv, vítán‘, *salvēte, salvēre,*

SLOVESA NEOSOBNÍ

166 Sloves neosobních *(verba impersōnālia)* se užívá zpravidla jen v třetí os. sg. všech časů a způsobů a kromě toho v infinitivě; některá však tvoří také part. praes., gerundivum a gerundium.

Imperativ se u nich nahrazuje konjunktivem: *pudeat tē* ‚styď se‘.

Dělí se ve tři skupiny:

1. Slovesa označující stavy duševní a pojmy možnosti a slušnosti. Užívá se jich vždy jenom neosobně:
miseret (mē) ‚jest mi líto‘, *miserēre, -,*
paenitet (mē) ‚jest mi líto, pykám‘, *paenitēre, paenituit,*
piget (mē) ‚mrzí mne‘, *pigēre, piguit,*
pudet (mē) ‚stydím se‘, *pudēre, puduit,*
taedet (mē) ‚hnusí se mi‘, *taedēre, pertaesum est* (v. § 161 č. 328),

[1]) Vyslovuj: aj-jó, aj-junt atd. (v. § 3). — [2]) *fandō audīre* ‚vypravováním slyšeti, zvěděti‘.

decet (mē) ‚sluší (se)', *decēre, decuit,*
dēdecet (mē) ‚nesluší (se)', *dēdecēre, dēdecuit,*
libet ‚líbí se', *libēre, libuit* i *libitum est,*
licet ‚jest volno, dovoleno', *licēre, licuit* i *licitum est,*
oportet ‚jest slušno', *oportēre, oportuit.*

Některá z těchto sloves tvoří part. praes. *(decēns* ‚slušný', *libēns* ‚rád', *pudēns* ‚stydlivý, mravný') nebo gerundivum a gerundium *(paenitendus* ‚ten, jehož třeba litovati', *pudendus* ‚ten, za něhož třeba se styděti, ostudný, hanebný').

2. Slovesa označující zjevy přírodní: některá z nich jsou obyčejně jenom neosobní:

fulgurat ‚blýská se', *fulgurāre; fulminat* ‚blýská se', *fulmināre; grandinat* ‚padají kroupy'; *illūcēscit* ‚svítá', *illūcēscere, illūxit; dīlūcēscit* ‚rozednívá se', *dīlūcēscere, dīlūxit; lapidat* ‚prší kamením', *lapidāre, lapidāvit; lūcet* ‚dní se', *lūcēre, lūxit; lūcēscit* ‚svítá', *lūcēscere, lūxit; ningit* ‚sněží', *ningere. nīnxit; pluit* ‚prší', *pluere, pluit; tonat* ‚hřmí', *tonāre, tonuit; advesperāscit* ‚šeří se', *advesperāscere, advesperāvit.*

3. Slovesa mající všechny tvary, ale jejichž 3. os. sg. se užívá ve zvláštním smyslu, takže nabývají platnosti sloves neosobních:

fit ‚stává se, přihází se', *fierī, factum est* (§ 175); *accidit* ‚stává se, přihází se', *accidere, accidit; ēvenit* ‚stává se, přihází se', *ēvenīre, ēvēnit; contingit* ‚přihází se, daří se', *contingere, contigit; cōnstat* ‚jest známo', *cōnstāre, cōnstitit; convenit* ‚hodí se, sluší se', *convenīre, convēnit; appāret* ‚jest zřejmé, jasné', *appārēre, appāruit; patet* ‚jest zřejmé, jasné', *patēre, patuit; fallit (mē)* ‚jest mne tajno, neznámo', *fallere, fefellit; fugit (mē)* ‚jest mne tajno, jest mi neznámo', *fugere, fūgit; praeterit (mē)* ‚jest mne tajno, jest mi neznámo', *praeterīre, praeteriit.*

SLOVESA NEPRAVIDELNÁ

Nepravidelnými jmenujeme ta slovesa, která se v tvarech systému praesentního odchylují od pravidelných tvarů čtyř konjugací. 167

1. ***Sum,*** *esse, fuī* ‚jsem'.

	Ind.	Coni.	Nōminālia
Praes.	*sum* ‚jsem'	*sim* ‚ať jsem'	Inf.: *esse* ‚býti'
	es	*sīs*	Part.: *-sēns, -sentis*
	est	*sit*	
	sumus	*sīmus*	jen ve složeninách
	estis	*sītis*	*prae-sēns* ‚přítomný'
	sunt	*sint*	*ab-sēns* ‚vzdálený'

	Ind.	Coni.	Nōminālia
Impf.	*eram* ‚byl jsem' *erās* *erat* *erāmus* *erātis* *erant*	*essem* ‚byl bych' *essēs* *esset* *essēmus* *essētis* *essent*	
Fut. I.	*erō* ‚budu' *eris* *erit* *erimus* *eritis* *erunt*		Part. *futūrus, -a, -um* ‚budoucí' Inf. *futūrum, -am, -um (esse)* ‚že budu'
Imper. I.: *es* ‚buď', *este* ‚buďte' „ II.: *estō* ‚budiž', *estō, estōte, suntō.*			

	Ind.	Coni.	Nōminālia
Perf.	*fuī* ‚byl jsem' *fuistī* *fuit* *fuimus* *fuistis* *fuērunt (fuēre)*	*fuerim* ‚ať jsem byl' *fuerīs* *fuerit* *fuerīmus* *fuerītis* *fuerint*	Inf. *fuisse* ‚že jsem byl'
Plsqpf.	*fueram* ‚byl jsem' *fuerās* *fuerat* *fuerāmus* *fuerātis* *fuerant*	*fuissem* ‚byl *fuissēs* bych *fuisset* býval' *fuissēmus* *fuissētis* *fuissent*	
Fut. II.	*fuerō* ‚až budu' *fuerīs* *fuerit* *fuerīmus* *fuerītis* *fuerint*		

Ve významu konj. impf. se vyskýtají, zvláště u básníků a dějepisců, tvary *forem, forēs, foret, forent* a místo inf. fut. bývá často tvar *fore.*

Jako *sum* se časují složeniny: 168

absum ‚jsem nepřítomen, vzdálen', *abesse, āfuī,*
adsum (assum) ‚jsem přítomen, pomáhám', *adesse, adfuī (affuī),*
dēsum ‚scházím, chybím, nepomáhám', *dēesse, (i dēsse) dēfuī,*
īnsum ‚jsem v něčem', *inesse, -,*
intersum ‚jsem při čem, účastním se', *interesse, interfuī,*
obsum ‚překážím, škodím', *obesse, obfuī (offuī),*
praesum ‚jsem v čele', *praeesse, praefuī,*
prōsum ‚prospívám', *prōdesse, prōfuī.*

Prōsum jest složeno ze *sum* a předpony *prō*, jejíž jiný tvar byl *prōd-; -d-* se zachovává všude tam, kde se sloveso *esse* počínalo samohláskou: *prōdes, prōdest, prōdestis, prōderam, prōdessem, prōderō.*

subsum ‚vězím v čem', *subesse, -,*
supersum ‚zbývám', *superesse, superfuī.*

Složeninou se slovesem *esse* jest i ***possum***, *posse* ‚mohu'. 169

V prvé části jest obsaženo staré adj. *potis, pote* (kompar. *potior*, superl. *potissimus*) ‚mocný, schopný'.

Ind. praes.: *possum, potes, potest, possumus, potestis, possunt.*
Coni praes.: *possim, possīs, possit, possīmus, possītis, possint.*
Ind. impf.: *poteram, poterās, poterat, poterāmus, poterātis, poterant.*
Coni. impf.: *possem, possēs, posset, possēmus, possētis, possent.*
Ind. fut. I.: *poterō, poteris, poterit, poterimus, poteritis, poterunt.*
Inf. praes.: *posse.*

Tvary systému perf. se tvoří pravidelně od zaniklého slovesa *poteō, -ēre* ‚býti mocen' (part. praes. *potēns* ‚mocný'):

Ind. perf.: *potuī, potuistī, potuit, potuimus, potuistis, potuērunt.*
Coni perf.: *potuerim, potuerīs, potuerit, potuerīmus, potuerītis, potuerint.*
Ind. plsqpf.: *potueram, potuerās, potuerat, potuerāmus, potuerātis, potuerant.*
Coni. plsqpf.: *potuissem, potuissēs, potuisset, potuissēmus, potuissētis, potuissent.*
Ind. fut. II.: *potuerō, potuerīs, potuerit, potuerīmus, potuerītis, potuerint.*
Inf. perf.: *potuisse.*

2. ***Dō***, *dăre, dedī, dătum* ‚dávám'. 170

Časuje se v praesentním systému podle vzoru *laudō, -āre*, ale kmenová samohláska *-a* je všude krátká, vyjma 2. os. sg. ind. praes. *(dās)*, 2. os. sg. imper. *(dā)* a nom. sg. part. *(dāns*, g. *dăntis).*

Actīvum.

Ind. praes.: *dō, dās, dat, dămus, dătis, dant.*
Coni. praes.: *dem, dēs, det, dēmus, dētis, dent.*

Ind. impf.:	*dăbam, dăbās, dăbat, dăbāmus, dăbātis, dăbant.*	
Coni. impf.:	*dărem, dărēs, dăret, dărēmus, dărētis, dărent.*	
Ind. fut. I.:	*dăbō, dăbis, dăbit, dăbimus, dăbitis, dăbunt.*	
Imperāt. I.:	*dā, dăte.*	Imperāt. II.: *dătō, dătōte, dantō.*
Inf. praes.:	*dăre.*	Part. praes.: *dāns, dăntis.*
Ger.:	*dandī, dandō, (ad) dandum, dandō.*	

Passīvum.

Ind. praes.:	*dor, dăris, dătur, dămur, dăminī, dantur.*
Coni. praes.:	*der, dēris, dētur, dēmur, dēminī, dentur.*
Ind. impf.:	*dăbar, dăbāris, dăbātur, dăbāmur, dăbāminī, dăbantur.*
Coni. impf.:	*dărer, dărēris, dărētur, dărēmur, dărēminī, dărentur.*
Ind. fut. I.:	*dăbor, dăberis, dăbitur, dăbimur, dăbiminī, dăbuntur.*
Inf.:	*dărī.*

Tvary systému perfektního jsou zcela pravidelné.

Ze složenin slovesa *dō, dare* se časuje stejně jako sloveso jednoduché jenom *circumdō, -ăre, circumdedī, circumdatum* ‚obklopuji, obháním'.

171 Ostatní složeniny se časují podle III. konjugace:

abdō, -ere, abdidī, abditum ‚skrývám', *addō* ‚přidávám', *condō* ‚zakládám, ukládám', *crēdō* ‚věřím', *dēdō* ‚vydávám, vzdávám', *ēdō* vydávám', *prōdō* ‚zrazuji', *reddō* ‚vracím', *trādō* ‚odevzdávám'.
Složeniny *perdō* ‚ničím' a *vendō* ‚prodávám' tvoří z passivních tvarů vedle *perditus* a *venditus* jen *perdendus* a *vendendus*. Místo ostatních pass. tvarů užívá se tvarů slovesa *pereō, -īre* ‚hynu' a *vēneō, -īre* ‚jsem na prodej'. *Vendō* jest z *vēnum dō, vēneō* z *vēnum eō* (v. § 57 b *β*).

172 3. ***Ferō, ferre, tulī, lātum*** ‚nesu'.

Časuje se pravidelně podle III. konj., ale v některých tvarech praesentního systému se připíná původní přípona (nikoli koncovka III. konjugace) přímo ke kmeni *fer-*.

Actīvum.

Ind. praes.:	*ferō*, **fers, fert,** *ferimus*, **fertis,** *ferunt.*	
Coni. praes.:	*feram, ferās, ferat, ferāmus, ferātis, ferant.*	
Ind. impf.:	*ferēbam, ferēbās, ferēbat, ferēbāmus, ferēbātis, ferēbant.*	
Coni. impf.:	**ferrem, ferrēs, ferret, ferrēmus, ferrētis, ferrent.**	
Ind. fut. I.:	*feram, ferēs, feret, ferēmus, ferētis, ferent.*	
Imper. I.:	**fer, ferte.**	Imper. II.: **fertō, fertōte,** *feruntō.*
Inf.:	**ferre.**	Part.: *ferēns, -entis.*

Passīvum.

Ind. praes.:	*feror*, **ferris, fertur,** *ferimur, feriminī, feruntur.*
Coni. praes.:	*ferar, ferāris, ferātur, ferāmur, ferāminī, ferantur.*

Ind. impf.: *ferēbar, ferēbāris, ferēbātur, ferēbāmur, ferēbāminī, ferēbantur.*
Coni. impf.: **ferrer, ferrēris, ferrētur, ferrēmur, ferrēminī, ferrentur.**
Ind. fut. I.: *ferar, ferēris, ferētur, ferēmur, ferēminī, ferentur.*
Inf.: **ferrī.** Ger.: *ferendī, ferendō, (ad) ferendum, ferendō.*

Tvary od kmene perfektního a supinového (pf. *tulī* atd., sup. *lātum)* jsou zcela pravidelné.

Perf. bylo původně reduplikované: **te-tul-ī;* to se zachovalo ještě ve složenině *rettulī* z **re-tetulī* (k *referō, referre* ‚zpět nesu, oznamuji'). Od zeslabeného kmene je vytvořeno supinum *lātum* m. **tlātum.* Týž kmen v své plné podobě *tol-* je obsažen v slovese *tollō, -ere, sustulī, sublātum* ‚zdvihám, hubím'.

Stejně jako *ferō* se časují složeniny (v některých z nich podléhá před- **173**
pona hláskoslovným změnám):

dēferō, -ferre, dētulī, dēlātum ‚donáším',
perferō, perferre, pertulī, perlātum ‚trpělivě snáším',
prōferō, prōferre, prōtulī, prōlātum ‚vynáším',
afferō, afferre, attulī, allātum ‚přinášim',
auferō, auferre, abstulī, ablātum ‚odnášim',
cōnferō, cōnferre, contulī, collātum ‚snášim, srovnávám','
differō, differre, distulī, dīlātum ‚odkládám, [ve významu ‚liším se' jen v systému praesentním],
efferō, efferre, extulī, ēlātum ‚vynášim',
īnferō, īnferre, intulī, illātum ‚vnášim',
offerō, offerre, obtulī, oblātum ‚podávám, nabízím';
sufferō, sufferre, -, - ‚snášim'.

4. ***Edō**, **ēsse** (edere), ēdī, ēsum* ‚jím'. **174**

Časuje se pravidelně podle III. konj. ‚ale v některých tvarech systému praesentního přistupují přípony osobní přímo ke kmeni a při tom vznikají rozličné hláskové změny.

Ind. praes.: *edō*, **ēs, ēst,** *edimus*, **ēstis,** *edunt.*
Coni. praes.: **edim, edīs, edit, edīmus, edītis, edint.**
Ind. impf.: *edēbam, edēbas, edēbat, edēbāmus, edēbātis, edēbant.*
Coni. impf.: **ēssem, ēssēs, ēsset, ēssēmus, ēssētis, ēssent.**
Fut. I.: *edam, edēs, edet, edēmus, edētis, edent.*
Imperāt. I.: **ēs, ēste.** Imperāt. II.: **ēstō, ēstōte,** *eduntō.*
Inf.: **ēsse.** Part. praes.: *edēns, edentis.*
Ger.: *edendī, edendō, (ad) edendum, edendō.*

Z tvarů passivních je takto odchylná jen 3. os. sg. ind. praes. **ēstur.**

Také v složeninách se objevují odchylné tvary:

comedō ‚sjídám': *comēs, comēst, comēstis, comēssēs,*
exedō ‚vyjídám': *exēst, exēsse.*

Tvary tyto jsou původní a užívalo se jich v staré a klasické latině; teprv v latině doby císařské se místo nich objevují „pravidelné" tvary podle III. konj.: *edis, edit, editis, edam, edās* atd., *ederem. ederēs* atd., *ede, edite, edere.*

175 5. ***Fiō, fierī, factus sum*** ‚stávám se'.

Časuje se v praesentním systému podle IV. konj., ale kmenové *ī* zůstává před samohláskou vždy dlouhé, vyjma inf. praes. a coni. impf.

Ind. praes.:	*fīō, fīs, fit, fīmus, fītis, fīunt.*
Coni. praes.:	*fīam, fīās, fīat, fīāmus, fīātis, fīant.*
Ind. impf.:	*fīēbam, fīēbās, fīēbat, fīēbāmus, fīēbātis, fīēbant.*
Coni. impf.:	*fierem, fierēs, fieret, fierēmus, fierētis, fierent.*
Fut. I.:	*fīam, fīēs, fīet, fīēmus, fīētis, fīent.*
Imper.:	*fī, fīte, fītō.* Inf.: *fierī.*

Inf. fut. se nahrazuje tvarem *futūrum, -am, -um esse* nebo *fore*, part. fut. tvarem *futūrus, -a, -um.* Tvary systému perfektního (pf. *factus sum* atd.) jsou zcela pravidelné.

Fīō nahrazuje též passívum slovesa *faciō* (= ‚jsem činěn' atd.; v. § 138). V tom případě má inf. fut. *factum īrī* a gerundivum *faciendus, -a, -um.*

176 Stejně jest tomu v těch složeninách, v kterých zůstalo *-faciō* nezměněno:

assuēfaciō ‚zvykám':	*assuēfīō, -fierī* ‚zvykám si',
calefaciō ‚zahřívám':	*calefīō, -fierī* ‚jsem zahříván',
commonefaciō ‚připomínám':	*commonefīō, -fierī* ‚jsem upamatováván',
patefaciō ‚otvírám':	*patefīō, -fierī* ‚jsem otvírán'.

Ale složeniny, v kterých se *faciō* změnilo ve *-ficiō* (v. § 138 č. 100 b), mají v pass. *-ficior:*

afficiō:	*afficior, afficī, affectus sum,*
cōnficiō:	*cōnficior, cōnficī, cōnfectus sum.*

Jen výjimečně se objevují i u nich tvary s *-fīō: cōnfierī, dēfit (dēficiō* ‚chybím') a defektivní *īnfit* ‚začíná (mluviti)'.

177 6. ***Eō, īre, iī, itum*** ‚jdu'.

V tvarech systému praesentního se před *-a, -o, -u* objevuje *-e*, jinak *-ĭ-*.

Ind. praes.:	*eō, īs, it, īmus, ītis, eunt.*		
Coni. praes.:	*eam, eās, eat, eāmus, eātis, eant.*		
Ind. impf.:	*ībam, ībās, ībat, ībāmus, ībātis, ībant.*		
Coni. impf.:	*īrem, īrēs, īret, īrēmus, īrētis, īrent.*		
Fut. I.:	*ībō, ībis, ībit, ībimus, ībitis, ībunt.*		
Imper. I.:	*ī, īte.*	Imperāt. II.:	*ītō, ītō, ītōte, euntō.*
Inf. praes.:	*īre.*	Inf. fut.:	*itūrum, -am, -um esse.*
Part. praes.:	*iēns, euntis.*	Part. fut.:	*itūrus, -a, -um.*
Sup.:	*itum, itū.*	Ger.:	*eundī, eundō, (ad) eundum, eundō.*

V systému perf. jsou pravidlem kratší tvary bez *v;* dvojí *ii* se před *-s* stahuje v *ī*.

Ind. perf.: *iī*[1]), *īstī, iit*[2]), *iimus, īstis, ierunt.*
Coni. perf.: *ierim, ierīs, ierit, ierīmus, ierītis, ierint.*
Ind. plsqpf.: *ieram, ierās, ierat, ierāmus, ierātis, ierant.*
Coni. plsqpf.: *īssem, īsses, īsset, īssēmus, īssētis, īssent.*
Ind. fut. II.: *ierō, ierīs, ierit, ierīmus, ierītis, ierint.*
Inf. perf.: *īsse*[2]).

Tvarů pasivních se užívá jen v 3. os. sg.: *ītur, ībātur, ībitur, ītum est* atd. Inf. praes. pass. jest *īrī;* jím se ve spojení se supinem jiných sloves tvoří jejich inf. fut. pass.: *laudātum īrī.*

Úplné passivum mají ty složeniny slovesa *eō*, které jsou přechodného významu: *adeor* ‚jsem dožadován': *adībar, adīrer, adībor, adīrī* a pod.

Jako *eō* se časují jeho složeniny: **178**

abeō, -īre, abiī, abitum ‚odcházím',
adeō, -īre, adiī, aditum ‚přicházím, obracím se s prosbou',
circumeō, -īre, circumiī, circumitum ‚obcházím',
coeō, -īre, coiī, coitum ‚scházím se',
exeō, -īre, exiī, exitum ‚vycházím',
ineō, -īre, iniī, initum ‚vcházím',
intereō, -īre' interiī, interitum ‚zacházím',
introeō, -īre, introiī, introitum ‚vcházím',
obeō, -īre, obiī, obitum ‚obcházím',
pereō, -īre, periī, peritum ‚scházím, hynu',[3])
praetereō, -īre, praeteriī, praeteritum ‚přecházím, míjím',
prōdeō, -īre, prōdiī, prōditum ‚předstupuji',
redeō, -īre, rediī, reditum ‚vracím se',
subeō, -īre, subiī, subitum ‚podstupuji',
trānseō, -īre, trānsiī, trānsitum ‚přecházím',
vēneō[4]), *-īre, vēniī,* - ‚jsem na prodej'.[5])

Jenom *ambiō, -īre, ambīvī, ambītum* ‚obcházím, ucházím se' se časuje úplně podle IV. konjugace.

Jako *eō* se časují též slovesa ***queō*** ‚mohu' a ***nequeō*** ‚nemohu', ale užívá se jich jen v některých tvarech, hlavně: **179**

queō, quīmus, queunt, queam, queant, quīrem;
nequeō, nequīs, nequit, nequeunt, nequeam, nequīrem, nequībō.

Perf. jest *quīvī (-iī), nequīvī (-iī).*

7. ***volō****, velle, voluī,* - ‚chci', **180**
nōlō[6]), *nōlle, nōluī,* - ‚nechci',
mālō[7]), *mālle, māluī,* - ‚raději chci'.

---

[1]) Tvar *īvī* jest řídký a básnický. — [2]) Místy u básníků též *īt, exīt, trānsīt* a naopak: *abiisse, periisse* a pod. — [3]) Užívá se ho jako passiva k slovesu *perdō* ‚hubím'. — [4]) Z **vēnum eō* (v. § 57 b *β*). — [5]) Užívá se ho jako passiva k slovesu *vēndō, -ere* ‚prodávám'. — [6]) *Nōlō* je složeno z **ne-volō*, pod. jako *ne-queō, ne-sciō.* — [7]) *Mālō* vzniklo stažením *mā-volō* a to z *magis volō.*

		Ind. praes.	
	volō	*nōlō*	*mālō*
	vīs	*nōn vīs*	*māvīs*
	vult (volt)	*nōn vult (volt)*	*māvult (māvolt)*
	volumus	*nōlumus*	*mālumus*
	vultis (voltis)	*nōn vultis (voltis)*	*māvultis (māvoltis)*
	volunt	*nōlunt*	*mālunt*
		Coni. praes.:	
	velim	*nōlim*	*mālim*
	vēlīs	*nōlīs*	*mālīs*
	velit	*nōlit*	*mālit*
	velīmus	*nōlīmus*	*mālīmus*
	vēlītis	*nōlītis*	*mālītis*
	velint	*nōlint*	*mālint.*
Ind. impf.:	*volēbam, volēbās* atd.	*nōlēbam* atd.	*mālēbam* atd.
Coni. impf.:	*vellem, vellēs* atd.	*nōllem* atd.	*māllem* atd.
Ind. fut.:	*volam, volēs* atd.	*nōlam, nōlēs* atd.	*mālam, mālēs* atd.
Imper. jen:		*nōlī, nōlīte; nōlītō, nōlītō, nōlītōte, nōluntō.*	
Inf.:	*velle*	*nōlle*	*mālle.*
Part.:	*volēns, volentis*	*nōlēns*	*mālēns*

Tvary systému perf. se tvoří zcela pravidelně.

Pamatuj: *sīs* (ze *sī-vīs*) ‚chceš-li, libo-li', pl. *sultis.*

SLOVESA ZDÁNLIVĚ PODOBNÁ TVAREM

181 Rozlišujme dobře:

audiō, -īre, -īvī, -ītum ‚slyším': *audeō, -ēre, ausus sum* ‚odvažuji se';
cadō 3., cecidī, cāsūrus ‚padám': *caedō 3., cecīdī, caesum* ‚porážím':
cēdō 3., cessī, cessum ‚ustupuji';
comitor 1. ‚provázím': *committō 3., commīsī, commissum* ‚svěřuji';
condō 3., -didī, -ditum ‚zakládám': *condiō 4., -īvī, -ītum* ‚kořením';
cūrō 1., -āvī, -ātum ‚pečuji': *currō 3., cucurrī, cursum* ‚běžím';
dīcō 3., dīxī, dictum ‚říkám': *discō 3., didicī,* - ‚učím se';
fīgō 3., fīxī, fīxum ‚přibíjím': *fingō 3., finxī, fictum* ‚vymýšlím';
iaciō, -ēre, -iēcī, iactum ‚házím': *iaceō, -ēre, iacuī,* - ‚ležím';
incēdō 3., -cessī, -cessum ‚kráčím': *incendō 3., -cendī, -cēnsum* ‚zapalují';
mentior, mentītī, mentītus sum ‚lhu': *mētior, mētīrī, mēnsus sum* ‚měřím';
molliō 4., mollīvī, mollītum ‚měkčím': *mōlior, mōlīrī, mōlītus sum* ‚úsilně konám';
moror 1., -ātus sum ‚zdržuji': *morior, morī, mortuus sum* ‚umírám';
orior, orīrī, ortus sum ‚vznikám': *ordior, ordīrī, orsus sum* ‚začínám';
parō 1., -āvī, -ātum ‚připravuji': *pāreō, -ēre, pāruī,* - ‚poslouchám':
pariō, -ēre, peperī, partum ‚rodím';
patior, passī, passus sum ‚trpím': *potior, -īrī, -ītus sum* ‚zmocňuji se';
pendō, -ēre, pependī, pēnsum ‚vážím': *pendeō, -ēre, pependī,* - ‚visím';
plācō 1., -āvī, -ātum ‚usmiřuji': *placeō, -ēre, -cuī, -citum* ‚líbím se';
quaerō 3., -sīvī, -sītum ‚hledám': *queror, querī, questus sum* ‚stěžuji si';

reddō 3., reddidī, redditum ‚vracím' : *redeō, -īre, -iī, -itūrus* ‚vracím se';
serō 3., seruī, sertum ‚splétám' : *serō 3., sēvī, satum* ‚sejí';
veniō, venīre, vēnī, ventum ‚přicházím' : *vēneō, vēnīre, vēnīī, -* ‚jsem na prodej';
vincō, -ere, vīcī, victum ‚vítězím' : *vinciō, -īre, vīnxi, vīnctum* ‚poutám':
vīvō, -ere, vīxī, victūrus ‚žiji';
volō 1., -āvī, -ātum ‚létám' : *volō, velle, voluī, -* ‚chci':
volvō, -ere, volvī, volūtum ‚válím'.

PŘÍSLOVCE

Příslovce *(adverbia)* rozeznáváme podle původu: **182**

1. prvotní (primární), t. j. příslovce, která nelze odvoditi z jiných druhů slovních: záporky *nōn, nē;*
2. odvozená (sekundární), t, j, příslovce, která jsou utvořena z kmenů jmenných, zájmenných a slovesných různými příponami odvozovacími. Mnohá z nich jsou ustrnulé pády:

α) nominativ: *vērum* [vl. ‚pravda'] ‚vskutku', *rūrsus* [vl. **revorsus* ‚obrátiv se'[1])] ‚opět';
β) akusativ: *partim* [vl. ak. sg. k *pars* ‚díl'] ‚dílem, částečně', *statim* [vl. ak. sg. k subst. **statis* = řec. στάσις ‚stání'] ‚ihned'; *vicissim* [vl. ak. sg. k subst. **vicissis* ‚střídání'] ‚střídavě, zase', *rūrsum* [vl. **revorsum* ‚obrátivšího se'[2])] ‚opět'; *aliās* ‚jindy, jinak', *forās* ‚za dveře, ven'.
Jako adverbií se užívá ak. n.: *multum, facile* (v. § 67b, 69c).
γ) lokativ: *herī* ‚včera', *vesperī* ‚večer', *humī* ‚na zemi';
δ) ablativ: *falsō, meritō* (v. § 67 a), *dēnuō* (z *dēnovō*) ‚znova', *forte* ‚náhodou', *repente* ‚náhle'; *grātīs (grātiīs)* ‚zdarma'.

Z příslovcí odvozených byla již uvedena: **183**

α) příslovce utvořená od adjektiv (v. § 66—70); tato příslovce jsou zpravidla schopna stupňování (v. § 71—72);
β) příslovce souvztažná, tvořená od kmenů zájmenných (v. § 92 až 94);
γ) příslovce číselná, tvořená od kmenů číslovek (v. § 95, 96, 102).

K nim přistupují dále tyto skupiny příslovcí odvozených příponami

α) *-tim (-ātim, -ītim):*

raptim ‚chvatně', *furtim* ‚pokradmo' [*furtum* ‚krádež'], *tribūtim* ‚po tribuích' [*tribus*, tribue'], *passim* [z **pad-tim*, vl. ‚rozloženě'] ‚všude' [*pandere*, sup. *passum* ‚rozkládati']; *sēnsim* [ze **sent-tim*] ‚sotva pozorovatelně' [*sentīre*], ‚znenáhla'; *certātim* ‚o závod' [*certāre* ‚závoditi'], *nōmināt im* ‚jmenovitě' [*nōmināre* ‚jmenovati']; *gradātim* ‚krok

[1]) Nom. ustrnul ve spojeních jako *amīcus rūrsus vēnit* ‚přítel obrátiv se přišel' = ‚přítel opět přišel', takže se potom mohlo říci *amīcī rūrsus vēnērunt* ‚přátelé opět přišli' a pod. — [2]) Ak. ustrnul ve spojeních jako *amīcum rūrsum vīdī* ‚uviděl jsem přítele obrátivšího se' = ‚opět jsem uviděl přítele', takže se potom mohlo říci *amīcōs rūrsum vīdī* ‚opět jsem uviděl přátele'.

[*gradus*] za krokem, postupně', *paulātim* ‚pomalu' [*paulum* ‚málo'], ‚znenáhla', *virītim* ‚po mužích [*vir*] ‚jednotlivě'.

Východiskem k tomuto tvoření byly skutečné původní akusativy j. *partim, statim* (v. § 41.odst. 1); podle *certā-tim* (k *certā-re*) atp. vzniklo *grad-ātim* a j.

β) -tus (-itus) na označení východiště:

antīquitus ‚od starodávna', *dīvīnitus* ‚božským řízením', *funditus* ‚ze základu, zcela', *penitus* ‚z nitra, zcela', *rādīcitus* ‚z kořene, zúplna'.

PŘEDLOŽKY

184 Předložky *(praepositiōnes)* jsou svým původem adverbia, což je patrno zvláště z toho, že některé z nich mají i později význam adverbiální, na př.: *ante* = ‚před' i ‚předtím', *post* = ‚po' i ‚potom', *contrā* = ‚proti' i ‚naproti tomu', *īnfrā* = ‚pod' i ‚dole', *suprā* = ‚nad' i ‚nahoře'.

Předložky při jménech.

185 V latině se pojí předložky jenom buď s akusativem (na př. *ad urbem* ‚k městu', *inter duōs montēs* ‚mezi dvěma horami'), nebo s ablativem (na př. *ā patre* ‚od otce', *prō patriā* ‚za vlast'), některé pak s oběma těmito pády (na př. *in castra* ‚do tábora', *in castrīs* ‚v táboře').

Předložky zpravidla před jmenným pádem předcházejí (odtud jejich jméno), ale někdy se kladou za něj (t. ř. postposice). Děje se tak zvláště:

1. při *cum* pravidelně ve spojení se zájmenem osobním *(mēcum, nōbīscum,* § 74) a s oblibou ve spojení se zájmenem vztažným *(quōcum, quibuscum* § 84). U vztažného zájmena bývá postposice i při jiných předložkách: *quibus dē* ‚z kterých', *quōs inter* ‚mezi nimiž'.
2. při *tenus* ‚až po': *Taurō tenus.*

Předložky při slovesech (předpony).

186 Předložky, které se spojují se slovesy, splývajíce s nimi v jediné slovo *(compositum* ‚složenina'), a slují předpony *(praeverbia)*, jsou z největší části tytéž jako předložky, které přistupují k pádům jmenným: *ad-dūcō* ‚přivádím', *ex-eō* ‚vycházím', *in-vādō* ‚vnikám', *prō-ferō* ‚vynáším'.

Některé předpony se však objevují jenom ve složeninách slovesných (a od nich odvozených jmenných); nazývají se nerozpojné *(praepositiōnēs īnsēparābilēs)*. Jsou to:

amb- (am-) ‚ob, kolem':	*amb-iō, am-plector;*
au- ‚od':	*au-ferō, au-fugiō;*
dis- (dī-, di-, dif-, dir-), ‚roz-':	*dis-trahō, dī-ruō, di-spergō, dif-fundō, dir-imō;*
por- (pol-) ‚před':	*por-rigō, pol-liceor;*
re- (red-) ‚zpět, znovu':	*re-petō, red-eō;*
sē- ‚stranou, od':	*sē-dūcō;*
ne- (nec-, neg-) ‚ne':	*ne-sciō, nec-opīnāns, neg-legō.*

Předpony podléhají ve složeninách r zličným hláskovým změnám: **187**

1. Před samohláskami a hláskou *h* se jeví *con-* (= cum), *dis-*, *prō-*, *re-* ve tvaru *co-*, *dir-*, *prōd-*, *red-*: *co-ēmō*, *dir-imō* (z **dis-emō*), *prōd-eō*, *red-eō*.
2. Koncová samohláska předpony se často stahuje se samohláskou, jíž se začíná sloveso: *dēgō* z **dē-agō*, *dēmō* z **dē-emō*, *praebeō* z **prae-(h)abeō*, *prōmō* z **prō-emō*. Avšak *dē-armō*, *prō-hibeō*.
3. Koncová souhláska předpony se někdy připodobuje (assimiluje) souhlásce, jíž se jednoduché sloveso začíná: *afferō* vedle *ad-ferō*, *attrahō* vedle *ad-trahō*, *efferō* vedle *ec-ferō*, *impōnō* vedle *inpōnō*, *illūdō* vedle *inlūdō* a pod.
4. Některá z koncových souhlásek předpony se vysouvá před souhláskou, jíž se začíná sloveso: *asportō* z **abs-portō*, *astō* z **ad-stō*, *omittō* z **ob-mittō*, *sus-pendō* ze **subs-pendō*, *trādūcō* z **trāns-dūcō* a pod.

Také kmenové samohlásky slovesa často se ve složeninách mění *abstineō* z **abs-teneō*, *accipiō* z **ad-capiō*, *conclūdō* z **con-claudō*, *exīstimō* z **ex-aestimō*, *obsideō* z **ob-sedeō*, *perficiō* z **per-faciō*, *trānsiliō* z **trāns-saliō* a pod. (v. § 19).

Četná slovesa pozbývají ve složeninách reduplikace (§ 124, odst. 2).

SPOJKY

Také spojky *(coniūnctiōnēs)* jsou svým původem adverbia a některé **189** z nich podržely i později adverbiální význam, na př.:

vērum. *vērō* = ‚vpravdě', vskutku' (adverb.) i ‚avšak' ‚nýbrž' (spojka); *ubī* ‚kde, kdy' (adverb.) i ‚jak, jakmile' (spojka).

Spojky se dělí na:

a) souřadící, které spojují buď souřadné výrazy slovní nebo souřadné věty jednoduché: *frāter et soror tē salūtant* ‚bratr a sestra tě pozdravují';

b) podřadící, jimiž se připojuje věta vedlejší k své větě řídící: *cūrā, ut valeās* ‚dbej, abys byl zdráv'.

Ke spojkám se řadí částice, t. j. slova, která věty uvozují a vyznačují jejich druh („spojky uvozovací"), na př. *utinam* ‚kéž'.

CITOSLOVCE

Podle původu rozeznáváme citoslovce *(interiectiōnēs)*:

a) prvotní (primární), t. j. taková, která již od svého vzniku měla **190** tuto platnost. Nejčastější jsou:

ā, ah, aha ‚ach' pro výraz žalu, soustrasti, nevole, ale též radosti: *ah, quid agis?*

ecce ‚hle, ejhle', již se obrací pozornost osloveného k nějaké osobě nebo zjevu: *deus, ecce, deus;*
eheu, heu ‚ach, běda' pro výraz bolesti: *eheu, ubi estis nunc?*
en ‚ó, hle, viz' ve vzrušených otázkách a živých vybídnutích: *en umquam aspiciam tē? en Priamus!*
hem ‚aj', pro výraz úžasu a podivu: *hem, cavē sīc fēceris;*
heus ‚hej, pozor' pro důraznou výzvu: *heus, ecquis hīc est?*
nē ‚věru, zajisté' pro důrazné ujištění: *nē, illī vehementer errant;*
ō pro výraz jakéhokoli živějšího citu: *ō fortūnāte adulēscēns;*
prō ‚oh, ó, ach' pro výraz podivu nebo žalu: *prō dī immortālēs;*
vae ‚ach, běda' pro výraz bolesti: *vae victīs.*

b) odvozená (sekundární), t. j. taková, která vznikla ze slov nebo skupin slovních, majících původně jiný význam, který se častým užíváním zatemnil. K nim náleží:

age (imper. od *agō*) ‚nuže': *age eāmus intrō;*
cedō, cette ‚dej sem, sem s tím': *cedo manum;*
em (imper. od *emō* ‚beru') ‚vezmi, tu máš, na!': *accipe, em;*
mālum ‚k ďasu!': *quid, malum, dīcis?;*

při ujišťování a zařínání se užívalo citoslovcí:

herculēs, hercule, hercle, mēhercules, mēhercule, mēhercle ‚při Herkulovi, zajisté';
ēcastor, ēdepol, mēcastor ‚při Kastorovi, Pollukovi, na mou věru';
mēdius fidius (z *mē Dius Fidius* [*iuvet*]; Dius Fidius byl ochránce věrnosti) ‚na mou věru, na mou čest'.

Těmto citoslovcím jsou povahou blízká citoslovce onomatopoická (zvukodobná), která vznikají vědomým napodobením zvuků přírodních. Křik slepice napodobilo citoslovce *cocococo*, hlas kohoutí *cucurru;* zvuk polnice napodobil Ennius veršem: *at tuba terribilī sonitū taratantara dīxit.*

ABECEDNÍ PŘEHLED SLOVES OBSAŽENÝCH V SEZNAMU (str. 80—98).

abduco 153
abicio 101
abigo 98
abluo 108 c)
abnuo 116
aboleo 19
abripio 226
abscindo 127
absolvo 119
abstergeo 47
abstineo 81
abutor 314
accedo 190
accendo 121
accerso 211
accido 142
accio 20
accipio 99
accumbo 228
accurro 146
acquiro 215
acuo 106
adduco 153
adhibeo 50
adicio 101
adimo 91
adipiscor 305
adiungo 164
adiuvo 3
admitto 180
admoneo 51
admoveo 25
adnitor 317
adnuo 116
adolesco 202
adorior 321
adscisco 260
adveho 172
advenio 273
adverto 129
advesperascit 268
afficio 100
afficior 100
affligo 158
aggero 177
aggredior 315
agnosco 216
ago 98
algeo 36
allicio 154
alloquor 297
alo 217
amburo 178
amicio 284
amitto 180
amoveo 25
amplector 316
ango 237
animadverto 129
antecello 105
antepono 232
antisto 5
aperio 282
appareo 60
appello 147
appeto 210
applico 15
arceo 62
arcesso 211
ardeo 42
ardesco 242
areo 63
aresco 243
arguo 114
arrideo 43
ascendo 126
aspergo 194
aspicio 155
assequor 298
assideo 27
assuefacio 100
assuefio 100
assuesco 201
attendo 136
attingo 132
attraho 171
attribuo 112
audeo 325
audio 269
augeo 33
aveho 172
avello 128
aveo 85
averto 129
bibo 130a
cado 142
caedo 143
calefacio 100
calefio 100
caleo 56
cano 133
capesso 212
capio 99
careo 57
carpo 148
caveo 22
cédo 190
censeo 84
cerno 204
cieo 20
cingo 162
circumsedeo 27
circumsisto 140
circumsto 5
circumvenio 273
claudo 184
coalesco 255
coarguo 114
coëmo 91
coërceo 62
cognosco 216
cogo 98
collido 183
colligo 90
colloquor 297
colo 220
comburo 178
comminiscor 307
committo 180
commoneo 51
commoveo 25
como 175
comperio 271
compingo 103
complector 316
compleo 18
compono 232
comprehendo 124
concedo 190
concludo 184
concresco 198
concupisco 256
concurro 146
concutio 179
condolesco 244
conecto 233
confício 100
confido 327
confiteor 295
confligo 158
confugio 95
confundo 97
congero 177
congredior 315
congruo 117a
conicio 101
coniungo 164
conqueror 299
conquiro 215
conscendo 126
conscindo 127
conscisco 260
conscribo 174
consentio 281
consequor 298
consero *a)* 205, *b)* 221
consido 104
consisto 140
conspergo 194
conspicio 155
constituo 110
consto 5
construo 169
consuesco 201
consulo 219
consumo 175
consurgo 156
contego 157
contemno 176
contendo 136
contero 208
conticesco 251
contineo 81
contingo 132
contraho 171
contumesco 264
contundo 145
convalesco 253
convello 128
convenio 273
converto 129
convinco 93
convolvo 120
coquo 165
corrigo 156
corripio 226
corrumpo 94
corruo 117
crebresco 261
crepo 6
cresco 198
cubo 7
cupio 209

curro 146
debeo 50
decedo 190
decerno 204
decerpo 148
decipio 99
decresco 198
decurro 146
defendo 122
deficio 100
defleo 17
defungor 296
dego 98
deicio 101
delabor 318
deleo 16
deligo 90
delinquo 92
demergo 193
demitto 180
demo 175
depello 147
depono 232
deprehendo 124
derideo 43
descendo 126
descisco 260
describo 174
desero 221
desilio 283
desino 207
desisto 140
despicio 155
destituo 110
destringo 161
destruo 169
detego 157
deterreo 55
detraho 171
detrudo 189
deverto 129
devincio 276
devinco 93
devolvo 120
devoveo 26
dico 152
diffido 327
diffindo 123
dilabor 318
diligo 90
dilucesco 247
diluo 108c
dimetior 323
dimico 12
dimitto 180
dirigo 156
dirimo 91
diripio 226
diruo 117
discedo 190
discerno 204
discerpo 148
discindo 127
disco 139
discrepo 6
discutio 179
disiungo 164
dispergo 194
displiceo 53
dispono 232
dissentio 281
dissero 221
dissideo 27
dissuadeo 44
distinguo 166
disto 5
distribuo 112
divello 128
divido 187
doceo 80
doleo 58
domo 8
duco 153
duresco 262
edico 152
edisco 139
educo 153
efficio 100
effloresco 245
effodio 96
effringo 102
effugio 95
egeo 64
egredior 315
eicio 101
elabor 318
elicio 154
elido 183
eligo 90
eludo 188
emergo 193
emetior 323
emico 12
emineo 69
emo 91
emorior 301
eripio 226
erubesco 249
erumpo 94
esurio 286
evado 182
evanesco 267
evello 128
everro 236
everto 129
evomo 230
exardesco 242
excello 105
excludo 184
excolo 220
excubo 7
excurro 146
exerceo 62
exhaurio 280
exordior 322
exorior 321
expello 147
expergiscor 311
experior 320
expleo 18
explico 15
explodo 185
expono 232
exquiro 215
exsisto 140
exstinguo 166
exsto 5
exstruo 169
extendo 136
extimesco 252
extraho 171
exuo 113
facesso 213
facio 100
fallo 134
farcio 277
fateor 295
faveo 23
ferio 285
fido 327
figo 192
findo 123
fingo 159
flecto 191
fleo 17
floreo 65
fluo 168
fodio 96
foveo 24
frango 102
fremo 222
frico 11
frigeo 86
fruor 300
fugio 95
fulcio 279
fulgeo 37
fundo 97
fungor 296
furo 238
gaudeo 326
gemo 223
gero 177
gestio 287
gigno 231
gradior 315
habeo 50
haereo 49
haurio 280
horreo 66
horresco 246
hortor 288
iaceo 59
iacio 101
ignosco 216
illicio 154
illucesco 247
illudo 188
imbuo 107
immineo 69
impello 147
impendeo 32
impendo 144
impleo 18
implico 15
impono 232
incedo 190
incendo 121
incido 142
incipio 99
includo 184
incolo 220
increbresco 261
increpo 6
incumbo 228
incurro 146
indico 152
indigeo 64
induco 153
indulgeo 38
induo 113
infundo 97
ingemisco 257
ingredior 315
ingruo 117a
inicio 101
inquiro 215
inscribo 174
insculpo 149
insero 205

instituo 110
insto 5
instruo 169
intellego 90
intendo 136
intercludo 184
interdico 152
interficio 100
interimo 91
intueor 293
invado 182
invenio 273
inveterasco 241
invideo 28
inviso 130
irascor 303
irrepo 150
irrideo 43
irrumpo 94
irruo 117
iubeo 48
iungo 164
iuvo 3
labor 318
lacesso 214
laedo 183
largior 319
lateo 67
laudo 1
lavo 4
lego 90
liceor 290
lino 206
loquor 297
luceo 39
lucesco 247
ludo 188
lugeo 40
luo 108a
madeo 68
madesco 248
maereo 87
maneo 45
maturesco 263
medeor 292
mergo 193
metior 323
meto 234
metuo 115
mico 12
minuo 109
misceo 82
misereor 289
mitto 180
molo 229
moneo 51
mordeo 29
morior 301
moveo 25
mulceo 46
mulgeo 34
nanciscor 308
nascor 302
necto 233
neglego 90
niteo 70
nitor 317
noceo 52
nosco 216
nubo 173
obdormisco 259
obduresco 262
oblino 206
obliviscor 312
obrepo 150
obruo 117
obsequor 298
obsideo 27
obsisto 140
obsolesco 200
obsto 5
obstringo 161
obstruo 169
obstupesco 250
obsurdesco 266
obtero 208
obtineo 81
obtingit 132
obtumesco 264
obvolvo 120
occido 142
occīdo 143
occulo 218
occumbo 228
occurro 146
offendo 122
oleo 71
omitto 180
operio 282
opperior 320
opprimo 195
ordior 322
orior 321
ostendo 136
paciscor 309
pando 125
pango 103
parco 135
pareo 60
pario 131
pasco 196
patefacio 100
patefio 100
pateo 72
patior 313
pecto 235
pellicio 154
pello 147
pendeo 32
pendo 144
perago 98
percello 105
percipio 99
percrebresco 261
percurro 146
percutio 179
perficio 100
perfodio 96
perfringo 102
perfugio 95
perfungor 296
pergo 156
perhorresco 246
permitto 180
permoveo 25
permulceo 46
perpetior 313
perscribo 174
persequor 298
persolvo 119
persono 13
perspicio 155
persto 5
persuadeo 44
perterreo 55
pertimesco 252
pertineo 81
pervenio 273
peto 210
pingo 160
placeo 53
plaudo 185
plecto 239
plico 15
polleo 88
polliceor 290
polluo 108b
pono 232
porrigo 156
posco 138
possideo 27
possido 104
poto 2
praecurro 146
praebeo 50
praecipio 99
praedico 152
praeficio 100
praepono 232
praescribo 174
praesto 5
prandeo 21
prehendo 124
premo 195
prendo 124
procedo 190
procumbo 228
procurro 146
produco 153
proficiscor 306
profiteor 295
profligo 158
profugio 95
profundo 97
progredior 315
prohibeo 50
proicio 101
promineo 69
promitto 180
promo 175
promoveo 25
propono 232
proscribo 174
prospicio 155
prosterno 197
protego 157
provideo 28
pungo 137
quaero 215
quatio 179
queror 299
quiesco 199
rado 181
rapio 226
recenseo 84
recido 142
recurro 145
redarguo 114
redigo 98
redimo 91
reduco 153
refello 134
refercio 277
reficio 100
rego 156
relinquo 92
reminiscor 307
removeo 25
reor 294
repello 147

reperio 272
repeto 210
repleo 18
repo 150
reposco 138
reprehendo 124
requiesco 199
rescindo 127
resisto 140
resono 13
respicio 155
respondeo 30
respuo 118
restituo 110
resto 5
retineo 81
retundo 145
revereor 291
revertor 329
revivisco 258
rideo 43
rodo 186
rubesco 249
rumpo 94
ruo 117
saepio 274
salio 283
sancio 275
sarcio 278
scando 126
scindo 127
scisco 260
scribo 174
sculpo 149
secerno 204
seco 10
sedeo 27
seiungo 164
senesco 265
sentio 281
sepelio 270
sequor 298
sero *a)* 205, *b)* 221
serpo 151
sido 104
sileo 73
sino 207
sisto 140
soleo 324
solvo 119
sono 13
sorbeo 74
spargo 194
sperno 203
splendeo 89
spondeo 30
spuo 118
statuo 110
sterno 197
sto 5
strepo 224
stringo 161
struo 169
studeo 75
stupeo 76
stupesco 250
suadeo 44
subicio 101
subigo 98
submergo 193
subsisto 140
subvenio 273
succedo 190
succenseo 84
succumbo 228
succurro 146
sumo 175
suo 111
suppleo 18
supplico 15
surgo 156
suscipio 99
suspendo 144
suspicio 155
sustineo 81
taceo 54
taedet 328
tango 132
tego 157
tendo 136
teneo 81
tergeo 47
tero 208
terreo 55
texo 227
timeo 77
tingo 163
tondeo 31
tono 14
torqueo 35
torreo 83
traho 171
traicio 101
transfigo 192
transgredior 315
transilio 283
tremo 225
tribuo 112
trudo 189
tueor 293
tundo 145
ulciscor 310
unguo 167
urgeo 41
uro 178
utor 314
vado 182
valeo 61
veho 172
vehor 172
vello 128
vendo 141
venio 273
vereor 291
vergo 240
verro 236
verto 129
vescor 304
vesperascit 268
veto 9
video 28
videor 28
vigeo 78
vincio 276
vinco 93
vireo 79
viresco 254
viso 130
vivo 170
volvo 120
vomo 230
voveo 26

DÍL DRUHÝ

OBSAH DÍLU DRUHÉHO

(Číslice značí stránku.)

I. O VÝZNAMU SLOVNÍCH DRUHŮ A TVARŮ

A. Slovní druhy

Podstatná a přídavná jména

Zpodstatňování adjektiv . . . 123
Substantiva v platnosti adjektiv 124
Stupňování adjektiv 125

Zájmena.

Zájmena osobní a přivlastňovací 126
Zájmena ukazovací 128
Zájmena tázací 129
Zájmena neurčitá a zájmenná adjektiva 129
Zájmena vztažná 131
Číslovky 132
Předložky 132
Spojky 132
Příslovce a záporky 132

B. Slovní tvary

Gramatické číslo 134

Pluralia tantum 134
Plurál jmen látky a jmen abstraktních 135
Básnický plurál 135
Užívání plurálu o jedné osobě . 136

Jmenný rod 136

Pády 136

Nominativ 137
Vokativ 138
Akusativ 138
1. Akusativ předmětový . . . 138
Slovesa přechodná a nepřechodná 138
Předmět vnější, akus. výsledku a akus. obsahu. 141
Příslovce a spojky vzniklé z akusativů 142
Dvojí akusativ:
Akusativ osoby a akusativ věci 142
Akusativ předmětový a akusativ doplňkový 143
Básnický akusativ předmětový 144
2. Akusativ rozsahu 145
Rozsah místní 145
Rozsah časový 145
3. Akusativ směru 145
4. Akusativ zvolací 146
Genitiv 146
Genitiv u jmen (adnominální), přivlastkový i doplňkový . . 146
1. Genitiv přivlastňovací . . 146
2. Genitiv druhu, vlastnosti a míry 147
3. Genitiv hodnoty 148
4. Genitiv vysvětlovací . . 148
5. Genitiv podmětový a předmětový 149
6. Genitiv děleného množství nebo celku 150
Genitiv u sloves (adverbální). . 151
1. Genitiv u sloves pamatování a zapomínání . . . 151
2. Genitiv u sloves cítění . . 152
3. Genitiv u sloves jednání na soudu 152
Dativ 153
Volnější připojení dativu . . . 153
1. Dativ prospěchu a neprospěchu 153
2. Dativ mravní 154
3. Dativ zřetelový 154
4. Dativ původce 154
Zvláštní vazby dativu se slovesy 155
1. Dativ u nepřechodných sloves 155
2. Dativ u složených sloves . 155
3. Dativ u přechodných sloves 156
4. Dativní vazby básnické . 156
5. Dativ přivlastňovací . . 157
6. Dvojí dativ u *esse* a jiných sloves 157
Dativ u přídavných jmen . . . 158
Ablativ 159
Ablativ odlukový 159
1. Ablativ směru 159
2. Ablativ původu 159
3. Ablativ u sloves odluky . 160
4. Ablativ u adjektiv odluky 160
5. Ablativ srovnávací . . . 161

Ablativ lokativní 161
Ablativ místní 161
Ablativ časový 162
Ablativ instrumentální 163
1. Ablativ průvodový . . . 163
2. Ablativ způsobový . . . 163
3. Ablativ vlastnosti 164
4. Ablativ nástroje a prostředku 164
5. Ablativ příčiny 167
6. Ablativ vztahu 168
7. Ablativ míry 168
Lokál 168
Předložkové pády 169
Předložky u akusativu 169
Předložky u ablativu 172
Předložky u akusativu i ablativu 174
Rozdíly v užívání předložkových vazeb mezi latinou a češtinou 175
Slovesné rody 176
Rod činný, trpný a střední . . 176
Slovesa deponentní a semideponentní 177
Pasivum u sloves přechodných, nepřechodných a bezpředmětových 177
Doplňování trpného významu . 178
Slovesné časy 178
Absolutní užívání časů 179
Relativní užívání časů 179
Slovesné vidy 180
Praesens 181
Imperfektum 182
Futurum I. 182
Perfektum 182
Plusquamperfektum . . . 183
Futurum II. 184
Slovesné způsoby 185
Indikativ 185
Konjunktiv 186
1. Konjunktiv možnosti a konj. rozvažovací 186
2. Konjunktiv neskutečnosti 187
3. Konjunktiv přací a konjunktiv připustkový . . . 187
4. Konjunktiv vůle 188
a) vybízecí 188
b) rozkazovací 188
c) zabraňovací 189
Konjunktiv ve větách vedlejších 189
Imperativ. 189
Imperativ I. a II. 189
Zákaz 190
Podmínka a přípustka 190
Ustrnulé imperativy 190
Neurčité tvary slovesné . . . 190
Infinitiv 191
Platnost inf. ve větě 191
Inf. předmětový u sloves . . . 191
Inf. předmětový u adjektiv . . 192
Infinitivy absolutní 192
Inf. vypravovací n. historický 192
Inf. ve zvolání 193
Infinitiv s přísudkovým jménem 193
Akusativ s infinitivem 194
Vznik vazby akus. s inf. . . 194
Akus. s inf. předmětem . . . 195
Akus. s inf. podmětem . . . 196
Doplňkové jméno a přístavek 197
Vyjadřování podmětu ve vazbě akus. s inf. 197
Infinitivy ve vazbě akus. s inf. 197
Předmětový akus. ve vazbě akus. s inf. 198
Překládání akus. s inf. do češtiny 198
Tvoření akusativu s inf. při překladu z češtiny 199
Akus. s infinitivem větou . . 199
Nominativ s infinitivem . . . 199
Vznik a užívání vazby nom. s inf. 199
Překládání nom. s inf. do češtiny 200
Akus. s inf. místo nom. s inf. . 200
Supinum 201
Supinum I. 201
Supinum II. 201
Participium. 202
Jmenné a slovesné vlastnosti participií 202
Slovesný rod participií 202
Slovesný čas participií 203
Užívání participií 203
Partic. jakožto adjektivum . 203
Partic. jakožto sloveso . . . 204
Partic. fut. na *-urus* 205
Ablativ absolutní 206
Vznik a význam ablativu absolutního 206
Překládání ablativu absol. do češtiny 207
Poměr ablativu absol. k větám oznamovacím 207

Vyjadřování předčasné okolnosti 207
Kdy je možno užít abl. absol. 208
Řídící jméno v abl. absol. někdy nevyjádřeno. . . . 208
Abl. part. perf. pas. rodu středního 208
Gerundivum 209
Význam gerundiva 209
Souřadná vazba osobní . . . 209
Gerundivum přívlastkem . . 210
Gerundivum doplňkem . . . 211
Gerundium 211
Význam a užívání gerundia . 211
Vazba gerundia s akus. předmětovým 212

II. NAUKA O VĚTĚ

A. Věta jednoduchá

Členy věty jednoduché 214
Podmět a přísudek 214
Doplněk 215
Přívlastek a přístavek 217
Věta jednočlenná 219
Syntaktické spojování slov . . 220
Slovosled 220
Slovosled pravidelný 220
Slovosled příležitostný . . . 221
Hyperbaton 222
Postavení přívlastku a přístavku 222
Syntaktická vazba 223
Význam synt. vazby 223
Anakoluth 223
Gramatická shoda 223
Shoda přísudku s podmětem . 223
Shoda přívlastku a přístavku 225
Shoda zájmen 225
Druhy vět jednoduchých . . . 226
Věty oznamovací 226
Věty zvolací 226
Věty rozkazovací 227
Věty přací 227
Věty tázací 227
Otázky doplňovací a otázky zjišťovací 227
Tázací slova 228
Odpovědi 228
Otázky rozlučovací 229
Otázky řečnické 229
Otázky zvolací 230

B. Souvětí

Souvětí souřadné a souvětí podřadné 231
Věty vložené 231
Souvětí souřadné 232
Spojení asyndetické a spojení spojkové 232
Slučovací spojky 232
Rozlučovací spojky 234
Odporovací spojky 235
Důsledkové spojky 236
Důvodové spojky 237
Dvojice spojek 238
Souvětí podřadné 238
Věta hlavní a věta vedlejší . . 238
Připojování vět vedlejších . . 239
Rozdělení vět vedlejších . . . 239
Slovesné způsoby ve vedlejších větách 240
Čas konjunktivu ve vedlejších větách 241
Samostatné užívání konjunktivu 241
Vztažné užívání konjunktivu; souslednost časů 241
Vyjadřování následnosti . . 242
Zvláštní případy souslednost časů 243
Věty s konjunktivem vztažným 244
Odchylky od souslednosti časů 244
O postavení vedlejších vět . . 245

Druhy vedlejších vět . . . 245

1. Nepřímé otázky 245
2. Podstatné věty s *quod* . . 247
3. Věty důvodové 249
   a) Důvodové věty spojkové 249
   b) Důvodové věty vztažné 250
4. Věty účelové 250
   a) Účelové věty spojkové. 250
   b) Účelové věty vztažné . 251
5. Věty snahové 251
6. Věty účinkové 253
7. Věty způsobovací 254
8. Věty s *ut* k určení děje . . 254
9. Určovací věty druhové . 255
10. Věty obavné 256

11. Věty časové 257
Věty se spojkou *cum* . . . 257
Indikativní věty s *cum* . . 257
cum temporale 257
cum identicum 258
cum inversum 258
cum interea 259
cum iterativum 259
Konjunktivní věty s *cum* . 259
Cum narrativum (historicum) 259
Cum causale 260
Cum adversativum 260
Cum concessivum 260
Věty se spojkami *dum, quoad, donec* 260
Věty se spojkami *priusquam* a *antequam* . . . 262
Věty se spojkami *postquam* a *posteaquam* 263
Věty se spojkami *simulac, simul, ubi, ut* 263
12. Věty podmínkové 264
Tři hlavní formy podmínkového souvětí 264
Formy smíšené 266
O užívání spojek *si, nisi, si non, ni, sin, sive* . . . 266
Dodatek k větám podmínkovým 267
Podmínková souvětí v závislosti 268
13. Věty přípustkové 270
14. Věty přirovnávací . . . 272
Přídavné věty přirovnávací 272
Příslovečné věty přirovnávací 272
Přirovnávací věty podmínkové 273
Přehled podřadicích spojek . . 274
Vztažné věty 276
Druhy vět vztažných . . 276
Indikativní věty vztažné . 276
Konjunktivní věty vztažné. 276
O užívání vztažných zájmen 277
Vztažné připojování hlavních vět 277
Vztažné připojování podřadně složených souvětí 278
Nepřímá řeč 279
Perioda 281

STILISTICKÝ DODATEK O FIGURÁCH A TROPECH

Figury 284
Figury vznikající slovosledem 284
Figury vznikající nadbytkem, vynecháváním a záměnou slov 285
Figury vznikající zvukovou stránkou slov 287
Tropy 288
Abecední seznam věcí 291
Abecední seznam slov 294

I.

O VÝZNAMU SLOVNÍCH DRUHŮ A TVARŮ

A. SLOVNÍ DRUHY

Výpočet slovních druhů v latině v. I § 23[1]). II 1

Obecně je význam slovních druhů v latině obdobný významu slovních druhů v češtině.

PODSTATNÁ A PŘÍDAVNÁ JMÉNA

ZPODSTATŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Adjektiv (a podobně participií) se někdy užívá samostatně, bez sub- 2
stantiv, na označenou osob a věcí; to je zpodstatňování (substantivování) adjektiv.

1. Zůstává nevyjádřen obecný pojem *homo* ‚člověk', *vir* ‚muž', *femina* ‚žena':
sapiens ‚mudrc', *amicus* ‚přítel' [vl. přátelský člověk], *amica* ‚přítelkyně', *docti* ‚vzdělanci', *mortales* ‚smrtelníci', *Romani* ‚Římané'.

2. Nevyjádřena zůstávají substantiva, kterých si lze domysliti:
dextra ‚pravice' [= *dextra manus* ‚pravá ruka'], *calida* ‚teplá voda' [*aqua*], *fera* ‚divoká šelma' [*bestia*], *Africus* ‚africký vítr' [*ventus*], *Tusculanum* ‚Tuskulský statek' [*praedium*], *merum* ‚čisté víno' [*vinum*], *Corinthia* ‚korintské nádoby' [*vasa*], *annales* ‚roční knihy', ‚letopisy' [*libri*], *hiberna* ‚zimní tábor' [*castra*]. Vynechané substantivum je zčásti naznačeno rodem adjektiva, na př. *calida* ‚teplá voda', ale *calidum* ‚teplé víno'.

3. Neutrem adjektiva se zpodstatňuje vlastnost a může se jím označovat i předmět, který tu vlastnost má:

[1]) Římská jednička s číslem paragrafu znamená odkaz na *první* díl této mluvnice; číslem paragrafu bez římské jedničky se odkazuje na odstavce tohoto *druhého* dílu.

bonum ‚dobro', *malum* ‚zlo', *medium* ‚střed' *publicum*, 'to, co je obecní', [o. jmění, o. pokladna, o. archiv, o. místo, o. pozemek]; *factum* ‚čin'; *sine dubio* ‚bez pochybnosti', ‚bezpochyby'; *verum dicere* ‚mluviti pravdu'. Neutrum v plur. má druhy konkrétní význam proti abstraktnímu významu singuláru: *bonum* ‚dobro' — *bona* ‚dobré věci', ‚statky'; *omne* ‚veškerenstvo' — *omnia* ‚všechny věci', ‚všechno'.

3 Zpodstatnělá adjektiva se nevyskytují stejně často ve všech rodech, číslech a pádech. Tak proti běžnému pl. *docti* ‚vzdělanci' je v sg. pravidlem *vir doctus* ‚vzdělaný muž', ‚vzdělanec', ale v gen. sg. s *esse* bývá samo *docti: Docti est in tempore tacere.* Je známkou vzdělaného člověka včas mlčeti.

Odchylně od češtiny se vyskytují v latině zpodstatnělá adjektiva v plurálu rodu středního; v češtině tu je užíti buď neutra sg. nebo adjektiva se subst. ‚věci':
multa mnohé věci, mnoho;
omnia všechny věci, všechno.

Neutrum pl. bývá bez substantiva zpravidla jen tehdy, nevzniká-li závadná nezřetelnost rodu, na př. *omnia* v nom. a ak. ‚všechno', ale gen. *omnium rerum* ‚všeho', *in omnibus rebus* ‚ve všem'.

Zpodstatnělá adjektiva mohou být jako substantiva určována:

4 1. shodným přívlastkem: *amicus certus* ‚jistý přítel', *publicum Campanum* ‚obecní pozemek kampanský', *magnum inane* (Verg.) ‚veliký prázdný prostor';

2. genitivem: *amicus patris* ‚otcův přítel' [ale adjektivně s dat. *Musis amicus* ‚milý Musám'].

Zvláštní vazby vznikají spojením zpodstatnělého adjektiva v neutru s gen. partitivním, v. § 88.

5 Zpodstatnělá participia druhdy podržují slovesný význam a pak jsou určována adverbii: *bene facta* ‚dobré činy', *facete dictum* ‚vtipný výrok'. Ale viz i § 227.

6 Ve spojeních jako *nemo Romanus* ‚žádný Říman', *nemo doctus* ‚žádný vzdělanec' má *nemo* platnost subst., *Romanus* a *doctus* jsou adjektivní přívlastky.

SUBSTANTIVA V PLATNOSTI ADJEKTIV

7 K substantivu se druhdy těsně připojuje jiné substantivum souřadné (v témž rodě, čísle a pádě), které se pak stává po způsobu adjektiva jeho přívlastkem: *exercitus victor* [vojsko vítěz =] ‚vítězné vojsko', *bellator equus* [válečník kůň =] ‚válečný kůň', *mulier ancilla* [žena služka =] ‚služebná žena', básn. i *cerva anus* [laň stařena =] ‚stará laň', *charta anus* ‚starý papír' [srov. básn. „vrby stařeny"].

Adjektivní platnost takových substantiv se projevuje někdy tím, že jsou určována adverbii:
in tam corruptrice provincia v tak svůdné provincii;
populum late regem národ široko vládnoucí.

STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Výpočet stupňů a jejich význam v. I § 60. **8**

Komparativem se v lat. druhdy rozlišují dvě věci, které nějakým způsobem k sobě náleží; v češtině tu bývá positiv:
Gallia Citerior — Gallia Ulterior Přední G. — Zadní G.
Asia Minor — Malá Asie [proti Velké, t. j. ostatní Asii]
pars prior — pars posterior první část — druhá část
pars exterior — pars interior vnější část — vnitřní část.

Osoba nebo věc, od které se něco komparativem nebo superlativem rozlišuje, je **základ srovnání.** **9**

U komparativu se vyjadřuje základ srovnání buď ablativem (jako v češt. genitivem) nebo se připojuje příslovcem *quam* ‚než':
Tunica propior pallio est (Plaut.). [Tunika je bližší pallia =] Bližší košile než kabát.
Libertate nihil est dulcius [= *Nihil est dulcius quam libertas*]. Nic není sladšího svobody [= nad svobodu = než svoboda].
Non est melior sperata victoria quam certa pax. Není lepší očekávané vítězství než jistý mír.

Spojení s *quam* se nemůže užíti, je-li základ srovnání vyjádřen vztažným zájmenem:
Libertatem, qua nihil est dulcius, nobis reddidistis. Vrátili jste nám svobodu, nad kterou není nic sladšího.

Ablativ, kterým se vyjadřuje u komparativu základ srovnání, se nazývá **ablativ srovnávací** *(ablativus comparationis);* o jeho vlastním významu v. § 113.

U komparativů adverbií *plus* ‚více', *minus* ‚méně', *amplius* ‚rozsáhleji', *longius* ‚déle' bývá základ srovnání připojován bez *quam* v pádě vyžadovaném vazbou věty: **10**
Minus quindecim dies sunt. Je to méně než patnáct dní.
Quinctius tecum plus annum vixit. Q. u tebe žil více než rok.

U superlativu se vyjadřuje základ srovnání genitivem, ablativem s předložkou *ex* nebo *de* ‚z', někdy též akusativem s předložkou *inter* ‚mezi': **11**
sapientissimus Graecorum nejmoudřejší z Řeků
acerrimus ex omnibus nostris sensibus nejbystřejší ze všech našich smyslů
honestissimus inter suos nejpočestnější mezi svými.

Genitiv, kterým se vyjadřuje u superlativu základ srovnání, je gen. děleného množství *(gen. partitivus)*, o němž v. § 87.

12 Základ srovnání nebývá někdy vyjádřen.

Tu se **komparativem** vyznačuje větší nebo vůbec odchylná míra vlastnosti proti míře pravidelné. Takový komparativ se do češtiny překládá positivem s příslovci ‚příliš', ‚trochu', ‚poněkud', ‚nadmíru' ‚poměrně', a p.: *Tua verba duriora sunt.* Tvá slova jsou příliš tvrdá.

Superlativem samým o sobě se často vyjadřuje velmi vysoký stupeň vlastnosti jako něco naprostého; v tomto užívání se nazývá superlativní tvar elativ *(elativus)*. V češtině se elativ vyjadřuje buď positivem s příslovci ‚velmi', ‚velice', ‚zcela', nebo adjektivy složenými s předponami ‚pře—', ‚vele—', ‚pra—':
Socrates fuit vir sapientissimus. Sokrates byl velmi moudrý muž.

Elativu se v lat. užívá velmi často u přívlastků a přístavků, vyjadřujících pochvalu nebo hanu, v. § 270.

13 **Komparativ** se může zesilovat ablativem neutra *multo* ‚mnohem', ‚o mnoho'; jest to abl. míry, o němž v. § 133:
Sol est multo maior terra. Slunce je mnohem větší než země.

Superlativ se zesiluje:

1. adverbii *longe* ‚daleko', *vel* ‚asi', ‚snad', ‚jistě' [v. § 327]:
longe celerrimus daleko nejrychlejší
Protagoras fuit sophista temporibus illis vel maximus. Protagoras byl sofista za oněch časů jistě největší.

2. přirovnávací větou, celou nebo kusou, s *quam* ‚jak', ‚co' [v. § 460]:
Gratias tibi ago quam maximas [*possum*]. Vzdávám ti díky co [mohu] největší.

3. číslovkou *unus* ‚jeden':
Atticus unus Ciceroni fuit carissimus. A. byl Ciceronovi [jediný =] nad jiné nejdražší.

ZÁJMENA

14 O druzích zájmen v latině v. I § 73.

ZÁJMENA OSOBNÍ A PŘIVLASTŇOVACÍ

15 Nominativ **osobních zájmen** se klade jako v češtině, pro důraz nebo pro srozumitelnost:
Ego optime scio, quid ferre possim. Já nejlépe vím, co mohu snésti.
Tu ut umquam te corrigas? Ty aby ses někdy napravil?

Přivlastňovací zájmeno, mající význam přivlastňovacího genitivu [o němž v. § 78—80], bývá druhdy určeno nebo zesíleno skutečným přivlastňovacím genitivem; v češtině takové spojení vystihujeme vazbami jinými: 16

Cui nomen meum absentis honori fuisset? Komu by bylo bývalo ke cti jméno mne nepřítomného?

Nostram ipsorum libertatem subrui patimur. Necháváme podkopávati svou vlastní svobodu.

Zvratného zájmena se v latině užívá jen při vztahu k 3. osobě [v. I § 75]: *vertit se* ‚obrací se', *vertunt se* ‚obracejí se', ale *verto me* ‚obracím se', *vertis te* ‚obracíš se', *vertimus nos* ‚obracíme se', *vertitis vos* ‚obracíte se': *Sapiens omnia sua secum portat.* Mudrc nosí všechny své věci s sebou. *Omnia mea mecum porto.* Nosím všechny své věci s sebou. 17

Ve vazbě akusativu s infinitivem (v. § 213) se užívá zvratného zájmena také při vztahu k podmětu řídícího slovesa, ve větách vedlejších také při vztahu k podmětu věty řídící: 18

Ariovistus respondit neminem secum sine sua pernicie contendisse. A. odpověděl, že nikdo s ním nezápasil bez své zhouby.

Iugurtha milites monet, uti sese regnumque suum ab Romanorum avaritia defendant. Iugurtha napomene vojáky, aby hájili jeho a jeho království proti lakotě Římanů.

Tím se stává, že i v jedné a téže větě mohou mít zvratná zájmena různý vztah:

Ariovistus ad Caesarem legatos mittit, uti ex suis aliquem ad se mitteret. A. pošle k C. vyslance, aby k němu poslal někoho ze svých lidí [*ex suis* se tu vztahuje k Caesarovi, podmětu věty vedlejší, *ad se* k Ariovistovi, podmětu věty řídící].

Zvratné zájmeno se vztahem k podmětu řídící věty vyznačuje jednotu věty složené. Někdy však je ten vztah vyznačen odkazovacím zájmenem *is:*

Verres Milesios navem poposcit, quae eum Myndum prosequeretur. V. požádal Miléťany o lodi, jež by ho provázely do M.

Zvratné zájmeno *suus* ‚svůj' bývá někdy položeno bez vztahu k podmětu a má význam adj. ‚vlastní': 19

Hannibalem sui cives e civitate eiecerunt. Hanibala jeho vlastní spoluobčané vyhostili z vlasti.

Meum mihi placebat, illi suum. Mně se líbilo mé, onomu své.

Bez vztahu k podmětu bývá *suus* zejména také ve spojení se zájmenem *quisque* ‚každý':

Sua quemque fraus et suus terror vexat. Každého trápí jeho vlastní hřích a vlastní strach.

Bez vztahu k podmětu bývá i výraz *inter se* ‚mezi sebou' = ‚vespolek', ‚navzájem':

Multa sunt civibus inter se communia. Mnohé věci jsou občanům vespolek společné.

20 Výčet ukazovacích zájmen a výklad o jejich významu v. I § 79—80.

Zájmenem *hic* ukazuje mluvící někdy sám na sebe.

Tibi erunt parata verba, huic homini verbera (Ter.). Pro tebe budou připravena slova, pro tohoto člověka [= pro mne] rány.

Zájmenem *ille* se druhdy naznačuje, že osoba nebo věc, o které se mluví, je obecně známá a pověstná, buď v dobrém nebo ve špatném smyslu:
ille Epaminondas onen [slavný] E.
Medea illa ona [pověstná] M.
illud Solonis známý výrok Solonův.

V tomto smyslu spojují zvláště básníci *ille* se zájmeny *ego, tu* i *hic:*
Ille ego qui fuerim tenerorum lusor amorum, accipe, posteritas (Ov.). Kdo jsem byl já, ten básník milostných hříček, poslyš, potomstvo.

21 Ukazuje-li se zájmeny *hic* a *ille* na dvě různé již jmenované osoby nebo věci, vztahuje se *hic* buď na tu, která blíže předchází, nebo na tu, která je mluvícímu přednější:

Caesar munificentia magnus habebatur, integritate vitae Cato. Ille mansuetudine clarus factus, huic severitas dignitatem attulerat. C. byl pokládán za velikého pro svou štědrost, K. pro bezúhonnost života. Onen [t. j. Caesar] se proslavil vlídností, tomuto [t. j. Katonovi] zjednala důstojnost jeho přísnost.

Melior est certa pax quam sperata victoria; haec in tua, illa in deorum potestate est. Lepší je jistý mír než očekávané vítězství; tento je v tvé moci, ono v moci bohů.

22 Zájmeno *is* ‚ten' má význam odkazovací; vyjadřuje se jím vztah k osobě nebo věci, o které se již mluvilo nebo o které se bude mluvit:

Fuit olim quidam senex mercator; navem is fregit apud Andrum insulam. Byl kdysi jistý starý kupec; tomu se ztroskotala loď u ostrova Andru.

Často se odkazuje zájmenem *is* na představu, která je vyslovena větou vztažnou:

Eum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis. Toho, kdo je zjevně tvým protivníkem, by ses mohl snadno [střežením =] ostražitostí uvarovat.

Někdy se odkazuje zájmenem *is* nikoli na jednotlivou osobu nebo věc, nýbrž na celý druh; tu je *is* = ‚ten', ‚takový', ‚toho druhu', v. § 401 a 404:

Non sum is, qui mortem metuam. Nejsem [ten, který =] takový, abych se bál smrti.

Při překládání z latiny někdy přidáváme v češtině odkazovací zájmeno ‚ten', i kde v latině *is* není; zejména to bývá u substantiv *homo, vir, res,* jež vyjadřují sama odkaz, a to silněji než zájmeno:

Eumenem sibi Perdiccas adiunxerat, quod in homine fidem magnam videbat.

P. k sobě přidružil Eumena, protože [v tom člověku =] v něm viděl velikou spolehlivost.

Spojení *et is, isque, atque is, et is quidem, neque is* se užívá k připojení výrazné představy k představě předcházející; v češtině tu užíváme spojení ‚a to':

Animus hominis habet memoriam et eam infinitam rerum innumerabilium. Lidský duch má paměť, a to neomezenou, nesčíslných věcí.

Zájmenem *idem* ‚týž', ‚tentýž' se vyjadřuje totožnost: 23

Idem velle atque idem nolle ea demum firma amicitia est. Totéž chtíti a totéž nechtíti, to teprve je pevné přátelství.

Tímto zájmenem se připojuje k jedné výpovědi o jisté představě jiná výpověď o téže představě; při překladu tu můžeme užít příslovce: *Quidquid honestum est, idem est utile.* Cokoli je mravné, [totéž =] to také [= to zároveň, to spolu] je užitečné.

Staví-li se při tom druhá výpověď proti výpovědi první, užíváme při překladu zájmena *idem* výrazů odporovacích:

Senectutem ut adipiscantur, omnes optant, eandem accusant adeptam. Všichni si přejí, aby dosáhli stáří, ale při tom na ně [dosažené =], když ho dosáhnou, žalují.

Zájmeno *ipse* má tolik různých významů jako české ‚sám'. 24

V nepřímé řeči [v. § 483] se ho někdy užívá místo zájmena zvratného [v. § 18] k důraznějšímu vyjádření vztahu k podmětu řídící věty:

Caesar vehementer centuriones incusavit, cur de sua virtute aut de ipsius diligentia desperarent. C. důrazně vytkl centurionům, proč ztrácejí důvěru ve svou statečnost nebo v jeho obezřelost.

ZÁJMENA TÁZACÍ

O zájmenech tázacích v. I § 83. 25

Týká-li se otázka jedné ze dvou osob nebo věcí, užívá se tázacího zájmenného adjektiva *uter* ‚který (z obou)':

Uter nostrum natu maior est? tune an ego? Který z nás dvou je starší? ty či já?

ZÁJMENA NEURČITÁ A ZÁJMENNÁ ADJEKTIVA

Výčet zájmen neurčitých v. I § 86, o zájmenných adjektivech I § 87. 26

Neurčitá jsou zájmena *quis, quid* a *qui, qua* (nebo *quae*), *quod*, jestliže nemají větného přízvuku; tím se liší od přízvučných zájmen tázacích.

Bez přízvuku a tedy s významem neurčitým se užívá těchto zájmen zvláště v těsném přiklonění ke spojkám *si, nisi, ne*, k tázacím částicím *num* a *an*, k vztažným příslovcím *quo, quanto* a k jiným přízvučným slovům, zejména ke konjunktivu možnosti [v. § 179]:

Si cui quid promisisti, id erit fixum. Jestliže jsi komu co slíbil, bude to pevné.

Num quid vis aliud? Chceš snad [ještě] něco jiného?
dixerit quis [častěji *quispiam*] někdo by řekl.

27 Zájmenem *aliquis* ‚někdo' se vyjadřuje neurčitost co do druhu a vlastností (‚někdo, ať je to kdokoli a jakýkoli', ‚vůbec někdo'):

Acerbum est ab aliquo circumveniri, acerbius a propinquo. Trapné je býti vůbec od někoho podváděn, ještě trapnější od člověka blízkého.

Podobný význam jako *aliquis* má *quispiam.*

28 Zájmenem *quisquam* ‚někdo' se vyjadřuje neurčitost i co do jsoucnosti (‚někdo', jestliže to vůbec někdo je). Proto se ho užívá zvláště tam kde je jsoucnost buď popřena nebo pochybná, zejména ve větách záporného smyslu. Zájmenu *quisquam* s platností substantivní se užíváním i významem podobá zájmenné adjektivum *ullus:*

Huius temporis non est conari commemorare beneficia in me singulorum; nam difficile est non aliquem, nefas quemquam praeterire. Nenáleží této době pokoušet se připomínati dobrodiní jednotlivců [ke mně =] mně prokázaná; neboť je nesnadné neopominouti někoho, ale nespravedlivé někoho opominouti [t. j. kladně: snadno bych někoho opominul, proto *aliquem,* a pak záporně: ale nesmím někoho opominouti, proto *quemquam*].

Est indignior, quem quisquam homo amet. Je příliš málo hoden, aby ho měl někdo rád.

Si quisquam est timidus in magnis rebus, is ego sum. Jestliže je vůbec někdo bázliv při velikých věcech, jsem to já.

Si ulla mea apud te commendatio valuit, haec ut valeat rogo. Jestliže některé mé doporučení mělo u tebe úspěch, prosím, aby toto mělo úspěch.

Často ve spojení *neque quisquam* ‚a nikdo', *neque ullus* ‚a žádný'; *sine ulla spe* ‚beze vší naděje'; *sine ulla dubitatione* 1. ‚beze všeho pochybování', 2. ‚beze všeho váhání' [ale jen: *sine dubio* ‚beze vší pochyby', ‚bezpochyby'].

29 Zájmenem *quidam* ‚kdosi', ‚kterýsi', ‚jakýsi' se označuje osoba nebo věc ve skutečnosti sice určitá, kterou však mluvící sám nechává neurčenu:

Accurrit quidam, notus mihi nomine tantum. Přiběhne kdosi, známý mně jen podle jména.

Vita agenda est certo genere quodam, non quolibet. Život se má vésti jakýmsi určitým způsobem, ne jakýmkoli.

Zájmenem *quidam* se zmiňuje výraz, který se zdá mluvícímu příliš ným nebo neobvyklým; u přídavných jmen se jím vyznačuje, že nelze přesně určiti míru vlastnosti. Při překladu se tu leckdy užívá příslovcí ‚přímo', ‚téměř', ‚opravdu', ‚vskutku':

Est actio quasi corporis quaedam eloquentia. Řečnický přednes jest jakoby jakási výmluvnost těla.

Admirabilis quaedam exardescit benevolentiae magnitudo. Rozněcuje se přímo podivuhodná velikost přízně.

Zájmeno *quisque* ‚každý' má význam podílný: ‚každý o sobě', ‚každý pro sebe'. Užívá se ho — jako jednoduchého neurčitého *quis* — přikláněného k jiným, přízvučným slovům, a to **30**

1. k zájmenům zvratným:

Suum quisque noscat ingenium. Ať každý poznává své nadání.

2. k tázacím a vztažným zájmenům a příslovcím:

Diligenter est observandum, qualis quisque sit. Pilně jest pozorovati, jaký kdo jest.

Ut quisque sementem fecerit, ita metet. Jak kdo zaseje, tak bude sklízeti.

3. k superlativům; v tomto případě vyjadřujeme v češtině podílnost obyčejně příslovcem ‚právě':

Maximae cuique fortunae minime credendum est. [Každému =] Právě největšímu štěstí jest nejméně věřiti.

optimus quisque právě nejlepší člověk [v češt. obyčejně pl.: právě nejlepší lidé].

4. k řadovým číslovkám:

quinto quoque anno každý pátý rok [podle římského počítání; podle našeho ‚jednou za čtyři léta'].

5. k číslovce *unus:*

unum quidque ostendere ukázati jednu každou věc.

Zájmenného adjektiva *uterque* ‚jeden i druhý', ‚oba' se užívá o dvou **31** jednotlivých osobách nebo věcech pravidlem v sg.; v pl. bývá obyčejně jen tehdy, když jde o spojení dvou představ pomnožných a zejména u pluralií tantum [v. § 43]:

Duo carmina hodie legi; utrumque mihi placuit. Četl jsem dnes dvě básně; jedna i druhá se mi líbila = obě se mi líbily.

Utrique victoriam crudeliter exercebant. Obojí [= obě strany, t. j. strana senátu i strana lidu] krutě uplatňovali vítězství.

utraque castra obojí tábor, oba tábory

utraeque litterae oba dopisy (též: obojí písemnictví).

Od zájmenného adjektiva *uterque* se liší číslovka *ambo* ‚oba' tím, že se jí spojují obě představy v jednotu; tedy *uterque* = ‚jeden i druhý', ‚každý z obou', ale *ambo* = ‚oba dohromady':

Qui utrumque probat, ambobus debuit uti. Kdo schvaluje jedno i druhé, měl užívat obého.

ZÁJMENA VZTAŽNÁ

Výčet zájmen vztažných a výklad o jejich významu v. I § 84—85. **32**

O užívání vztažných zájmen v. výklady o vztažných větách § 475 až 481.

ČÍSLOVKY

33 O druzích číslovek a jejich užívání v. I § 95—102.

PŘEDLOŽKY

34 Výčet předložek a jejich užívání v. § 135—142.

SPOJKY.

35 O spojkách je třeba jednati v nauce o větě; o spojkách souřadicích v. § 319—342, přehled spojek podřadicích v. § 466—474.

PŘÍSLOVCE A ZÁPORKY

36 Příslovci se určují především slovesa (odtud název *adverbium*), ale kromě toho i adjektiva a také příslovce, na př. *valde laudare, valde magnus, valde bene.*

Někdy je příslovcem určeno i substantivum, které má slovesný původ nebo význam:
pacis semper laudator stálý vychvalovatel míru
populum late regem (Verg.) národ širokovládný (= *late regnantem*).

Příslovce se stává určením substantiva také při zkrácení vazby, v které by bylo příslovce určením slovesa *esse:*
C. Flaminius consul iterum neglexit signa rerum futurarum (= *cum iterum consul erat*). C. Fl. jsa po druhé consulem [= za svého druhého konsulátu] zanedbal znamení budoucích věcí.
Non ignari sumus ante malorum (Verg.). Nejsme neznalí dřívějších strastí.

Příslovce způsobu má druhdy význam celé věty:
Melius peribimus quam viduae aut orbae vivemus (Liv.). Lépe bude, když zahyneme, než abychom žily ovdovělé nebo osiřelé.

Záporky, jichž se v latině užívá, jsou *non*, *haud* a *nē*.

Záporkou *non* se může popírat i jednotlivý člen věty i celá věta oznamovací, zvolací a tázací, v. § 297—298 a § 301:
Non scholae, sed vitae discimus. Neučíme se pro školu, nýbrž pro život.
Quam non es modestus! Jak [nejsi =] málo jsi skromný!

Z konjunktivů mají záporku *non* konj. možnosti, v. § 179, a konj. rozvažovací, v. § 180.

K větě nebo větnému členu se záporkou *non* se připojuje další zápor spojkou *neque*, v. § 323. Je-li na záporu zvláštní důraz, užívá se k připojení *et non.*

Záporkou *haud* se popírá jednotlivé slovo, zejména přídavné jméno a příslovce, na př. *haud ita magnus* ‚ne tak veliký', *haud facile* ‚nesnadno'; u sloves bývá nejčastěji ve spojeních *haud scio* ‚nevím', *haud dubito* ‚nepochybuji'. 37

Záporky *nē* se užívá u projevů vůle a přání, v. § 175, zejména při zákazu, v. § 188, a při záporném přání, v. § 182. Má platnost spojky v záporných větách účelových, v. § 382, snahových, v. § 385, a obavných, v. § 405. Připojuje-li se některá z takových záporných vět k jiné větě svého druhu, užívá se spojky *neve* nebo *neu*, složené z *ne* a *—ve*, v. § 382. Je-li na záporu zvláštní důraz nebo týká-li se zápor jednoho větného členu, užívá se i v uvedených větách *ut non*. 38

Kromě uvedených případů se vyskytuje *ne* ve spojení *ne . . . quidem* ‚ani', jímž se důrazně popírá slovo doprostřed vložené, a to i ve větách oznamovacích:

Viri gravis est ne ioco quidem mentiri. Vlastností vážného muže jest ani žertem nelhati.

V složených slovech *nescio, nolo* [o složení v. I § 180], *nefas, neuter, nullus, nemo* a *nihil* [v. I § 89], *necesse, neque, quin* [v. § 467] a také v *non* [z *ne-oinom* = *ne-unum* ‚ni jedno'] je obsažena záporka *nĕ*, jíž se jinak v latině neužívá. 39

Záporky *nec*, obsažené v složených slovech *neglego, negotium, necopinatus, necdum* užívalo se ve významu ‚ne' v starší latině; v klas. době se vyskytují jen zbytky tohoto užívání v některých starobylých formulích:

Ast quando consules nec escunt [významem = *erunt*], *auspicia patrum sunto.* Když někdy nebudou konsulové, ať náleží auspicia senátu.

Quod nec vertat bene! (Verg.). Kéž to nedopadne dobře [= Ať z toho nemá prospěchu]!

Mimo klas. prózu se také vyskytuje užívání *nec* ve významu zdůrazňujícího *ne . . . quidem* ‚ani':

Praedonum naves nec extra fretum Euripi committere aperto mari se audebant (Liv.). Lodi lupičů se neodvažovaly ani vně úžiny Euripu se vydati na širé moře.

Zápor vyjadřují také mnohá slova sama o sobě svým složením, jako *nemo, nullus, nihil, numquam, nusquam, nego, ignoro.* 40

Při překladu do češtiny se zápor někdy vyjadřuje u jiného slova než v latině:

nego říkám [že] ne

neque quisquam [*quidquam, ullus, usquam, umquam*] a nikdo [nic, žádný, nikde, nikdy]

ne quis . . . aby nikdo . . .

Aby měla věta záporný smysl, užívá se v latině, odchylně od češtiny, jen jednoho záporu: 41

Nemo te salutavit. Nikdo tě nepozdravil.

Nulla umquam gens fuit, quae nullos deos coleret. Nebylo nikdy žádného národa, který by neuctíval žádných bohů.

Při dvojím záporu v latině jeden je popírán druhým a smysl je kladný: *Nemo te non salutavit.* Nikdo nebyl, kdo by tě byl nepozdravil = Každý tě pozdravil.

Jako *nemo ... non* má smysl ‚každý', tak *nihil ... non* ‚všechno', *nusquam non* ‚všude', *numquam non* ‚vždycky'; *non* tu náleží ke slovesu: *Athenienses nihil Alcibiadem non efficere posse ducebant.* Athéňané se domnívali, že A. může všechno udělat.

Ale popírá-li *non* ne sloveso, nýbrž záporný výraz sám, vzniká jiný smysl: *Non nemo te salutavit.* [Ne nikdo =] Leckdo tě pozdravil.

Jako má *non nemo* smysl ‚leckdo', tak znamená *non nihil* ‚něco', *non nulli* (psáno obyčejně *nonnulli*) ‚někteří', *non nusquam* ‚někde', *non numquam* (psáno obyčejně *nonnumquam*) ‚někdy'.

Jestliže je ve větě již záporné některý člen zdůrazněn spojením *ne... quidem*, zůstává smysl záporný. Podobně je tomu při rozvedení větného členu spojkami *neque ... neque:*

Non praetereundum est ne hoc quidem. Nesmí se přejíti ani toto.

Nemo ex meis neque pater neque mater mihi te carior est. Nikdo z mých, ani otec ani matka, mi není dražší nad tebe.

B. SLOVNÍ TVARY

GRAMATICKÉ ČÍSLO

42 O gramatických číslech v latině v. I § 25. O jménech schodných číslem *(defectiva numero)* v. I § 57.

PLURALIA TANTUM

43 Jména, kterých se užívá jen v pl., se nazývají *pluralia tantum* [toliko množná, pomnožná]; jejich českými překlady jsou jména jednak v pl., jednak v sg.:

arma, -orum zbraně, zbroj, zbraň
moenia, -um hradby, hradba
divitiae, -arum bohatství
reliquiae, -arum zbytky, zbytek
insidiae, -arum úklady, úklad
tenebrae, -arum tma
nuptiae, -arum svatba

exsequiae, -arum pohřeb
epulae, -arum hostina
feriae, -arum svátky, svátek
Saturnalia, -orum saturnalie, svátky Saturnovy
Floralia, -um floralie, svátky Flořiny.

Některá jména jsou *pluralia tantum* jen v jisté době vývoje latiny nebo v jistém slohu:
scalae, -arum žebřík — v lat. poklas. i sg. *scala, -ae*
fides, -ium lyra — básn. i sg. *fides, -is.*

Některá jména mají v pl. jiný význam než v sg.: **44**
aedes, -is chrám: *aedes, -ium* dům
rostrum, -i lodní zobec: *rostra, -orum* řečniště
comitium, -i místo k sněmování: *comitia, -orum* sněm
opera, -ae práce: *operae, -arum* dělníci
copia, -ae hojnost: *copiae -arum* vojenské sbory
auxilium, -i pomoc: *auxilia, -orum* pomocná vojska
impedimentum, -i překážka: *impedimenta, -orum* (vojenská) zavazadla
littera, -ae písmeno: *litterae, -arum* dopis, písemnictví, vědy
fastus (dies) úřední den: *fasti, -orum* kalendář
liber, -a, -um svobodný: *liberi, -orum* děti.

PLURÁL JMEN LÁTKOVÝCH A JMEN ABSTRAKTNÍCH

Plurál jména označujícího látku znamená **45**
1. části látky: *carnes* ‚kusy masa'
2. druhy látky: *carnes* ‚masa' [t. j. druhy masa], *vina* ‚vína'
3. místo význačné látkou [metonymie, v. § 508]: *aquae* ‚lázně', *metalla* ‚doly'.

Plurál jména značícího abstraktní pojem znamená **46**
1. různé druhy, případy nebo projevy onoho abstrakta: *conscientiae* ‚hlasy svědomí', *mortes* ‚způsoby smrti'
2. důraznost onoho abstrakta: *irae* ‚hněvy', ‚hněv', *amores* básn. někdy = ‚láska'.

V lat. se užívá častěji než v češtině plurálu abstrakt tehdy, když jde o vztah k jinému plurálu osob nebo věcí:
Civibus animi in dies crescebant. Občanům odvaha den ze dne vzrůstala.

BÁSNICKÝ PLURÁL

Někdy lze vyjádřiti touž představu podle různého pojetí buď jednotným nebo množným číslem. Na př. ‚šíje' jako jeden celek se vyjadřuje singulárem *cervix*, ale také je možno ji pojímati jako svazy spojující **47**

hlavu s trupem, a pak se označuje plurálem *cervices*. Takové souznačnosti plurálu se singulárem, projevující se i v obecné mluvě, využívají zvláště básníci. Básníci druhdy kladou pl. místo sg. i v případech, které se v próze nevyskytují a v kterých sami již na mnohost nepomýšlejí, leckdy pro zveličení, leckdy proto, že metrický tvar plurálu se jim lépe hodí do verše než singulár. Do češtiny se takové plurály překládají namnoze singulárem: *Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus more iubebatur* (Verg.). Podle tohoto obyčeje měl i tehdy L. vypovědět válku Aeneovcům.

Podobně bývá u básníků plurál *arae* ‚oltář', *vultūs* ‚obličej', *maria* ‚moře', *flumina* ‚řeka', *tecta* ‚dům', *templa* ‚chrám', *funera* ‚pohřeb', *lumina* ‚světlo', *conubia* ‚sňatek', *gaudia* ‚radost'.

UŽÍVÁNÍ PLURÁLU O JEDNÉ OSOBĚ

48 Mluvící osoba užívá druhdy o sobě čísla množného *nos* ‚my', *noster* ‚náš', místo *ego* ‚já', *meus* ‚můj'. Tím způsobem se spojuje s osobami nějak s ní sdruženými, člen rodiny s jinými členy, důstojník s vojáky, přítel s přáteli, jednotlivec s národem, mluvčí s posluchači, spisovatel s čtenáři *(pluralis societatis)*. Někdy je takový pl. výrazem skromnosti *(pluralis modestiae)*, ale jindy není rozdílu mezi ním a singulárem. V češtině není užívání takového pl. tolik rozšířeno jako v latině, a proto je někdy třeba jej překládat singulárem:

ut supra diximus [spisovatel o svém výroku] jak jsme [nahoře =] dříve řekli.

Dum stabat (Palamedes) regno incolumis, et nos aliquod nomen gessimus [vypravuje Sinon sám o sobě]. Dokud stál P. bez pohromy ve své vládě, i já jsem měl nějaké jméno.

Teprve na konci starověku začali užívat vladaři o sobě pl. na označenou své důstojnosti (*pluralis maiestatis*). Vykání se v starověku neužívalo.

JMENNÝ ROD

49 O mluvnickém rodu u jmen v. I § 25—27.

PÁDY

50 Výčet pádů v latině v. I § 25.

Pády jsou prostředkem k vyznačení vztahu jména ve větě. K přesnějšímu určení toho vztahu bývají pády doplňovány předložkami (pády předložkové): *pellere urbe — pellere ex urbe* ‚vypuditi z města'. Užívání

předložek se v četných případech stalo pravidlem: *venire in urbem* ‚přijíti do města'.

Všechny pády kromě nominativu a vokativu se vyskytují ve větě ve vazbách se slovy jinými, nejčastěji s jmény (vazby adnominální) nebo se slovesy (vazby adverbální). Takové jméno nebo sloveso je člen řídicí, pád (prostý nebo předložkový) na něm závislý je člen řízený; projevuje se tu poměr řízenosti *(rectio)*.

Vazby vyjadřující jisté spojení představ bývají v latině někdy shodné s vazbami českými, jindy neshodné: *diligo amicum* ‚miluji přítele' [v lat. i v češt. ak.], ale *adiuvo amicum* ‚pomáhám příteli' [v lat. ak., v češt. dat.]. Neshodné vazby nejsou odchylky nebo nepravidelnosti latiny, nýbrž rozdíl pádů je tu způsoben rozdílným původním významem latinského slovesa proti slovesu českému. Kdybychom užili v uvedeném příkladě v češtině slovesa ‚podporovati', byla by i zde vazba s ak.

Při výkladu o užívání jednotlivých pádů hledíme v této knize většinou jen k vazbám, v kterých se latina a čeština liší.

NOMINATIV

Nominativem se vyjadřuje ve větě podmět, jmenný přísudek, shodný doplněk (§ 263), přívlastek a přístavek (§ 267 a 270): **51**

Sol oritur et occidit. Slunce vychází a zapadá.
Cicero orator fuit. C. byl řečník.
Laetus te vidi. Rád jsem tě viděl.

O nom. ve zvolání a oslovování v. § 54; o nom. ve větě jednočlenné v. § 274.

Jmenný, zvláště substantivní doplněk, vztahující se k podmětnému nominativu, bývá v češt. někdy vyjádřen instrumentálem, jindy pádem předložkovým, ale v latině zpravidla jen nominativem. Tím vzniká v lat. vazba dvojího nominativu, a to nehledíme-li ke sponě *esse* [v. § 259], zejména u těchto sloves: **52**

1. *fieri, evadere, exsistere* ‚státi se'; *nasci* ‚naroditi se'; *mori* ‚zemříti'; *manere* ‚zůstati': *Nemo nascitur sapiens.* Nikdo se nerodí mudrcem.

2. *videri* ‚zdáti se':

Quibusdam sapiens videor. Některým se zdám moudrý [= moudrým].

3. u passivních tvarů sloves *existimari, putari, iudicari, duci* ‚býti pokládán'; *cognosci* ‚býti poznán'; *reperiri* ‚býti nalezen'; *appellari, nominari, vocari, dici* ‚býti jmenován', ‚býti nazýván', *creari, deligi, eligi* ‚býti zvolen'; *designari* ‚býti určen'; *declarari, renuntiari* ‚býti prohlášen':

M. Fulcinius honestus existimatus est. M. F. byl pokládán za počestného.
Consules declarantur M. Tullius et C. Antonius. Za konsuly jsou prohlášeni M. T. a G. A.

53 Sloveso *haberi* ve význ. ‚býti pokládán' mívá i v latině doplněk neshodný, a to buď abl. s předl. *pro* nebo *in* nebo opisnou vazbu *(in) loco* [srov. § 115] nebo *in numero* s gen.:
pro hoste haberi býti pokládán za nepřítele
in summis ducibus haberi býti počítán k největším vůdcům
in numero n. *in loco hostium haberi* býti počítán mezi nepřátele.

Podobně je tomu u akt. *habere* ‚míti', ‚pokládati':
pro certo habere míti [= pokládati] za jisté.

VOKATIV

54 Vokativu se užívá ve zvolání a oslovování.

Zvláštní tvar pro tento účel je v lat. jen u jmen II. deklinace, kdežto všude jinde, a někdy i u jmen II. deklinace, se tu užívá tvaru nominativu.

Vokativ bývá druhdy spojen s citoslovcem, zejména *o*:
O navis, referent in mare te novi fluctus. Ó lodi, zanesou tě do moře nové vlny.
De hac re, Marce fili, satis explicatum est. O této věci, synu Marku, je dosti vyloženo.
Iuppiter, audi, audi tu, populus Albanus. Iove, slyš, slyš ty, národe Albský!

AKUSATIV

1. AKUSATIV PŘEDMĚTOVÝ

55 Slovesa přechodná a nepřechodná.

Akusativem se velmi často vyjadřuje předmět, na který se vztahuje děj slovesa; je to akus. předmětový *(accusativus obiectivus)*. Slovesa, která se obyčejně vyskytují ve spojení s akus. předmětovým, nazývají se přechodná *(transitiva)*; slovesa, která se spojují s jiným pádem předmětovým než s akusativem, jsou nepřechodná *(intransitiva)*; slovesa, jejichž význam je úplný bez předmětu, jsou slovesa bezpředmětová neboli podmětová:
pellere ‚puditi', *trahere* ‚vléci' jsou slovesa přechodná; *parere alicui* ‚poslouchati někoho' je sloveso nepřechodné, *stare* ‚státi', *vivere* ‚žíti' jsou slovesa bezpředmětová.

Přechodná slovesa mají v lat. předmět v akus., i když jsou záporná:
Habeo pecuniam. Mám peníze.
Non habeo pecuniam. Nemám peněz.

56 Některá latinská slovesa přechodná vyjadřujeme v češtině slovesy nepřechodnými a naopak:

fugere hostem prchati před nepřítelem
timere morbum báti se nemoci
metuere poenam obávati se trestu
vitare periculum vyhýbati se nebezpečí
sequi ducem následovati vůdce
consequi (assequi) gloriam dosahovati slávy
tangere terram dotýkati se země
adaequare maiores vyrovnávati se předkům
iuvare (adiuvare) socios pomáhati spojencům
impedire fugam překážeti útěku
contemnere mortem pohrdati smrtí
aspernari consilia opovrhovati radami
minitari bellum vyhrožovati válkou
ulcisci inimicum mstiti se nepříteli
intellegere responsum rozuměti odpovědi
discere linguam Latinam učiti se latině.

Přechodně se užívá také některých sloves ve vazbách neosobních: **57**
fugit me uniká mi, jest mi neznámo
praeterit me [míjí mě =] jest mi neznámo
fallit me [klame mě =] jest mi tajno
decet me sluší mi
dedecet me nesluší mi.

O vazbách neosobních sloves *pudet, piget, paenitet, taedet, miseret* v. § 90.

Některých sloves se užívá v latině samé jednak jako bezpředmětových, **58**
jednak jako přechodných. Jsou to zejména:

1. slovesa značící city a jejich projevování *(verba affectuum):*
maerere truchliti: *maerere calamitatem* truchliti nad pohromou
horrere hroziti se: *horrere crudelitatem* hroziti se ukrutnosti
mirari diviti se: *mirari pulchritudinem* diviti se kráse
sperare doufati: *sperare salutem* doufati v záchranu
ridere smáti se: *ridere lacrimas* vysmívati se slzám.

2. slovesa značící chuť, zápach, zvuk a p.:
sapere chutnati: *herbam sapere* míti chuť po rostlinách
olere páchnouti: *terram olere* páchnouti zemí
sonare zníti: *vox hominem sonat* (Verg.) hlas zní [člověkem =] po lidsku

Neutra zájmen se připojují v platnosti předmětu i k takovým slove- **59**
sům, která substantivních předmětů v ak. nepřibírají:
id gaudere z toho se radovati
utrumque laetari radovati se z obého
idem gloriari chlubiti se týmž
haec dubitare pochybovati o těchto věcech
id consentire v tom souhlasiti
id venire proto přijíti.

V takovýchto vazbách vznikl u zájmena *quid?* ‚co?' význam ‚proč?' a u zájmena *quod* význam ‚protože' [v. § 466]:
Quid gaudes? [Z čeho =] Proč se raduješ?
Gaudeo, quod venisti. Raduji se, že jsi přišel.

60 U některých přechodných sloves se vynechávají předmětové akusativy, které jsou v jistých spojeních běžné a které si lze proto ze souvislosti snadno domysliti, a slovesa sama nabývají významu, jaký má celá vazba s oněmi akusativy (užívání absolutní):
colere obývati [*agrum c.* vzdělávati polnost]
agere žíti [*vitam a.* vésti život]
merere konati vojenskou službu [*stipendia m.* vysluhovati si žold]
attendere dávati pozor [*animum a.* napínati ducha k něčemu]
movere odtáhnouti [*castra m.* hnouti táborem]
solvere vyplouti [*navem s.* odvázati loď]
appellere přistati [*navem a.* přiraziti loď]
plangere naříkati [*pectus p.* bíti se v prsa].

61 Některá bezpředmětová slovesa, jsou-li složena s předložkami, stávají se přechodnými.

Při složení s předložkami *circum, praeter, trans* nastává tato změna vždycky:
ire jíti: *circumire vigilias* obcházeti hlídky; *praeterire locum* přejíti [= minouti] místo; *transire flumen* přejíti řeku
venire přicházeti: *circumvenire hostem* obklíčiti nepřítele
gradi kráčeti: *transgredi Rhenum* překročiti Rýn
stare státi: *circumstare sellam* státi kolem sedadla
sedere seděti: *circumsedere oppidum* obléhati město.

Slovesa složená s jinými předložkami, zejména *ad, cum, in, per,* mají vazbu dílem jako slovesa přechodná, dílem jako slovesa bezpředmětová:
ascendere montem i *ascendere in montem* vystoupiti na horu
conscendere navem i *conscendere in navem* vstoupiti na loď
irrumpere oppidum i *irrumpere in oppidum* vtrhnouti do města.

Obvyklá je vazba s pouhým akus. u sloves
inire: inire urbem vejíti do města
obire: obire provinciam obcházeti provincii
peragrare: peragrare regiones procházeti krajiny
antecedere: antecedere legiones předstihnouti legie.

Obvyklá je vazba s pádem předložkovým u sloves
accedere: accedere ad Caesarem přistoupiti k C.
accurrere: accurrere ad pontem přiběhnouti k mostu
invadere: invadere in urbem vtrhnouti do města.

62 Někdy má sloveso jiný význam, je-li ho užito bezpředmětově, a jiný, je-li ho užito přechodně:
adire ad praetorem přijíti k praetoru: *adire praetorem* prositi praetora
deficere a Romanis odpadnouti od Římanů: *vires me deficiunt* opouštějí mě síly.

PŘEDMĚT VNĚJŠÍ, AKUSATIV VÝSLEDKU A AKUSATIV OBSAHU

Předmět přechodného slovesa je buď něco samostatného, na slovesném 63
ději nezávislého: předmět vnější, nebo je dějem slovesa teprve způsobován. Předmět způsobovaný dějem slovesa je buď výsledkem slovesné činnosti, jenž trvá, i když činnost ustane, nebo je obsahem slovesné činnosti, jenž trvá jen tak dlouho, pokud trvá činnost sama. Podle toho se rozeznávají tři druhy předmětového akusativu:

1. akus. vnějšího předmětu:
domum diruere zbořiti dům
vitam describere popisovati život

2. akus. výsledku:
domum aedificare stavěti dům
vulnus infligere zasaditi ránu

3. akus. obsahu, zvaný též akus. vnitřního předmětu:
vitam vivere žíti život.

Akusativ obsahu (akus. vnitřního předmětu) má druhdy tentýž kmen 64
jako sloveso; tu vzniká tak řečená *figura etymologica*. V tomto případě je substantivum obyčejně opatřeno určovacím přívlastkem:
sempiternam servitutem servire [otročiti věčné otroctví =] žíti ve věčné porobě
mirum somnium somniare sníti podivný sen
vitam duram vivere žíti tvrdý život
verissimum iusiurandum iurare přísahati velmi pravdivou přísahu
suum cursum transcurrere proběhnouti svůj běh
praeclarum facinus facere vykonati skvělý čin
iocosum ludum ludere hráti žertovnou hru.

Jindy má akusativ obsahu jiný kmen než sloveso, ale náleží s ním do 65
téže významové oblasti; subst. tu bývá i bez přívlastku:
tertiam aetatem vivere žíti třetí věk
longam viam ire jíti dlouhou cestu
stadium currere běžeti závodní běh.

Někdy, zejména u básníků, má sloveso za předmět pouhé určující 66
adjektivum bez substantiva, a to v ak. neutr. sg. nebo pl.; do češtiny překládáme takové adjektivum obyčejně adverbiem:
dulce ridere (Hor.) sladce se smáti
acutum cernere (Hor.) bystře viděti
torva tueri (Verg.) chmurně se dívati
vana tumere (Verg.) marně se nadýmati.

Často, a to i v próze, se užívá v takové vazbě akusativu zájmen a akusativu přídavných jmen znamenajících kvantitu, i u takových sloves, která se jinak nepojí s ak.:

maius exclamare silněji vzkřiknouti
multum amare mnoho milovati
multa invehi velmi napadati.

PŘÍSLOVCE A SPOJKY, VZNIKLÉ Z AKUSATIVŮ

67 Některé z akusativů, jež byly původně akusativy obsahu, nabyly platnosti adverbií; podobně se staly adverbii i některé jiné akusativy.

Adverbiální akusativy jsou zejména:

multum ‚mnoho', *plus* ‚více', *plurimum* ‚nejvíce', *tantum* ‚tolik', *quantum* ‚kolik', *aliquid* ‚něco', *paulum* ‚málo', *nimium* ‚příliš', *summum* ‚nanejvýš', *partim* ‚dílem', ‚zčásti', *maximam partem* ‚z největší části', ‚velkou většinou'

ceterum i pl. *cetera* ‚ostatně', *alia* ‚jinak', *omnia* ‚ve všem', ‚vůbec'

id genus ‚toho druhu', *id aetatis* ‚toho věku', *id temporis* ‚v tom čase', ‚v tu dobu'; těchto spojení se užívá i v přívlastku i v příslovečném určení:

Cicero antea orationes aut aliquid id genus scribebat. C. předtím psal řeči nebo něco toho druhu.

Domus id temporis vacua erat. Dům byl v tu dobu prázdný.

Tantum onus nobis, hominibus id aetatis, imponitur. Tak veliké břímě se ukládá nám, lidem toho věku [= tak starým].

68 Také některé spojky jsou původně akusativy, zejména *quod* ‚že' [srov. čes. ‚že' z ‚je - že'], v. § 59.

DVOJÍ AKUSATIV

Akusativ osoby a akusativ věci.

69 Některá slovesa, která se mohou spojovat s předmětem osobním i s předmětem věcným, mívají druhdy tento obojí předmět zároveň; tím vzniká vazba dvojího akusativu předmětového:

docere puerum litteras učiti chlapce čtení a psaní

celare omnes mortem regis tajiti přede všemi smrt královu = zatajovati všem smrt královu

poscere iudices veniam žádati soudce o milost

flagitare debitorem pecuniam vyžadovati od dlužníka peněz.

Slovesa *rogare* ‚tázati se', ‚prositi', *interrogare* ‚tázati se', *orare* ‚prositi' mají dvojí ak. předmětový v klas. próze jen tehdy, když je věc vyjádřena zájmenem nebo přídavným jménem středního rodu, na př. *id, quod, unum, multa;* jinak *rogare* i *interrogare aliquem de aliqua re.* Výjimkou je ustálené rčení *rogare* nebo *interrogare aliquem sententiam* ‚tázati se někoho na mínění'.

U Plauta a Terentia se vyskytuje i sloveso *velle* ‚chtíti' ve spojení s ak. osoby a neutrem zájmena:
Quid me voltis? (Plaut.) Co ode mne chcete? = Co mi chcete?

V passivních vazbách jmenovaných sloves, pokud se vyskytují, zůstává věcný předmět v akus. a osoba, jež se stává podmětem, je v nom.: 70
Id Alcibiades celari non potuit. To se nemohlo utajiti před Alkibiadem.
Rogatus sum sententiam. Byl jsem otázán na mínění.

U pas. *celari* bývá věcný předmět substantivní vyjadřován ablativem s *de* (v. § 71):
De morte regis omnes celabantur. Smrt králova byla všem zatajována.

Místo pas. *doceri* se zpravidla užívá *discere.*

Slovesa uvedená v § 69 mívají i jiné vazby: 71
docere aliquem de aliqua re poučovati [= zpravovati] někoho o něčem
celare aliquem de aliqua re tajiti něco před někým, neuvědomovati někoho o něčem
poscere aliquid ab aliquo žádati něčeho od někoho
flagitare aliquid ab aliquo vyžadovati něčeho od někoho.

A tak i jiná slovesa podobného významu:
postulare aliquid ab aliquo žádati něčeho od někoho
petere aliquid ab aliquo žádati něčeho od někoho, prositi někoho o něco
quaerere aliquid ab aliquo nebo *ex aliquo* tázati se někoho na něco.

Jinak znamená
petere montes mířiti na hory; *petere Italiam* táhnouti do Italie; *petere aliquem ferro* napadati někoho mečem
quaerere aliquem, aliquid hledati někoho, něco.

Akusativ předmětový a akusativ doplňkový.

Vazba dvojího akusativu vzniká také tím, že k témuž slovesu náleží 72
jednak akus. předmětový, vyjadřující předmět vnější, jednak akus. doplňkový, určující činnost slovesa podobně jako akus. výsledku [v. 63].

Tuto vazbu mají slovesa znamenající

1. činiti, dělati, voliti, jmenovati:

deos testes facere [činiti bohy svědky =] bráti si bohy za svědky
aliquem certiorem facere alicuius rei neb *de aliqua re* [někoho činiti zpraveným =] dávati někomu zprávu o něčem
aliquem beatum reddere dělati někoho blaženým
aliquem ducem legere zvoliti někoho za vůdce
aliquem praetorem creare zvoliti někoho za praetora
aliquem dictatorem dicere jmenovati někoho diktátorem

2. nazývati, jmenovati:

aliquem beatum appellare nazývati někoho blaženým
aliquem philosophum nominare jmenovati někoho filosofem, dávati někomu jméno filosof

3. míti:

aliquem amicum habere míti někoho přítelem [ale: *aliquem pro amico habere* pokládati někoho za přítele]

4. pokládati, uznávati:

aliquem sapientem putare, ducere, existimare, iudicare pokládati někoho za moudrého

5. ukazovati se, projevovati se, osvědčovati se:

se praebere severum ukazovati se přísným, chovati se přísně

se praestare fortem osvědčovati se statečným.

V passivní vazbě se spojují uvedená slovesa s nominativem podmětovým a s nominativem doplňkovým, v. § 52.

BÁSNICKÝ AKUSATIV PŘEDMĚTOVÝ

73 U básníků a v poklas. próze bývá druhdy akusativem vyjádřen předmět u slovesa bezpředmětového nebo u passivního tvaru slovesa přechodného, zvláště u participia perf. pas.; po způsobu předmětu bývá jím také u adjektiva vyjádřeno, k čemu se vztahuje vlastnost vyslovená adjektivem. Do češtiny jest takové vazby překládati vazbami jinými:

tremis ossa pavore [třeseš se v kostech =] třesou se ti kosti strachem

Progne induitur atras vestes P. se oblékne v černý šat

ornatus tempora pampino ozdoben na skráních révovým listím

pueri laevo suspensi loculos lacerto (Hor.) hoši majíce zavěšeno pouzdro na levém rameni

per pedes traiectus lora (Verg.) skrze nohy [jsa protknut řemeny =] maje provlečeny řemeny

inscripti nomina regum flores (Verg.) květy mající na sobě napsána jména králů

venatrix nuda genu nodoque sinus collecta fluentes (Verg.) lovkyně [obnažená na koleně =] s obnaženým kolenem a majíc vlající záhyby sebrány v uzel

Aeneas os umerosque deo similis (Verg.) A. podobný bohu obličejem i plecemi.

Cressa genus. Kreťanka rodem.

Východištěm takových vazeb je zvláště předmětový akus. u tvarů passivních s významem mediálním [v. § 144] jako *induitur vestem* ‚obléká si šat', *ornatus tempora* ‚ozdobiv si skráně' a pod. Od participií se přeneslo užívání takového akusativu k adjektivům: *nuda genu* podle *nudata genu* ‚obnaživši si koleno'.

Protože jsou takové akusativy hojné v řečtině a řecké příklady působily na rozšíření této vazby u latinských spisovatelů, jmenuje se tento ak. také akusativ řecký *(accusativus Graecus)*. Bývá také nazýván

akusativ vztahu; jinak se vztah v latině zpravidla vyjadřoval ablativem, v. § 132.

2. AKUSATIV ROZSAHU

Rozsah místní. Akusativem se vyjadřuje určení míry na otázku ‚jak vysoký?' ‚jak hluboký?' ‚jak dlouhý?' ‚jak široký?' ‚jak daleko?': 74

Milites aggerem latum pedes trecentos triginta, altum pedes octoginta exstruxerunt. Vojáci vystavěli násep široký 330 stop, vysoký 80 stop.

Illud templum a foro circiter passus sescentos aberat. Onen chrám byl vzdálen od náměstí asi 600 kroků.

Při slovesech *abesse* a *distare* udává se míra vzdálenosti také ablativem míry (v. § 133):

Hic locus aequo fere spatio ab castris utrisque aberat. Toto místo bylo skoro [stejný prostor =] stejně vzdáleno od obojího tábora.

Rozsah časový. Akusativem se vyjadřuje určení míry na otázku ‚jak dlouho?': 75

Duodequadraginta annos tyrannus Siciliae fuit Dionysius. 38 let byl D. samovládcem Sicilie.

Týmž způsobem se udává věk:

Cato annos quinque et octoginta natus e vita excessit. C. zemřel [jsa narozen 85 let = jsa na světě 85 let = jsa stár 85 let =] ve věku 85 let.

Quot annos natus es? Kolik let ti je?

Jinak se udává věk:

a) genitivem vlastnosti [v. § 82]: *puer novem annorum* devítiletý hoch;

b) vazbou se slovesem *agere*: *quartum ago annum et decimum* [žiji 14. rok =] jde mi na 14. rok.

3. AKUSATIV SMĚRU

Akusativem bez předložky se vyjadřuje určení směru na otázku ‚kam?' 76

1. u vlastních jmen měst a menších ostrovů [které měly obyčejně totéž jméno se svým hlavním městem] ve smyslu českého gen. s předl. ‚do': *Romam, Athenas, Delum proficisci* konati cestu do Říma, do Athén, na Delos [ale *in urbem Romam* do města Říma, v. § 271]

2. u obecných jmen *domus* a *rus:*

domum, rus ire jíti domů, na venkov

3. u básníků také u jiných jmen vlastních i obecných:

Italiam Laviniaque venit litora (Verg.). Přišel do Italie a k lavinským břehům.

Speluncam deveniunt (Verg.). Zajdou do jeskyně.

4. v některých ustálených rčeních mluvy hovorové:
infitias ire [jíti do záporů =] zapírati
malam crucem (n. *malam rem) ire* (Plaut., Ter.) [jíti na zhoubný kříž (n. na zhoubnou věc) =] jíti na kolo [= jíti k šípku, jíti k čertu].
O akus. *foras* a *venum* v. I § 57 bβ.

U Plauta bývá u řeckých jmen měst na otázku ‚kam?' někdy také akus. s předl. *in: in Ephesum* ‚do Efesu'.

V jiných významech nežli má čes. gen. s předl. ‚do' užívá se i v lat. také u jmen měst na otázku ‚kam?' pádů předložkových:
Marius ad Zamam pervenit. M. přišel k Zamě.

Akusativ směru bez předložky i ak. s předložkou na otázku ‚kam'? bývá někdy doplňován adverbiem *versus* [‚obrácen' =] ‚směrem':
Romam versus proficisci táhnouti směrem k Římu
ad Oceanum versus proficisci táhnouti směrem k okeánu.

4. AKUSATIV ZVOLACÍ

77 O akusativu zvolacím v. § 273.

GENITIV

GENITIV U JMEN (ADNOMINÁLNÍ), PŘÍVLASTKOVÝ I DOPLŇKOVÝ

1. Genitiv přivlastňovací.

78 Genitivem se velmi často vyjadřuje **náležitost** k někomu nebo k něčemu, buď ve smyslu vlastnictví nebo ve smyslu přeneseném: **genitiv přivlastňovací** *(genitivus possessivus):*
domus mei patris dům mého otce [gen. tu je přívlastkem]
Haec domus est mei patris. Tento dům jest mého otce [gen. tu je přísudkem].

Gen. jména boha někdy sám znamená chrám toho boha, na př. *Vestae = templum Vestae* ‚chrám Vestin'; tak i *ventum erat ad Vestae* (Hor.) ‚přišlo se k chrámu Vestinu'.

79 Přeneseně se užívá slovesa *est* s gen. possess. ve významu ‚jest něčí věc', ‚známka', ‚vlastnost', ‚povinnost', ‚někomu náleží':
Virorum est fortium toleranter dolorem pati. Statečným mužům náleží trpělivě snášeti bolest.

Podobný význam mají i přivlastňovací zájmena:
Est tuum videre, quid agatur. Je tvou věcí [= tobě náleží] viděti, co se děje.

Náležitost bývá někdy vyznačena vedle gen. possess. i zvláštním adjektivem, zejména *proprius, communis, sacer, similis;* v češtině tu jest druhdy voliti vazby jiné: 80

libertas propria Romani generis svoboda vlastní národu římskému
Amicorum sunt communia omnia. Přátelům jsou všechny věci společné.
insula deorum sacra ostrov zasvěcený bohům
similis veri podobný pravdě, srov. § 104.

Ale i v lat. bývá u těchto a podobných adjektiv též dativ.

O spojení genitivu possess. s přivlastňovacími zájmeny v. § 16.

Vazby při *interest* a *rĕfert*. S přeneseným užíváním slovesa *est* s gen. possess. souvisí vazba neosobního *interest* ‚jest rozdíl' = ‚není stejné' = ‚záleží na něčem'; genitivem se tu vyjadřuje osoba, které na něčem záleží: 81

Clodii intererat Milonem perire. [Byl to rozdíl Klodiův =] Klodiovi záleželo, aby Milo zahynul.

Je-li osoba, které na něčem záleží, naznačena osobním zájmenem, neužívá se u *interest* genitivu, nýbrž abl. sg. fem. *meā, tuā, nostrā, vestrā: Meā interest te valere.* Záleží mi, abys byl zdráv.

Vazba *meā interest* vznikla obdobou podle jiného rčení, znamenajícího ‚záleží mi', totiž *meā rĕfert*, v níž je *meā* přívlastek k *rĕ-*, cítěnému jako abl. sg. substantiva *res* [*rĕfert* je arci rozdílné od slovesa *rĕferre*]. Účastněná osoba se vyjadřuje u *rĕfert* zpravidla jen possess. zájmenem, ne genitivem.

Kolik na něčem záleží, vyjadřuje se přivlovci *magnopere, vehementer, parum* a p., neutry *multum, plus, nihil* nebo genitivy hodnoty (v. § 83) *magni, parvi, tanti, quanti.* Na čem záleží, vyjadřuje se infinitivem (inf. s ak.), nepřímou otázkou, konjunktivní větou s *ut* nebo *ne;* také neutrem zájmena:

Illud mea magni interest, ut te videam. Na tom mi velice záleží, abych tě viděl.
Civium multum interest rem publicam salvam esse. Občanům mnoho [na tom] záleží, aby byla obec v dobrém stavu.
Id mea minime refert. Na tom mi nejméně záleží.

2. Genitiv druhu, vlastnosti a míry.

Genitivem se vyjadřuje druh, vlastnost [genitiv vlastnosti, *genitivus qualitatis*] nebo míra; jméno druhu, vlastnosti nebo míry je tu vždy určeno přívlastkem: 82

vitia huius generis chyby tohoto druhu [= náležící k tomuto druhu]
res eius modi věci toho způsobu
vir ordinis senatorii muž senátorského stavu
puer decem annorum hoch desítiletý
vir magni ingenii muž velikého nadání
classis ducentarum navium loďstvo o dvou stech lodí
res nullius pretii věc beze vší ceny.

Také tyto genitivy mohou být buď přívlastkové nebo přísudkové: *res nullius pretii — haec res est nullius pretii.*

Někdy se vyskytuje gen. vlastnosti sám, bez jména osoby nebo věci jím určované:

Redis mutatae frontis (Hor.). Vracíš se se změněným čelem.

Sem náleží i doplňkový gen. ve vazbách

lucri facere aliquid [činiti věcí zisku =] obraceti něco v svůj zisk, těžiti z něčeho, vydělávati na něčem

nihil reliqui facere [nečiniti nic věcí zbytku =] nic neponechávati.

Vlastnost se vyjadřuje v latině také ablativem, v. § 120. Genitivu se užívá zvláště při číselném určení a při udání způsobu a hodnoty; naopak neoznačuje se genitivem, jenž vyjadřuje vlastnictví, vlastnost přechodná, nýbrž se tu užívá ablativu.

3. Genitiv hodnoty.

83 Genitivem doplňkovým se označuje též stupeň ceny u sloves značících ‚ceniti', jako *aestimare, facere, putare;* takový gen. se nazývá genitiv hodnoty [nebo gen. ceny, *genitivus pretii*]. V této platnosti se užívá genitivů *magni, pluris, plurimi, parvi, minoris, minimi, tanti, quanti, nihili;* do češtiny je překládáme buď adverbiem, na př. *magni* ‚velice', ‚mnoho', nebo akusativem s předl. ‚za': ‚za mnoho':

Amicitiam tuam pluris duco quam omnem pecuniam. Cením si tvé přátelství za více než všechny peníze.

tanti est stojí za to.

Ale: *pro nihilo putare* za nic nepokládati.

U sloves *emere* ‚kupovati', *vendere* ‚prodávati', *esse* a *stare* ‚státi zač' užívá se na označení stupně ceny jen genitivů *tanti, quanti pluris, minoris.*

Cena jakožto prostředek koupě se vyjadřuje ablativem, v. § 127.

4. Genitiv vysvětlovací.

84 Genitivem substantiva se druhdy určuje jiné substantivum obecnějšího významu: gen. vysvětlovací *(genitivus explicativus);* v češtině tu někdy bývá shodný přívlastek:

merces gloriae odměna slávy [= odměna náležející v slávě, sláva jakožto odměna]

bona laudis et gloriae statky záležící v chvále a slávě

tunicae pictae insigne [odznak vyšívané tuniky =] vyšívaná tunika jako odznak.

Takový gen. bývá zejména u substantiv

1. *vox, nomen, vocabulum, causa:*

nomen libertatis jméno ‚svoboda'

vox voluptatis slovo ‚rozkoš'

2. u zeměpisných určení [ne v klas. próze]:
regio Epiri krajina Epeiros
urbs Patavi město Patavium [básn.; v klas. próze *urbs Patavium*]
3. u jmen stromů, látek a pod. [ne v klas. próze]:
herba lapathi rostlina šťovík
metallum auri kov zlato.

5. Genitiv podmětový a předmětový.

Je-li s genitivem značícím náležitost (v. § 78) spojeno jméno, které 85
znamená nějaký děj, je osoba nebo věc vyjádřená genitivem buď podmětem nebo předmětem toho děje; gen. je buď podmětový, subjektový *(gen. subiectivus)* nebo předmětový ,objektový *(gen. obiectivus)*:
amor patris = 1. láska otcova [*pater amat*]
2. láska k otci [*amamus patrem*].

Zdali je v takových spojeních gen. podmětový či předmětový, poznává se ze souvislosti.

Někdy je spojen s týmž substantivem i gen. podmětový i gen. předmětový:
Helvetiorum iniuriae populi Romani křivdy Helvetiů [= které způsobili H.] proti národu římskému.

Gen. předmětový často nelze do češtiny překládat genitivem, nýbrž pádem předložkovým nebo jiným způsobem:
spes victoriae naděje na vítězství
fuga hostium útěk před nepřáteli
odium Romanorum nenávist k Římanům
studium litterarum vědecké zaměstnání.

Ale i v latině se někdy užívá místo gen. předmětového pádu s předložkou *in, adversus, erga*, zvláště u substantiv znamenajících citový poměr k osobě nebo věci a u substantiv určených přivlastňovacím zájmenem:
amor in patriam láska k vlasti
meus erga te amor má láska k tobě.

Také shodný přívlastek, vyjádřený adjektivem nebo zájmenem, může mít význam buď jako gen. podmětový nebo jako gen. předmětový:
victoria civilis = 1. vítězství občanů
2. vítězství nad občany
nostra memoria = 1. naše paměť
2. paměť na nás [v tomto významu častěji gen. *memoria nostri*].

Genitivem předmětovým se určují také 86
1. přídavná jména znamenající ‚žádostivý', ‚znalý', ‚účastný', ‚mocen' nebo opak:
cupidus pecuniae žádostivý peněz
gnarus temporum znalý poměrů

ignarus futuri neznalý budoucnosti
avidus chtivý, *particeps* účastný, *expers* neúčastný, *plenus* plný, *studiosus* dbalý, *compos* ‚mocen', *impos* (Plaut.) ‚neovládající'

2. participia znamenající trvalou vlastnost a proto blízká adjektivům:
amans patriae milovný vlasti, vlastenec
fugiens laboris štítící se práce [= líný]
frigoris patiens snášelivý zimy, otužilý proti zimě.

U lat. spisovatelů doby císařské a zvláště u básníků je rozšířeno užívání předmětového gen. také u jiných adjektiv. Genitivem se tu určuje, nač se vztahuje vlastnost vyslovená adjektivem (srov. básnický akus. předmětový § 73 a ablativ vztahu § 132); je to tedy gen. vztahový *(gen. relationis):*
integer vitae (Hor.) bezúhonný životem
fallax amicitiae (Tac.) klamavý v přátelství.

Sem náleží také gen. *animi* ‚duchem', ‚v duchu', ‚v mysli', který se vyskytuje v tomto významu u adjektiv a také u sloves:
infelix animi (Verg.) nešťastný duchem
aeger animi (Liv., Tac.) sklíčený v mysli
stupens animi (Liv.) užaslý v mysli
pendeo animi (i Cic.) [visím (nejistě) v mysli =] kolísám se, jsem v nejistotě.

6. Genitiv děleného množství nebo celku.

87 V genitivu bývá substantivum označující množství nebo celek, z kterého se vyznačuje nějaká část; je to gen. děleného množství nebo celkový *(gen. partitivus):*
duo milia equitum dva tisíce jezdců
libra olei libra oleje.

Je-li v latině genitivem vyjádřeno množství, je v češtině gen. s předl. ‚z' nebo ‚mezi', zejména je-li vyznačená část vyjádřena
komparativem: *maior fratrum* starší z bratří
superlativem [v. § 11]: *sapientissimus Graecorum* nejmoudřejší z Řeků
zájmenem: *quis vestrum*? kdo z vás? *neuter consulum* žádný z [obou] konsulů.

I v lat. tu bývá místo gen. part. pád předložkový, zvláště abl. s *ex* nebo *de* i akus. s *inter*. Pravidlem je pád předložkový u číslovky *unus:* *unus ex multis* nebo *de multis* jeden z mnohých.

Základní číslovky kromě plur. *milia* a zpravidla také přídavná jména a některá adverbia označující množství mají v latině vazbu shodného přívlastku, kdežto v češt. je tu gen. part.:
sexaginta homines šedesát lidí
multae arbores mnoho stromů
pauca verba málo slov
tot anni tolik roků.

Je rozdíl mezi *multae arbores* ‚mnoho stromů' a *multae arborum* ‚mnohé ze stromů'.

U slova *pecunia* ‚peníze' se v lat. neoznačuje mnohost, nýbrž velikost; tedy ‚mnoho peněz' = *magna pecunia*, ‚málo peněz' = *parva pecunia*.

Jestliže je pojem části v lat. vyjádřen zpodstatnělým neutrem zájmena nebo příslovcem, je někdy při překladu potřebí užít jiné vazby než s gen.: 88
id loci to místo
id consili ten záměr
ubi terrarum? kde na světě?
eo vecordiae [tam =] tak daleko ve zběsilosti = až k takové zběsilosti
eo rerum k takovému stavu věcí.

S gen. part. lze spojovat jen nom. a ak. zpodstatnělého neutra příd. jména nebo zájmena, kdežto jinde je přívlastková vazba shodná:
multum temporis, ale *multo tempore*
id loci, ale *eo loco*.

Genitivu part. přídavných jmen se užívá jen tehdy, jestliže se gen. končí na *ī*, což je pak gen. příd. jména zpodstatnělého; jinde je adjektivní přívlastek shodný:
nihil novi ‚nic nového', *aliquid novi* ‚něco nového', ale *nihil utile* ‚nic užitečného', *aliquid utile* ‚něco užitečného' [protože gen. *utilis* je na *-is*], *nihil aliud* ‚nic jiného'. Vyskytují se však i vazby *nihil novum, quid mirum* a pod.

Shodná vazba je i tehdy, když je adj. samo ještě nějak určeno: *nihil laude dignum* ‚nic hodného chvály'.

GENITIV U SLOVES (ADVERBÁLNÍ)

1. Genitivem se vyjadřuje předmět u sloves pamatování a zapomínání: *memini* ‚pamatuji', *reminiscor* ‚vzpomínám si', *obliviscor* ‚zapomínám': 89

Animus meminit praeteritorum. Duch pamatuje minulé věci.

Místo gen. bývá vyjádřen předmět u jmenovaných sloves také akusativem, zvláště je-li tím předmětem věc; při předmětu osobním se ustálil genitiv:

Homines res praeclarissimas obliviscuntur. Lidé zapomínají nejznamenitější věci.

Officia meminisse debet is, in quem collata sunt. Úsluhy si má pamatovat ten, komu byly prokázány.

Memento mei. Pamatuj na mne.

Sloveso *recordor* ‚vzpomínám si' má v klas. latině při předmětu osobním vazbu *de aliquo*, při předmětu věcném *aliquid* nebo také *de aliqua re.*

Také ve vazbě *mihi in mentem venit*, přichází mi na mysl' bývá předmět vyjádřen genitivem:

Venit mihi Platonis in mentem. Přichází mi na mysl Platon.

U sloves *moneo, admoneo aliquem* ‚upomínám' se vyjadřuje věcný předmět v klas. latině zpravidla ablativem s předl. *de:*

Terentiam monui de testamento. Upomenul jsem Terentii na závěť.

Ale: *hoc, id, illud te admoneo* ‚upomínám tě na toto', ‚na to', ‚na ono' = ‚připomínám ti toto' atd.

Mimo klas. prózu bývá i tu gen.:

Mearum me absens miseriarum commones (Plaut.). Jsa nepřítomen mi připomínáš mé bědy.

Adversae res admonuerunt religionum (Liv.). Neštěstí upomenulo na náboženské obřady.

90 2. Genitivem se vyjadřuje u některých neosobních sloves cítění předmět, který je příčinou citu; osoba, kterou ten cit pojal, se vyjadřuje akusativem. Jsou to slovesa *piget, pudet, paenitet, taedet, miseret:*

Me non solum piget stultitiae meae, sed etiam pudet. [Mne netoliko jímá lítost pro mou pošetilost, nýbrž také stud =] Já netoliko lituji své pošetilosti, nýbrž se také za ni stydím.

Paenitet nos peccatorum nostrorum. Litujeme svých hříchů.

Vitae eum taedet. Mrzí ho život.

Pauperum nos miseret. Je nám líto chudých.

Stejný význam má gen. u osobního slovesa *misereor* ‚smilovávám se':

Miseremini sociorum. Smilujte se nad spojenci!

U sloves *pudet* a *piget* vyjadřuje se genitivem i osoba, která nepřímo vzbuzuje cit studu a lítosti:

Pudet me hominum. Stydím se lidí.

Je-li na předmět, který je příčinou citu, poukázáno neutrem zájmena, není to zájmeno v gen., nýbrž v tvaru nom. = ak.:

Sapiens nihil, quod paenitere possit, facit. Moudrý nedělá nic, čeho by mohl litovat.

Je-li předmětem jmenovaných sloves děj, vyjadřuje se buď infinitivem nebo větou s *quod* nebo nepřímou otázkou:

Non me pudet lacrimare. Nestydím se slzeti.

Paenitet me, quod animum tuum offendi. Lituji, že jsem urazil tvou mysl.

Pudeat te, quantum temporis perdideris. Styď se, kolik času jsi zmařil.

91 3. Genitivem se vyjadřuje předmět soudního řízení u sloves označujících jednání na soudu *(verba iudicialia);* je to druh genitivu vztahu [v. § 86]:

accusare: accusare Miltiadem proditionis žalovati Miltiada pro zradu
arguere viniti
arcessere, reum facere, postulare pohánětí před soud
convincere, coarguere usvědčovati
damnare odsuzovati
absolvere osvobozovati.

Také se tu užívá vazeb s pádem předložkovým, zejména s předl. *de:* *de vi accusare* žalovati pro násilí

accusare inter sicarios obžalovati [mezi úkladnými vrahy =] z úkladné vraždy.

Trest, ke kterému je kdo odsouzen, se vyjadřuje [jakožto prostředek trestání, v. § 121] ablativem:

pecunia multare potrestati penězitou pokutou

pecunia damnare odsouditi k peněžité pokutě.

Neutra vyjadřující stupeň trestu jsou v gen. [srov. gen. hodnoty § 83]:

tanti, quanti, minoris damnare odsouditi k tak velikému, k jak velikému, k menšímu trestu.

Genitiv je též ve vazbách

capitis accusare žalovati hrdelní žalobou [t. j. při které jde o trest smrti]

capitis damnare odsouditi k smrti

capitis absolvere zprostiti trestu smrti.

Rčení ze soudnictví se užívá také o záslibné modlitbě, *votum:*

voti reus vázaný slibem [po jeho pronesení]

voti damnari býti [odsouzen =] povinen vyplněním slibu = dojíti vyslyšení modlitby.

DATIV

Dativem se vyjadřuje osoba nebo věc, ke které směřuje slovesný děj nebo které se týká to, co je vyjádřeno jménem; je to tedy obecně pád zřetelový: **92**

prodesse patriae prospívati vlasti [t. j. prospívati, a to vlasti]

prospicere patriae [dívati se dopředu v zájmu vlasti =] starati se o vlast

necessarius patriae potřebný vlasti.

VOLNĚJŠÍ PŘIPOJENÍ DATIVU

1. Dativ prospěchu a neprospěchu.

Dativem se vyjadřuje osoba nebo věc, pro kterou nebo proti které se něco děje nebo něco jest: dativ prospěchový *(dativus commodi)* a neprospěchu *(dativus incommodi)*; v češtině je tu též dat. nebo akus. s předl. ‚pro': **93**

Non divites solum nobis esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis maximeque rei publicae. Netoliko [sobě =] pro sebe chceme být bohati, nýbrž pro děti, příbuzné, přátele a nejvíce pro obec.

T. Annius servitutem depulit civitati. T. A. odvrátil porobu obci.
subsidia dominationi (Tac.) podpory pro vládu.
causa lacrimis (Verg.) podnět pro slzy

Sem náleží i dat. vyjadřující, k čemu je něco určeno:

Romulus dedicavit templum sedem opimis spoliis. R. zasvětil chrám jako místo pro ukořistěnou zbroj.
locum deligere castris vybrati místo pro tábor.

S tímto významem dativu souvisí užívání dativu gerundiva, v. § 248n., a gerundia, v. § 253.

2. Dativ mravní.

94 Dativem se projevuje účast mluvícího ve výpovědi nebo se jím vyzývá účast osoby, ke které se mluví: dat. mravní nebo dativ sdílnosti *(dativus ethicus)*. Proto se v této platnosti vyskytují jen dativy *mihi, nobis, tibi, vobis:*

At tibi repente venit ad me Caninius. Tu ti náhle ke mně přijde K.
Quid mihi Celsus agit? (Hor.) [Co mi dělá =] Co dělá můj C.?

3. Dativ zřetelový.

95 Dativem se vyjadřuje osoba nebo věc, na kterou se vztahuje platnost obsahu věty nebo některého jejího členu: dat. zřetelový v užším smyslu (srov. § 92):

Gomphi est oppidum primum Thessaliae venientibus ab Epiro. G. jest první město thessalské pro ty, kteří přicházejí od Epeiru.
Suum cuique pulchrum est. Každému jest své krásné.

4. Dativ původce.

96 Dativ může vyjadřovat původce děje vysloveného trpným rodem: dat. původce *(dativus auctoris)*. Pravidlem jest u gerundiva, v. § 249, jinak bývá v próze nejčastěji u part. perf. pass.:

In omnibus rebus modus quidam nobis adhibendus est. Ve všech věcech [má býti od nás užíváno =] jest nám užívati jakési míry.
Iuveni parandum, seni utendum est. [Mladému jest připravovati, starému užívati =] Mladý má připravovat, starý užívat.
Decretum est mihi cras proficisci. [Jest mi = ode mne rozhodnuto =] Jsem rozhodnut zítra odcestovati.
Numquam homini satis cautum est. Nikdy se člověk neměl dosti na pozoru.
Cava bucina sumitur illi (Ov.). [Dutá lastura jest vzata od něho =] Vezme dutou lasturu.

Dativ původce není ve vazbě *res mihi probatur* [‚něco se mi doporučuje' =] ‚něco se mi líbí', neboť ta odpovídá aktivní vazbě *probo rem alicui* ‚doporučuji někomu něco', ‚způsobuji, aby se někomu něco líbilo'; *res a me probatur* ‚něco jest ode mne doporučováno'.

Četné z lat. vazeb vznikajících připojením dativu ke slovesu lze v češtině vyjádřiti vazbami obdobnými, ale v jiných se oba jazyky od sebe liší. V takových případech jde o různost v původním významu sloves, ne o nepravidelnou zvláštnost latinského rčení: 97

famulus paret domino sluha poslouchá pána [dat. v lat. proto, že *pareo* pův. = ‚objevuji se', tedy ‚sluha se objevuje pánu' (na jeho zavolání)]

persuadeo tibi přemlouvám tě [*persuadeo* s dat. jako jednoduché *suadeo* ‚radím']

K vazbám shodným s vazbami českými se v přehledu, který následuje, nepřihlíží.

1. Dativ u nepřechodných sloves.

S dativem se pojí zejména 98

slovesa a rčení znamenající býti poslušen: *parere, oboedire, obsequi, obtemperare consilio tuo* poslouchati tvé rady; *dicto sum audiens tibi* poslouchám tě na slovo

studere agriculturae zabývati se zemědělstvím; *studere novis rebus* usilovati o převrat; *studuit Catilinae* byl přívržencem Katilinovým

mederi vulneri léčiti ránu

parcere labori šetřiti práce

persuadere civibus přesvědčovati občany, přemlouvati občany; ‚jsem přesvědčen' = *mihi persuasi* nebo *mihi persuasum est*, neklas. *persuasum habeo*

irasci fratri hněvati se na bratra

nubere filio regis vdáti se za krále syna

assurgere maioribus natu vstávati před staršími (z úcty)

supplicare senatui snažně prositi senát

vacare philosophiae [míti kdy pro filosofii =] zabývati se filosofií.

2. Dativ u složených sloves.

S dativem se pojí některá slovesa, přechodná i bezpředmětová, složená s předložkami *ad, ante, con-, ex, in, inter, ob, post, prae, sub:* 99

adesse amico pomáhati příteli

anteferre, anteponere, praeferre, praeponere virtutem divitiis [nésti, klásti ctnost před bohatství =] dávati přednost ctnosti před bohatstvím; pas. *virtus anteponitur . . . divitiis* ctnosti jest dávána přednost před bohatstvím

postponere officium voluptati stavěti povinnost za rozkoš [= méně dbáti povinnosti než rozkoše]

interesse pugnae navali účastniti se námořní bitvy
succedere defatigatis nastoupiti na místo unavených, vystřídati unavené
excellere, antecellere, praestare omnibus virtute vynikati nade všechny statečností
consentire sibi souhlasiti se sebou
constare sibi [státi se sebou =] býti důsledný.

Jako participia sloves složených s *con-* tak také adverbia od nich odvozená se pojí s dat.:

congruenter naturae convenienterque vivere žíti souhlasně a shodně s přírodou.

Jindy se u složených sloves opakuje předložka:

consentio tecum souhlasím s tebou.

Předložka se opakuje zvláště tehdy, má-li ve složeném slovese původní význam místní:
adesse ad urbem býti u města.

3. Dativ u přechodných sloves.

100 Některá přechodná slovesa (v. § 55) řídí také dativ, ale pak mají jiný význam než ve spojení s akusativem:

consulere Apollinem tázati se Apollona na radu
consulere plebi [raditi se ve prospěch lidu =] starati se o lid
providere, prospicere frumentum opatřovati obilí
providere, prospicere rei publicae starati se o obec
timere, metuere periculum báti se nebezpečenství
timere, metuere patri báti se o otce
cavere canem dávati si pozor na psa
cavere veteranis pečovati o staré vojáky.

4. Dativní vazby básnické.

101 Kromě uvedených druhů dativních vazeb vyskytují se v latině zvláště v řeči básnické a v neklas. próze také vazby jiné, jichž užívání bylo způsobeno nebo podporováno vazbami řeckými.

Zejména se spojují s dat. slovesa, znamenající

stýkání:

miscere: fletum cruori miscuit (Ov.) pláč smísila s krví
haerere: haeret lateri arundo (Verg.) vězí v boku šíp; *haerentia corpori tegmina* (Tac.) k tělu přiléhající odění

zápasení:

pugnare: pugnare duobus (Cat.) bojovati s dvěma
certare: certans melioribus (Hor.) zápase s lepšími

různost:
differre, discrepare, distare, dissentire: comoedia differt sermoni (Hor.) komedie se liší od nevázané řeči; *scurrae distabit amicus* (Hor.) od příživníka bude vzdálen přítel; *orationi vita dissentit* (Sen.) život nesouhlasí s řečí
pohyb směrem k něčemu:
it clamor caelo (Verg.) křik jde k nebi
Anchises caelo palmas tetendit (Verg.) A. vzepjal ruce k nebi.

V próze Ciceronově jsou takové vazby řídké; vyskytují se zejména u sloves
iungere: virtus hominem iungit deo ctnost spojuje člověka s bohem; *sapientia iuncta eloquentiae* moudrost spojená s výmluvností
discrepare, dissentire se zvratným zájmenem *sibi: affectio discrepans sibi ipsa* nálada sama sobě odporující [= nedůsledná].

5. Dativ přivlastňovací.

Dativem u slovesa *esse* se vyjadřuje, že něco jest někomu = pro někoho = že někdo něco má: dat. přivlastňovací *(dativus possessivus).* V češtině lze takovým způsobem vyjadřovati vlastnictví jen v několika určitých vazbách, na př. ‚jest mi patnáct let', ale v lat. je toto užívání dativu velmi časté, v klas. latině zejména u nehmotného vlastnictví: **102**
Nobis spes nulla est. Nemáme žádné naděje.
Regi tres fuerunt filii. Král měl tři syny.

Ve vazbě dativu přivlastňovacího je větší důraz na tom, co se přivlastňuje, co někdo má, kdežto u genitivu přivlastňovacího, komu se něco přivlastňuje, kdo něco má:
patri est hoc consilium otec má tento záměr
patris est hoc consilium [tento záměr jest otcův =] to je otcův záměr.

Ve rčení *mihi est nomen* ‚mám jméno', ‚jmenuji se', může býti vlastní jméno jakožto doplněk také v dat., ve shodě s dat. *mihi*, ale bývá i v nom., ve shodě s nom. *nomen:*
Mihi est nomen Gaio i *Mihi est nomen Gaius.* Jmenuji se Gaius.
Ve rčení *nomen dare alicui* ‚dávati jméno někomu' bývá jméno buď v dat. nebo v ak. Viz i § 84, 1.

6. Dvojí dativ u *esse.*

Z vazby *haec res est mihi ornamentum* ‚tato věc jest mi ozdobou' vznikla připodobněním přísudkového jména k dat. *mihi* vazba *haec res est mihi ornamento* ‚tato věc jest mi k ozdobě'. Doplňkový dat. *ornamento* značí zde účinek věci: dativ účinkový *(dativus effectivus);* smysl jest blízký slovesné větě *haec res me ornat.* **103**

V platnosti účinkového dativu bývají substantiva, znamenající slovesný děj, vždy v singuláru a vždy bez přívlastku, kromě přívlastků značících míru, jako *magnus, parvus, tantus, quantus, nimius:*

haec res est mihi usui ‚tato věc jest mi k užitku', *impedimento* ‚na překážku', *honori* ‚ke cti', *ornamento* ‚k ozdobě', *praesidio* ‚k ochraně', *auxilio* ‚ku pomoci', *laudi* ‚ke chvále', *saluti* ‚ke spáse', *curae* ‚na péči'.

Jindy vyjadřuje dativ v přísudku účel jednání nebo stavu: dativ účelový *(dativus finalis)*. Bývá zejména u sloves

mittere, relinquere: praesidio poslati, zanechati k ochraně
proficisci, venire, ire: auxilio táhnouti, přicházeti, jíti na pomoc.

DATIV U PŘÍDAVNÝCH JMEN

104 Dativní vazby latinských adjektiv jsou většinou shodné s češtinou: *utilis* ‚užitečný', *inutilis* ‚neužitečný', *gratus* ‚milý', *ingratus* ‚nemilý', *secundus* ‚příznivý', *adversus* ‚protivný', *infestus* ‚nepřátelský', *alienus* ‚cizí': *alicui* ‚někomu'.

Některé takové dativy překládáme pádem předložkovým:

apta igni materies látka vhodná pro oheň [= hořlavá]
locus castris idoneus místo příhodné pro tábor
maturus imperio (Liv.) zralý k vládě
paratus pugnae (Liv.) připravený k boji.

V klas. latině se spojují tato adj. pravidelně s ak. s předl. *ad:*

paratus ad omnem laborem připravený [= ochotný] ke každé práci.

Adjektiva *amicus* ‚přátelský', *inimicus* ‚nepřátelský' a adjektiva podobného významu, jestliže mají platnost substantiv, spojují se s gen.; jinak s dat.:

regis amicus přítel králův
poeta Musis amicus básník milý Musám.

Adjektiva *similis* ‚podobný', *dissimilis* ‚nepodobný', *par* ‚stejný', *dispar* ‚nestejný' a adjektiva významem jim blízká pojí se buď s dativem nebo s genitivem; s gen. zvláště tehdy, když mají platnost substantiv, ale také i jindy:

Voluptas honestati est contraria. Rozkoš je protivná mravnosti.
vitia, quae sunt virtutum contraria chyby, které jsou opaky ctností
rebus par oratio řeč rovná věcem
pares huius muži podobní tomuto
filius patri similis syn podobný otci [o podobnosti částečné]
filius patris similis syn zcela podobný otci [o podobnosti úplné]
veri similis [tak klas. vždy] podobný pravdě.

Básn. se spojuje s dat. i zájmeno *idem: idem alicui* ‚týž s někým' = ‚týž jako někdo':

idem facit occidenti (Hor.) dělá totéž jako zabíjející.

ABLATIV

V latinském ablativu splynuly tvary i významy tří pádů, původního ablativu odlukového *(ablativus separativus)* na otázku ‚odkud?', lokálu na otázku ‚kde?' a instrumentálu na otázku ‚(s) čím?' 105

ABLATIV ODLUKOVÝ

1. Ablativ směru.

Ablativem bez předložky se vyjadřuje určení na otázku ‚odkud?' ve smyslu českého gen. s předl. ‚z': 106

1. u vlastních jmen měst a menších ostrovů [srov. akusativ směru § 76]:

exire Roma vyjíti z Říma, *Athenis* z Athén, *Carthagine* z Karthaginy, *Samo* ze Samu [ale *ex urbe Roma* z města Říma, v. § 271]

2. u obecných jmen *domo* z domu, *rure* z venkova, *humo* ze země.

U jiných substantiv se užívá v tomto významu ablativu s předložkou: *ex Italia* ‚z Italie'; ale neklas. se vyskytuje pouhý abl. směru také u jmen zemí: *Aegypto remeans* (Tac.) vraceje se z E.

U Plauta bývá abl. s předl. *ex* na otázku ‚odkud?' u řeckých vlastních jmen měst: *ex Epheso* ‚z Efesu'.

V jiných významech nežli má český gen. s předl. ‚z' užívá se i v latině také u jmen měst na otázku ‚odkud?' pádů předložkových:
Caesar a Gergovia discedere voluit. C. chtěl odejíti od Gergovie.
Erat a Gergovia despectus in castra. Byla od Gergovie vyhlídka na tábor.
longe ab Athenis daleko od Athén
a Brundisio usque Romam od Brundisia až do Říma.

2. Ablativ původu.

Ablativem se označuje rodový původ u participií značících ‚pocházející', jako *natus, genitus, ortus, oriundus, satus:* ablativ původu *(ablativus originis).* Jméno otce nebo matky tu bývá buď v prostém abl. nebo v abl. s předložkou *ex*; u zájmen je předložka *ex* vždy; jiná jména než otce nebo matky bývají v prostém abl., jsou-li opatřena přívlastkem: 107
Venus Iove nata et Diona Venus narozená z Jova a Diony
ex ea et Marte natus est Antenor z ní a z Marta se narodil Antenor
natus loco nobili narozený ze vznešeného rodu.

O vzdálenějším původu se užívá abl. s předložkou *ab:*
Galli se omnes a Dite patre prognatos praedicant. Gallové všichni o sobě rozhlašují, že pocházejí od otce Dita.

Při určování osobních jmen bývá prostým abl. vyjadřován původ z města nebo tribue, ale jména zemí bývají v abl. s předložkou *ex:*
Numerius Magius Cremona N. M. z Kremony [= *Cremonensis*]
Ser. Sulpicius Lemonia Rufus S. S. Rufus z [tribue] Lemonie
Q. Iunius ex Hispania quidam jakýsi Q. I. z Hispanie.

3. Ablativ u sloves odluky.

108 U sloves značících odluku vyjadřuje se ablativem předmět, od kterého se někdo nebo něco odlučuje, a to někdy ablativem bez předložky, jindy s předložkami *ab, ex, de.* Druhdy se užívá u téhož slovesa jednou prostého abl., jindy abl. s předložkou. U básníků a v pozdější próze je prostý abl. více rozšířen než v próze klasické.

Bez předložky bývá abl. u sloves značících olupovati, zbavovati, postrádati:
spoliare templum argento oloupiti chrám o stříbro
privare hominem vita zbaviti člověka života
nudare domum tecto [obnažiti =] zbaviti dům střechy
carere amicis postrádati přátel, býti bez přátel
egere pecunia, indigere pecunia potřebovati peněz, míti nedostatek peněz.

Slovesa *egere, indigere* se spojují též s gen.: *egere defensionis* potřebovati obrany.

109 Bez předložky bývá též abl. u sloves značících osvobozovati, býti prost, ale abl. jména osob bývá tu s předložkou *ab:*
liberare urbem obsidione osvoboditi město od obležení
liberare urbem a tyranno osvoboditi město od tyrana
levare hominem onere ulehčiti člověku od břemene, zbaviti člověka břemene
solvere omnes cura vyprostiti všechny od starosti
vacare culpa býti prost viny.

110 Prostý abl. i abl. s předložkou se vyskytuje u sloves značících vzdalování:
pellere, expellere civem patria i *ex patria* vypuditi občana z vlasti
movere hostem statu zatlačiti nepřítele z (příznivého) postavení
arcere adversarium curia zdržovati protivníka od radnice, nepouštěti protivníka do radnice
abstinere iniuriam a sociis zdržovati bezpráví od spojenců
abstinere [zvratně, srov. § 145] *pugna* zdržovati se boje
prohibere hostem finibus zdržovati nepřítele od hranic
cedere, excedere vita nebo *e vita* = *decedere de vita* [odcházeti ze života =] umírati
abdicare se magistratu vzdáti se úřadu
interdicere alicui aqua et igni [zákazem někoho odloučiti od vody a ohně =] dáti někoho do klatby.

Abl. s předložkou *ab* bývá u sloves složených s odlučovacími předponami [v. I § 186] *ab-*, *dis-* a *se-*: 111

abesse ab urbe býti vzdálen od města
dissentire ab amico neshodovati se s přítelem
separare superstitionem a religione odděliti pověru od náboženství.

4. Ablativ u adjektiv odluky.

Také adjektiva značící odluku pojí se jednak s prostým ablativem, jednak s abl. s předložkou: 112

nudum remigio latus (Hor.) bok [lodi] zbavený vesel
res publica nuda a magistratibus obec zbavená úřadů
liber metu [svobodný od strachu =] prostý strachu
gladius vagina vacuus meč vytasený z pochvy
urbs vacua ab omni periculo město prosté všeho nebezpečí
alienum dignitate nebo *a dignitate* věc neshodující se s důstojností
alienum a sapiente 1. věc neshodující se s moudrým, 2. věc nepříznivá moudrému.

Některá z těchto adjektiv se určují i genitivem [srov. § 86], zvláště básn. a v neklas. próze:

ager frugum vacuus (Sall.) pole prázdné plodin, bez plodin.

5. Ablativ srovnávací.

O významu a užívání ablativu srovnávacího *(ablativus comparationis)* v. § 9. 113

I tento abl. je vlastně abl. odlukový právě tak jako v češtině genitiv srovnávací, místo něhož se užívá předložkových pádů s předložkami ‚nad', ‚přes' a v starší češtině a dosud ve slovenštině i vlastní odlukové předložky ‚od', na př. ‚los je větší od koně', ‚som starší od teba'.

ABLATIV LOKATIVNÍ

1. Ablativ místní.

Ablativu s významem místním *(ablativus loci)* se užívá při určení na otázku ‚kde?' ve smyslu českého lok. s předl. ‚v' u jmen měst a menších ostrovů [srov. § 106], která buď náleží k III. deklinaci nebo jsou množného čísla: 114

vivere Carthagine, Athenis žíti v Karthagině, v Athénách [ale *in urbe Carthagine* v městě Karthagině, v. § 271].

Vlastní jména I. a II. deklinace jednotného čísla mají na otázku ‚kde?' tvary na *-ae* (I. dekl.) a na *-i* (II. dekl.), což jsou původně lokály [v. I § 33]: *Romae* ‚v Římě', *Corinthi* ‚v Korinthu'.

Lokály jsou i tvary obecných jmen *domi* ‚doma', *domi bellique* = *domi militiaeque* ‚doma [= v míru] i ve válce', *ruri* ‚na venkově'.

U Plauta bývá u řeckých vlastních jmen měst na otázku ‚kde?' také abl. s předl. *in: in Epheso* ‚v Efesu'.

V jiných významech nežli má český lok. s předl. ‚v' užívá se i v latině také u jmen měst na otázku ‚kde?' pádů předložkových:
Bellum ad Mutinam gerebatur. Válka byla vedena u Mutiny.
Castra habuerat apud Issum Alexander. A. měl tábor u Issu.

V poklas. latině, na př. u Tac., mají akusativy s předl. *ad* n. *apud* někdy význam českého lok. s předl. ‚v':
Augustus Cilnium Maecenatem cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit (Tac.) A. učinil Cilnia Maecenata správcem všech věcí v Římě a v Italii.

115 Prostý abl. na otázku ‚kde?' je také

1. ve spojení *terra marique* ‚na zemi i na moři',

2. u slov *locus* a *pars*, jsou-li spojena s přívlastkem:
hoc loco na tomto místě
idoneo loco na příhodném místě
altera parte na druhé straně
dextra, laeva (parte) na pravo, na levo.

3. u slov jako *via* na označenou, kde a kudy se děje pohyb vyjádřený slovesem:
recta via ire jíti přímou cestou.

4. u jiných slov značících prostor nebo místo, jsou-li spojena s přívlastkem *totus, omnis, medius:*
tota Italia v celé Italii
omnibus oppidis ve všech městech.

5. Básn. a v poklas. próze i v jiných případech:
saxo resedit pastor (Ov.) na kámen usedl pastýř
campo aut litore iacentes (Tac.) ležíce na poli nebo na břehu.

Abl. *loco*, prostý nebo s předložkou *in: in loco*, bez přívlastku = ‚na pravém místě'; s připojeným gen. znamená ‚na místě někoho nebo něčeho' [srov. § 53]:
filii loco nebo *in filii loco esse* býti na místě syna.

2. Ablativ časový.

116 Ablativu s významem časovým *(ablativus temporis)* se užívá při určení na otázku ‚kdy?' u výrazů, které buď samy nebo se svým určením znamenají čas: *die* ‚ve dne', *nocte* ‚v noci', *vere* ‚na jaře', *aestate* ‚v létě', *initio* ‚na začátku', *comitiis* ‚o komitiích'; *solis occasu* ‚při západu slunce', *ludis Romanis* ‚o hrách římských', *patrum memoria* ‚za paměti otců', *primo bello Punico* ‚za první punské války.'

Abl. *tempore*, prostý nebo s předložkou *in: in tempore*, bez přívlastku = ‚v pravý čas'.

Znamenají-li výrazy jako *tempus* a pod. spíše stav, okolnosti, poměry, užívá se i při nich na otázku ‚kdy?' abl. s předložkou *in: in hoc tempore* ‚v této době' = ‚v takovéto době'.

ABLATIV INSTRUMENTÁLNÍ

S původním instrumentálem souvisí všechny druhy ablativu, které znamenají nějaké společenství; je to tedy vlastně ablativ společenství *(ablativus sociativus)*. Nástroj *(instrumentum)* nebo vůbec prostředek je toliko jeden druh společenství. **117**

1. Ablativ průvodový.

Prostého ablativu se užívá o vojsku jakožto průvodu velitelově, je-li označeno substantivem s přívlastkem: ablativ průvodový *(ablativus comitativus)*: **118**

Caesar omnibus copiis ad Ilerdam proficiscitur. C. se všemi vojsky táhne k Ilerdě. [Ale bez přívlastku: *Caesar cum exercitu ad Ilerdam proficiscitur.*]

Je-li udán určitý počet vojska, bývá abl. s předložkou *cum:*

Caesar cum equitibus DCCCC in castra pervenit. C. s 900 jezdci přišel do tábora.

Mimo vojenství je průvod vyjadřován ablativem s *cum:*

Caesar multis cum amicis in forum venit. C. s mnoha přáteli přišel na forum.

2. Ablativ způsobový.

Ablativem se vyjadřuje průvodní okolnost a způsob, jak se něco děje: ablativ způsobový *(ablativus modi)*. V abl. bez předložky tu bývají substantiva opatřená přívlastkem: **119**

hoc modo tímto způsobem
nudo capite s holou hlavou
celeri pede rychlým krokem
nullo periculo beze všeho nebezpečí
ea spe s tou nadějí
tuo commodo s tvým prospěchem [= k tvému prospěchu].

Je-li substantivum bez přívlastku, bývá způsob vyjádřen ablativem s *cum:*

cum cura s péčí = pečlivě
cum virtute s ctností = ctnostně
cum dignitate s důstojností = důstojně.

Bez předložky *cum* se užívá ablativů
iure ‚(s) právem', *iniuria* ‚proti právu', *lege* ‚zákonem', ‚zákonitě', *dolo* ‚lstí', ‚lstně', *vi* ‚násilím', ‚násilně', *casu* ‚náhodou', *gratis* [= *gratiis*] ‚zadarmo', *merito* ‚po zásluze'.

U básníků se takto užívá i jiných ablativů o průvodní okolnosti:
Templum clamore petebant (Verg.). S výkřiky mířili k chrámu.

Způsob se vyjadřuje také akusativem s předložkou *per:*

per dolum lstí, lstivě
per vim násilím, násilně
per iocum žertem, žertovně.

120 ### 3. Ablativ vlastnosti.

Také vlastnost může být pojímána jako průvodní okolnost a může se vyjadřovat ablativem: ablativ vlastnosti *(ablativus qualitatis):*
puer laeto animo hoch s veselou myslí, hoch veselé mysli.

Prostého abl. vlastnosti bez předložky se užívá tehdy, je-li subst. opatřeno přívlastkem.

Jako genitiv vlastnosti [v. § 82] tak i ablativ vlastnosti může býti buď a) přívlastkem nebo b) členem přísudkovým:

a) *vir summo ingenio* muž velmi velikého nadání
mulier eximia forma žena vynikající krásy
mons magna altitudine hora veliké výšky
homines deorum forma lidé s podobou bohů

b) *Bono animo este.* Buďte dobré mysli.
Agesilaus statura fuit humili. A. byl nízké postavy.
egregia virtute erant cogniti byli poznáni jako muži vynikající statečnosti.

Tak se užívá abl. vlastnosti ve větách vztažných (srov. § 462):
Qua prudentia es, nihil te fugiet. [Jaké jsi obezřelosti =] Při tvé obezřelosti nic ti neujde.

4. Ablativ nástroje a prostředku.

121 Ablativem se vyjadřuje nástroj nebo prostředek, s jehož užitím se něco koná nebo děje: ablativ nástroje a prostředku *(ablativus instrumenti):*

Cornibus tauri se tutantur. Býci se brání rohy.
Non viribus magnae res geruntur, sed consilio. Velké věci se konají ne silami, nýbrž rozvahou.
Vitia hominum atque fraudes vinculis multantur. Chyby a viny lidí bývají trestány vězením [o tomto abl. u sloves jednání na soudu v. § 91].

Někdy je lépe nebo i potřebí vyjadřovat latinský abl. instrum. v českém překladu pádem předložkovým:

auribus arripere chytiti za uši
manu tenere držeti v ruce
castris tenere držeti v táboře
tibia canere hráti na píšťalu
armis exercere cvičiti ve zbrani
artibus erudire vzdělávati v uměních
curru (ale také *in curru*) *vehi* jeti na voze
vincere proelio zvítěziti v boji
oppido recipere přijmouti do města
niti baculo opírati se o hůl
memoria tenere držeti v paměti.

Sem náleží i abl. u sloves *miscere* ‚mísiti' a *mutare* ‚měniti':

mixta modestiā gravitas vážnost smíšená s umírněností.
mutare pacem bello zaměniti mír za válku [vl. změniti stav míru válkou]

Ve vazbách jako *facere aliquid pecuniā* ‚udělati něco penězi' se vyvinul **122**
význam ‚udělati něco s penězi'; podle toho vznikly i vazby s předmětem osobním, a to i u sloves *fieri* a *esse:*

Quid te faciam? Co mám s tebou udělat?
Quid eo fecisti puero? Co jsi udělal s tím hochem?
Quid filiā meā fiet? Co se stane s mou dcerou?
si quid eo fuerit jestliže s ním něco bude, jestliže se s ním něco stane.

Ablativ instr. mívají u sebe zejména některá deponentia: **123**

uti lingua užívati jazyka
frui vita užívati života, těšiti se z života
vesci carne živiti se masem [= požívati maso]
fungi magistratu zastávati úřad
potiri praeda [býti pánem kořisti =] zmocniti se kořisti.

Sloveso *uti* mívá u sebe i druhý, doplňkový abl.:

utor te duce [užívám tě jako vůdce =] mám tě vůdcem.

Sloveso *potiri* se pojí i s genitivem, v klas. latině zejména ve rčení *rerum potiri* = 1. míti v moci [věci =] svrchovanou vládu
2. zmocniti se svrchované vlády.

V starší latině a částečně i v pozdější jsou slovesa výše uvedená přechodná, v. § 246:

Functus adulescentuli est officium liberalis (Ter.). Vykonal povinnost ušlechtilého jinocha.
militare munus fungens (Nep.) zastávaje vojenský úřad.

S vazbami jako *implere poculum vino* ‚naplniti číši vínem'; *instruere* **124**
classem omnibus rebus ‚vystrojiti loďstvo všemi věcmi', *donare socium civitate* ‚obdarovati spojence občanským právem' souvisí vazba *afficere aliquem aliqua re* ‚opatřiti někoho něčím', ‚způsobiti někomu něco':

afficere rem nomine opatřiti věc jménem, dáti věci jméno
afficere amicum beneficiis prokazovati příteli dobrodiní
afficere omnes gaudio způsobiti všem radost, všechny rozveseliti
afficere militem praemio odměniti vojáka
afficere furem poena potrestati zloděje.

V pas. *affici aliqua re* ‚býti něčím opatřen', ‚dostati něco':
affici beneficiis dostati dobrodiní
affici praemio dostati odměnu, býti odměněn
affici poena dostati trest, býti potrestán.

125 S abl. instr. se spojují také participia a adjektiva:
fretus gratia spoléhající na přízeň
contentus suis rebus spokojený svými věcmi

126 Abl. instr. jest také ve vazbě *opus est aliqua re* ‚jest potřebí něčeho':
opus est magistratibus je potřebí úřadů
nihil opus est simulatione nic není potřebí přetváření.

Tato vazba vznikla vedle vazby *opus est alicuius rei* ‚jest dílo [= úkol] něčeho' podle vazby *usus est aliqua re* ‚jest [= nastává] užívání něčeho' = ‚jest potřebí něčeho':

Ad eam rem usus est tua mihi opera (Plaut.). K té věci je mi potřebí tvé pomoci.

Je-li věc, které je potřebí, vyjádřena neutrem zájmena nebo adjektiva, je toto neutrum pojímáno jako podmět a *opus* je neskloňované přísudkové jméno s významem ‚potřebný'; řídčeji se vyskytuje tato vazba, je-li podmětem substantivum:

quae opus sunt věci, kterých je potřebí
Mihi frumentum non opus est. Mně není třeba obilí.

Je-li předmět potřeby vyjádřen slovesem, bývá u rčení *opus est* nejčastěji buď akus. s inf. [v. § 211] nebo prostý infinitiv nebo abl. neutra participia perf. pass.:

Opus est te valere. Je třeba, abys byl zdráv.
Opus est tacere. Je třeba mlčeti.
Opus est facto. Je třeba činu [= jednati].
Opus est incepto. Je třeba počíti.
Opus est consulto. Je třeba rozvahy.
Opus est properato. Je třeba spěchu [= spěchati].

127 Ablativem instr. se vyjadřuje cena, buď určitá nebo neurčitá, jakožto prostředek koupě a prodeje: ablativ ceny *(ablativus pretii)*. Bývá to u sloves *emere* ‚kupovati', *redimere* ‚vykupovati', *vendere* ‚prodávati', *vēnire (vēneo)* ‚býti prodáván", *conducere* ‚najímati', *locare* ‚pronajímati', *aestimare* ‚oceňovati', *esse, stare, constare* ‚býti zač', ‚státi zač':
emere frumentum magna pecunia koupiti obilí za velké peníze [= za mnoho peněz]
Proditor auro patriam vendidit. Zrádce prodal za zlato vlast.

Dives asse modium populo dedit. Boháč dal lidu měřici (obilí) za as.
Sextante sal Romae erat. Sůl byla v Římě za šestinu assu.
Multo sanguine ea Poenis (dat.) *victoria stetit* (Liv.). To vítězství stálo Puny mnoho krve.
Parvo emit, magno vendit. Lacino kupuje, draho prodává. [Ale *non pluris vendit quam ceteri* neprodává dráže než ostatní, neboť stupeň ceny se vyjadřuje genitivem hodnoty, v. § 83.]

5. Ablativ příčiny.

128 Ablativem se vyjadřuje příčina nebo pohnutka děje, stavu a vlastnosti; ablativ příčiny *(ablativus causae):*
lacrimat gaudio pláče radostí
maestus desiderio smutný touhou.

Některé takové ablativy překládáme do češtiny instrumentálem, jiné pádem předložkovým:
lege zákonem, podle zákona [*lege* též o způsobu, v. § 119]
natura přirozeností, od přirozenosti
iussu na rozkaz
iniussu bez rozkazu, proti rozkazu
timore strachem, ze strachu
fiducia z důvěry
amore z lásky
Hoc ego non superbia neque inhumanitate faciebam. Já jsem to nedělal ani z pýchy ani z hrubosti.

129 Ablativy *causa* a *gratia* ‚za příčinou', ‚kvůli', ‚pro' nabyly významu předložek; kladou se obyčejně za slovo, kterým jsou určovány a které jest buď genitiv substantiva nebo zájmeno přivlastňovací:
honoris causa pro poctu
rei publicae causa v zájmu obce
tuā gratiā kvůli tobě.

130 Příčina bývá také vyjadřována vhodným participiem perf. pass. s ablativem istrum.:
timore coactus strachem donucen [= ze strachu]
misericordia commotus milosrdenstvím pohnut
spe impulsus nadějí puzen.

Je-li děj způsobován osobou, není osoba pojímána jako jeho nástroj, nýbrž jako jeho východiště (původce), a proto je tu pravidlem abl. s předložkou *ab:*
timore coactus, ale *a patre coactus.*

131 Abl. příčiny bývá u sloves znamenajících city a jejich projevování: *gaudere, laetari* ‚radovati se', ‚veseliti se', *dolere* ‚cítiti bolest', *maerere* ‚truchliti', *laborare* ‚trpěti', *gloriari* ‚chlubiti se':

dolere iniuriis [cíti bolest z křivd =] těžce nésti křivdy
laetari bonis rebus radovati se z dobrých věcí
laborare gravi morbo trpěti těžkou nemocí [ale o části těla: *laboro ex capite* trpím hlavou = bolí mě hlava].

Některá z těchto sloves přibírají k sobě předmět v akus., v. § 58—59.

6. Ablativ vztahu.

132 Ablativem se vyjadřuje, čím, vzhledem k čemu nebo na čem se projevuje činnost, stav nebo vlastnost: abl. vztahu *(ablativus respectus): Nationes lingua inter se differunt.* Národy se mezi sebou liší jazykem.
pedibus celer rychlý nohama
natū maior (minor) [větší (menší) narozením =] starší (mladší).

Do češtiny se abl. vztahu někdy překládá pádem předložkovým: *nomine — re* podle jména — ve skutečnosti
mea sententia podle mého mínění
omnium iudicio podle obecného soudu.

Sem náleží i abl. u adjektiv *dignus* ‚hodný' a *indignus* ‚nehodný': *laude dignus* hodný chvály.

O tak řečeném akusativu vztahu v. § 73.

7. Ablativ míry.

133 Ablativem se vyjadřuje míra, kterou se od sebe liší srovnávané předměty: ablativ míry *(ablativus mensurae).* Bývá to nejčastěji u komparativů a u jiných slov značících srovnání; v češtině se tu užívá buď instrumentálu nebo pádu předložkového.

Vyskytují se tu, kromě jiných spojení, obyčejně ablativy *multo* ‚mnohem', ‚o mnoho', *paulo* ‚o málo', *nihilo* ‚o nic', *tanto — quanto* ‚o tolik' = ‚tím' — o kolik' = ‚čím', *eo—quo* ‚tím—čím', ‚o to—oč', *aliquanto* ‚o něco', ‚o hodně':
dimidio maior o polovici větší
multo praestare o mnoho vynikati
paucis diebus ante o několik dní předtím
haud ita multo post o nemnoho později, zanedlouho potom.

Slova *ante, post* jsou v těchto spojeních příslovce, ne předložky, v. I § 184; předložkové spojení by bylo *ante paucos dies* ‚před několika málo dny', *post paucos dies* ‚po několika málo dnech'.

LOKÁL

134 Lokálem, pokud se v latině zachovaly jeho zbytky, v. I. § 33 a 37, se vyjadřuje určení místa na otázku ‚kde?', v. § 114, a určení času na otázku ‚kdy?': *vesperi* ‚večer'.

Jinak přejal v latině platnost lokálu a namnoze i jeho tvary ablativ, v. § 114—116 a I § 40.

PŘEDLOŽKOVÉ PÁDY

K přesnějšímu určení významu pádu se často přidávají k pádům **135**
předložky. Předložky byly původně samostatná adverbia, ale u mnoných z nich toto samostatné užívání zaniklo a užívá se jich jen ve spojení s pády, v. I § 184.

V latině se přidávají předložky jen k akusativu a ablativu, a to některé jen k ak. nebo jen k abl., jiné buď k ak. nebo k abl., v. I § 185.

Užívání předložek se rozšířilo tak, že se v klas. latině některé významy pádů vyjadřují jen pádem s předložkou. Někdy záleží užívání a neužívání předložky na tom,

1. zdali je subst. jméno obecné či jméno města nebo malého ostrova:
venire in urbem :: *venire Romam* [v. § 76]

2. zdali subst. znamená osobu či věc:
liberare a tyranno :: *liberare obsidione* [v. § 109]

3. zdali je subst. s přívlastkem či bez přívlastku:
in Italia :: *totā Italiā* [v. § 115].

Základní význam předložkového pádu je nejčastěji místní; podle něho vzniká význam časový i významy jiných vztahů.

PŘEDLOŽKY U AKUSATIVU

U akusativu bývají předložky **136**
ante, apud, ad, adversus,
circum, circa, citra, cis,
contra, erga, extra, infra,
intra, inter, iuxta, ob,
penes, pone, post, praeter,
prope, propter, per, secundum,
supra, ultra, trans.

ante ‚před':
ante silvam před lesem
ante mortem před smrtí

post ‚za', ‚po':
post silvam za lesem
post mortem po smrti
post hominum memoriam [po začátku, od začátku lidské paměti =] za paměti lidské
post hunc statum rei publicae za (trvání) tohoto stavu obce

apud ‚u':

apud Tenedum u (ostrova) Tenedu
apud aedem u chrámu, [někdy i] v chrámě
apud senatum verba facere mluviti [u senátu =] před senátem
apud Platonem legimus čteme u Platona [= ve spise Platonově]

ad ‚k', ‚u':

ad consulem venire přijíti ke konsulu
ad amicum scribere psáti příteli
urbs ad mare sita město ležící u moře
ad vesperum pugnare bojovati do večera
ad tempus v (pravý) čas
fuimus ad ducentos bylo nás ke dvěma stům
ad unum omnes všichni do jednoho
ad praescriptum agere jednati podle předpisu
ad imperatum venire přijíti na rozkaz

adversus nebo ***adversum*** [obrácený k . . ., obráceně k' . . . =] ‚proti':

adversus montes consistere postaviti se proti horám
adversus rem publicam facere jednati proti obci
pietas adversus deos úcta k bohům

secundum [následující =] ‚po', ‚podle':

secundum deos po bozích
secundum flumen podle řeky
secundum legem podle zákona

circum nebo ***circa*** ‚kolem':

circum Aquileiam kolem Aquileie, v okolí Aquileie
litteras circum amicos dimittere rozeslati dopisy (kolem) po přátelích
circa eandem horam kolem téže hodiny
circa quingentos kolem pěti set

citra nebo ***cis*** ‚na této straně', ‚před', ‚nedocházeje až k . . .'

citra flumen před řekou
peccavi citra scelus (Ov.) ne až k zločinu [= bez zločinu]
citra damnum (Tac.) bez zlých následků

ultra ‚na oné straně', ‚za':

ultra flumen za řekou
ultra modum přes míru

contra ‚proti':

contra septentriones proti severu
contra hostem proficisci táhnouti proti nepříteli
contra expectationem proti očekávání
V příznivém smyslu se *contra* neužívá, tím se liší od *adversus*.

erga ‚vůči', ‚k':

noster erga vos amor naše láska k vám

V nepříznivém smyslu se užívá *erga* jen v předklas. latině.

extra ‚vně', ‚mimo':

extra provinciam esse býti vně provincie, za provincií
extra fines egredi vykročiti (ven) za hranice, překročiti hranice
extra periculum esse býti mimo nebezpečí

intra ‚uvnitř', ‚v':

intra parietes uvnitř stěn [= uvnitř domu]
aut intra muros aut extra buď uvnitř hradeb nebo za hradbami
intra castra se recipere odebrati se do tábora
intra decem annos v deseti letech
intra legem v mezích zákona

infra ‚pod':

infra caelum pod nebem
magnitudine esse infra elephantos býti velikostí pod slony, za slony

supra ‚nad':

supra terram nad zemí
supra vires nad síly
supra hanc memoriam před [touto =] naší dobou

iuxta ‚vedle', ‚při':

iuxta murum vedle (hradební) zdi
iuxta libertatem (Tac.) při svobodě [= mezi svobodnými lidmi]
iuxta seditionem ventum est (Tac.) došlo blízko k povstání

inter ‚mezi':

inter Padum et Alpes mezi Padem a Alpami
inter manus habere míti v rukou
inter homines mezi lidmi
pueri amant inter se děti se mají mezi sebou [= navzájem, vespolek] rády
inter tot annos v průběhu tolika let

ob ‚před', ‚pro':

ob oculos esse býti před očima
ob rem publicam mori zemříti pro obec
ob eam causam pro tu příčinu
quam ob rem pro kterou věc, pročež, proto

penes ‚při', ‚u'.

penes Caesarem erat imperium velitelství bylo při Caesarovi [= v Caesarových rukou, v Caesarově držení]
penes me est causa příčina jest při mně [= záleží ve mně]

pone ‚(vzadu) za':
pone aedem Castoris (Plaut.) za chrámem Kastorovým
vinctae pone tergum manus (Tac.) ruce svázané za zády

praeter ‚mimo', ‚kromě':
praeter castra mimo tábor
praeter ceteros mimo ostatní, nad ostatní
praeter spem mimo nadání

prope ‚blízko', *propius* ‚blíže', *proxime* ‚nejblíže':
prope ripam blízko břehu
proxime Italiam nejblíže Italii
prope seditionem res erat bylo blízko k povstání [= nebylo daleko do povstání]

propter ‚blízko', ‚pro':
propter aedem blízko chrámu
propter oculorum dolorem pro bolest očí
in metu esse propter te býti ve strachu pro tebe, kvůli tobě

per ‚skrze':
per portam venire přijíti skrze bránu, branou
per mediam urbem středem města
per tempus colloquii po čas rozmluvy
per legatos nuntiare oznámiti skrze vyslance, po vyslancích
per manus tradere podávati z ruky do ruky
per litteras písemně
per leges licet zákony jest dovoleno
per omnes deos obtestari zapřisahati skrze všechny bohy, u všech bohů
per vim násilím

trans ‚přes', ‚za':
trans Rhenum in Germaniam traducere převésti přes Rýn do Germanie
trans Tiberim habitare bydliti za Tiberem

PŘEDLOŽKY U ABLATIVU

137 U ablativu bývají předložky
ab, ex, de,
cum, sine, pro, prae.

ab nebo (jen před souhláskami) ***a*** ‚od':
ab ortu ad occasum od východu k západu
a dextra parte s pravé strany, na pravé straně
ab urbe condita od založení města (Říma)
a patre laudatur je chválen od otce
a Deucalione ortus pocházející od Deukaliona, potomek Deukalionův
stare a Graecis státi na straně Řeků

ex nebo (jen před souhláskami) ***e*** ‚z':
ex urbe egredi vyjíti z města
ex equo desilire seskočiti s koně
ex omni parte se všech stran, odevšad
ex eo tempore od toho času
ex consulatu hned po konsulátu
e doctrina clarus slavný [z učenosti =] pro učenost, učeností
ex renibus laborare stonati ledvinami
ex senatus consulto z usnesení senátu, podle usnesení senátu
ex colore cognoscere poznati podle barvy
ex tempore dicere mluviti podle (potřeby) doby, mluviti s patra [= bez přípravy]

de ‚s', ‚o':
De caelo stella cecidit. Hvězda spadla s nebe.
de finibus exire odejíti z území (navždy)
de vita decedere odejíti se světa, zemříti
homo de plebe člověk z lidu
alter de duobus jeden ze dvou
de tertia vigilia o třetí hlídce
qua de causa z které příčiny, pročež
de improviso znenadání
scribere de incendio psáti o požáru
legatos de pace mittere poslati vyslance stran míru.

Ablativem s předl. *de* byl v mluvě lidové namnoze nahrazován genitiv; tak někdy i v literatuře: *conscientia de culpa* (Sall.) vědomí o vině [= viny; srov. *delicti conscientia* (Sall.)].

cum ‚s':
cum amicis vivere — sine amicis secum vivere žíti s přáteli — žíti sám pro sebe bez přátel
secum reputare uvažovati [se sebou =] u sebe
sedere cum pallio seděti v plášti
cum imperio esse míti velitelství
cum virtute ctnostně

sine ‚bez':
sine amicis bez přátel
sine dubio bezpochyby
sine ullo metu beze všeho strachu

pro ‚před', ‚pro':
pro contione před shromážděním
pro castris před táborem [a to zády k táboru; *ante castra* před táborem, a to obličejem k táboru]
pro patria mori zemříti pro vlast, za vlast
pro reo dicere mluviti ve prospěch obžalovaného, hájiti obžalovaného

pro consule in Asiam missus poslaný do Asie místo konsula, jako prokonsul
pro certo habere míti za jisté [= jako jisté]
consilium pro tempore capere rozhodovati se podle (potřeby) času
pro se quisque každý podle svých sil, seč každý jest

prae ‚před':
prae se ferre [nésti před sebou =] ukazovati, stavěti na odiv
omnes prae illo stulti sunt všichni jsou před ním [= proti němu] pošetilí
prae lacrimis loqui non possum pro slzy nemohu mluviti.

138 Jako předložek s abl. se užívá též těchto adverbií:

coram a ***palam*** ‚v přítomnosti', ‚před':
coram genero meo před mým zetěm
coram te n. *te coram* před tebou
palam omnibus přede všemi
te palam před tebou

simul ‚spolu s':
simul nobis habitat (Ov.) spolu s námi bydlí
Magnetibus simul (Tac.) spolu s Magnety

tenus ‚až po' [vždy za ablativem]:
pectoribus tenus až po prsa
verbo tenus jen [až po jméno =] jménem, podle jména

PŘEDLOŽKY U AKUSATIVU I ABLATIVU

139 U akusativu i ablativu mohou být předložky
in, sub, subter, super, clam.

V místním významu se odpovídá akusativem s předložkami *in* a *sub* na otázku ‚kam?', ablativem na otázku ‚kde?'; předložka *super* se spojuje v obojím tomto významu obyčejně s akusativem.

in s akus. ‚do', ‚na':
in Italiam venire přijíti do Italie
in omnes partes na všechny strany
in longitudinem do délky, zdéli
in ius vocare volati před soud
in posterum diem differre odložiti na druhý den
impietas in deos neúcta k bohům
in hostem impetum facere učiniti útok na nepřítele
mirum in modum [na podivný způsob =] podivným způsobem

in s abl. ‚v', ‚na':
in Italia vivere žíti v Italii
in monte stare státi na hoře

in matrimonio habere míti [v manželství =] za manželku
in hoc tempore v této době, za této doby
in hoc numero v tomto počtu
magno in aere alieno při velkých dluzích
crudelis in hoste krutý [u nepřítele =] vůči nepříteli
in virtute gloriari honositi se ctností

sub a ***subter*** s akus. ‚pod':
sub terram penetrare proniknouti pod zemi
sub moenia ducere vésti pod hradby
sub iugum mittere poslati pod jho
subter praecordia do útrob
sub potestatem redigere uvésti pod moc
sub vesperum pod večer, k večeru

sub a ***subter*** s abl. ‚pod':
sub pellibus hiemare [pod kožemi =] v kožených stanech přezimovat
sub terra iacere ležeti pod zemí
sub monte habitare bydliti pod horou
sub armis esse býti ve zbroji
sub umbra cubare ležeti ve stínu
subter testudine (Verg.) pod krytem
sub imperio esse býti pod vládou
sub ipsa profectione při samém odchodu

super s akus. ‚nad', přes':
super Indos přes Indy, za Indy
vestis super genua est šat jest nad kolena
super cenam narrare vypravovati při stole, za jídla
super sexaginta milia přes 60.000
super bellum premebat annona kromě války tísnila (nad to) drahota

super s abl. ‚nad':
ensis super cervice pendet (Hor.) meč visí nad šíjí
hac super re scribere psáti o této věci.

clam s akus. i abl. ‚bez vědomí něčího':
clam virum (Plaut.) bez vědomí muže
clam vobis (Caes.) bez vašeho vědomí.

ROZDÍLY V UŽÍVÁNÍ PŘEDLOŽKOVÝCH VAZEB MEZI LATINOU A ČEŠTINOU

140 U některých sloves se v latině řídí určení místa nebo směru jinou otázkou než v češtině.

Na otázku ‚kde?' odpovídá v lat. určení místa u slovesa *ponere* ‚klásti' a u jiných sloves znamenajících umístění:

in mensā [kde?] *ponere* klásti na stůl [kam?]
in arbore locare umístiti na strom
in medio statuere postaviti do středu
in sella considere posaditi se na stolici
in columna figere připevniti na sloup
in flumine pontem facere vystavěti most přes řeku.

141 Na otázku ‚kam?' odpovídá v lat. určení místa u sloves znamenajících docházení, shromažďování, skrývání:
ad litus (classem) appellere přistati (s loďstvem) u břehu
in villam deverti ubytovati se ve statku
in urbem convenire sejíti se do města, v městě
in senatum adesse dostaviti se do senátu, býti přítomen v senátu
in unum locum cogere shromážditi na jedno místo, na jednom místě
in silvam (se) abdere skrýti se do lesa, v lese.

142 Na otázku ‚odkud?' odpovídá v lat. určení místa u sloves znamenajících viseti, věšeti, vězeti, býti:
ab umero pendēre viseti na rameni
a mālo suspendere zavěsiti na stěžeň
ex alio aptum věc závislá na jiné
a dextra stare státi po pravici
a Platone esse býti při Platonovi, býti stoupencem Platonovým.

SLOVESNÉ RODY

ROD ČINNÝ, TRPNÝ A STŘEDNÍ

143 Latinské sloveso má tvary pro dvojí rod, činný *(activum)* a trpný *(passivum)*, v. I § 106; ale hledíme-li k významu, udržely se u passivních tvarů zbytky třetího rodu, středního *(medium)*, jenž znamená činnost zvratnou, t. j. činnost, kterou podmět vykonává sám na sobě nebo pro sebe:

laudo chválím [aktivum]
laudor jsem chválen [passivum]
lavor myji se [medium].

144 Mediální význam mívají slovesa *lavari* ‚mýti se', *ornari* ‚zdobiti se', *velari* ‚zahalovati se', *indui* ‚oblékati se', *moveri* ‚pohybovati se', *augeri* ‚množiti se', *exerceri* ‚cvičiti se', *vehi* ‚vézti se', ‚jeti', *ferri* ‚nésti se', ‚hnáti se', *verti* ‚obraceti se', *gigni* ‚roditi se', *mutari* ‚měniti se', *occultari* ‚skrývati se', *falli* ‚klamati se'.

Některá z těchto sloves mohou přibírati i věcný předmět v ak.:
indui vestem oblékati se v šat, oblékati si šat
velari caput zahalovati si hlavu.

Zvláště bývá takový akus. u tvaru part. perf. pas., v. § 73.

Zvratná činnost se v latině také vyjadřuje **145**

1. jako v češtině aktivním tvarem slovesa s akusativem zvratného zájmena:
se vertere obraceti se
se movere hýbati se

2. aktivním tvarem slovesa bez akusativu zvratného zájmena:
Lavabo (Plaut.). Umyji se.
Unde agis? (Plaut.) Odkud se ženeš?
Terra movit (Liv.). Země se pohnula.
Mores mutant (Liv.). Mravy se mění.
Accingunt operi (Verg.). [Opásají se k dílu =] Chápou se díla.
Venti posuere (Verg.). Větry se usadily.

V klasické próze se vyskytují ve zvratném významu zpravidla jen participia praes.:
quadrigis vehens (Cic.) jeda na čtyřce
minuente aestu (Caes.) když se příliv zmenšoval [= za odlivu].

SLOVESA DEPONENTNÍ A SEMIDEPONENTNÍ

Slovesa deponentní, v. I § 119 a 155—160, mají tvary většinou pas- **146**
sivní, ale význam činný nebo zvratný:
Milites ducem sequuntur. Vojáci následují vůdce.
Miserere. Smiluj se!
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam (Verg.). Třikrát se pokusili [Titani] postaviti Ossu na Pelion.

V part. praes., v part. fut., v supinu a gerundiu mají deponentia tvary aktivní: *querens* ‚stěžuje si', *questurus* ‚hodlaje si stěžovat', *questum* ‚stěžovat si', *querendo* ‚stěžováním'.

O passivním významu participia perf. pass. některých sloves deponentních v. § 228.

Výklad o **semideponentiích** a jejich výčet v. I § 161. **147**

PASSIVUM U SLOVES PŘECHODNÝCH, NEPŘECHODNÝCH A BEZPŘEDMĚTOVÝCH

Jen přechodná slovesa, v. § 55, mohou tvořit passivum ve všech **148**
osobách (passivum osobní); u předmětových sloves nepřechodných a někdy i u sloves bezpředmětových se užívá passiva zpravidla jen v 3. os. sg. (passivum neosobní).

Slovesa přechodná:
[Akt.] *moneo te* napomínám tě, *moneo vos* napomínám vás

[Pass.] *tu moneris* ty jsi napomínán, *vos monemini* vy jste napomínáni.

Slovesa předmětová nepřechodná:

[Akt.] *credo tibi* věřím ti

[Pass.] *tibi creditur* věří se ti

Slovesa bezpředmětová:

[Akt.] *eo, is, imus* jdu, jdeš, jdeme; *vivo, vivis, vivimus* žiji, žiješ, žijeme

[Pass.] *itur* jde se; *vivitur* žije se.

149 Protože některá slovesa, která jsou v latině přechodná, v češtině jsou nepřechodná a naopak, v. § 46, vznikají rozdíly i v užívání passivní vazby osobní a neosobní.

1. Latinská vazba osobní se v češtině vyjadřuje vazbou neosobní nebo se nahrazuje vazbou jinou, nejčastěji činnou:

Debiles a nobis adiuvantur. Slabým [se od nás pomáhá =] pomáháme.

Haec verba non intelleguntur. Těmto slovům se nerozumí.

Tyrannus a multis metuitur. Tyrana se mnozí bojí.

Mater de meo adventu celata est. Zatajili matce můj příchod.

2. Latinská vazba neosobní se v češtině vyjadřuje vazbou osobní:

Persuadetur mihi a te. Jsem od tebe přemlouván.

Ciceroni aqua et igni interdictum est. Cicero byl dán do klatby.

DOPLŇOVÁNÍ TRPNÉHO VÝZNAMU

150 Některá lat. slovesa netvoří passiva a trpný význam se k nim doplňuje jinými slovesy:

facere dělati:: *fieri* býti dělán

perdere hubiti :: *perire* býti huben, hynouti

vendere prodávati :: *vēnire* [*vēneo* jdu na prodej, v. I § 57] býti prodáván

docere učiti :: *discere* býti vyučován, učiti se.

Jindy, zejména u sloves deponentních, se vyjadřuje trpný význam vazbou opisnou:

oblivisci zapomínati :: *in oblivione esse, oblivione obrui* býti zapomenut

admirari obdivovati se :: *in admiratione esse, admirationem habere* býti předmětem obdivu

odisse nenáviděti :: *in odio esse, odio* (dat.) *esse alicui* býti nenáviděn

SLOVESNÉ ČASY

151 Výčet slovesných časů v latině v. I § 106.

Různými tvary slovesných časů je možno vyjádřit:

1. do které doby je děj kladen,
2. jaký je časový poměr děje k ději jinému,
3. jaký je děj co do slovesného vidu.

ABSOLUTNÍ UŽÍVÁNÍ ČASŮ

Doba, do které je děj kladen, může býti trojí, přítomnost, minulost, budoucnost. Jestliže se toto určování doby děje se stanoviska mluvící nebo píšící osoby, je užívání časů v tomto smyslu užívání absolutní, samostatné. **152**

Přítomný děj se vyjadřuje praesentem.
Minulý děj se vyjadřuje imperfektem, perfektem a plusquamperfektem.
Budoucí děj se vyjadřuje futurem I. a futurem II.

V dopisech, zejména Ciceronových, bývá základnou pro určování doby stanovisko ne pisatelovo, nýbrž toho, kdo bude dopis číst; co je pro píšícího přítomné, bude pro čtoucího již minulé, a proto se vyjadřuje perfektem nebo imperfektem; co je i pro píšícího minulé, vyjadřuje se plusquamperfektem: **153**

Nihil habebam, quod scriberem; neque enim novi quidquam audieram et ad tuas omnes epistulas rescripseram pridie. Nemám nic, co bych ti psal; neslyšel jsem totiž nic nového a na všechny tvé dopisy jsem odepsal včera.

RELATIVNÍ UŽÍVÁNÍ ČASŮ

Jestliže se při užívání slovesných časů nehledí na stanovisko mluvící nebo píšící osoby, nýbrž děj se uvádí do poměru k jinému ději, je toto užívání relativní, vztažné. Při tom může být děj buď současný s jiným dějem, jestliže se s ním děje zároveň, nebo předčasný, jestliže před ním předchází. **154**

Současnost s dějem	přítomným	vyjadřuje	praesens
„	minulým	„	imperfektum
„	budoucím	„	futurum I.
Předčasnost před dějem	přítomným	vyjadřuje	perfektum
„	minulým	„	plusquamperfektum
„	budoucím	„	futurum II.

Dum coquetur, disseremus [současnost s dějem budoucím]. Zatím co se bude vařit, budeme rozmlouvat.

Cimon celeriter ad principatum pervenit; habebat enim satis eloquentiae [současnost s dějem minulým]. Kimon se rychle dostal k náčelnictví; měl totiž dosti výmluvnosti.

Ut sementem feceris, ita metes [předčasnost před dějem budoucím]. Jak zaseješ, tak budeš kliditi.

Pausanias eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat [předčasnost před dějem minulým]. P. byl pohřben na témž místě, kde skončil život.

155 Ale i tam, kde se vyskytují v jedné myšlence dva děje, bývá někdy užívání časů absolutní, t. j. nehledí se na vzájemný poměr dějů:

Dux exercitum, quem accepit, amisit. Vůdce ztratil vojsko, které dostal. [S relat. užitím časů by bylo *quem acceperat.*]

Ad senatum reiciam, quaecumque postulabit Antonius. Odkáži k senátu, cokoli bude požadovat A. [Relat.: *quaecumque postulaverit.*]

SLOVESNÉ VIDY

156 Také v latině, jako v češtině, se vyjadřuje rozdíl mezi dějem dokonavým a nedokonavým a mezi dějem nenásobeným a násobeným; rozeznávají se tedy i v latině slovesné vidy. Ale rozdíly slovesných vidů se projevují v latině měrou mnohem menší než rozdíly slovesných časů a bez přesné soustavy.

157 Rozdíly ve vidu se v latině vyjadřují zejména

1. užíváním různých sloves, jejichž význam sám je v jistém poměru k vidu; tak označují slovesa jako *ire* ‚jíti', *loqui* ‚mluviti', *ferre* ‚nésti', *ducere* ‚vésti' děj nedokonavý, kdežto slovesa *dare* ‚dáti', *dicere* ‚říci' někdy děj dokonavý:

Rem ipsam dic ac mitte male loqui (Ter.). Řekni věc samu a přestaň nadávat.

2. užíváním různých slovesných časů, z nichž zejména praes. a imperf. znamená děj nedokonavý, fut. II. a zpravidla i plusqpf. děj dokonavý:

do dávám, *dabam* dával jsem :: *dedi* dal jsem.

Perfektum nevyjadřuje vždy děj dokonavý; také infinitiv perf. má zpravidla význam minulého času a ne význam vidový. Ale přece se vyskytují v starší latině, zejména také v mluvě zákonů, u básníků doby Augustovy a v poklas. próze případy, kdy inf. perf. znamená jen dokonavý děj bez zření na čas. Nejčastěji bývá v zákazech, po slovesech znamenajících vůli a možnost a u neosobních sloves jako *decet, libet, licet, iuvat;* básníci ho druhdy užívají z příčin metrických bez rozdílu od inf. praes.:

Nei [významem = *ne*] *quis eorum Bacanal* [= *Bacchanal*] *habuise* [= *habuisse*] *velet* [= *vellet*] (Senatus consultum de Bacchanalibus z r. 186 př. Kr.). Aby nikdo z nich nechtěl mít [= konat] slavnost Bakchovu.

Non potes probasse nugas (Plaut.). Nemůžeš schválit hlouposti.

Tragicus Telephus curat cor spectantis tetigisse querela (Hor.). Tragický T. se snaží dojmouti srdce divákovo.

3. užíváním participia perf. pass., jež znamená obyčejně stav vzniklý dokonáním děje a tím poukazuje na děj dokonavý:

Spectatores, fabula haec est acta, vos plausum date (Plaut.). Diváci, náš kus je dohrán, vy zatleskejte!

K vyjádření dokonavosti se užívá participia perf. pas. v opisných vazbách se slovesy *facere, efficere, dare, habere.* v. § 235.

4. užíváním sloves složených s takovými praeverbií (předponami), která větší nebo menší měrou ztratila svůj původní věcný význam a slouží namnoze k tomu, aby dala slovesu význam dokonavosti. Jsou to zvláště praeverbia *cum, per, ex: facere* ‚dělati' :: *conficere, perficere* ‚udělati', ‚vykonati', ‚provésti', *pugnare* ‚bojovati' :: *expugnare* ‚dobýti [ale i ‚dobývati']:

Cuius rei facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse prae me fero. Že jsem dosáhl schopnosti k té věci, netvrdím, že však jsem se o ni snažil, to prohlašuji.

Feram et perferam abitum eius animo forti. Ponesu a snesu jeho odchod s myslí statečnou.

V této věci se latina poněkud podobá češtině a jiným jazykům slovanským, ale liší se od nich tím, že praeverbium nedodává praesentnímu tvaru slovesa významu budoucnosti, jako tomu je na př. v českém ‚píši :: napíši'.

5. užíváním sloves opětovacích (iterativních), jež znamenají děj násobený nedokonavý, na př. *tracto* ‚tahám' :: *traho* ‚táhnu', *ducto* ‚vodím' :: *duco* ‚vedu'.

PRAESENS

Praesentem se vyjadřuje jednak děj jakožto vskutku přítomný, jednak obsah děje zpřítomňovaného nebo obecně platného: **158**

Crescit in dies singulos hostium numerus. Roste den co den počet nepřátel [praví Cicero o přítomné, t. j. své době].

Concordia parvae res crescunt. Svorností malé věci rostou [vyjádřen obsah děje, jenž neplatí jen pro přítomnost, nýbrž pro všechny doby].

V živém vypravování někdy vyjadřuje mluvící osoba pro větší výraznost i děj minulý praesentem. Z hovorové řeči přejali tento způsob i dějepisci a básníci epičtí; odtud se to praesens nazývá praesens historické *(praesens historicum)*. Praes. histor. je i v češtině: **159**

Istum e navi exeuntem videmus; adiit ad nos, salutat, respondemus (Plaut.).

Vidíme tohoto zde vycházeti z lodi; přišel k nám, pozdraví, odpovíme.

Roma interim crescit Albae ruinis; duplicatur civium numerus (Liv.) [o době krále Tulla]. Řím zatím roste pádem Alby; zdvojnásobí se počet občanů.

O infinitivu vypravovacím n. historickém v. § 201.

Praesentem se v hovorové řeči někdy zpřítomňuje i děj budoucí: **160**

Ego hos conveniam; post huc redeo (Ter.). Já dojdu k těmto; potom se sem vrátím.

A: Manel B: Non maneo (Plaut.). A: Zůstaň! B. Nezůstanu.

Lentulus hodie apud me; cras mane vadit (Cic. v dopise). L. je dnes u mne; zítra ráno jde.

IMPERFEKTUM

161 Imperfektem se vyjadřuje konání děje v minulosti nebo trvání stavu v minulosti.

Imperf. je výrazem děje nedokonavého, v. § 157:

Pyrrhus Fabricio pecuniam dabat. P. dával Fabriciovi peníze [ale F. jich nepřijal].

Užívá se ho v popise stavů a činností, míst, povah a obyčejů:

Carthagine bini reges quotannis creabantur. V Karthagině byli každoročně voleni dva králové.

Leckdy znamená průvodní okolnost k ději vyjádřenému perfektem:

Fuit olim senex; ei filiae duae erant (Plaut.). Byl kdysi (jeden) stařec; ten měl dvě dcery.

Conticuere omnes intentique ora tenebant (Verg.). Všichni umlkli a napjatě [drželi obličeje =] upírali zraky.

FUTURUM I.

162 Futurum I. vyjadřuje obecně děj budoucí:

Nascetur pulchra Troianus origine Caesar (Verg.) [v předpovědi Jovově]. Narodí se z krásného rodu trojský Caesar.

Často to bývá děj kladený do budoucnosti subjektivně, t. j. od mluvící osoby samé, jako domněnka o možnosti děje, očekávání, přání, rozkaz; takto se stýká futurum I. svým významem s konjunktivem a někdy s imperativem:

Verbum hoc verum erit (Ter.). Toto slovo bude (asi) pravdivé.

Quaeret fortasse quispiam. Snad se někdo otáže.

Hoc videbitur fortasse cuipiam durius. Toto se snad bude někomu zdát příliš tvrdé.

Valebis meaque negotia videbis (Cic. na konci dopisu). [Budeš zdráv =] Buď zdráv a hleď si mých věcí.

PERFEKTUM

163 Indikativem perfekta se nejčastěji vyjadřuje děj, který se v minulosti stal: perf. historické *(perfectum historicum):*

Veni, vidi, vici. Přišel jsem, uviděl jsem, zvítězil jsem [těmi slovy oznámil Caesar své vítězství u Zely].

Méně častý, ale starší význam perfekta je ten, že znamená přítomný stav, vzniklý z děje minulého: perf. praesentní *(perfectum praesens).* Tento význam se zachoval v lat. výrazně jen u některých perfekt; do češtiny je překládáme časem přítomným:

memini pamatuji se
novi znám
odi nenávidím.

Přechod perfekta praes. v perfektum histor. je obecně proveden u perfekta pass.:
urbs condita est město je založeno—bylo založeno
laudatus sum jsem pochválen—byl jsem pochválen.

U některých sloves má perf. někdy význam perfekta historického, jindy perfekta praesentního: **164**
didici naučil jsem se — vím
consuevi zvykl jsem si — jsem zvyklý
perii zahynul jsem — jsem zničen, veta je po mně
constiti stanul jsem—stojím.

Perfektum histor. druhdy výrazně vyznačuje děj jako minulý, který v přítomnosti již netrvá: **165**
Habuit, non habet. Měl, nemá. [Cic. ve výkladu pojmu *carere* ‚postrádati'].
Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus. Byla, byla kdysi tato ctnost v této [= naší] obci.
Fuimus Troes, fuit Ilium (Verg.). Byli jsme Trojané, bylo Ilion [volá Panthus o dobyté Troji].

Perfekta se užívá v poučkách, v příslovích, v přirovnáních a líčeních o ději, který se stává nebo se může státi v kterékoli době; zkušenost z minulosti je tím zobecněna. Také v češtině je možno tak užíti minulého času, na př. ‚jak nabyl, tak pozbyl', ale obyčejně se tu užívá praesentu dokonavých sloves: **166**
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci (Hor.). [Odnese všechny hlasy=] Získá si obecnou přízeň, kdo smísí užitečné s příjemným.
veluti qui anguem pressit (Verg.) jako kdo šlápne na hada.

PLUSQUAMPERFEKTUM

Význam plusqpf. souvisí s významem perfekta.

Perfektu histor. odpovídá plusqpf. o ději, který se stal v minulosti; zpravidla se tu naznačuje předčasnost před jiným dějem minulým [užívání relativní, v. § 154], někdy však minulost sama [užívání absolutní, v. § 152]. **167**

Relativně: **168**
Anulum pater istum meus gestitavit; mater ei utendum dederat. Tento prsten nosil můj otec; matka mu jej dala k užívání [kdysi předtím].
Pausanias eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat. P. byl pohřben na témž místě, kde skončil život.

Jestliže vyjadřuje plusqpf. děj předcházející před jiným dějem opakovaným, nabývá samo významu opakovacího, v. § 415.

Plusqpf. *dixeram* ‚řekl jsem', *iusseram* ‚poručil jsem', *dederam* ‚dal jsem', *putaveram* ‚myslil jsem' a p. se druhdy užívá o předčasnosti před jiným dějem, který si je třeba domyslit ze souvislosti:

Redeo ad illam Platonis, de qua dixeram, sententiam. Vracím se k oné Platonově myšlence, o které jsem promluvil [nežli jsem mluvil o něčem jiném].

Illud, quod abstuleras, cedo (Plaut.). Dej sem, co jsi vzal.

169 **Absolutně:**

Častěji to bývá u výrazů možnosti, náležitosti a nutnosti, jako *potuerat, par fuerat, aequum fuerat, opus fuerat, oportuerat, debuerat,* o nichž v. § 177.

170 U sloves, jejichž perf. znamená přítomný stav [*perfectum praesens*, v. § 163], znamená plusqpf. minulý stav:

memineram pamatoval jsem se
noveram znal jsem
oderam nenáviděl jsem.

171 Obdobně jako perf. má i plusqpf. u některých sloves někdy význam minulého děje, jindy význam minulého stavu:

didiceram naučil jsem se—věděl jsem
consueveram zvykl jsem si—byl jsem zvyklý
constiteram stanul jsem—stál jsem.

FUTURUM II.

172 Futurum II., nazývané také fut. dokonavé *(futurum exactum)*, znamená totéž pro budoucnost, co plusqpf. pro minulost, totiž buď budoucí děj nebo budoucí stav.

173 O budoucím ději se užívá fut. II. zpravidla relativně, v. § 154, ale někdy také absolutně, v. § 152:

Relativně:

Ut sementem feceris, ita metes. Jak zaseješ, tak budeš sklízet.

Absolutně:

Ego certe meum officium praestitero. Já jistě vykonám svou povinnost.

Respiraro [absol.], *si te videro* [relat.]. Oddechnu si [= uklidním se], jestliže tě uvidím.

Často se tak užívá tvaru *videro*, zvláště ve spojení s adverbii *mox, post, alias:*

Quae fuerit causa, mox videro. Která byla příčina, brzy uvidím.

174 O budoucím stavu se užívá futura II. zejména u sloves

meminero budu pamětliv
novero budu znáti
odero budu nenávidět.

Jako futura I. tak i futura II. se užívá o ději, který mluvící osoba očekává nebo kterému chce:

De te tu videris, ego de me ipse profitebor. Ty se postaráš o sebe, já učiním prohlášení sám o sobě.

Výčet slovesných způsobů v latině v. I § 106. **175**

Způsoby se vyjadřuje poměr vyjadřovaného děje jednak ke skutečnosti, jednak k mluvící osobě:
scripsi napsal jsem [děj skutečný]
scripsissem byl bych napsal [ale nenapsal jsem, děj neskutečný]
scribe napiš [děj, jehož uskutečnění mluvící osoba přikazuje].

U způsobů vyjadřujících skutečnost, možnost a neskutečnost se užívá k vyslovení záporu záporky *non*, u způsobů projevujících vůli a přání záporky *ne*, v. § 38:
non scripsi nenapsal jsem
non scripsissem nebyl bych napsal
non scribamus nepsali bychom
ne scripseris ať nenapíšeš.

INDIKATIV

Indikativem se vyjadřuje to, co je skutečné nebo so mluvící osoba pokládá za skutečné: **176**
Alpes Italiam a Gallia seiungunt. Alpy oddělují Italii od Gallie.
Signa ostenduntur a dis rerum futurarum. [Znamení jsou ukazována od bohů =] Bozi ukazují znamení věcí budoucích.

Zejména se také užívá indikativu: **177**

1. K vyjádření úsudku, že je něco možné, náležité, žádoucí, slušné, spravedlivé; do češtiny se takový indikativ překládá buď indikativem nebo kondicionálem. Bývá to u sloves a rčení *possum* ‚mohu', *debeo* ‚mám', ‚jsem povinen', *licet* ‚je dovoleno', *oportet* ‚je třeba', *decet* ‚sluší', *necesse est* ‚je nezbytné', *par (iustum, aequum, melius) est* ‚je vhodné' (‚spravedlivé', ‚slušné', ‚lepší'), *longum est* ‚je dlouhé':

Multos possum bonos viros nominare; quos omnes enumerare longum est. Mohu [= mohl bych] jmenovati mnoho dobrých mužů; všechny je vypočítati jest [= bylo by] dlouhé.

O tom, že se něco mělo stát, ale nestalo, se užívá u těchto sloves indikativu času minulého, zvláště imperf. a plusqpf.:
Ad mortem te, Catilina, duci iam pridem oportebat. Již dávno jsi měl, Katilino, být odveden na smrt.

2. V záporných výrazech jako
numquam putavi nikdy jsem nemyslil [= nikdy bych si nebyl myslil]
non sperabam nenadál jsem se [= nebyl bych se nadál]
quis ignorat? kdo neví? [= kdo by nevěděl?].

3. V perf. s adverbii *paene* nebo *prope* ‚téměř', ‚bezmála', ‚málem': *paene oblitus sum* málem jsem zapomněl [= málem bych byl zapomněl].

178 Konjunktivem se vyjadřuje děj, který je představován jako odchylný od skutečnosti. Ty odchylky mohou být různého druhu a významu; zejména jest konjunktiv výrazem 1. možnosti, 2. neskutečnosti, 3. přání, 4. vůle. Význam konjunktivu je patrný z větné souvislosti.

1. Konjunktiv možnosti a konj. rozvažovací.

179 Konjunktivem vyjadřuje mluvící osoba někdy děj, jehož uskutečnění pokládá za možné, pravděpodobné nebo po splnění určité podmínky i za jisté: konj. možnosti *(coniunctivus potentialis);* záporka při něm jest *non.*

Náleží-li ten děj přítomnosti nebo budoucnosti, užívá se o něm konj. praes. nebo perf.; časového rozdílu mezi obojím tím konj. není:
dicat aliquis nebo [klas. častěji] *dixerit aliquis* ‚někdo by řekl'
possim ‚mohl bych', *velim* ‚chtěl bych', *nolim,* nechtěl bych', *malim* ‚raději bych chtěl' [konj. tu vyslovuje myšlenku méně rozhodně než indik.].

K vyjádření děje, který se mohl státi v minulosti, užívá se konjunktivu imperf., ale klas. zpravidla jen v otázce a v 2. os. sg. o obecném podmětě, a to jen u jistých sloves:
quis putaret? ‚kdo by si byl myslil?' *‚videres* ‚byl bys viděl', *diceres* ‚byl bys řekl', *scires* ‚byl bys věděl', *crederes* ‚byl bys věřil', *putares* ‚byl bys myslil'. Jinak značí konj. imperf. obyčejně irreálnost v přítomnosti, v. § 181.

Konjunktivu možnosti se užívá v hlavních větách jen u několika určitých sloves; hojnější je jeho užívání v podmínkovém souvětí, v. § 437.

180 Ke konj. možnosti lze přiřadit konj., kterým se vyjadřuje nejistota mluvící osoby, a to zvláště v 1. os. sg. ve větě tázací: konj. rozvažovací *(coniunctivus deliberativus);* záporka u něho jest *non:*

Quid faciam? Co bych dělal? [= Co mám dělat?].

Quid nunc? Rogem te, ut venias? Non rogem? Co teď? [Mám tě prosit =] Prosit tě, abys přišel? Neprosit?

O minulosti se tu užívá konj. imperf.:
Quid facerem? Co jsem měl dělat?

Někdy taková otázka neznamená nejistotu mluvící osoby, nýbrž její nevoli nebo podiv nad představovaným dějem:

Unus furiosus gladiator contra patriam gerit bellum. Huic cedamus? huius condiciones audiamus? cum hoc pacem fieri posse credamus? Jeden zběsilý gladiátor vede válku proti vlasti. Tomu máme ustoupit? toho podmínky poslouchat? věřit, že s tím může být učiněn mír?

2. Konjunktiv neskutečnosti.

Konjunktivem vyjadřuje mluvící osoba, že si představuje jistý děj neuskutečněný (irreální); obyčejně bývá vysloveno, že k jeho uskutečnění nedochází nebo nedošlo proto, že není splněna nebo nebyla splněna jistá podmínka: konj. neskutečnosti *(coniunctivus irrealis)*. 181

K vyjádření irreálního děje v přítomnosti se zpravidla užívá konj. imperf., k vyjádření irreálního děje v minulosti konj. plusqpf.:

Si scirem, dicerem. Kdybych věděl, řekl bych [ale nevím, podmínka není splněna, proto neříkám].

Si scivissem, dixissem. Kdybych byl věděl, byl bych řekl.

Ductus aquarum sine hominum opera habere non possemus. Vodovody bychom nemohli mít bez lidské práce [ale máme je, neboť podmínka, že není lidské práce, není splněna: lidská práce jest].

Irreál. konjunktivu se obyčejně užívá v irreál. souvětích podmínkových, v. § 438.

V starší latině se někdy vyjadřovala irreálnost přítomná i konjunktivem praes., irreálnost minulá i konjunktivem imperf.:

Si honeste censeam te facere posse, suadeam; verum non potest: cave faxis (Plaut.). Kdybych soudil, že to můžeš udělat počestně, radil bych ti (k tomu); avšak nemůže se tak státi: ať to neuděláš!

Factum est illud, fieri infectum non potest. Deos credo voluisse: nam ni vellent, non fieret (Plaut.). Stalo se to, nestalým se stát nemůže. Bozi, věřím, tomu chtěli: neboť kdyby nebyli chtěli, nebylo by se to stalo.

3. Konjunktiv přací.

Konjunktivem vyjadřuje mluvící osoba děj jakožto své přání: konj. přací *(coniunctivus optativus)*; záporka u něho jest *ne*. 182

Pronáší-li se přání jako splnitelné nebo bez označení, zdali je splnitelné či ne, vyjadřuje se pro přítomnost konjunktivem praes., pro minulost konjunktivem perf.

Představuje-li se přání jako nesplnitelné, vyjadřuje se konjunktivem irreálním, a to pro přítomnost konjunktivem imperf., pro minulost konjunktivem plusqpf.

Věty přací bývají uváděny částicí *utinam* ‚kéž':

Omnia bene eveniant. Kéž všechno dobře dopadne!

Sit tibi terra levis! Kéž ti je země lehká!

Utinam vere auguraverim. Kéž jsem pravdivě věštil!

Utinam reviviscat frater. Kéž by bratr obživl!

Utinam tempus praeteritum rediret. Kéž by se vrátil minulý čas!

Utinam istam calliditatem hominibus dii ne dedissent. Kéž by nebyli dali bozi lidem tuto chytrost!

V starší latině a pořídku i jindy jsou přací věty uváděny spojkou *ut* ‚kéž':

Valeas beneque ut tibi sit (Plaut.). Buď zdráv a kéž [ti je =] se máš dobře!

183 V podobě přání se leckdy pronáší proklínání a zaříkávání:

Di te perduint [významem = *perdant*]. Kéž tě bozi zahubí!

Ne vivam, si scio. Ať nejsem živ, vím-li.

Sollicitat, ita vivam, me tua valetudo. Znepokojuje mě, tak ať jsem živ, tvé zdraví [t. j. tak jistě si přeji býti živ, jako jistě mě znepokojuje tvé zdraví].

184 S přáním ve vlastním smyslu souvisí také **přípustka**, to jest přání nebo svolení, aby se něco dělo, co je v rozporu s dějem hlavním. Konj. v takových větách je konj. **přípustkový** *(coniunctivus concessivus):*

Oderint, dum metuant. Ať nenávidí, jen když se bojí [zásada tyranů].

Sit fur, sit sacrilegus, at est bonus imperator. Buď si zloděj, buď si křivopřísežník, ale je dobrý vojevůdce.

Ne sit summum malum dolor, malum certe est. Třeba není bolest největší zlo, zlo jistě jest.

Konj. perf. tu znamená děj minulý:

Malus civis Carbo fuit. Fuerit aliis; tibi quando esse coepit? Špatným občanem byl K. Dejme tomu, že k jiným byl [špatný]; kdy počal být [špatný] k tobě?

O konjunktivu ve vedlejších větách přípustkových viz § 453.

4. Konjunktiv vůle.

185 Konjunktivem vyjadřuje mluvící osoba děj jakožto projev své vůle: **konjunktiv vůle** *(coniunctivus voluntatis);* záporka u něho jest *ne.*

186 **Zvláště se užívá tohoto konjunktivu:**

1. V 1. os. pl. praes. jakožto **konjunktivu vybízecího** *(coniunctivus hortativus):*

Amemus patriam. Milujme vlast!

Ne mala optemus. Nežádejme si věcí špatných!

187 2. K vyjádření rozkazu, zvláště v 3. os., ale také v 2. os. místo imperativu: **konj. rozkazovací** *(coniunctivus iussivus):*

Suum quisque noscat ingenium. Ať každý poznává své nadání!

Sis fortis. Buď statečný!

Tento konj. bývá zesilován přidaným imperativem *fac*, v pl. *facite:*

Fac eas. [Dělej, ať jdeš! =] Jdi!

Facite eatis. Jděte!

Co měl někdo dělat v minulosti, vyjadřuje se v starší latině konjunktivem imperf., klas. též konjunktivem plusqpf.:

Non redderes argentum (Plaut.). Neměl jsi vyplatit peníze.

Restitisses, repugnasses, mortem pugnans oppetisses (Cic.). Měl ses postavit na odpor, protiviti se, v boji smrt podstoupiti.

3. K vyjádření zákazu, a to v 2. os.; v klas. próze tu bývá obyčejně 188
konj. perf., jenž tu má význam vidový, a to význam dokonavého děje, ne minulého času: konj. zabraňovací *(coniunctivus prohibitivus):*
Ne me moneatis (Plaut.). Nenapomínejte mě!
De me nihil timueris. O mne se nic neboj!

Tento konj. bývá zesilován přidaným imperativem *fac* a častěji *cave*, vedle něhož pak konj. ztrácí svou samostatnost a stává se větou vedlejší [v. § 386]:
Fac, ne quid aliud cures. [Dělej, aby ses nestaral =] Nestarej se o nic jiného!
Cave, ne cadas (Plaut.). Dej pozor, abys neupadl!

Imper. *cave* posléze nabývá významu záporné spojky *ne:*
Cave responderis. Neodpovídej!

KONJUNKTIV VE VĚTÁCH VEDLEJŠÍCH

Hojně se užívá konj. ve větách vedlejších, v. § 348—350. Kromě vý- 189
znamů konjunktivu, které lze odvoditi z užívání konj. ve větách jednoduchých, bývá konj. ve větách vedlejších někdy jen výrazem podřaděnosti, v. § 349—350. O konj. v nepřímé řeči v. § 483.

IMPERATIV

IMPERATIV I. A II.

Rozkazovacím způsobem *(imperativus)* se vyjadřuje rozkaz, s větší 190
nebo menší důrazností.

Latina má dvojí tvary imperativu:

imperativ I.: *lege, legite*, jen pro 2. os. sg. a pl.

imperativ II.: *legito, legitote, legunto* pro 2. a 3. os. sg. a pl.

Imp. II. se také nazývá *imperativus futuri*, protože se jím obyčejně 191
přikazuje něco, co má být vykonáno ne hned, nýbrž v budoucnosti, v době, která je někdy určena větou časovou, podmínkovou nebo vztažnou:
Cras petito, dabitur; nunc abi (Plaut.). Zítra žádej, bude dáno [= dostaneš]; nyní odejdi!
Si veniet nuntius, facito, ut sciam. Jestliže přijde posel, [udělej, abych věděl =], dej mi vědět!

Jindy vyjadřuje imp. II. rozkaz obecný, jaké bývají v zákonech, smlouvách, předpisech:
Si in ius vocat, ito. Jestliže volá k soudu, jdi!
Virgines Vestales custodiunto ignem foci publici. Panny vestálské ochraňujtež oheň obecního krbu!

Někdy se imp. II. neliší významem od imp. I.

Jen imp. II. se obyčejně užívá u sloves *scito* ‚věz', *scitote* ‚vězte', *memento* ‚pamatuj', *mementote* ‚pamatujte'.

ZÁKAZ

192 Zákaz se vyjadřuje imperativem I. s *ne* častěji jen u básníků:

Ne time (Plaut.). Neboj se!

Nimium ne crede colori (Verg.). Nevěř příliš barvě!

V klas. próze se vyjadřuje zákaz

1. konjunktivem zabraňovacím, v. § 188;

2. imperativem *noli* ‚nechtěj', *nolite* ‚nechtějte' s inf.:

Noli me tangere. [Nechtěj se mne dotýkati =] Nedotýkej se mne!

U básníků a v poklas. próze bývají ve smyslu imper. *noli* také imperativy *parce* ‚šetři', *fuge* ‚unikej' s inf.:

Parcite dapibus temerare nefandis corpora (Ov.). Neposkvrňujte těla hříšnými jídly!

Quid sit futurum cras, fuge quaerere (Hor.). Nezkoumej, co bude zítra.

PODMÍNKA A PŘÍPUSTKA

193 Imperativem se někdy v lat. jako v češtině vyjadřuje podmínka nebo přípustka:

Da mihi te placidum, dederis in carmina vires (Ov.). Prokaž se mi laskavým, dáš mi síly k básním.

USTRNULÉ IMPERATIVY

194 Imperativy *age* ‚dělej', *agite* ‚dělejte' se staly po zeslabení významu příslovci. Ve spojení s jiným imper. znamená *age, agite* ‚nuže'; *age* [sg.] bývá i u pl.:

Age igitur intro abite. Nuže tedy odejděte dovnitř!

Také imper. *putā* ‚mysli si' nabyl básn. a poklas. významu příslovce, čes. ‚na příklad'; v tomto významu byl vyslovován *pută:*

Quinte puta aut Publi (Hor.) na příklad Quinte, nebo Publie.

NEURČITÉ TVARY SLOVESNÉ

195 Výměr a výčet neurčitých tvarů slovesných v. I § 107.

INFINITIV

PLATNOST INFINITIVU VE VĚTĚ.

Infinitiv je pojmenování děje, jako je substantivum pojmenování osoby nebo věci. **196**

Ve větě může být inf., jako v češtině, podmětem, přísudkem, předmětem:

Errare humanum est. Chybovati je lidské [inf. podmětem].

Non cuivis homini contingit adire Corinthum (Hor.). Ne každému člověku se podaří přijíti do K. [t. j. dojíti svého cíle; inf. podmětem].

Docto homini vivere est cogitare. [Vzdělanému člověku =] Pro vzdělaného člověka žíti je přemýšleti [inf. podmětem a přísudkem].

Incipio scribere. Počínám psáti [inf. předmětem].

V češtině může být inf. také přívlastkem, kdežto v lat. se slovesný přívlastek vyjadřuje genitivem gerundia:

ars scribendi umění psáti.

INFINITIV PŘEDMĚTOVÝ U SLOVES

Inf. se připojuje k velmi četným slovesům po způsobu předmětu [srov. akus. předmětový § 55]. **197**

Jsou to slovesa znamenající zejména

cítění, přání, snahu, možnost: *volo* ‚chci', *cupio* ‚toužím', *studeo* ‚snažím se', *possum* ‚mohu'

nechtění a rozpakování: *nolo* ‚nechci', *dubito* ‚rozpakuji se', *vereor* ‚ostýchám se', *timeo* ‚bojím se', *caveo* ‚střehu se'

úmysl: *delibero* ‚rozmýšlím se', *audeo* ‚odvažuji se'

počínání, přestávání, pokračování, zvyk: *incipio* ‚počínám', *coepi* ‚počal jsem', *desino, desisto* ‚přestávám', *pergo* ‚pokračuji', *soleo* ‚mám ve zvyku' [*solet dicere* ‚má ve zvyku říkati' = ‚říkává']

uměti, učiti se: *scio* ‚umím', *disco* ‚učím se'

poroučeti, dovolovati: *impero* ‚poroučím', *moneo* ‚upomínám', *hortor* ‚povzbuzuji', *permitto* ‚dovoluji'.

V různých druzích slohu je užívání takových vazeb různé; básn. se užívá i vazeb v próze neobvyklých:

Desertas quaerere terras agimur (Verg.). Jsme hnáni [hledati =], abychom hledali opuštěné země.

Reddes dulce loqui (Hor.). Vrátíš (mi) [líbezně mluviti =] líbeznou řeč.

Jestliže se spojují slovesa *coepi* a *desino* s inf. passivními, užívá se jich samých zpravidla v tvarech pass.: **198**

Oppidum Beneventum appellari coeptum est. Město počalo býti nazýváno [= počalo se nazývati] B.

Veteres orationes a plerisque legi sunt desitae. Staré řeči přestaly být od mnohých čteny,

Ale: *Questus audiri coepere* (Tac.). [Počaly býti slyšeny =] Počaly se ozývati stesky.

INFINITIV PŘEDMĚTOVÝ U ADJEKTIV

199 V básn. a poklas. latině přibírají předmětový inf. podle participií uvedených a jim podobných sloves také adjektiva smyslem s nimi příbuzná:

cupidus mori (Ov.). žádostivý zemříti [podle *cupiens mori* žádající si zemříti]

certus mori (Verg.) rozhodnut zemříti

doctus cantare vyučený zpěvu [podle *discens cantare* učící se zpívati]

peritus cantare (Verg.) znalý zpěvu

avidi committere pugnam (Ov.) dychtiví dáti se do boje

audax omnia perpeti (Hor.) odhodlaný všechno přestáti [podle *audens*].

Někdy se takto infinitivem určují i taková adjektiva, která nemají slovesného významu; tu je infinitivem vyjádřen vztah adjektiva:

fortis tractare serpentes (Hor.) [statečná k braní do rukou =] statečně beroucí do rukou hady

manifestus dissentire (Tac.) dávající na jevo nesouhlas

niveus videri (Hor.) bílý na pohled.

Tyto vazby jsou podobny t. ř. akusativu vztahovému, v. § 73; také ony se rozšířily působením řeckých vzorů. V klas. latině se vyjadřuje slovesný děj určující adjektiva zejména genitivem gerundia (srov. vazbu adjektiva s gen. § 86), akusativem gerundia s předl. *ad*, supinem na *-u* a větou s *qui:*

cupidus imperandi chtivý vlády

fortis ad dolorem tolerandum statečný ke snášení bolesti

difficile dictu nesnadno říci

dignus, qui pereat hoden, aby zahynul.

INFINITIVY ABSOLUTNÍ

200 Infinitivu jakožto pojmenování děje se druhdy užívá i samostatně, bez závislosti na jiném slovese nebo jménu: inf. absolutní *(infinitivus absolutus).*

K takovým absol. infinitivům náleží 1. inf. historický, 2. inf. zvolací.

Infinitiv vypravovací n. historický.

201 Infinitivu praes. se užívá při líčení několika minulých dějů, buď současných nebo rychle po sobě následujících, a to obyčejně ve větách hlav-

ních: infinitiv vypravovací nebo historický *(infinitivus narrativus* nebo *historicus)*. Inf. se tu střídává s ind. imperf. nebo s ind. praes. historického; slovesa bývají k sobě přiřaděna bez spojky [přiřadění bez spojek = asyndeton]. Podmět je v nom.; věta s inf. vypravovacím se podobá větě nominální, v. § 258. V češtině tu jest užíti indikativu:

[Líčení bitvy]. *Postquam id actum est, tubae utrimque canunt contra; consonat terra, clamorem utrimque efferunt. Imperator Iovi vota suscipere, hortari exercitum* (Plaut.). Když to bylo vykonáno, zazní polnice [naproti =] s obou protivných stran; zaduní země, s obou stran zvednou křik. Vojevůdce pronášel modlitby k Jovovi a povzbuzoval vojsko.

Interim Caesar Haeduos frumentum flagitare, diem ex die ducere Haedui. Zatím Caesar vyžadoval od H. obilí, Haeduové den za dnem odkládali.

Neklas. se užívá inf. histor. i ve vedlejších větách časových:

Ubi minitari Artabanus et parum subsidii in Armeniis erat, rector Syriae Vononem custodia circumdat (Tac.). Když A. vyhrožoval a u Armenů bylo málo pomoci, správce Syrie obklopí Vonona stráží.

Infinitiv ve zvolání.

Infinitivu absol. se užívá ve zvolání: **202**

Adeo impotenti esse animo! Býti tak vášnivého ducha!

Quid enim? sedere totos dies in villa! Nuže co? sedět celé dni v statku!

O akusativu s inf. ve zvolání a v otázce v. § 219.

INFINITIV S PŘÍSUDKOVÝM JMÉNEM

Přísudkové jméno ve vazbě infinitivní se obyčejně řídí v pádě podle toho jména, ke kterému se vztahuje. Tak bývá **203**

v nom.: *Dionysius* [nom.] a *Zenone fortis* [nom.] *esse didicit.* D. se od Zenona naučil být statečný.

v akus.: *Zeno Dionysium* [ak.] *fortem* [ak.] *esse docuit.* Z. naučil Dionysia býti statečným.

v dat.: *Quieto* [dat.] *tibi* [dat.] *licet esse.* Je ti volno býti klidný.

Vobis immunibus huius esse mali dabitur (Ov.). Vám bude dáno [býti prostými =] abyste byli prosti této pohromy.

Přísudkové jméno, které se nevztahuje k určitému jménu, bývá v akusativu:

Semper est honestum virum bonum esse. Vždycky je čestné být dobrým člověkem.

Vznik vazby akus. s inf.

204 Četná latinská slovesa mohou se spojovat zároveň s inf. předmětovým i s akus. předmětovým. Tím vznikají vazby jako:

Magister docet puerum cantare. Učitel učí chlapce zpívati.

Zejména se takto spojují s akus. předmětovým a s inf. předmětovým slovesa *iubere* ‚poroučeti', *vetare* ‚zakazovati', *cogere* ‚nutiti', *prohibere* ‚zdržovati', *sinere, pati* ‚nechávati, dovolovati':

Dux iubet exercitum proficisci. Vůdce poroučí vojsku táhnouti.
Caesar legatos discedere vetuit. C. zakázal poslům odejíti.
Homo bestias servire cogit. Člověk nutí zvířata sloužiti.
Medicus aegrotum ambulare prohibet. Lékař zdržuje nemocného [chodit =] aby nechodil.
Sine me abire. Nech mě odejíti.
Non patiemur matrem esurire. Nenecháme matku hladověti.

Protože to jsou (v latině) slovesa přechodná, mají v passivu vazbu osobní:

Exercitus iubetur proficisci. [Vojsku je poroučeno =] Vojsko dostává rozkaz táhnouti.
Legati discedere vetiti sunt. Poslům bylo zakázáno odejíti.

Sem náleží i předmětový akus. a předmětový inf. u neosobních sloves citu, v. § 90.

205 V uvedených vazbách je akusativem vyjádřen zároveň vykonavatel děje vysloveného infinitivem neboli myšlenkový podmět (subjekt) toho děje; u určitého tvaru slovesa, na př. u indikativu, byl by ten podmět v nominativu:

Sine me abire — Ego abibo. Nech mě odejíti = Nech, abych já odešel — Já odejdu.
Non patiemur matrem esurire — Mater esurit. Nenecháme matku hladověti = Nenecháme, aby matka hladověla — Matka hladoví.

Je tu tedy spojování infinitivu s akusativem podmětovým, zvané obyčejně akusativ s infinitivem *(accusativus cum infinitivo).*

Vazba akus. s inf. se v latině rozšířila i k četným slovesům, která nepřibírají akus. předmětového; akus. tu je již toliko podmětem k infinitivu:
Mater gaudet patrem venire. Matka se raduje, že otec přichází.
Mater dixit patrem venire. Matka řekla, že otec přichází.

V uvedených větách je celá vazba akus. s inf. předmětem slovesa řídícího [*quid gaudet mater? quid dixit mater?*].

Posléze může být vazba akus. s inf. i podmětem slovesa řídícího:
Apparet patrem venire. Je zřejmo, že otec přichází. [*quid apparet?*]

V češtině vazba akus. s inf. v tomto rozsahu není a proto se latinský akus. s inf. překládá obyčejně vedlejší větou, v které je podmětem osoba nebo věc, vyjádřená v latině akusativem, a přísudkem děj vyjádřený v latině infinitivem. O jiných způsobech překladu v. § 217.

Ve větě *Dux iussit milites murum aedificare* ‚vůdce rozkázal vojákům stavěti hradbu' je akusativem *milites* vyjádřeno, komu vůdce poručil, akusativ *murum* je předmět k inf. *aedificare*. [*Dux iussit milites: Aedificate murum*!] Jestliže u sloves jako *iubere* a *vetare* není vyjádřeno, komu se něco poroučí nebo přikazuje, bývá jejich předmět vyjádřen obyčejně vazbou passivní, v níž je akus. podmětem k passivnímu inf., kdežto v češtině užíváme i tu často vazby aktivní: 206

Dux iussit murum aedificari. [= *Dux iussit: Aedificetur murus*!]. Vůdce rozkázal [aby byla stavěna hradba =] stavěti hradbu.

Akusativ s inf. předmětem.

Předmětem bývá vazba akus. s inf. u sloves znamenajících 207

1. vnímání a myšlení *(verba sentiendi): sentio* ‚znamenám', ‚míním', *video* ‚vidím', *audio* ‚slyším'; *disco* ‚učím se', ‚dovídám se', *invenio* ‚nalézám', *scio* ‚vím', *intellego* ‚rozumím'; *iudico* ‚soudím', *puto, existimo* ‚myslím', ‚domnívám se'; *spero* ‚doufám'

2. cítění *(verba affectuum): gaudeo* ‚raduji se', *doleo* ‚rmoutím se', *miror* ‚divím se'

3. projevování *(verba dicendi): dico* ‚pravím', *nego* ‚popírám' = ‚tvrdím, že ne', *affirmo* ‚tvrdím', *respondeo* ‚odpovídám', *moneo* ‚připomínám', ‚upozorňuji', *nuntio* ‚oznamuji', *narro* ‚vypravuji', *trado* ‚odevzdávám zprávu' = ‚vypravuji', *iuro* ‚přísahám', *promitto* ‚slibuji'

4. chtění a žádání *(verba voluntatis): volo* ‚chci', *malo* ‚raději chci', *nolo* ‚nechci', *cupio* ‚toužím', *studeo* ‚snažím se', *postulo* ‚žádám'

5. [zřídka] způsobování *(verba faciendi): facio* ‚činím', *efficio* ‚způsobuji'.

Také výrazy souznačné s těmito slovesy se spojují s akus. s inf.:
inducor in spem jsem přiváděn k naději, srov. *spero*
non sum nescius nejsem neznalý, srov. *scio*
testis sum jsem svědkem, srov. *testor* svědčím.
suspicio est je podezření, srov. *suspicor* podezřívám.

U sloves smyslového vnímání bývá pozorovaný děj vyjádřen doplňkovým participiem, jestliže jde o přímé vnímání toho děje: 208

Audivi sororem tuam pulcherrime canentem. Slyšel jsem tvou sestru velmi krásně [zpívající =] zpívati.

Ale: *Audivi sororem tuam pulcherrime canere.* Slyšel jsem, že tvá sestra velmi krásně zpívá.

Slovesa cítění mívají předmět vyjádřen i větou s *quod*, v. § 373.

209 Slovesa chtění mívají předmět vyjádřen akusativem s inf. tehdy, když jest podmět infinitivu různý od podmětu řídícího slovesa; jindy u nich bývá obyčejně pouhý inf :

Rem tibi volo bene evenire. Chci, aby se ti ta věc dobře podařila.

Volo te beatum esse. Chci, abys byl šťasten :: *Volo beatus esse.* Chci býti šťasten [vazba nominativu s inf., v. § 220].

Ale také: *Cupio me esse clementem* (Cic.). Toužím býti mírný.

Jindy mívají slovesa chtění předmět vyjádřen konjunktivní větou, v. § 388.

210 Některá slovesa mají ve spojení akus. s inf. jiný význam, nežli když jsou spojena s pouhým inf.:

Scimus vincere. Umíme vítěziti.	*Scimus Hannibalem vicisse.* Víme, že H. zvítězil.
Contendo abire. Snažím se odejíti.	*Contendo nuntium abisse.* Tvrdím, že posel odešel.
Cogito scribere. Zamýšlím psáti.	*Cogito artem scribendi magnopere prodesse.* Přemýšlím (o tom), že umění psáti velice prospívá.
Socrates voluit mori. S. chtěl zemříti.	*Socrates vult animum non mori.* S. tvrdí, že duše neumírá.

Akusativ s inf. podmětem.

211 Podmětem bývá vazba akus. s inf. u neosobních sloves a výrazů vyjadřujících

1. projevování a známost: *dictum est* ‚bylo řečeno', *memoriae proditum est* ‚vypravuje se' n. ‚jest zaznamenáno', *constat* ‚jest známo', *apparet* ‚jest zřejmo', *occurrit* ‚napadá mě'

2. náležitost: *oportet* ‚jest třeba', *placet* ‚líbí se', ‚uznává se za dobré', *decet* ‚sluší', *licet* ‚jest dovoleno', *prodest* ‚prospívá', *praestat* ‚jest lépe'

3. výsledek myšlenky: *efficitur* vychází, *sequitur* ‚(z toho) následuje'.

Také výrazy souznačné s těmito slovesy se určují akusativem s inf.:

fama est ‚jest pověst', ‚vypravuje se'
verisimile est ‚je podobno pravdě'
opinio est ‚jest mínění', ‚myslí se'
spes est ‚jest naděje'
mos est ‚jest zvyk'
satis est ‚jest dosti', ‚stačí'
par (aequum, iustum, utile, pulchrum, fas) est ‚jest vhodné (slušné, spravedlivé, užitečné, krásné, dovoleno = smí se)'
opus est ‚jest třeba' [v. § 126].

Doplňkové jméno a přístavek.

Podle akusativu, který je podmětem infinitivu ve vazbě akus. s inf., jsou v akus. i všechna jiná jména, náležící do vazby akus. s inf., která se vztahují k podmětu, zejména jméno doplňkové a přístavek: 212

Salvum te advenire gaudeo. Raduji se, že přicházíš zdráv [*salvum* podle *te*].

Te, amicum meum, advenisse gaudeo. Raduji se, že jsi přišel ty, můj přítel [*amicum* podle *te*].

Vyjadřování podmětu ve vazbě akus. s inf.

Podmět infinitivu ve vazbě akus. s inf. je zpravidla vyjádřen, i když to je zájmeno osobní: 213

Puto me beatum esse. Myslím, že jsem šťasten.

O pouhém inf. u sloves chtění v. § 209.

Jestliže je podmět řídícího slovesa v 3. osobě a podmět infinitivu je s ním totožný, vyjadřuje se podmět infinitivu zvratným zájmenem *se* [srov. § 17]:

Dives putavit se beatum esse, sapiens autem eum miserum esse censuit. Boháč myslil [o sobě], že je šťasten, mudrc však soudil [o něm], že jest ubohý.

Divites putant se beatos esse. Boháči myslí [o sobě], že jsou šťastni.

Také o jiných vztazích k podmětu řídícího slovesa v 3. osobě se užívá zájmen zvratných:

Homerum Colophonii civem esse dicebant suum. Kolofoňané tvrdili, že H. jest jejich rodák [doplněk *civem suum* se vztahuje k podmětu řídícího slovesa, proto *suum*].

Infinitivy ve vazbě akus. s inf.

Latina má pro vazbu akus. s inf. infinitivy praes., perf. a fut., a to rodu činného i trpného: 214

Scio patrem venire. Vím, že otec přichází.

Scio patrem venisse. Vím, že otec přišel.

Scio patrem venturum esse. Vím, že otec přijde.

Gaudemus leges servari. Radujeme se, že jsou zákony zachovávány.

Gaudemus leges servatas esse. Radujeme se, že zákony byly zachovány.

Gaudemus leges servatum iri [v. § 224]. Radujeme se, že zákony budou zachovány.

Kde by měl být inf. složen z participia a slovesa *esse*, bývá často participium bez *esse:*

Spondeo me accepturum. Slibuji, že přijmu.

Caesar hoc concedendum non putabat. C. nemyslil, že se to má povoliti.

U slovesa *memini* ‚pamatuji se' bývá o minulém ději, který je předmětem pamatování, inf. praes.:

Audire me id memini ex senioribus. Pamatuji se, že jsem to slýchal od starších.

215 Místo infinitivu fut. akt. nebo pas. se může užívat o budoucím ději vazby opisné *fore* [řídčeji *futurum esse*] s konjunktivní větou s *ut* [v. § 398]. Tento opis je nezbytný, jestliže sloveso oněch infinitivů nemá:

Puto fore ut cras pluat. Myslím, že bude zítra pršet [k *pluit* se netvoří part. fut. na *—urus*].

Předmětový akus. ve vazbě akus. s inf.

216 Infinitiv ve vazbě akus. s inf. může mít vedle podmětového akus. ještě akus. předmětový. Tu by mohlo někdy vzniknouti nedorozumění, který akus. je podmětem a který předmětem:

Legimus Hannibalem Romanos vicisse. [H. přemohl Římany či Římané přemohli Hannibala?]

Tak prý odpověděla delfská věštba králi Pyrrhovi:

Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse. Tvrdím, Aiakovče, že [můžeš přemoci =] přemůžeš Římany. Ale také: že tě [mohou přemoci =] přemohou Římané.

Aby nevznikla dvojsmyslnost, užívá se v takových případech vazby passivní:

Legimus Romanos ab Hannibale victos esse. Čteme, že Římané byli přemoženi od H.

Překládání akusativu s inf. do češtiny.

217 Vazba akus. s inf. se překládá do češtiny obyčejně vedlejší větou se spojkou ‚že', někdy ‚aby'. Při tom je někdy vhodné připojit osobu nebo věc vyjádřenou akusativem ke slovesu určitému, a to v pádě předložkovém:

Homerum caecum fuisse narrant. Vypravují, že H. byl slepý = Vypravují o Homérovi, že byl slepý.

Někdy vyjadřujeme latinský akus. s inf. v češtině větou hlavní a latinské sloveso řídící buď větou vloženou: ‚jak vypravují', ‚jak čteme', ‚jak myslím', ‚tuším', ‚jak známo', ‚jak patrno' — nebo pády předložkovými a příslovci: ‚podle vypravování', ‚podle pověsti', ‚podle (mého) mínění', ‚patrně', ‚zřejmě', ‚snad', ‚asi':

Homerum caecum fuisse narrant. Homér, jak vypravují, byl slepý.

Apparebat in eo nativum quendam lepōrem esse. Bylo zřejmo, že v něm jest jakýsi vrozený půvab = Zřejmě v něm byl jakýsi vrozený půvab.

Ovšem není každý z uvedených způsobů všude stejně vhodný.

Uvedených způsobů překladu jest užíti zejména tehdy, když je akus. s inf. ve větě vztažné nebo tázací:

Ingenio meo, quod exiguum esse censeo, non glorior. Nechlubím se svým nadáním, o kterém soudím, že je nepatrné = které je, jak soudím nepatrné = které je podle mého soudu nepatrné.

Quantam fuisse Leonidae fortitudinem putatis? Jak veliká byla podle vašeho mínění statečnost Leonidova? = Jak veliká byla asi statečnost Leonidova?

Tvoření akusativu s inf. při překladu z češtiny.

Překládáme-li naopak do latiny českou větu a vytváříme vazbu akus. s inf., jest dbáti tohoto: **218**

1. Vazbou akus. s inf. vyjadřujeme nejčastěji českou větu vedlejší, uvedenou spojkou ‚že' nebo ‚aby', která je předmětem věty řídící a závisí na slovese vnímání, myšlení, cítění, projevování nebo chtění [v. § 207], na př. ‚Platon praví o Sokratovi, že byl nejspravedlivější ze všech Řeků'.

2. Z obou vět takto souvisících utvořme dvě samostatné věty hlavní: ‚Platon praví, Sokrates byl nejspravedlivější ze všech Řeků.' [Z určení ‚o Sokratovi' jsme utvořili podmět druhé věty].

3. Přeložme druhou větu, původně vedlejší, do latiny: *Socrates omnium Graecorum sapientissimus fuit.*

4. Nominativ podmětu této věty změňme v akusativ, indikativ přísudku v příslušný infinitiv [zde inf. perf., protože je přísudkové sloveso v čase minulém] a přísudkové adjektivum ve shodě s podmětem také v akusativ: *Socratem omnium Graecorum sapientissimum fuisse.*

5. Vazbu akus. s inf. takto vzniklou učiňme předmětem první věty: *Plato dicit Socratem omnium Graecorum sapientissimum fuisse.*

6. Je-li podmět obou samostatných vět tentýž, je pak v latině podmětem vazby akus. s inf. zvratné zájmeno *se*. Na př. ‚Sokrates o sobě říkal, že nic neví': ‚Sokrates říkal, Sokrates nic neví': *Socrates nihil scit: Socratem nihil scire: Socrates dicebat se* [místo *Socratem*] *nihil scire.*

7. Obdobně si počínáme při překládání vět jiné podoby; vždycky jest hleděti ke smyslu věty.

Akus. s infinitivem větou.

Sám akus. s inf. bez určitého slovesa může být větou, buď zvolací nebo tázací, jež vyjadřuje podiv, nevoli, rozhorlení, pochybnost: **219**

O spectaculum miserum atque acerbum! Ludibrio esse urbis gloriam et populi Romani nomen! Ó, žalostná a trpká podívaná! Na posměch že jest sláva města a jméno římského národa!

Tene tibi partes istas depoposcisse? Ty že sis vyžádal tuto úlohu?

NOMINATIV S INFINITIVEM

Vznik a užívání vazby nom. s inf.

Přechodná slovesa, která mohou přibírat za předmět vazbu akus. s inf. [v. § 207], mohou vytvářet osobní passivum. I v passivu podržují **220**

inf., ale podmět toho inf. je v passivní vazbě totožný s podmětem slovesa řídícího a proto je vyjádřen nominativem. Vazba takto vznikající se jmenuje nominativ s infinitivem *(nominativus cum infinitivo)*. Tato vazba je zcela nasnadě u passiva sloves znamenajících poroučení, zakazování, zdržování a pod., v. § 204, ale rozšířila se i k četným jiným slovesům. Jsou to zejména slovesa

1. vnímání a myšlení *(verba sentiendi)*, v. § 207, odst. 1.

2. projevování *(verba dicendi)*, v. § 207, odst. 3, vyskytují-li se v tvarech passivních.

V češtině jsou tato slovesa většinou nepřechodná a proto je třeba v trpném rodě užít vazby neosobní; inf. se vyjadřuje i zde, jako při akus. s inf., obyčejně vedlejší větou:

Lycurgi temporibus Homerus fuisse traditur. Vypravuje se, že H. žil za časů Lykurgových.

Cycni ante mortem canere dicebantur. Říkalo se, že labuti před smrtí zpívají.

Sloveso *videri* má u vazby nomin. s inf. obyčejně význam ‚zdáti se‘:

Lycurgi temporibus Homerus fuisse videtur. Zdá se, že H. žil za časů Lykurgových.

Reus damnatum iri videbatur. Zdálo se, že obžalovaný bude odsouzen.

Při vazbě nomin. s inf. jsou v nominativu i jiná jména, která mají vztah k podmětu, zejména jméno přísudkové a přístavek:

Polycrates beatissimus esse videbatur. Zdálo se, že je P. velmi šťasten.

Překládání nom. s inf. do češtiny.

221 Při překladu nomin. s inf. do češtiny je někdy vhodné připojit podmětový nominativ ke slovesu určitému, a to v pádě předložkovém, srov. § 217:

Lycurgi temporibus Homerus fuisse traditur (videtur, putatur . . .). O Homérovi se vypravuje (zdá, myslí . . .) že žil za časů Lykurgových.

Někdy vyjadřujeme latinský nomin. s inf. v češtině větou hlavní a latinské řídící sloveso větou vloženou: ‚jak se vypravuje‘, ‚jak se myslí‘, ‚jak se soudí‘, ‚jak se zdá‘ — nebo pády předložkovými a příslovci: ‚podle vypravování‘, ‚podle pověsti‘, ‚zdánlivě‘, ‚prý‘:

Homerus caecus fuisse traditur. H. byl, jak se vypravuje, slepý = H. byl podle vypravování slepý = H. prý byl slepý.

Ovšem není každý z uvedených způsobů všude stejně vhodný.

Akus. s inf. místo nom. s inf.

222 Místo osobní vazby nomin. s inf. užívá se někdy neosobního tvaru řídícího slovesa s akus. s inf., zejména kde není passivum řídícího slovesa vyjádřeno jednoduchým tvarem, totiž v perf., plusqpf. a gerundivu, nebo kde je určeno jiným slovesem nebo příslovcem:

Galbam, Africanum, Laelium doctos fuisse traditum est. Je pověst, že G., A. a L. byli vzdělaní. [Ale: *Galba, Africanus, Laelius docti esse dicuntur*, protože tu je passivum řídícího slovesa *dicuntur* vyjádřeno jednoduchým tvarem].

Nos beatos esse dici potest. Může se říci, že jsme šťastni.

Často bývá akus. s inf. u neosobního výrazu *mihi videtur* ‚mně se zdá' = ‚myslím', ‚soudím':

Non mihi videtur ad beate vivendum satis posse pecuniam. Nezdá se mi, že k šťastnému životu [dosti mohou =] dostačí peníze.

Ale u pass. sloves *iubeo* a *veto* se užívá osobní vazby nomin. s inf. i při jejich tvarech složených:

Milites pontem facere iussi sunt. Vojákům bylo poručeno [= vojáci dostali rozkaz] stavěti most.

SUPINUM

Latina má dvojí supinum, sup. na *-um* (= sup. I.) a sup. na *-ū* (= sup. II.), v. I § 125. Jsou to vlastně pády substantiva IV. deklinace utvořeného od slovesného kmene, a to sup. I. je akus., sup. II. buď dat. — o dat. na *-ū* v. I § 52 — nebo abl. **223**

SUPINUM I.

Supina I. se užívá ve spojení se slovesy pohybu; označuje se jím cíl a účel pohybu [srov. akus. směru § 76]: **224**

venatum eo jdu lovit [= na lov]

cubitum eo jdu ležet (spat)

gratulatum venio přicházím přát štěstí.

Sup. I. může mít u sebe předmět v akus.:

Deos salutatum domum devertar. Zajdu domů pozdravit bohy.

Vazbou slovesa *ire* ‚jíti' se sup. I. se někdy vyjadřuje děj, který se ještě nekoná, ale bude konati:

perditum eo [jdu =] hodlám zahubit = *perditurus sum.*

Z neosobní vazby jako *perditum itur* ‚jde se (někoho) zahubit' vznikl opisný inf. fut. pas., o jehož užívání v. § 214.

SUPINUM II.

Sup. II. bývá zpravidla u adjektiv jako *facilis* ‚snadný', *difficilis* ‚nesnadný', *optimus* ‚nejlepší', *mirabilis* ‚podivuhodný', *incredibilis* ‚neuvěřitelný' a označuje se jím, kterého děje se to adjektivní určení týká, srov. dativ u adjektiv § 104 a abl. vztahu § 132. **225**

Sup. II. se netvoří u všech sloves. Nejčastěji se vyskytuje sup. II. *factu* ‚ke konání', ‚konáním', *dictu* ‚k povědění', *auditu* ‚k poslechu',

‚na poslech'; při překladu do češtiny je druhdy možno takové sup. nevyjádřit:
facilis factu snadný k udělání = snadný
mirabile dictu podivné k povědění = divná věc = div divoucí
incredibilis dictu neuvěřitelný při povědění = neuvěřitelný.

Neutrum adjektiva se sup. II. tvoří někdy samostatnou větu vloženou [v. § 316]:

Inde duae pariter, visu mirabile, palmae surgunt (Ov.). Odtud [t. j. z vínku] vyrostou zároveň, divná to věc, dvě palmy.

Někdy je tvar na *—u* skutečný abl. sg. substantiva:
prodigium visu eventuque mirabile úkaz podivuhodný zjevem i výsledkem.

PARTICIPIUM

JMENNÉ A SLOVESNÉ VLASTNOSTI PARTICIPIÍ.

226 Participia mají některé vlastnosti společné s jmény, jiné se slovesy. Jako jména tak i participia mohou svými skloňovacími tvary vyjadřovat číslo, pád a do jisté míry i jmenný rod; jako slovesa tak i participia vyjadřují slovesný rod a časový poměr a mohou se spojovati s týmiž pády jako tvary slovesa určitého:

[vlastnosti jmenné] sg. nom. *monens* ‚napomínající', pl. gen. *monentium* ‚napomínajících', mask. a fem. *monentes*, neutr. *monentia* ‚napomínající',

[vlastnosti slovesné] akt. *monens* ‚napomínající', pas. *monitus* ‚napomenutý', fut. *moniturus* ‚hodlající napomínat', *monens vos* ‚napomínající vás', *parens vobis* ‚poslouchající vás'.

227 Participium se někdy stává úplně adjektivem; pak se spojuje s gen. předmětovým [v. § 86] a může se stupňovati:
vir patriae amantissimus muž velmi milovný vlasti = veliký vlastenec.

Někdy se stává participium i substantivem a pak může být určováno přívlastkem:
tua scripta tvé spisy [slovesně: *a te scripta* věci od tebe napsané].

O určování zpodstatnělých participií adverbiem v § 5.

SLOVESNÝ ROD PARTICIPIÍ

228 U slovesa, které vytváří akt. i pass., má aktivní význam participium praes. a part. fut. na *-urus*, passivní význam participium perf. a gerundivum [o němž v. § 245].

U sloves deponentních mají všechna participia kromě gerundiva zpravidla význam aktivní; gerundivum má i u nich význam passivní.

Ale u některých deponentií má part. perf. význam passivní: *adeptus (adipiscor)* ‚dosažený', *comitatus (comitor)* ‚doprovázený', *confessus (confiteor)* ‚přiznaný', *meditatus (meditor)* ‚promyšlený', *dimensus (dimetior)* ‚rozměřený', *metatus (metor)* ‚vyměřený', *populatus (populor)* ‚zpustošený', *ratus (reor)* ‚určitý', ‚platný', *testatus (testor)* ‚dosvědčený'.

Naopak zase u některých sloves nedeponentních má part. perf. význam aktivní: *pransus (prandeo)* ‚nasnídaný' [t. j. ‚kdo se nasnídal'], *cenatus (ceno)* ‚naobědvaný', ‚najedený' [t. j. ‚kdo se najedl'], *potus (k poto)* ‚napilý', ‚napitý', *iuratus (iuro)* ‚přisahavší', přisáhlý', *adultus (adolesco)* ‚dospělý', *concretus (concresco)* ‚srostlý', *praeteritus (praetereo)* ‚minulý', *placitus (placeo)* ‚líbící se', ‚milý', *exosus* ‚nenávidící'.

Tyto obojí zdánlivé nepravidelnosti jsou projevem toho, že tvary zvané participia perf. pass. byly původně slovesná adjektiva, u nichž se slovesný rod nerozeznával.

SLOVESNÝ ČAS PARTICIPIÍ

Participia vyjadřují slovesný čas relativně, v. § 154. Participium praes. značí děj současný s dějem určitého slovesa věty, part. perf. stav vzniklý z děje předcházejícího před dějem slovesa určitého (u deponentií děj předcházející před dějem slovesa určitého), part. fut. akt. děj po něm následující: **229**

Heri solem orientem vidimus. Včera jsme viděli [vycházející =] vycházeti slunce [slunce, když vycházelo].

Solem ortum nubes obtexit. Vyšlé slunce zakryl mrak [slunce, když vyšlo].

Aurora praecedit solem oriturum. Červánky předcházejí [slunce mající vyjíti =] východ slunce [slunce, nežli vyjde].

Participií perf. některých deponentních a semideponentních sloves se užívá o ději současném s dějem slovesa určitého a mohou se tedy do češtiny překládat přechodníkem přítomným: *usus (utor)* ‚užívaje', *secutus (sequor)* ‚následuje', *veritus (vereor)* ‚obávaje se', *confisus (confido)* ‚důvěřuje', *admiratus (admiror)* ‚obdivuje se', *solitus (soleo)* ‚maje ve zvyku', *arbitratus (arbitror)* ‚domnívaje se', *ratus (reor)* ‚soudě'.

UŽÍVÁNÍ PARTICIPIÍ

Při užívání participií se někdy více uplatňuje jejich význam adjektivní, jindy význam slovesný. **230**

Participium jakožto adjektivum.

Jakožto adjektivum je participium ve větě buď přívlastkem nebo přísudkovým jménem nebo doplňkem: **231**

[přívl.] *Praestanti florentique fortunae invidetur.* Závidí se vynikajícímu a [kvetoucímu =] skvělému postavení.
Signa ostenduntur rerum futurarum. Ukazují se znamení věcí budoucích.
[přísud.] *Karthaginis opes olim florentes fuerunt.* Moc Karthaginy byla kdysi kvetoucí.
[doplňk.] *Croesus se beatum et florentem putabat.* K. se pokládal za šťastného a slavného.

Participium jakožto sloveso.

232 Také jakožto sloveso je participium ve větě buď přívlastkem nebo doplňkem, ale v obojím případě je důraz na ději vyjádřeném participiem.

Přívlastková vazba participia:

233 *Sicilia amissa Hannibalem angebat.* Ztracená Sicilie trápila Hannibala [ne: jaká Sicilie? nýbrž: co se stalo se Sicilií? tedy =] Ztráta Sicilie trápila Hannibala.
Scipio accusatus est pecuniae captae ab rege. S. byl obžalován [pro peníze vzaté od krále =] pro vzetí peněz od krále = protože vzal peníze od krále.

V těchto a podobných případech je v českém překladu často vhodné vyjádřiti takové lat. participium slovesným substantivem a původní substantivum k němu připojit v gen. nebo v pádu předložkovém:
urbs defensa obhájení města
clades nuntiata zpráva o porážce
ab urbe condita od založení města
post Christum natum po narození Kristovu
sine restituta potestate bez obnovení moci.

Někdy je potřebí užít při překladu takového participia celé věty: *Augebat metum gnarus Romanae seditionis et invasurus hostis* (Tac.). Zvětšovalo strach to, že nepřítel věděl o římské vzpouře a hrozil vpádem.

Neutrum takového part. perf. pass. bývá někdy samo bez substantiva a tu odpovídá neosobní vazbě pass., na př. *opus est incepto* [srov. § 126] = *opus est incipi, ut incipiatur.* V češtině to vyjadřujeme buď infinitivem nebo slovesným substantivem:
Quae ex empto aut vendito aut conducto aut locato contra fidem fiunt. Nepoctivosti při koupi nebo prodeji nebo nájmu nebo pronájmu.

O takových part. v abl. absol. v. § 244.

234 Doplňková vazba participia:

Plato scribens est mortuus. P. zemřel píše [= při psaní].
Dionysius tyrannus Syracusis expulsus Corinthi pueros docebat. Tyran D. byv vypuzen ze S. vyučoval v K. děti.

Se vztahem k předmětu bývá doplňkové part. u sloves znamenajících smyslové vnímání: *video* ‚vidím', *audio* ‚slyším' [srov. § 208]

spisovatelovo vytváření: *facio* ‚líčím':

Hospes Lacedaemone adulescentes certantes vidit. Host viděl v L. jinochy zápasící [= zápasiti].

Xenophon facit Socratem disputantem. X. líčí Sokrata rozmlouvajícího.

Sloveso *habeo* ‚mám' spojuje se s doplňkovým part. perf. pass. původně na označenou trvajícího stavu vzniklého z provedení děje; avšak již v latině klas. se tato vazba druhdy blíží významu perfekta praesentního nebo i perfekta historického [v. § 163]. **235**

Siculi Ciceronis fidem habent spectatam iam et diu cognitam. Sikulové Ciceronovu poctivost [mají už vypozorovánu a dávno poznánu =] již vypozorovali a dávno poznali.

Tak se užívá i bez substantiva vazeb *cognitum (compertum, exploratum, perspectum) habeo* ve významu ‚poznal jsem' (‚zvěděl jsem', ‚vyzkoumal jsem', ‚prohlédl jsem'); vyjadřuje se jimi výrazně dokonavost děje, v. § 157.

Participiální vazbu někdy s výhodou překládáme do češtiny celou větou, vyjadřující podle souvislosti okolnost času, důvodu, podmínky, přípustky, účelu: **236**

Mendaci homini ne verum quidem dicenti credere solemus. Lháři nevěříme, ani [mluvícímu =] když mluví pravdu.

Risum interdum cupiens tenere nequeo. Někdy nemohu udržet smích, [chtěje =] i když chci.

Galli venerunt Romanorum castra oppugnaturi. G. přišli, [hodlajíce obléhat =] aby obléhali římský tábor.

Naopak překládáme-li do latiny, je potřebí vyjádřit český přechodník času minulého, protože latina kromě deponentií nemá činného part. perf., buď vedlejší větou nebo vazbou passivní:

Caesar dobyv Alexandrie dal vládu Kleopatře.

a) *Caesar cum Alexandriam cepisset, regnum Cleopatrae dedit.*

b) *Caesar Alexandria capta regnum Cleopatrae dedit* [v. § 241].

Part. fut. na *-urus*.

Vyjímaje part. *futurus* ‚budoucí', jež se stalo docela adjektivem, užívá se part. fut. na *-urus* v klas. latině zpravidla jen ve spojení se slovesem *esse*, čímž vzniká t. ř. opisné časování činné, v. I § 126: **237**

scripturus sum [jsem hodlající psáti =] hodlám psáti

scripturus eram hodlal jsem psáti.

Jinde se užívá part. fut. na *-urus* volněji; při překladu do češtiny jest tu někdy užívat celých vět, zvláště vztažných:

Urbem venalem et mature perituram! (Sall.) Město prodejné, které brzy zahyne!

Rem ausus est plus famae habituram apud posteros quam fidei (Liv.). Odvážil se věci, která měla mít u potomků více slávy než víry.

U básníků a v pozdější próze, zřídka i v próze klas., bývá part. na *-urus* výrazem záměru a odhodlání:

P. Servilius adest de te sententiam laturus (Cic.). Je přítomen P. S., hodlaje pronésti o tobě své mínění.

Ave, Caesar, morituri te salutant (Sueton.). Buď zdráv, císaři, jdoucí na smrt tě pozdravují [pozdrav gladiátorů před zápasem].

Protože part. fut. na *-urus* znamená děj, který se ještě nestal, užívá se ho s ind. minulého času slovesa *esse* místo irreálního konjunktivu:

Quae ille facturus non fuit, ea fiunt. Co [onen nehodlal udělat =] by byl onen neudělal, to se děje.

Si tu tacuisses, ego eram dicturus. Kdybys byl ty mlčel, byl bych to řekl já.

V této platnosti se užívá part. na *-urus* zejména v závislých souvětích podmínkových, v. § 448.

U básníků doby Augustovy a v pozdější latině se užívá i přívlastkového part. fut. místo celé věty [závětí, v. § 434] v podmínkovém souvětí:

O mutis quoque piscibus donatura cycni, si libeat, sonum (Hor.). Ty, jež bys dala, kdyby se ti zlíbilo, i němým rybám zpěv labuti.

Librum misi exigenti tibi, missurus [= *qui misissem*] *etsi non exegisses* (Plin. Epist.). Poslal jsem ti knihu na tvou žádost a byl bych ji poslal, i kdybys ji nebyl požadoval.

ABLATIV ABSOLUTNÍ

Vznik a význam ablativu absol.

238 Ablativem jména se určuje děj věty zejména co do času, způsobu a příčiny: *vere* ‚na jaře', *vi* ‚násilím', *gladiis* ‚meči', *fame* ‚hladem', ‚z hladu'.

Jestliže se k oněm ablativům připojí participia, nabývá vazba slovesného významu a je jí možno užít, v rozsahu mnohem větším než pouhého ablativu jména, k vyjádření dějové okolnosti jiného, hlavního děje:

Incipiente vere flores apparent. [Za počínajícího jara =] Na počátku jara se objevují květy.

Seditio vi adhibita oppressa est. Povstání bylo potlačeno [užitým násilím =] s užitím násilí.

Nostri gladiis strictis in hostem impetum fecerunt. Naši vytasenými meči [vytasivše meče] učinili útok na nepřítele.

Fame crescente bellum finitum est. Pro vzrůstající hlad [= Protože vzrůstal hlad] byla válka ukončena.

Podle těchto vazeb, v nichž sám ablativ *vere — vi — gladiis — fame* může znamenat okolnost, spojují se s participii i jiná jména, jejichž ablativů samých se takto neužívá:

Sole occidente agricola domum redit. [Za zapadajícího slunce =] Když slunce zapadá, vrací se rolník domů [sám abl. *sole* nevyjadřuje určení na otázku kdy?].

Vazba ablativu jména s participiem, která vyjadřuje dějovou okolnost, jmenuje se ablativ absolutní *(ablativus absolutus)*.

Překládání ablativu absol. do češtiny.

V češtině není vazby podobné ablativu absolutnímu a proto je třeba volit při překládání vazby jiné. Jsou to **239**

1. slovesná substantiva v předložkovém pádě: *Pythagoras Tarquinio regnante in Italiam venit.* P. přišel do I. za kralování Tarquiniova.
2. přechodníky: *Cicero coniuratione oppressa laetabatur.* C. se radoval [z potlačení spiknutí =] potlačiv spiknutí.
3. vedlejší věty, zejména věta časová, příčinná, podmínková a přípustková: *Nihil potest evenire nisi causa antecedente.* Nic se nemůže státi leda [s předcházením příčiny =] předchází-li příčina.

Poměr ablativu absol. k větám oznamovacím.

Vazby *incipiente vere, vi adhibita, gladiis strictis, fame crescente,* uvedené v § 238, odpovídají oznamovacím větám *ver incipit, vis adhibita est, gladii stricti sunt, fames crescebat.* Podobně je možno proměnit i v jiných případech oznamovací větu v dějovou okolnost věty jiné tím způsobem, že se její podmět promění v ablativ a její přísudek v příslušné participium: **240**

sol occidit: sole occidente při západu slunce
sol ortus est: orto sole po východu slunce
Roma condita est: Roma condita po založení Říma.

Takto je možno proměnit v abl. absol. někdy i ty věty, v kterých je přísudek vyjádřen přísudkovým jménem; ablativ přísudkového jména pak odpovídá ablativu participia vazeb slovesných:
Cicero consul (est, fuit, erit): Cicerone consule za konsulátu Ciceronova.

Podobně *patre vivo* ‚za života otcova', *te invito* ‚proti tvé vůli', *natura duce* ‚za vedení přírody', *salvis legibus* [‚za neporušených zákonů' =] ‚bez porušení zákonů'.

Vyjadřování předčasné okolnosti.

Participiem praes. se vyjadřuje ve vazbě abl. absol. okolnost s hlavním dějem současná. Okolnost předčasnou může vyjádřit jen part. perf., ale to má latina toliko v rodě trpném, a pro rok činný jen u deponentií. Je tedy možno vyjádřit současnou okolnost ‚za odchodu přátel' vazbou *amicis abeuntibus,* ale není možno obdobně vyjádřit okolnost ‚po odchodu přátel', protože latina nemá u slovesa *abire* part. perf. akt. **241**

Předčasnou okolnost je tedy možno vyjádřit ve vazbě abl. absol. buď s užitím part. perf. slovesa deponentního nebo — což je častější — s užitím vazby passivní:
Po odchodu přátel jsme zhasili světlo. *Amicis profectis lumen exstinximus.*

Plavci uviděvše zemi zajásali [= po uvidění země]. *Nautae terra conspecta exsultaverunt.*

Recepto Caesar Orico Apolloniam proficiscitur (Caes.). Caesar [po dobytí Oriku =] dobyv Oriku táhne k Apollonii.

V poslední z uvedených vět je v lat. podmět *Caesar* vložen mezi participium a jeho substantivum; tím pořádkem slov je vyjádřeno, že Caesar je původce děje vyjádřeného vazbou *recepto Orico.* Kromě Caesara užívá tohoto slovosledu u abl. absol. zvláště Livius a Tacitus.

Kdy je možno užít ablativu absol.

242 Ablativem absol. je možno vyjádřit okolnost hlavního děje jen tehdy, když myšlenkový podmět té okolnosti není obsažen v žádném jiném členu věty. Lze tedy říci: *sole occidente agricola domum redit* ‚při západu slunce se rolník vrací domů', protože představa *sol* není obsažena v žádném členu věty *agricola domum redit;* ale nelze vyjádřit ablativem absol. okolnost ‚při západu' ve větě *sol maior videtur esse quam meridie* ‚slunce se zdá větším než v poledne', nýbrž zde je třeba participium přiřadit k podmětu věty:

sol occidens maior videtur esse quam meridie ‚zapadající slunce [= slunce při západu] se zdá větším než v poledne'.

Podobně nelze vyjádřit ablativem absol. okolnost *hostis victus est* ‚nepřítel byl přemožen' náležící k hlavnímu ději *nostri milites eum persequebantur* ‚naši vojáci ho pronásledovali', protože je podmět *hostis* obsažen v předmětu *eum;* užije-li se tu participiální vazby, je třeba říci *hostem victum nostri milites persequebantur.*

Řídící jméno v abl. absol. někdy nevyjádřeno.

243 Místo substantiva bývá ve vazbě abl. absol. druhdy zpodstatnělé adj. nebo zájmeno. Někdy je řídící jméno nevyjádřeno a myšlenkový podmět k participiu je třeba doplnit ze souvislosti:

Hannibal Hiberum copias traiecit praemissis, qui Alpium transitus specularentur (Liv.). H. přepravil vojsko přes Hiberus, předeslav [ty, kteří =] zvědy, kteří by prozkoumali alpské přechody.

Ablativ part. perf. pass. rodu středního.

244 Někdy je v platnosti abl. absol. položeno samo part. perf. pass. v rodě středním bez jména; tu se podobá větě neosobní [srov. § 233]:

Camillus permisso, ut ex collegis adiutorem sibi optaret, L. Furium optavit. K., když mu bylo dovoleno, aby si z kolegů zvolil pomocníka, zvolil si L. Furia [samostatná věta: *permissum est*].

Podobně bývá, zejména u Livia a Tacita, *audito* [po uslyšení]=, uslyšev', ‚když uslyšel', ‚když se proslechlo' a pod., *cognito, comperto, edicto, impetrato, nuntiato* a j. Tak i adjektivum [srov. § 240]: *iuxta periculoso* (Tac.) ‚protože bylo stejně nebezpečné'.

GERUNDIVUM

VÝZNAM GERUNDIVA

Gerundivum je passivní participium. Jeho význam je několikerý. Někdy znamená děj, který bude konán, jindy děj, který má být konán, někdy také děj, který se koná: 245

laudandus 1. kdo bude chválen
2. kdo má býti chválen = hodný chvály
3. kdo jest chválen = chválený.

Čeština podobného tvaru nemá, a proto jest při překládání voliti různé vazby podle smyslu.

SHODNÁ VAZBA OSOBNÍ

Gerundivum je ve větě buď přívlastkem nebo doplňkem; ale v obojí této platnosti vyniká jeho slovesný význam. Shodná vazba osobní, t. j. vazba, při které se gerundivum shoduje se svým subst. v rodě, čísle a pádě, je tu pravidlem jen u těch sloves, která vytvářejí osobní passivum, t. j. u sloves přechodných: 246

defendere urbem: urbs defenditur: urbs defendenda město, které má býti hájeno

ale: *parcere urbi: urbi parcitur:* shodné gerundivum nemožné.

Jen u sloves *utor, fruor, fungor, potior, vescor* se užívá také vazby shodné, protože to byla původně slovesa přechodná, v. § 123:
munus fungendum úřad, který má býti zastáván.

V shodném spojení je gerundivum obdoba part. perf. pass. se slovesnou platností, o níž v. § 233. V češtině se obé vyjadřuje slovesným substantivem: 247

urbs defensa obhájení města : *urbs defendenda* hájení [obhájení] města
urbs condita založení města : *urbs condenda* zakládání [založení] města.

České subst. slovesné, jak je viděti z uvedených příkladů, nevyjadřuje rozdílu, který je v lat. mezi part. perf. pass. a gerundivem. Part. perf. pass. vždy znamená děj vykonaný před dějem řídícího slovesa, kdežto gerundivum děj, který se koná současně s dějem hlavním, nebo který se bude konati po něm:

Locus ad urbem condendam electus est. Bylo vybráno místo k založení města.
Ab urbe condita anni numerabantur. Od založení města se počítala léta.
Post lectum Vergilium ad Horatium legendum accedimus. Po čtení Vergilia přistupujeme ke čtení Horatia.

248 Gerundiva přívlastkového se užívá v těchto pádech:

1. v genitivu, závislém na subst., zejména také na abl. *causā* a *gratiā* [v. § 129], nebo na adj.:

occasio patriae liberandae příležitost k osvobození vlasti [= osvoboditi vlast]

cupiditas (cupidus) belli gerendi chtivost (chtivý) [vedení války =] vésti válku

spes potiundorum castrorum naděje na zmocnění se tábora

peritus rei publicae gerendae zkušený ve správě státu [= v politické činnosti]

legum scribendarum causā pro napsání zákonů
tui servandi causā pro tvou záchranu
vestri servandi causā pro vaši záchranu

2. v dativu prospěchu, v. § 93, jenž tu druhdy nabývá významu účelu:

diem dicere operi faciendo ustanoviti den ke konání díla
locum oppido condendo eligere vybrati místo k založení města
praeesse agro colendo říditi vzdělávání pole
mons bonus pecori alendo (Liv.) hora dobrá k živení dobytka
esse oneri ferendo [býti k nesení =] býti schopen k nesení břemene.

Zejména také u určení úřadu:

duumviri sacris faciundis dvoučlenný úřad pro konání obřadů
decemviri legibus scribundis desetičlenný úřad [= desítka] pro napsání zákonů

3. v akusativu s předložkou nejčastěji *ad:*

locus ad condendam urbem idoneus místo vhodné k založení města

4. v ablativu bez předložky nebo s předložkou:

defendenda pace hájením míru
his libris legendis čtením těchto knih
pro patria liberanda pro osvobození vlasti
ab oppugnanda Neapoli od dobývání Neapole
in voluptate spernenda v pohrdání rozkoší.

Spojení ablativu gerundiva se subst. má někdy platnost ablativu absol.:

Sepulcris legendis in memoriam redeo mortuorum. Při čtení náhrobních nápisů [se vracím ke vzpomínkám =] si obnovuji vzpomínky na mrtvé.

Gerundivum jako doplněk se vztahuje buď k podmětu nebo k předmětu věty. 249

Při vztahu k podmětu má gerundivum s tvary slovesa *esse* význam nutnosti, náležitosti; vzniká tím t. ř. opisné časování trpné, v. I § 126. Původce děje vyjádřeného gerundivem je tu vyjádřen zpravidla dativem, v. § 96, méně často jinak. Při překladu do češtiny tu užíváme sloves ‚míti', ‚musiti', ‚jest' s inf., v záporu ‚nemíti', ‚nesměti':

Consensio omnium gentium lex naturae putanda est. Souhlas všech národů má býti pokládán [= jest pokládati] za zákon přírody.

Memoria nobis exercenda est. Paměť [nám jest =] musíme cvičiti.

Gerundivum sloves nepřechodných nebo sloves užitých bez vztahu k určitému jménu má vazbu neosobní, vyjadřovanou neutrem: 250

Proditori credendum non est. Zrádci se nemá věřit.

Iam nobis eundum est. Již musíme jíti.

Při vztahu k předmětu znamená doplňkové gerundivum účel a cíl děje vyjádřeného hlavním slovesem. Bývá to u sloves znamenajících 251

dávání: *do* ‚dávám', *trado* ‚odevzdávám', *concedo* ‚postupuji', *relinquo* ‚zanechávám'

přijímání: *suscipio* ‚beru na sebe'

obstarávání: *curo* ‚pečuji':

Pater filium Socrati educandum tradidit. Otec odevzdal Sokratovi syna na vychování.

Orator gloriam virorum fortium praedicandam suscipit. Řečník bere na sebe velebení slávy hrdinů.

Caesar pontem in Arare faciendum curavit. C. [se postaral o vystavění mostu =] dal vystavěti most přes Arar.

GERUNDIUM

VÝZNAM A UŽÍVÁNÍ GERUNDIA

Gerundium je tvarem totožné s neutrem gerundiva, ale jeho význam je činný. Užívá se ho ve všech pádech vyjma nom. a akus. bez předložky jako slovesného substantiva a tím je blízké činnému infinitivu. V češtině se vyjadřuje buď slovesným substantivem nebo infinitivem. 252

Gerundium se vyskytuje podobně jako přívlastkové gerundivum 253

1. v genitivu závislém na substantivu, zejména také na abl. *causā* a *gratiā*, nebo na adjekt.:

ars scribendi umění psáti

discendi causā pro učení

discendi cupidus chtivý učení

2. v dativu (zřídka):
non sum solvendo nejsem pro placení = nemohu platit [o tomto dat. v. § 93]

3. v akusativu s předložkou, nejčastěji *ad:*
proficit ad scribendum prospívá ku psaní

4. v ablativu buď bez předložky nebo s předložkou:
defessus dicendo unavený mluvením
Hominis mens discendo alitur et cogitando. Mysl člověkova se živí učením a přemýšlením.
Lex est recta ratio in iubendo et vetando. Zákon je správný způsob v přikazování a zakazování.

Někdy se užívá abl. gerundia, kde by bylo možno užíti osobní vazby participiální:
Saepe expectando et desiderando pendemus animis. Často jsme v nejistotě očekáváním a toužením [= *expectantes et desiderantes*].

Takto se vyvinulo užívání abl. gerundia jako příslovečného určení způsobu:
Novi consules populando usque ad moenia pervenerunt (Liv.). Noví konsulové došli [za pustošení =] pustošíce až k hradbám.
[Jiné příklady tohoto abl. v. § 255].

254 Slovesný význam gerundia se projevuje jednak tím, že jeho určením bývá adverbium [nikoli adjektivum], jednak tím, že se k němu může připojit předmět v příslušném pádě:
ad celeriter scribendum k rychlému psaní
iniurias ferendo snášením křivd [*ferendo* je sloveso, české ‚snášení' substantivum, proto tam předmět v akus. jako u *fero*, zde přívlastkový genitiv].

VAZBA GERUNDIA S AKUS. PŘEDMĚTOVÝM

255 Vazba gerundia s akus. předmětovým je souznačná s passivní vazbou přívlastkového gerundiva: *iniurias ferendo* = ‚snášením křivd' = *iniuriis ferendis.* Ale neužívá se jedné a druhé vazby bez rozdílu. V klasické próze se užívá spojení gerundia s předmětem v akus. jen ze zvláštních důvodů:

1. kde jde o zdůraznění slovesného pojmu:
Iniurias ferendo maiorem laudem quam ulciscendo meremur. Zasluhujeme si větší chvály snášením křivd než mstěním [slovesa tu jsou v důrazném protikladu].

2. je-li předmět vyjádřen neutrem adjektiva nebo zájmena, protože jen v akus. je znát střední rod:
studium multa cognoscendi snaha poznat mnoho věcí [*multorum cognoscendorum* by mohlo být i mask.].

Quis talia fando temperet a lacrimis? (Verg.). Kdo by se zdržel slz při vypravování takových věcí?

Incendium in edita ascendens et rursus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali (Tac.). Požár vystupuje do vyšších poloh a zase pustoše nižší místa předstihl ochranná opatření rychlostí zkázy.

[O užití ablativu v těchto dvou příkladech v. § 253].

3. kde by užitím gerundiva vzniklo nelibozvučné hromadění slov s dlouhými koncovkami *-orum* nebo *-arum:*

occasio optimos libros legendi příležitost čísti nejlepší knihy [místo *optimorum librorum legendorum*].

NAUKA O VĚTĚ

A. VĚTA JEDNODUCHÁ

ČLENY VĚTY JEDNODUCHÉ

256 Jednoduchá věta latinská obsahuje jako jednoduchá věta česká zpravidla dva základní členy, podmět *(subiectum)* a přísudek *(praedicatum)*. Ty jsou buď holé nebo rozvité. Rozvíjející členy jsou: předmět *(obiectum)*, příslovečné určení *(adverbiale)*, přívlastek *(attributum)* nebo přístavek *(appositio)* a doplněk *(praedicativum*, t. j. *nomen)*. V následujícím výkladu budou uvedeny hlavně jen ty věci, kterými se latina liší od češtiny.

PODMĚT A PŘÍSUDEK

257 Věta obsahující podmět a přísudek je věta dvojčlenná.

Podmětem je zpravidla jméno v nominativu, ale může jím být i jiné slovo, zejména infin. slovesa:

Errare humanum est. Chybovati je lidské.

Podmět se nevyjadřuje zvláštním slovem, jestliže se vyrozumívá buď z tvaru přísudkového slovesa nebo ze souvislosti a není na něm důraz:

Credo. Věřím.

Hoc vere dicunt. To říkají [lidé] pravdivě.

258 Přísudkem je buď jméno nebo sloveso; podle toho se rozeznávají věty jmenné (nominální) a slovesné (verbální):

Iucundi acti labores. Příjemné (jsou) přestálé útrapy [přísudkem je adj. *iucundi:* věta nominální].

Invidia nocet. Závist škodí [přísudkem je sloveso: věta verbální].

259 Věta typu *iucundi acti labores* je původní typ věty nominální, srov. ‚mladost radost'. Obyčejně se však spojuje přísudkové jméno s podmětem příslušným tvarem slovesa *esse*, jenž se nazývá spona *(copula)*, nebo tvarem slovesa znamenajícího

stávati se: *fieri, exsistere, evadere*

zdáti se: *videri*

býti nazýván: *appellari*

býti pokládán: *putari.*

Přísudkové jméno u podmětu vyjádřeného nominativem je v lat. vždy v nomin., kdežto v češtině je v jistých případech v instrum.:
Homines mortales sunt. Lidé jsou smrtelní.
Divites beati videntur. Boháči se zdají blaženými.
Cicero pater patriae appellatus est. C. byl nazván otcem vlasti.

Vynechávání spony, zvláště kde jde o jiné tvary než *est* a *sunt*, náleží u některých spisovatelů, na př. u Livia, Tacita a u básníků doby Augustovy, k slohovým zvláštnostem:
Domi res tranquillae, eadem magistratuum vocabula (Tac.). Doma byly klidné poměry, tytéž názvy úřadů.
Consultatum ibi de remedio (Tac.). Tam byla porada o nápravě.

Sloveso *esse* bývá někdy samo přísudkem a pak vyjadřuje, že podmět skutečně jest (existuje): **260**
Ea sunt, quae cerni tangive possunt. Ty věci jsou, které je možno viděti nebo se jich dotýkati.
Solis defectio fuit Romulo regnante. Zatmění slunce bylo za kralování Romulova.
Homerus fuit ante Romam conditam. H. [byl =] žil před založením Říma.
Tu je *esse* sloveso jsoucnosti *(verbum exsistentiae).*

Jindy je vyjádřen přísudek slovesem *esse* spojeným **261**
1. s příslovečným určením:
Velim Romae esse. Chtěl bych být v Římě.
Complures dies simul erimus. Budeme mnoho dní pospolu.
Mihi bene est et tibi male est. Mně je dobře a tobě je špatně.
Hoc longe aliter est. Toto jest [= se má] daleko jinak.
Iugurthae neque consilium neque inceptum ullum frustra erat (Sall.). Ani žádný záměr ani žádný podnik Iugurthův nebyl [nadarmo =] bez výsledku.

2. s přísudkovým substantivem v gen., dat., abl. nebo v pádě předložkovém:
Cuiusvis hominis est errare. Chybovati je věc kteréhokoli člověka.
Iustitia semper honori est. Spravedlnost je vždycky ke cti.
Agesilaus statura fuit humili. A. byl nízké postavy.
Ratio sapientibus pro necessitate est. Rozum je moudrým na místě nutnosti.

DOPLNĚK

Doplněk ve větách slovesných buď určuje obsah přísudkového slovesa a je pro smysl věty nezbytný (doplněk vnitřní n. doplňující) nebo přidává zvláštní okolnost přísudkového slovesa, které má již samo o sobě plný smysl (doplněk vnější n. určující): **262**
Divites beati videntur. Boháči se zdají blaženými [d. vnitřní].
Cicero consul rem publicam servavit. C. jako konsul zachránil obec [d. vnější].

263 Doplněk se může vztahovat buď k podmětu nebo k předmětu. Doplněk, který se shoduje v pádě s jménem, ke kterému se vztahuje, je doplněk shodný; doplněk, který je v jiném pádě než jméno, ke kterému náleží, je doplněk neshodný. Doplněk vztahující se k podmětu v nom. je v latině vždy v nom.; doplněk vztahující se k předmětu v akus. je v latině vždy v akus.; proti tomu se v češtině vyjadřuje takový doplněk někdy také instrumentálem:

Patientia onus levius fit. Trpělivostí se stává břímě lehčím [d. shodný].

Urbs expugnata victoris fit. Dobyté město se stává [majetkem] vítězovým [d. neshodný].

Doplněk bývá vyjadřován též pádem předložkovým nebo jiným výrazem složeným:

Pro amico te habui [srov. § 72]. Pokládal jsem tě za přítele.

Cn. Plancius mihi in filii loco est [srov. § 115]. Gn. P. mi jest na místě syna [= jako vlastním synem].

Ve větě, v které je vedle podmětu v nom. také doplněk v nom., vzniká vazba dvojího nominativu, v. § 52.

264 Vztahuje-li se doplněk k předmětu, vznikají různé vazby tím, že předmětové jméno může býti:

1. v akusativu:

Romani Ciceronem patrem patriae appellaverunt. Římané nazvali Cicerona otcem vlasti.

Takto vzniká vazba dvojího akusativu, v. § 72;

2. v dativu:

Non licet mihi esse otioso. Není mi dovoleno být nečinný [v starší češtině dat.: nečinnu]

Haec res est mihi usui. Tato věc mi je k užitku, v. § 103;

U *licet* se vyskytuje, ale zřídka, i vazba akus. s inf. [srov. § 211]:

Nobis licet esse fortunatissimos. Nám je dovoleno, abychom byli velmi šťastní.

3. v ablativu:

Te duce utemur. Budeme tě míti za vůdce [srov. § 123].

Hojně se užívá v doplňku gerundiva; o vazbách takto vznikajících v. § 249—251.

265 Vnější určující doplněk. Jestliže má sloveso ve větě již samo o sobě plný smysl, může k němu přistoupit doplněk vyjadřující zvláštní okolnost děje. Do češtiny se takový doplněk překládá někdy s užitím příslovcí ‚jako', ‚jakožto', jindy jinými výrazy vyhovujícími smyslu, zejména adverbii.

Okolností takto vyjádřenou bývá:

1. věk, úřad, povolání:

Cicero consul rem publicam servavit. C. jako konsul [= jsa konsulem, za svého konsulátu] zachránil obec.

Cato senex litteras Graecas didicit. K. se v stáří učil řeckému písemnictví.

2. pořadí, poloha a směr; tu bývají adjektiva *prior, primus, princeps; posterior, postremus, ultimus; superior, inferior, medius; proximus; obvius, adversus:*
Tisias primus de arte dicendi scripsit. Teisias první psal o řečnickém umění.

3. duševní nebo tělesný stav; tu bývají adjektiva *vivus, mortuus; praesens, absens; sciens, inscius; libens, invitus; laetus, tristis:*
Sapiens nihil facit invitus. Moudrý nekoná nic proti své vůli.
Imperio laeti parent. Radostně [= s radostí] poslouchají rozkazu.

Doplňkové *primus* jest rozeznávat od adverbií *primo* a *primum:* 266
Ego primus hanc orationem legi. Já první jsem četl tuto řeč [a po mně jiní].
Hanc orationem primam legi. Tuto řeč jsem četl první [a po ní jiné].
Hanc orationem primum heri legi. Tuto řeč jsem četl po prvé včera [a po druhé dnes].
Hanc orationem primo legi, postea descripsi. Tuto řeč jsem nejprve četl, potom opsal.

Abl. *primo* se druhdy blíží významem ablativu *initio* a má význam ‚zprvu'.

PŘÍVLASTEK A PŘÍSTAVEK

Přívlastek je buď shodný nebo neshodný, srov. o shodném a ne- 267
shodném doplňku § 263.

Latinský přívlastek neshodný vyjádřený holým genitivem substantiva překládá se do češtiny někdy přívlastkem shodným, buď přivlastňovacím nebo jiným adjektivem:
templum Vestae chrám Vestin
fortuna belli válečné štěstí
urbs hostium nepřátelské město.

Druhdy je v latině přívlastek shodný a v češtině neshodný:
Diogenes Apolloniates D. z Apollonie
pugna Cannensis bitva u Kanen.

Shodný přívlastek, v latině oblíbený, má někdy význam pádu předmětového:
civilis victoria (Sall.) vítězství nad občany
militaris largitio (Tac.) rozdávání darů vojákům
tuum odium nenávist k tobě.

V klas. próze latinské nejsou oblíbeny neshodné přívlastky vyjádřené předložkovými pády; proto se předložkový výraz raději připojuje participiem jakožto příslovečné určení nebo větou vztažnou.
pugna apud Thermopylas commissa bitva svedená u Thermopyl = bitva u Th.
Ciceronis libri qui sunt de officiis Ciceronovy knihy o povinnostech.

Pro větší výraznost se někdy vlastnost vyjadřuje substantivem a určované subst. se připojuje v genitivu:
tanta magnitudo fluminis taková velikost řeky [výraznější než ‚tak veliká řeka']
scelus viri Palaestrio (Plaut.) zločinný člověk P.

268 Shodný přívlastek někdy neurčuje celou věc vyjádřenou substantivem, nýbrž jen její část. Bývá to zejména u adj. *medius* ‚prostřední' a u superlativů značících polohu jako *summus* ‚nejvyšší', *infimus* ‚nejnižší', *primus* ‚první', *extremus* ‚nejzazší'. V češtině toto užívání partitivního přívlastku není neznámo, na př. ‚vnitřní město', ‚stará Praha' [= = staré části Prahy], ale není tak rozšířeno jako v lat. a proto při překladu obyčejně měníme přívlastek v substantivum:
in summo monte na vrcholu hory [ovšem kdyby šlo o srovnání několika hor, byl by význam ‚na nejvyšší hoře']
extrema hieme na konci zimy
per mediam urbem středem města.

269 Přívlastkové adj. *multi (plurimi)* bývá v lat. někdy spojováno s jiným přívlastkovým adjektivem slučovací spojkou a tak mu k důraznému vytčení mnohosti stavěno na roveň, kdežto v češtině slovo ‚mnozí' přistupuje jako přívlastek druhotný:
multi et graves dolores mnohé těžké bolesti [přívl. ‚mnohé' přistupuje k výrazu ‚těžké bolesti'].

270 **Přístavkem** *(appositio)*, složeným ze substantiva značícího druh nebo zájmena *ille (iste)* a z přívlastkového adjektiva, obyčejně v superlativu, se vyjadřuje v klas. próze lat. pochvalné nebo hanlivé určení vlastních jmen; v češtině tu někdy užíváme jednoduchého přívlastku, a to v positivu:
Corinthus, urbs opulentissima bohatý K.
Socrates, vir sapientissimus = *Socrates ille sapientissimus* moudrý S.
Avšak přívlastky rozlišující přistupují i v lat. k vlastním jménům přímo:
Cato Maior K. Starší
Scipio Africanus S. Africký.

271 Je-li obecné jméno, značící druh, přívlastkem některého z vlastních jmen měst nebo ostrovů, která mají, když jsou sama o sobě, na otázky kde? kam? odkud? své zvláštní vazby [v. § 114, 76, 106], užívá se i u těchto vlastních jmen pádů s předložkami:
Romae v Římě, ale *in urbe Roma* v městě Ř.
Romam do Říma, ale *in urbem Romam* do města Ř.
Roma z Říma, ale *ex urbe Roma* z města Ř.

Je-li u takových vlastních jmen shodným přívlastkem adjektivum nebo zájmeno, je na otázku kde? ablativ s předl. *in* nebo bez předl.:
in ipsa Samo nebo *ipsa Samo* na samém Samu.

Výrazy *domum* domů, *domi* doma a *domo* z domu mohou mít u sebe přívlastek s významem přivlastňovacím:
domum Ciceronis do domu Ciceronova
domi meae v mém domě
domo patris z domu otcova.

Ale u jiných přívlastků je třeba užíti pádu s předložkou:
in hanc domum do tohoto domu.

Je-li vlastní jméno města nebo ostrova opatřeno přístavkem, je **272** vlastní jméno na otázku kde? kam? odkud? v příslušném pádě bez předložky, přístavek v pádě s předložkou:
Athenis, in doctissima urbe Graeciae v Athénách, nejvzdělanějším městě Řecka
Delum, in insulam Apollinis sacram na Delos, ostrov zasvěcený Apollonovi
Tusculo, ex clarissimo municipio z Tuskula, velmi slavného města.

Někdy, zvláště v pozdější latině, je i přístavek bez předložky:
Corinthi, Achaiae urbe (Tac.) v Korinthu, městě achajském.

VĚTA JEDNOČLENNÁ

V spisovné latině se vyskytují také, ale řidčeji než v mluvě hovorové, **273** věty jednočlenné, v nichž mluvící projevuje, co má na mysli, výrazem, v kterém není dvojice podmětu a přísudku, nýbrž jenom jeden z těchto základních členů.

Základním členem ve větě jednočlenné může býti

1. citoslovce:
Heu! Ach! — *Vae victis!* Běda přemoženým!

2. jméno, a to nejčastěji ve vokativu, v nomin. nebo v akus.:
O di boni! Ó, dobří bozi!
Ah me miserum! Ach, já ubohý!
Pro [citoslovce] *deum atque hominum fidem!* = Pro všechno na světě!
Crudelem Castorem! Ukrutný Kastor!

Akusativ v tomto užívání se nazývá akus. zvolací.

Sem náleží také zvolání, kterými se zejména u Plauta a Terentia upozorňuje na vystupující osobu nebo osoby: *eccum* [snad = *ecce*hum* = *ecce hunc*] ‚viz ho', ‚vida ho', ‚hle' a podobně *eccam* [snad = *ecce*ham* = *ecce hanc*], *eccillum* [= *ecce illum*], *eccistam* [*ecce istam*] a j.:
Atque eccum incedit (Plaut.). A vida ho, kráčí sem.
Eccas ipsae huc egrediuntur (Plaut.). Hle, samy sem vycházejí.

3. sloveso: *pluit* ‚prší', *tonat* ‚hřmí', *fulget fulminat* ‚blýská se', *pugnatur* ‚bojuje se'. Věty tohoto způsobu, v nichž je slovesný děj vyjádřen bez podmětu, neosobně, je třeba rozeznávat od vět s podmětem nevysloveným, ale domyslitelným (v. § 257).

4. příslovce: *ita* [v odpovědi] ‚ano', *minime* ‚nikoli'.

274 Jednočlenných vět se často užívá jako vět vložených, v. § 316.

Nominativem, to jest jménem představy tanoucí na mysli, bývá pronášen úsudek nebo projev citu vztahující se k obsahu výpovědi, na př. *mirum* ‚podivno', *fabulae* ‚povídačky':

Inde, fide maius, glaebae coepere moveri (Ov.). Potom, [věc větší nad víru =] neuvěřitelno, hroudy se počaly pohybovati.

Nominativy bývá někdy líčena řada dějů:

Clamor senatus, querelae, preces. [Ozýval se] křik senátu, stížnosti, prosby [tak líčí Cicero účinek vystoupení tribuna lidu Atilia v senátu].

Postridie senatus frequens et omnes consulares. Druhý den [se sešel] senát v hojném počtu a všichni konsulárové [Cicero v líčení schůze senátu].

SYNTAKTICKÉ SPOJOVÁNÍ SLOV

275 Vyslovíme-li několik slov za sebou, mohou to být buď slova mezi sebou nesouvisící, na př. *concordia parvus res crescere* nebo souvislé spojeniny slov, sousloví, na př. *parvae res*, nebo věty, na př. *concordia parvae res crescunt* ‚svornosti malé věci rostou'.

Slova se spojují v sousloví a ve věty podobně jako v češtině 1. pořádkem slov a s ním souvisícím větným přízvukem, 2. náležitou úpravou tvarů slov, jak toho vyžaduje syntaktická vazba, 3. spojkami, v. § 35.

SLOVOSLED (POŘÁDEK SLOV)

276 Pořádek slov je v latině podobně jako v češtině volný, ale ne libovolný, t. j. slova a větné členy nemají svá pevná a vždy tatáž místa, ale některým jejich postavením se jim dodává rozličné důraznosti, kdežto při jiném postavení se rozdíly v důraznosti nevyjadřují a necítí.

Slovosled, při kterém jde hlavně o věcný obsah výpovědi, je slovosled normální, pravidelný; slovosled, při kterém se postavením slov úmyslně vyjadřují i rozdíly ve výraznosti, je slovosled příležitostný. U básníků a v umělecké próze vznikají rozdíly od pravidelného slovosledu i z důvodů rytmických, u básníků kromě toho i z úmyslného odchylování od slovosledu mluvy obyčejné, jež je řízeno snahou po uměleckém účinku, v. i § 280. Značný vliv na pořádek slov měl zejména v hovorové i spisovné próze větný přízvuk a větná melodie.

Při překládání je dbáti, aby byl vhodným slovosledem českým vyjádřen důrazový účinek a smysl slovosledu latinského.

Slovosled pravidelný.

277 Pravidelný slovosled věty jednoduché v arch. a klas. latině je odchylně od češtiny: podmět — předmět — přísudkové sloveso: *Gubernator navem regit.* Kormidelník řídí loď.

Před přísudkovým slovesem bývají i jiné rozvíjející členy náležící k přísudku:

Caesar acceptis litteris hora circiter XI diei statim nuntium in Bellovacos ad M. Crassum quaestorem mittit. C. obdržev dopis asi o 11. hodině denní, ihned pošle posla do území Bellovaků ke quaestoru M. Krassovi.

Slovosled příležitostný.

Příležitostně se staví na první místo ve větě slovo jiné než podmět a tím se mu dodává důrazu: 278

Fortes Fortuna adiuvat. Statečným štěstí pomáhá.

Luce sunt clariora nobis tua consilia. Nad slunce jasnější jsou nám tvé záměry.

Malum mihi videtur esse mors. Zlem se mi zdá smrt.

Sunt ista, Laelil Jest tomu tak, Laelie!

Důraznost prvního slova ve větě je tím větší, jestliže se k němu připojuje slovo nebo několik slov nedůrazných.

Podobně tomu je, je-li příležitostně postaveno na konci věty jiné slovo než přísudkové sloveso:

Serpit nescio quomodo per omnium vitas amicitia. Vine se jaksi životy všech lidí přátelství.

Gallia est omnis dicisa in partes tres. Veškerá G. je rozdělena na tři části.

Někdy se odchyluje spisovatel od pravidelného slovosledu z ohledu na zřetelnost:

Caesar equitatu praemisso subsequebatur omnibus copiis. C. předeslav jízdu následoval se vším vojskem [sloveso položeno mezi oba ablativy, aby se nestýkaly].

Bez zvláštního důrazu stává na začátku věty v souvislé řeči to slovo, které vyjadřuje představu již připomenutou nebo přirozeně vyplývající z toho, co předchází; také tam stávají slova, která vyjadřují souvislost věty s větou předcházející: 279

Apud Helvetios longe nobilissimus fuit Orgetorix. U Helvetiů byl daleko nejvznešenější O. [tak píše Caesar po výkladu o kmenech Gallie a také o Helvetiích].

Superat sententia Sabini. Zvítězí mínění Sabinovo [tak píše Caesar v odstavci jednajícím o různých míněních pronesených v radě].

Ve vypravovacím slohu bývá takto nezřídka na prvním místě sloveso, vyjadřující pokračování děje nebo děj, který nastal za okolností dříve vyličených:

Pervenit res ad regis aures. Došla ta věc ke sluchu královu.

Relinquebatur una per Sequanos via. Zbývala jediná cesta územím Sequanů.

V souvětí bývá na začátku ten člen, který je společný větě řídící i vedlejší:

Caesar postquam in Treviros venit, Rhenum transire constituit. Když přišel Caesar do území Trevirů, rozhodl se přejíti Rýn.

Hyperbaton.

280 Slova — a podobně i skupiny slov — syntakticky k sobě náležící bývají od sebe oddělována, aby mohla zaujmouti důrazná místa ve větě. Taková úchylka od pravidelného slovosledu se jmenuje hyperbaton:

Tantam ingenuit animantibus conservandi sui natura custodiam. Tak velikou ostražitost v sebezáchově vrodila příroda živočichům.

U básníků je hyperbaton prostředkem uměleckého slohu; zejména se projevuje v rozmanitých způsobech oddělování přívlastku od jeho substantiva:

Horrida callidi vincunt aequora navitae (Hor.). Hrozná moře přemáhají zkušení plavci.

Hyperbaton vzniká také přestavením spojky *—que:*

Hic iacet consumptus morte Tibullus, Messalam terra dum sequiturque mari (Tib.). Zde leží T., zachvácený smrtí, když následoval Messalu na zemi i na moři [místo *terra marique*].

Při překladu do češtiny hyperbat zpravidla nenapodobujeme.

Postavení přívlastku a přístavku.

281 Přívlastkové adjektivum může státi buď za svým substantivem nebo před ním.

Za substantivem stává přívlastkové adj. zpravidla tehdy, když to je přívlastek, kterým se substantivum obsahově rozlišuje a objektivně určuje: přívlastek rozlišující (určující, determinující):

navis longa válečná loď [proti: *navis oneraria* nákladní loď]

res publica [obecní věc =] obec [proti: *res privata* soukromá věc]

pontifex maximus nejvyšší pontifex [proti: *pontifices minores* nižší pontifikové]

populus Romanus národ římský

Miltiades Atheniensis M. athénský [= z Athén].

Amicus certus in re incerta cernitur. Jistý přítel se poznává ve věci nejisté.

282 **Před substantivem** stává takové přívl. adjektivum, které neurčuje význam substantiva, nýbrž vyznačuje jeho hodnotu, nějakou zvláštní vlastnost, velikost nebo množství: přívlastek hodnotící (kvalifikující):

summum ingenium velmi veliké nadání

omnes homines všichni lidé.

Někdy se postavením význam adjektiva mění:

praetor urbanus městský praetor [proti: *praetor peregrinus* praetor pro soudy týkající se cizinců] :: *urbanus praetor* duchaplný praetor.

283 Přívlastek vyjádřený zájmenem ukazovacím stává před substantivem: *hic locus* toto místo.

Obecné jméno značící druh stává obyčejně před vlastním jménem, ke kterému náleží jako substantivní přívlastek:

rex Alexander král A.
urbs Roma město Řím
flumen Rhodanus řeka Rh.
mons Abnoba pohoří A.

Přístavek vyjádřený podstatným jménem a jeho určením, bývá vždy za substantivem, ke kterému patří:
Alexander, rex Macedonum Alexander, král makedonský.

SYNTAKTICKÁ VAZBA

Význam syntaktické vazby.

284 Vyslovíme-li slova *civis — lex — parere*, má každé z nich svůj obsahový význam, ale dohromady netvoří myšlenkové jednoty. Naopak vyslovíme-li tatáž slova s jistými změnami a řekneme spojitě *civis legibus paret*, jsou výrazem myšlenky ‚občan poslouchá zákonů'. Užili jsme zvláštního tvaru slovesa *parere*, který se hodí ke slovu *civis*, a zvláštního tvaru substantiva *lex*, který se hodí ke slovesu *paret*. Taková úprava poměru slov, kterou se slova uvádějí v myšlenkovou jednotu, nazývá se **syntaktická vazba**. Syntaktickou vazbou vznikají **větné dvojice**; každá větná dvojice se skládá z členu řídícího a z členu na něm závislého. Závislost se projevuje buď **gramatickou shodou** (*congruentia*, v. § 286 až 295) nebo **řízeností** (*rectio*, v. § 50).

Anakoluth.

285 Porušení syntaktické vazby, jež se vyskytuje ve vypěstovaném slohu jen při delších větách a bývá způsobováno vložkami a odbočkami od vazby začaté, jmenuje se **anakoluth**:
Tum Anci filii duo, etsi antea semper pro indignissimo habuerant se patrio regno tutoris fraude pulsos ... tum inpensius iis indignitas crescere (Liv.). Tehdy dva synové Ankovi, ačkoli již předtím vždycky pokládali za velmi urážlivé, že byli lstí poručníkovou vypuzeni s otcovského trůnu ... tehdy jim ještě prudčeji vzrůstal pocit urážky [*indignitas crescere* anakoluth místo pravidelného *indignabantur*].

GRAMATICKÁ SHODA

Shoda přísudku s podmětem.

286 Shoda přísudku s podmětem je celkem stejná jako shoda v češtině, i pokud jde o přísudkové sloveso i pokud jde o přísudkové jméno. Přísudkové adj. se shoduje s podmětem v rodě, čísle a pádě; přísudkové subst. v pádě vždycky, kdežto v čísle a rodě jen podle možnosti:
Quercus Iovi sacra erat. Dub byl zasvěcen Iovovi.

Historia est magistra vitae. Dějepis je učitel života [protože má latina substantiva *magister* mask. a *magistra* fem., je i zde shoda v rodě možná].

Thebae olim caput totius Graeciae erant. Theby byly kdysi hlavním městem celého Řecka [přísudkové subst. se tu neshoduje s podmětem].

287 Přísudkové přídavné jméno se někdy zpodstatňuje a pak je v rodě středním nehledíc na rod podmětu [v. § 2]:

Omnium rerum mors est extremum. Ze všech věcí je smrt věc poslední [= Smrt je konec všech věcí].

Triste lupus stabulis. [Hroznou věcí =] Hrůzou je vlk pro stáje.

Je-li podmět několikanásobný, a to neživotný, je takové zpodstatnělé adj. přísudkové v plur. rodu středního:

Ira et avaritia imperio potentiora erant (Liv.). Hněv a lakota byly mocnější [věci] než rozkaz.

Catilinae bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere (Sall.). Vnitřní boje, vraždy, loupeže, nesvornost mezi občany byly věci Katilinovi milé.

288 Přísudek se někdy neřídí podle mluvnického tvaru podmětu, nýbrž podle jeho smyslu; tím vzniká **vazba podle smyslu** *(constructio ad sensum)*. Tak zejména bývá přísudek v plur., je-li podmětem hromadné subst. jako *multitudo* ‚množství', *populus* ‚národ', ‚lid' a pod. V klas. próze je tato vazba řídká; při překladu do češtiny ji zpravidla nenapodobujeme:

Magna pars vulnerati aut occisi sunt (Sall.). Veliká část byla raněna nebo zabita.

Iactamus omnis te Roma beatum (Hor.). [Celý Řím mluvíme =] My všichni v Římě mluvíme o tvém štěstí.

Populus superamur ab uno (Ov.) My, dav, jsme překonáváni od jednoho.

289 Jestliže se podmět skládá z jména značícího druh, jako je *oppidum, urbs, civitas, flumen, mons*, a jména vlastního, řídí se přísudek obyčejně podle jména druhového:

Oppidum Corioli captum est. Města Koriol bylo dobyto.

Podobně je-li jméno druhové přístavkem:

Volsinii, oppidum Tuscorum, fulmine concrematum est. Volsinie, město Tusků, bylo spáleno bleskem.

290 Někdy se holý přísudek neřídí podle podmětu, nýbrž podle přísudkového substantiva, zejména je-li mu blíže než podmětu:

Non omnis error stultitia dicenda est. Nemá se každému omylu říkat pošetilost.

291 Je-li podmět několikanásobný, přísudek se vztahuje buď ke všem slovům podmětovým, což je v klas. próze běžné jen při podmětě životném, a pak je v čísle množném, nebo se uvádí ve shodu s podmětovým slovem nejbližším nebo hlavním, což je pravidlem při podmětě neživotném:

Castor et Pollux ex equis pugnare visi sunt. K. a P. byli spatřeni [bojovat =] jak bojují s koní.

Pater et mater mihi mortui sunt. Otec a matka mi zemřeli [přísudkové jméno v mask., protože mask. je v lat. i v češtině rod mluvnicky převládající].

Mens et animus et consilium et sententia civitatis posita est in legibus. Mysl, duch, rozvaha a mínění obce je uloženo v zákonech.

O zpodstatňování přísudkového adjektiva při několikanásobném podmětu neživotném v. § 287.

Shoda přívlastku a přístavku.

292 Přívlastkové adjektivum [partic., zájmeno, řadová číslovka] se shoduje se svým subst. v rodě, čísle a pádě:

iusta lex spravedlivý zákon
industrium agricolam přičinlivého rolníka
in Aegypto frugifera v úrodném Egyptu
sidera occidentia zapadající hvězdy
illud tempus onen čas.

Substantivum v přístavku se shoduje s určovaným substantivem podle možnosti, podobně jako subst. přísudkové s podmětem (v. § 286):

domitrix Epidaurus equorum [město] E., krotitel koní [fem. *domitrix* podle fem. *Epidaurus*]

ale: *Bactra, regionis eius caput* [město] B., hlavní město té krajiny.

Přívlastkové adjektivum (partic. a zájmeno), vztahující se k několika substantivům, řídí se obyčejně podle substantiva nejbližšího:

vir summo ingenio, scientia, copia muž velmi velikého nadání, vědění a bohatství
populo plebique Romanae římskému národu a lidu.

Shoda zájmen.

293 Odchylně od češtiny je v latině zájmeno, které se vztahuje k několika neživotným substantivům, v plurálu rodu středního, a to zvláště tehdy, když jsou ta substantiva různého rodu; je to zpodstatnění zájmen obdobné zpodstatňování adjektiv uvedenému v § 287:

Cum sint in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est deos haec ipsa habere maiora. Když v nás jest rozvaha, rozum, moudrost, je [nutné, že =] nutno soudit, že bozi mají tyto [věci =] schopnosti větší.

294 Častá je u zájmen vazba podle smyslu, o níž v. § 288:

Dux omnem equitatum et cum iis velocissimos pedites praemisit. Vůdce předeslal všechnu jízdu a s nimi [t. j. s jezdci] nejrychlejší pěšáky.

Někdy se vztahuje zájmeno k substantivu obsaženému ve větě jen smyslem:

Totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera sustinere possim (Cic.). Celý ten úkol není hoden mých sil, [jenž mohu =]

neboť já mohu nésti větší břemena [*qui* se vztahem k *ego*, obsaženému v *nostris* = *meis* podle § 48].

295 Zvláštní případ shody u zájmen je to, že se zájmeno, je-li podmětem nebo předmětem, často, ale ne vždy, řídí podle svého přísudkového substantiva; v češtině bývá takové zájmeno obyčejně ve středním rodě:

Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est. Totéž chtíti a totéž nechtíti, to teprve je pevné přátelství.

Omnium artium ratio studio sapientiae, quae philosophia dicitur, continetur. Soustava všech nauk se zakládá na studiu moudrosti, jež se nazývá filosofie [*quae* podle *philosophia*, ne podle *studium*].

Thebae ipsae, quod Boeotiae caput est, in magno motu erant. Theby samy, jež jsou hlavním městem Boiotie, byly ve velkém vzrušení.

DRUHY VĚT JEDNODUCHÝCH

296 Jednoduché věty jsou 1. oznamovací, 2. zvolací, 3. rozkazovací, 4. přací, 5. tázací.

VĚTY OZNAMOVACÍ

297 Obsahem vět oznamovacích je hlavně sdělování skutečnosti, vypravování nebo popis. Sloveso je v nich obyčejně v indikativu, někdy i v konjunktivu. Výpověď s obsahem jenom možným se vyjadřuje konjunktivem možnosti, v. § 179, nebo indikativem fut., v. § 162; neskutečnost obsahu se vyjadřuje konjunktivem irreálním, v. § 181:

Fortes Fortuna adiuvat. Statečným štěstí pomáhá.

Illud vix veri simile videatur. To by se sotva zdálo podobným pravdě.

Verbum hoc verum erit. Toto slovo bude [asi] pravdivé.

Sine spe hominum vita miserrima esset. Bez naděje by byl život lidí velmi bídný.

Zápornou ve větách oznamovacích je *non*, u indik. i u konj.:

Hoc non dixi. To jsem neřekl.

Hoc non dixerim. To bych neřekl.

VĚTY ZVOLACÍ

298 Nejjednodušším druhem vět zvolacích jsou věty jednočlenné, v. § 273; ale také věty dvojčlenné mohou být proneseny jako zvolání. Často mívají zvolací věty podobu vět tázacích a tu bývají uvedeny tázacími zájmeny nebo příslovci v platnosti zvolací; od pravých otázek se liší způsobem, jak jsou vysloveny. Užívá se jich v živé řeči jako projevu citu, zejména podivu, nevole a rozhořečení:

Me miserum! Já ubožák!

Quam brevis est hominum vita! Jak krátký je lidský život!

Ut se accusari nolunt! Quam cupiunt laudari! Jak nechtějí být žalováni! Jak touží, aby byli chváleni!

O qui complexus et gaudia quanta fuerunt! (Hor.) Ó, jaké bylo objímání a jak veliká radost!

VĚTY ROZKAZOVACÍ

Věty rozkazovací vyjadřují projevy vůle, a to buď důraznější nebo méně důrazné. Sloveso je v nich buď v imper., v. § 190—192, nebo v konjunktivu projevujícím vůli, v. § 185—188, někdy i v indik. fut., v. § 162. **299**

Záporkou ve větách rozkazovacích je při konj. *ne:*

Egredere ex urbe! Vyjdi z města!
Ne mala optemus! Nežádejme si věcí špatných!
Sis fortis! Buď statečný!
Valebis meaque negotia videbis. [Budeš zdráv =] Buď zdráv a [budeš si hleděti =] hleď si mých věcí!

Rozkazovací smysl může mít i otázka; zejména se v tomto smyslu užívá otázek uvedených částicí *quin* ‚jak ne', ‚proč ne', v. § 467:
Quin conscendimus equos? Proč nevsedáme na koně? = Vsedněme na koně!

VĚTY PŘACÍ

Přání se vyjadřuje obyčejně konjunktivem přacím, prostým nebo s částicí *utinam*, řídčeji *ut*, v. § 182; někdy, ale zřídka, má přací význam imperativ: **300**

Valeant cives mei! Kéž jsou zdrávi moji spoluobčané!
Utinam ego tertius vobis amicus adscriberer! Kéž bych byl já připočten k vám za třetího přítele!
Salve! Buď zdráv!

Záporkou ve větách přacích je *ne:*

Ne vivam, si scio. Ať nejsem živ, vím-li.

VĚTY TÁZACÍ

Otázky doplňovací a otázky zjišťovací.

Účelem otázek je buď doplnění myšlenky nebo zjištění její správnosti; podle toho se rozeznávají otázky doplňovací (věcné) a otázky zjišťovací. **301**

Slovesný způsob je v otázkách buď indikativ nebo konjunktiv, a to buď konj. možnosti, v. § 179, konj. irreální, v. § 181, nebo konj. rozvažovací, v. § 180. Záporkou je v nich *non*.

Otázky se vyznačují hlavně způsobem vyslovení; kromě toho mají otázky doplňovací a často také otázky zjišťovací i zvláštní tázací slova.

302 Tázacími slovy v otázkách doplňovacích jsou tázací zájmena, v. I § 83, nebo tázací příslovce, v. I § 92—94:
Quid agis? Co děláš? [Často = Jak se máš?]
Cur fles? Proč pláčeš?

303 Otázky zjišťovací bývají bez zvláštního tázacího slova zvláště v řeči hovorové; v uměleckém slohu obyčejně jen tehdy, když jsou spojeny s citem vzrušení, nevole, nedůvěry a pod.:
Mater abiit? Matka odešla?
Hoc tu negare audes? Ty se odvažuješ to popírat?

Zpravidla se však vyznačují zjišťovací otázky tázacími slovy *-ne, nonne* a *num.*

304 Částice *-ne* se připojuje ke slovu, na kterém je největší důraz; to pak stává obyčejně na začátku věty. Otázkou s *-ne* mluvící zpravidla nenaznačuje, zdali čeká odpověď kladnou či zápornou:
Rectene interpretor sententiam tuam? Vykládám tvé mínění správně?
Deditisne vos in populi Romani dicionem? Vzdáváte se do moci národa římského?

V hovorové mluvě se časté spojeniny jistých sloves s *-ne* zkracují: *ain (= aisne)?* ‚pravíš?' *audin (= audisne)?* ‚slyšíš?' *censen (= censesne)?* ‚soudíš?' *scin (= scisne)?* ‚víš?' *viden (= videsne)?* ‚vidíš?' *vin (= visne)* ‚chceš?'

305 V záporných otázkách, jimiž mluvící naznačuje, že čeká odpověď kladnou, připojuje se *-ne* ke slovu vyjadřujícímu zápor, jako *non, nemo, nihil, numquam* a pod. Spojení *nonne* ‚zdali ne' je nejobvyklejší tázací slovo v takových otázkách:
Nihilne novi audivisti? Což jsi neslyšel nic nového?
Canis nonne similis lupo? Není snad pes podoben vlku?

306 Slovem *num* ‚zdali', ‚což' se obyčejně uvádějí otázky, na které čeká mluvící odpověď zápornou:
Num barbarorum Romulus rex fuit? Což byl [= byl snad] R. králem barbarů?

Spojení *numquid* ‚zdali něco' má druhdy význam prostého *num:* ‚zdali', ‚což':
Numquid duas habetis patrias? Což máte dvě vlasti?

307 S neurčitým zájmenem nebo adverbiem se spojuje také tázací částice *ec-*, na př. *ecquis* ‚zdali kdo', *ecquando* ‚zdali kdy'. Spojení *ecquid* mívá někdy tentýž význam jako *num (quid):*
Ecquid te pudet? Což se snad stydíš?

Odpovědi.

308 Na otázky doplňovací se odpovídá označením věci, na kterou se tazatel ptá:

Quem poetam legis? Horatium. Kterého básníka čteš? Horatia.

Při otázkách zjišťovacích se vyjadřuje kladná odpověď dotvrzujícím opakováním příslušného slova věty tázací nebo příslovci *ita* ‚ano', *etiam* ‚ano', ‚tak jest', *certe* ‚jistě', *sane* ‚ovšem', *vero* ‚zajisté':

Solus abiit? Solus. Sám odešel? Sám.

Numquid vis? Etiam, ut actutum venias. Chceš snad ještě něco? Ano, abys hned přišel.

Záporná odpověď se vyjadřuje buď opakováním příslušného slova věty tázací se záporkou nebo zápornými výrazy *non* ‚ne', *non ita* ‚ne, nikoli', *minime* ‚docela ne', ‚nikoli':

Estne pater intus? Non est. Jest otec uvnitř? Není.

Tune haec non credis? Minime vero. Ty tomu nevěříš? Jistě naprosto ne.

Otázky rozlučovací.

Otázkami rozlučovacími (disjunktivními) se dává oslovenému na vybranou, aby přisvědčil k jedné ze dvou nebo více naznačených možností. **309**

Druhý a každý další člen rozlučovací otázky bývá uveden částicí *an* ‚či(li)', první může být bez tázacího slova nebo, což je nejčastější, je uveden slovem *utrum* [‚co z obého' =] ‚zdali' nebo tázací částicí *-ne:*

Maneam an abeam? Mám zůstat či mám odejít?

Utrum defenditis an impugnatis plebem? Zda hájíte lid či na něj útočíte?

Nostrane culpa ea est an iudicum? Je to naše chyba či soudců?

Je-li druhým členem prostý zápor členu prvního, je vyjadřován v přímých otázkách spojením *an non* ‚či(li) ne', ‚či(li)' nic:

Isne est, quem quaeris, an non? Je to ten, kterého hledáš, či ne?

Částicí *an* bývá někdy uvedena jednoduchá otázka, kterou se předcházející myšlenka nějak doplňuje, aby se buď potvrdila nebo vyvrátila nebo objasnila; *an* tu má svůj původní význam ‚snad': **310**

Irasci sapientem non decet. An est quicquam similius insaniae quam ira?

Hněvati se nesluší člověku moudrému. Jest snad něco podobnějšího šílenosti než hněv?

Po předcházející otázce obecnějšího smyslu dává otázka s *an* na vybranou některou z možných odpovědí; leckdy bývá její smysl ironický:

Quando ista vis fatidica evanuit? An postquam homines minus creduli esse coeperunt? Kdy vymizela tato věštecká síla? Snad když lidé počali býti méně věřiví?

Otázky řečnické.

Zvláštním druhem otázek jsou t. ř. otázky řečnické, při nichž mluvící odpověď nečeká, nýbrž ji předpokládá a svou otázkou vlastně již vyjadřuje. Tázací forma tu je projevem důrazného nebo i vzrušeného tvrzení, vyzvání, podivu, odporu nebo přání: **311**

Quis dubitat? Kdo pochybuje? [smyslem = nikdo nepochybuje].
Vis me irridere? Chceš se mi posmívat? [smyslem = neposmívej se mi!].
Non te pudet? Nestydíš se? [smyslem = styď se!].

Jméno „řečnická otázka" není přesné, neboť takové otázky nevznikly teprve ve vypěstovaném řečnickém slohu, nýbrž v živé řeči hovorové.

312 Řečnickou otázkou může býti i samo *quid?*, kterým se důrazně upozorňuje na to, co následuje. Při překladu se české ‚co' nebo ‚což' spojuje s následující otázkou; leckdy však je možno vyjádřit ono *quid* místo tázacího zájmena jiným výrazem:

Quid? idem iste Mithridates nonne legatum in Hispaniam misit? Což neposlal [= A dále, neposlal] týž M. vyslance do Hispanie?

Tak se užívá *quid* také ve spojení se slovy jako *vero, ergo, igitur, enim:*

Quis enim potest mortem aut dolorem metuens esse non miser? Quid vero? illum quem libidinibus inflammatum et furentem videmus, nonne recte miserrimum dixeris? Neboť kdo může nebýt nešťasten, jestliže se bojí smrti nebo bolesti? Což teprve ten, kterého vidíme rozpáleného a šíleného vášněmi? nenazval bys ho správně nejnešťastnějším?

Řečnické otázky *quid enim?* se užívá, když se má odůvodnit obecné tvrzení vyvrácením opačných případů nebo zdánlivě odporujících možností; s následující řečnickou otázkou má *quid enim?* leckdy význam *neque enim:*

Sapiens multa sequitur probabilia. Quid enim? conscendens navem num comprehensum animo habet se ex sententia navigaturum? Mudřec se drží mnohých pravděpodobností. Neboť když vstupuje na loď, má snad [zachyceno duchem =] jistotu, že popluje podle svého přání?

313 Zájmeno *quid?* vyjadřuje někdy celou větu tázací s významem ‚co říci tomu?' Následující věta je uvedena spojkou *quod:* ‚co říci tomu, že ...' jestliže jde o případ skutečný, v. § 372, nebo spojkou *si:* ‚co říci tomu, jestliže ...' o případu jen představovaném, nebo zájmenem vztažným *qui:* ‚co říci o tom kdo ...':

Quid quod sapientissimus quisque aequissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? Co říci tomu, že právě nejmoudřejší umírají s nejklidnější myslí, nejpošetilejší s nejneklidnější?

Quid si prisca redit Venus? (Hor.). Co jestliže se vrátí stará láska?

Quid qui senes etiam addiscunt aliquid? Co říci o těch, kteří se v stáří ještě něčemu přiučují?

Otázky zvolací.

314 Podobu tázacích vět mívají věty zvolací, v. § 298. Od vlastních otázek se liší způsobem pronesení.

B. SOUVĚTÍ

SOUVĚTÍ SOUŘADNÉ A SOUVĚTÍ PODŘADNÉ

Jednoduché věty obsahem k sobě náležící se spojují ve věty složené neboli v tak řečená souvětí. Zachovává-li při tom spojení každá věta svou původní samostatnost, vzniká souvětí souřadné (koordinované, paratakticke), pakli se stává některá věta členem věty jiné, vzniká souvětí podřadné (subordinované, hypotaktické). Souřadné spojování vět se jmenuje koordinace n. parataxe, spojování podřadné subordinace n. hypotaxe; rozdíl spojení souřadného a spojení podřadného se projevuje hlavně již způsobem vyslovení. **315**

Avis cantat, nos tacemus. Pták zpívá, my mlčíme [koordinace].

Cum avis cantat, nos tacemus. Když pták zpívá, my mlčíme [subordinace, věta *cum avis cantat* je členem věty *nos tacemus*, totiž určením času na otázku kdy?].

Quid faciam? Nescio. Co bych dělal? Nevím [koordinace].

Quid faciam, nescio. Nevím, co bych dělal [subordinace, věta *quid faciam* je členem věty *nescio*, totiž předmětem].

Podřadné spojování vět se v řeči postupně vyvinulo ze spojování souřadného.

Latina, zejména v klasické době, se vyznačuje hojným užíváním hypotaxe; při překladu do češtiny jest někdy proti lat. hypotaxi užíti spojení souřadného, v. § 487.

Při spojování vět v souvětí nastávají někdy, zvláště v mluvě hovorové, přesuny větných členů. Tak zejména se stává podmět věty vedlejší předmětem ve větě hlavní, jestliže je význačnou představou v mysli mluvícího: prolépsis *(anticipatio)* podmětu:

Nomen domini quaero quid siet. (Plaut.). Na jméno pánovo se táži, které jest.

VĚTY VLOŽENÉ

Zvláštním druhem vět jsou věty vložené (parenthetické) neboli vsuvky. Nejsou ani v souřadném ani v podřadném poměru k větě, do které jsou vloženy, a jejich poměr k ní se podobá poměru vokativu nebo citoslovce. Bývají to zejména často vložky znamenající prosbu a ujišťování, jako *amabo* [‚budu tě mít rád' =] ‚prosím', *oro, quaeso, rogo* ‚prosím', *obsecro* ‚zapřisahám', *mihi crede* ‚věř mi', jindy zvolání, úsudek nebo jiný projev o obsahu výpovědi, jako *malum!* ‚běda!' [v nevoli: ‚u čerta!'], *incredibile dictu* ‚neuvěřitelná věc', *dico aperte* ‚otevřeně to pravím', *ut ita dicam* ‚abych tak řekl', *quod sciam* ‚pokud vím'. **316**

Jak je viděti z uvedených příkladů, bývá takto užíváno i dvojčlenných vět slovesných i jmen jakožto vět jednočlenných, v. § 273.

Takové vložky se vkládají buď bez spojek (asyndeticky) nebo jsou připojovány některou ze souřadicích spojek, jako *et*, *-que*, *sed*, *nam*, *enim* a j.

Věta vložená se někdy stává větou řídicí, v. § 361.

SOUVĚTÍ SOUŘADNÉ

SPOJENÍ ASYNDETICKÉ A SPOJENÍ SPOJKOVÉ

317 Spojují-li se jednoduché věty v souřadné souvětí, je jejich spojení vyznačováno buď bez spojek náležitým vyslovením (spojení asyndetické) nebo souřadicími spojkami (spojení spojkové, syndetické); srov. § 275.

318 Asyndetické spojení bylo běžné zvláště v živé řeči hovorové; umělecký sloh jím dosahuje zvláštních účinků, jako výrazného vytčení protiv nebo živosti líčení:

Caesar celeriter concilium dimittit, Liscum retinet. C. rychle rozpustí schůzi, Liska zadrží.

Veni, vidi, vici. Přišel jsem, uviděl jsem, zvítězil jsem.

Zvláště často se asyndeticky stavějí vedle sebe imperativy:

I, nuntia . . . Jdi, oznam . . .

319 Při spojkovém spojení se volí náležitá spojka myšlenkového poměru spojovaných vět. Prosté přiřadění vyznačují spojky slučovací *(coniunctiones copulativae)*, rozdíl spojky rozlučovací *(c. disiunctivae)*, odpor spojky odporovací *(c. adversativae)*, důsledek spojky důsledkové *(c. conclusivae)*, odůvodnění spojky důvodové *(c. causales)*.

Mnohé z těchto spojek spojují i jednotlivá slova a spojeniny slov, v. § 275.

SLUČOVACÍ SPOJKY

320 Slučovací spojky jsou: *et*, *-que*, *atque (ac)* ‚a', ‚i', *neque (nec)* ‚ani', v pozdní lat. také *etiam*, *quoque* ‚také', ‚též', ‚i'.

Spojka *et* a podobně *-que*, *neque* i *atque* připojuje druhdy větu s významem odporovacím:

Non nobis solum nati sumus ortusque nostri partem patria vindicat. Nejsme zrozeni toliko sobě, a na část našeho života si činí nárok vlast.

Někdy má *et* význam stupňovací = *etiam* ‚i':

[Pozdrav] *Salve!* [Odpověď] *Frater et tu!* (Plaut.) Buď zdráv! Bratře, i ty!

Ego sum gloriae cupidus, verum et alii multi. Já jsem chtivý slávy, avšak i mnozí jiní.

Častější je toto užívání u Livia a v pozdější latině.

321 Spojka *-que* se přiklání ke slovu, které se připojuje k větnému členu předcházejícímu nebo kterým se připojuje věta k předcházející větě.

U jednotlivých slov se jí užívá zvláště ke spojování takových slov, která významem těsně náleží k sobě:
domi militiaeque doma a v poli
mihi tibique mně i tobě
senatus populusque Romanus senát a národ římský.

Také u *-que* vznikl význam = *etiam* ‚i':
Salve, o venusta Sirmio, atque ero gaude; gaudete vosque, o Lydiae lacus undae (Catullus). Buď zdráv, sličný Sirmio, a raduj se ze svého pána; radujte se i vy, [lydské vlny =] vlny lydského jezera [o záměně přívlastku, v. § 501].

Spojka *atque* [n. *ac*, tvar vzniklý z *atque* ve větné souvislosti] vznikla **322**
z *adque* ‚a k tomu'. Má původně význam slučovací a zároveň stupňovací nebo ujišťovací, čes. ‚a to'; druhdy se jí vyznačuje, že připojovaný člen je závažnější, a proto k ní bývají přidávána adverbia jako *potius* ‚spíše', *etiam, quoque* ‚také', *adeo* ‚zvláště':
Ex totis ripis in unum atque angustum locum tela iaciebantur. S celých břehů byla házena kopí na jedno a k tomu úzké místo.
Misereamini censeo atque eliam armatos dimittatis. Smilujte se nad nimi, navrhuji, a [k tomu] také je propusťte ozbrojeny.

Spojky *atque (ac)*, méně často *et* a teprve v pozdější latině [od Tac.] *-que* se užívá při výrazech podobnosti a rozdílnosti; v češtině tu je třeba užíti ‚jako' nebo ‚než'. Jsou to výrazy *similis* ‚podobný', *par, aequus* ‚stejný', *idem* ‚týž', *contrarius* ‚opačný', *alius* ‚jiný', *similiter* ‚podobně', *pariter, aeque* ‚stejně', *aliter, proinde, perinde, secus* ‚jinak':
Aliter de vobis ac de nobis iudicamus. Jinak soudíme o vás [a jinak =] než o sobě.
Ne simili utamur fortuna atque usi sumus. Jen ať nezakusíme podobného osudu, jako jsme zakusili.

Spojení *alius quam, aliter quam* se vyskytuje častěji teprve v latině poklasické:
Longe alia quam primo instituerant via grassabantur (Liv.). Postupovali daleko jinou cestou, než jak zprvu začali.

U záporného *alius*, na př. *nemo alius, nihil aliud, quid aliud* bývá *nisi:*
Nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt. Nic jiného nevykonali, nežli že tu věc oznámili.

Spojka *neque* [n. *nec*, tvar vzniklý z *neque* ve větné souvislosti], skládající se ze záporky *ně* a spojky *-que*, znamená zpravidla *et non* [nikoli *et nē*] **323**
‚a ne', ‚i ne':
Non vidimus nec scimus. Neviděli jsme a nevíme.

Jestliže je na připojovaném záporu důraz, je záporný člen vyjádřen samostatným slovem a připojen slučovací spojkou, zejména *et:*
Poeta facit fabulam et non agit. Básník skládá divadelní kus a nehraje.

Spojku *nec* jest lišiti od záporky *nec*, o níž v. § 39.

324 Při slučování více než dvou souřadných členů jsou buď všechny připojeny spojkou *et*, nebo jsou postaveny vedle sebe bez spojky; jen poslední člen bývá v tomto druhém případě připojen spojkou *-que* (srov. § 275):

Quod bonum faustum felix fortunatumque sit! Budiž to dobré, příznivé, šťastné a zdárné!

325 Složeniny *etiam* z *et-iam* a *quoque* z *quo-que* jsou příslovce s významem ‚také'; z nich bývá *etiam* častěji u sloves, *quoque* u jmen. U *etiam* vyniká druhdy význam stupňovací ‚ještě', ‚docela'; proti tomu *quoque* prostě přiřaďuje a stává zpravidla za slovem, které přiřaďuje.

Teprve v pozdní latině nabývá *etiam* i *quoque* významu slučovací spojky.

ROZLUČOVACÍ SPOJKY

326 Rozlučovací spojky jsou *aut*, *vel*, *-ve* ‚nebo'.

Spojkou *aut* označuje mluvící skutečnou rozluku, t. j. spojují se jí věty nebo části věty, z nichž může platit jen jedna:

Hic vincendum aut moriendum est. Zde jest zvítěziti nebo zemříti.

verum aut falsum pravda nebo nepravda.

Někdy má *aut* význam ‚jinak', ‚sice':

Omnia, quaecumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt oratori dicenda, aut eloquentiae nomen relinquendum est. O všech věcech, které se mohou stát předmětem rokování lidí, musí řečník [umět] dobře mluvit, jinak se musí vzdát jména výmluvnosti.

Ale někdy se vyskytuje *aut* také ve významu zeslabeném a vyznačuje jen rozmanitost slov nebo vět významem si blízkých:

Habesne hic amicum aut familiarem quempiam? Máš zde některého přítele nebo příbuzného?

Zejména také uvádí další členy po členu záporném:

Nemo tribunos aut plebem timebat. Nikdo se nebál tribunů nebo [= ani] lidu.

327 Spojka *vel* vznikla z některého tvaru slovesa *volo*. Označuje původně takovou rozluku, při které se ponechává druhému možnost volby: ‚nebo [chceš-li]', druhdy se stupňováním ‚nebo [chceš-li]li'; potom znamená vůbec rozluku:

Lege vel tabellas redde. Čti nebo vrať list!

Est fragilis ea fortuna populi, quae posita est in unius vel voluntate vel moribus. Je křehké to štěstí národa, které je založeno buď na vůli nebo na povaze jednoho člověka.

Vincendum illa acie vel cadendum est (Tac.). V onom boji jest zvítěziti nebo padnouti.

Jakožto adverbium se vyskytuje *vel* buď jako slovo omezovací ‚snad', ‚asi' nebo jako slovo stupňovací, často u superl., ‚snad', ‚asi', ‚patrně', ‚jistě':

Haec sunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximae. Tyto všechny věci jsou plodem snad prostředního nadání, avšak velmi velikého cviku.

Protagoras fuit sophistes temporibus illis vel maximus. P. byl sofista za oněch časů jistě největší.

O *vel* ve smyslu ‚jako' v. § 464.

Méně častá spojka *-ve* je příklonka; častěji se připojuje k zájmenům, **328** spojkám a k výrazům znamenajícím kolikost:

plus minusve více nebo méně

duabus tribusve horis ve dvou nebo ve třech hodinách.

O spojce *sive* v. § 444.

ODPOROVACÍ SPOJKY

Odporovací spojky jsou *sed, autem, at, atqui, vero, verum* ‚ale', **329** ‚avšak', ‚však', *tamen* ‚přece však'.

Spojka *sed* znamená ‚ale', ve smyslu opravovacím ‚nýbrž':

Oratorias exercitationes non tu quidem reliquisti, sed certe philosophiam illis anteposuisti. Řečnických cvičení jsi ty sice nezanechal, ale jistě jsi před nimi dal přednost filosofii.

Otii fructus est animi non contentio, sed relaxatio. Plod prázdně jest ne napětí, nýbrž uvolnění ducha.

non modo . . . sed etiam . . . netoliko . . . nýbrž i . . .

Ve vypravování nebo výkladu bývá *sed* výrazem přechodu k něčemu novému:

Sed aegritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus, de quo pauca dicenda sunt. Ale sklíčenosti, o níž bylo dosti pověděno, je blízek strach, o kterém je třeba něco málo říci.

Spojka *autem* ‚avšak', ‚však' klade se za připojované slovo. Její vý- **330** znam je slabě odporovací; někdy jen připojuje vysvětlující okolnost ve smyslu ‚pak':

E principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Z počátku vzcházejí všechny věci, on sám však nemůže vznikati z ničeho jiného.

M. Octavius oppidum Salonas oppugnare instituit. Est autem oppidum loci natura munitum. M. O. se rozhodl obléhati město Salony. Jest pak to město přirozenou polohou opevněno.

Spojka *at* ‚avšak', ‚než' uvádí silný odpor, v hovoru živou námitku, **331** někdy i zvolání nebo hrozbu:

[Osoba A] *Erras.* [Osoba B] *At quidem tute errasti* (Plaut.). Mýlíš se. — Však ty ses zmýlil.

At tu, pater deum hominumque, hinc saltem arce hostes. Avšak ty, otče bohů a lidí, odvrať aspoň odsud nepřátele!

Se spojkou *at* se významem ztotožnila spojka *ast*, jež měla původně význam jiný, v. § 434; častěji užívají *ast* místo *at* básníci z důvodu metrického, zejména na začátku hexametru:

Navita sed tristis nunc hos nunc accipit illos, ast alios longe submotos arcet harena (Verg.). Ale přísný lodník přijímá hned ty, hned ony, avšak
332 jiným daleko odehnaným brání přistoupit k břehu.

Spojka *atqui* ‚však přece', ‚ale přece', ‚a přece' [z *at qui* avšak jak] v hovoru vyznačuje opak předcházejícího tvrzení; častěji bývá po otázkách nebo po záporných větách:

[Osoba A] *Numquam auferes hinc aurum.* [Osoba B] *Atqui iam dabis* (Plaut.). Nikdy neodneseš odsud peníze. — Však přece je hned dáš.

333 Spojka *vero* [vlastně abl. od *verum* ‚pravda'] je původně ujišťovací částice ‚vpravdě', ‚vskutku', ale nabyla významu odporovací spojky ‚[vskutku] však', ‚avšak'. Klade se za připojované slovo:

Sed sunt haec leviora, illa vero gravia atque magna. Ale tyto věci jsou poněkud malicherné, avšak ony jsou vážné a veliké.

Jako adverbium má *vero* druhdy význam stupňovací ‚dokonce', ‚docela':

Hoc opimum genus dicendi Rhodii numquam probaverunt, Athenienses vero funditus repudiaverunt. Tento bohatý sloh Rhoďané nikdy neschvalovali, Athéňané jej dokonce naprosto odmítli.

334 Spojka *verum* [vlastně nomin. neutra] je původně nominální věta ‚to jest pravda', ale časem nabyla ta věta významu opravovací a odporovací spojky, souznačné se spojkou *sed;* užívá se jí i k vyznačení přechodu:

Non quid nobis utile, verum quid oratori necessarium sit, quaerimus. Nehledáme, co je nám užitečné, nýbrž co je nezbytné řečníku.

Verum, si placet, ad reliqua pergamus. Avšak, libo-li, postupme k ostatním věcem.

335 Spojka (a příslovce) *tamen* ‚přece však' uvádí skutečnost po předcházející větě nebo větném členu připouštěcího významu:

Nummus in Croesi divitiis obscuratur; pars est tamen divitiarum. [Nummus =] Haléř není znát v Kroisově bohatství; přece však je částí bohatství.

DŮSLEDKOVÉ SPOJKY

336 Důsledkové spojky jsou *itaque, igitur, ergo* ‚tedy', ‚tudíž'.

Spojka *itaque* ‚a tak', ‚tedy' stává původně na začátku věty, v poklas. latině a básn. podle *ergo* a *igitur* také za připojeným slovem:

Aristides aequalis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit. A. byl skoro vrstevník Themistoklův. Tedy s ním zápasil o první místo v obci.

337 Spojka *igitur* ‚pak', ‚tedy' stává v klas. próze obyčejně na druhém nebo třetím místě věty, mimo klas. prózu i na prvním:

Res caelestes ab homine confici non possunt; est igitur id, quo conficiuntur, homine melius. Věci na nebi nemohou býti vytvořeny od člověka; jest tedy to, čím jsou vytvářeny, člověka lepší.

Spojka *ergo* ‚tedy', ‚tudíž', ‚proto' kromě své obecné platnosti zejména uvádí logický závěr. Její postavení se řídí podle jejího důrazu a podle souvislosti prvních slov ve větě: **338**

[Na konci úsudkové řady myšlenek] *At nemo sapiens nisi fortis; non cadet ergo in sapientem aegritudo.* Avšak nikdo není moudrý nežli statečný; nepadne tedy na moudrého sklíčenost.

U Cicerona často uvádí *ergo* dvojici sporných myšlenek, z nichž nepřímo vyplývá důkaz [t. ř. *argumentatio ex contrariis*]:

Ergo histrio hoc videbit in scaena, non videbit sapiens in vita? Tedy herec na jevišti na to bude hledět, mudrc v životě nebude hledět?

Starší význam slova *ergo* je adverbiální ‚zajisté', ‚vskutku'; tak na př. u Plauta a Terentia:

[Osoba A] *Mihin?* [Osoba B] *Tibi ergo.* Mně? — Zajisté tobě.

Na počátku řeči nebo básně spojka *ergo* živě uvádí do chodu spisovatelových myšlenek:

Ergo Quintilium perpetuus sopor urget? (Hor.). Tedy Quintilia tíží věčný spánek?

DŮVODOVÉ SPOJKY

Důvodové spojky jsou *nam, namque* ‚neboť', *enim, etenim* ‚totiž'. **339**

Spojka *nam* ‚neboť', ‚vždyť' stává na začátku věty; kromě odůvodňování se jí užívá i při přechodech k jednotlivostem výkladu a k uvádění příkladů, čes. ‚tak':

Vivo Catone multi oratores floruerunt. Nam et A. Albinus et litteratus et disertus fuit... Nam Q. Metellus in primis est habitus eloquens. Za života Katonova vynikali mnozí řečníci. Tak i A. A. byl vzdělaný i výřečný ... Tak Q. M. byl nad jiné pokládán za výmluvného.

Starší význam částice *nam* je ujišťovací: ‚opravdu', ‚zajisté', ‚ano'; udržel se i později, zejména ve spojení s výrazy dotvrzování:

Nam mehercule sic agamus (Cic.). Ano, u Herkula, tak udělejme!

Spojka *enim* bývá v starší latině na prvním místě věty, v klas. latině zpravidla na druhém nebo i dalším. Starší význam je ujišťovací ‚ano', ‚vpravdě', pozdější odůvodňovací a vysvětlovací ‚neboť', ‚totiž': **340**

[Osoba A] *Quid nunc futurum est?* [Osoba B] *Id enim, quod res ipsa fert* (Ter.). Co nyní bude? — Jistě to, co věc sama přináší.

Sic se res habet: ut enim non omne vinum, sic non omnis hominis natura vetustate coacescit (Cic.). Tak se věc má: jako totiž ne každé víno, tak ani každá lidská povaha stářím nekysne.

Složené spojky *namque* a *etenim* mají původně význam slučovací a zároveň ujišťovací nebo odůvodňovací: ‚a opravdu', ‚a vždyť'; slučovací význam u nich někdy zaniká a *namque* = *nam*, *etenim* = *enim*. **341**

342 Souřadných spojek slučovacích a rozlučovacích i jiných částic se v latině často užívá tak, že jsou jimi opatřeny všechny spojované věty nebo větné členy; takovým způsobem se vyznačuje již u první věty nebo u prvního větného členu jejich vzájemný vztah.

Při dvojici vět nebo větných členů se takto užívá zejména těchto dvojic spojek a částic:

et — et i — i
-que — -que i — i
et — -que i — i
[neklas.] *-que — et* i — i
modo — modo brzy — brzy, hned — hned
tum — tum tu — tu
cum — tum jak — tak (tak obzvláště)
nec — nec ani — ani
nec — et ani — a
et — neque i — i ne; jednak — jednak ne
non solum = non modo — sed etiam = verum etiam netoliko — nýbrž i
aut — aut buď — anebo
vel — vel buď — buď
sive — sive buď — nebo.

Dvojice *cum — tum* a *sive — sive* vznikly v souvětích podřadných, v. § 463 a § 444.

Při překladu do češtiny je druhdy výhodné první spojku vynechat: *vos dique deaeque omnes* (Verg.) vy všichni bohové i bohyně.

Zápor vyznačený u prvního ze souřadných členů spojkou *nec* se může vztahovat i na jiné členy připojené spojkami *aut, vel, -ve:*
Nec te produxi pressive oculos aut vulnera lavi (Verg.). Nedoprovodila jsem tě ke hrobu ani ti nezatlačila oči ani neobmyla rány.

SOUVĚTÍ PODŘADNÉ

VĚTA HLAVNÍ A VĚTA VEDLEJŠÍ

343 V podřadném souvětí jest vedle jedné nebo více vět hlavních jedna nebo více vět závislých, vedlejších.

Věta, na které závisí věta vedlejší, je věta řídící; tou je buď hlavní věta: závislost prvního stupně, nebo jiná věta vedlejší: závislost druhého, třetího atd. stupně. Místo plné vedlejší věty může být řídícím činitelem i sloveso v tvaru infinitním, zejména vazba infinitivní a participiální:
Legum idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. Proto jsme všichni sluhy zákonů, abychom mohli být svobodni [závislost 1. stupně].

Virtus facit, ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur. Ctnost působí, že milujeme ty, v kterých, jak se zdá, ona sama jest [závislost 1. a 2. stupně].

Mos est Athenis laudari in contione eos, qui sint in proeliis interfecti. V Athénách je obyčej, že jsou chváleni v shromáždění ti, kteří byli v boji usmrceni [závislost na vazbě infinitivní].

PŘIPOJOVÁNÍ VĚT VEDLEJŠÍCH

Vedlejší věty se připojují ke svým větám řídícím buď 1. bez zvláštních slov značících podřadění nebo 2. se zvláštními podřadicími slovy. **344**

Podřadicími slovy jsou a) vztažná zájmena a příslovce, připojující vztažné (relativní) věty, b) podřadicí spojky, připojující vedlejší věty spojkové (konjunkcionální):

1. *Volo venias.* Chci, abys přišel [pův. dvě samostatné věty: ‚chci, přijď'].
   Nescio, quid faciamus. Nevím, co děláme.
2. a) *Quae hic vides, mea sunt.* Co zde vidíš, jest mé.
   b) *Veniam, cum potero.* Přijdu, až budu moci.

Vztažná zájmena a podřadicí spojky bývají obyčejně na začátku vedlejší věty, kterou uvádějí. Ale druhdy bývají před ně stavěna slova, na kterých je zvláštní důraz:

Mors ut malum non sit, efficies. Dokážeš, že smrt není zlo.

Přehled a výklad podřadicích spojek v. § 466—474.

ROZDĚLENÍ VĚT VEDLEJŠÍCH

Vedlejší věty vyjadřují některou část svých vět řídících, a to **345**

1. podmět nebo předmět: věty podmětové a předmětové; protože zastupují podstatné jméno, náleží k větám podstatným (substantivním)
2. přívlastek: věty přívlastkové neboli věty přídavné (adjektivní)
3. příslovečné určení: věty příslovečné (adverbiální).

K 1. náleží nepřímé otázky a část vět spojkových, k 2. většina vět vztažných, k 3. většina vět spojkových a některé věty vztažné.

Podle obsahu se rozeznávají mezi vedlejšími větami příslovečnými **346** věty časové, účelové, účinkové, důvodové (příčinné), podmínkové, přípustkové, přirovnávací.

Podle poměru ke skutečnosti se rozeznávají vedlejší věty 1. ob- **347** jektivní, 2. subjektivní. Objektivní jsou ty, jejichž obsah je představen jako věcná skutečnost; takové věty jsou ke svým větám řídícím volně přiřaďovány. Subjektivní jsou ty, jejichž obsah je představen jako něčí myšlenka; bývají do svých řídících vět těsně vřaďovány, při čemž je výrazem jejich subjektivnosti a těsné vřaděnosti konjuktiv a to, že se v nich poukazuje na podmět řídící věty zájmenem zvratným.

1. *Cum valemus, recta consilia aegrotis damus.* Když jsme zdrávi, dáváme nemocným správné rady.

Puer flebat, quod eum reprehenderam. Dítě plakalo, protože jsem je pokáral [pokárání je tu představeno jako skutečnost].

2. *Metuo, ne sero veniam.* Bojím se, abych nepřišel pozdě.

Puer flebat, quod se reprehendissem. Dítě plakalo, že jsem je pokáral [pokárání je tu představeno jako dojem dítěte].

SLOVESNÉ ZPŮSOBY VE VEDLEJŠÍCH VĚTÁCH

348 Vedlejší věty jsou 1. indikativní, 2. konjunktivní. Indikativní jsou ty, které by měly indikativ, kdyby byly proneseny jako věty samostatné. Konjunktivní jsou a) všechny ty, které by měly konjunktiv, kdyby byly proneseny jako věty samostatné, b) jiné věty vedlejší, jejichž konjunktiv má důvod v jejich podřaděnosti.

1. *Si vales, bene est.* Jsi-li zdráv, je dobře [souřadně: *vales, bene est*].

2. a) *Metuo, ut ad tempus veniam.* Bojím se, abych přišel včas [souřadně: *metuo; ut ad tempus veniam!* = bojím se; jen abych přišel včas!].

   b) *Tanta tempestas coorta est, ut naves cursum tenere non possent.* Taková bouře se strhla, že lodi nemohly udržet svůj směr [souřadně: *tempestas coorta est, naves cursum tenere non poterant*].

Ve vedlejší spojkové větě konjunktivní není konjunktiv proto, že tam je ta nebo ona spojka, nýbrž proto, že ho vyžaduje význam věty. Tak ve větě 2. a) není konj. *veniam* proto, že v ní je spojka *ut*, nýbrž proto, že to je věta obavná. Nejlépe to je viděti ve vedlejších větách konjunktivních beze spojky, na př. *volo venias*, v. § 388.

349 Zvláštní význam má konjunktiv ve větách vedlejších jakožto výraz nepřímé výpovědi. Mluvící jím může vyjádřit, že myšlenku té věty nepronáší přímo se svého přítomného stanoviska, nýbrž se stanoviska jiné osoby nebo jiné doby. Tento konj. se jmenuje konjunktiv nepřímý neboli cizího mínění. V českém překladě tento jemný odstín subjektivnosti zůstává druhdy nevyznačen:

Paetus omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. P. mi daroval všechny knihy, které [jak pravil] zanechal jeho bratr.

O užívání zvratného zájmena v takových větách v. § 18.

350 Konjunktiv bývá také v těch vedlejších větách, které závisí na větě konjunktivní; tu je důvodem konjunktivu připodobení (*attractio* = přitažení). Tak v souvětí *quod habeo, do* ‚co mám, dávám' mění se indikativní věta vztažná ve větu konjunktivní, dostane-li se do závislosti na větě konjunktivní:

Noli dubitare, quin dem, quod habeam. Nepochybuj, že dávám, co mám.

Zvláště časté je připodobňování ke konj. irreálnímu:

Si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset, neminem tu quidem eorum, qui viverent, exciperes. Kdybys nazýval ubohými jen ty, kteří musí zemříti, nikoho z těch, kteří žijí, bys nevyjímal.

Místo připodobeného konjunktivu zůstává i v závislosti 2. stupně indikativ ve větách, které mají vyjádřit nějakou skutečnost nebo které jsou opisem substantiva:

Eloquendi vis efficit, ut et ea, quae ignoramus, discere possimus. Síla výmluvnosti způsobuje, že se můžeme učit i tomu, co neznáme [= věcem neznámým].

Význačnou úlohu má konjunktiv ve vedlejších větách v t. ř. nepřímé řeči, v. § 483.

ČAS KONJUNKTIVU VE VEDLEJŠÍCH VĚTÁCH.

Slovesný čas konjunktivu se v některých vedlejších větách řídí podle slovesa věty řídící, v jiných zase podle doby mluvícího; v prvním případě je užívání konjunktivu vztažné, relativní, v druhém samostatné, absolutní. Srov. o samostatném a vztažném užívání slovesných časů vůbec § 152 a 154. Konjunktivu se užívá vztažně nebo samostatně podle toho, jakou měrou je věta vedlejší na větě řídící závislá, zdali je do ní vřaděna či k ní přiřaděna, v. § 347. **351**

Samostatné užívání konjunktivu.

Samostatné užívání konjunktivu znamená, že je užito konjunktivu toho času, kterého času by byl konjunktiv nebo indikativ, kdyby byla věta nezávislá: **352**

Quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem. Táži se tě, proč bych byl neměl hájit Gaia Cornelia. [Nezávisle: *Cur non defenderem C. Cornelium?* — konj. rozvažovací, v. § 180].

Verres Siciliam ita vexavit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit. V. tak vydrancoval Sicilii, že ta se nijak nemůže znova uvést do starého stavu. [Nezávisle: *Sicilia... restitui non potest*].

Samostatně se užívá zejména 1. konj. imperf. ve významu potentiálním, irreálním i jako konj. voluntatis, 2. konj. plusquamperf. ve významu irreálním, 3. konj. znamenajícího subjektivnost (konj. cizího mínění, v. § 349) a 4. konj. ve větách účinkových. Samostatně se také užívá 5. konj. ve větách vložených, v. §316, na př. *ut ita dicam* ‚abych tak řekl', *quod sciam* ‚pokud vím'.

Vztažné užívání konjunktivu, souslednost časů.

Při vztažném užívání konjunktivu záleží jednak na tom, zdali je čas řídícího slovesa hlavní či vedlejší, jednak na tom, zdali je čas děje vyjádřeného konjunktivem s časem slovesa řídící věty současný či je k němu předčasný. Pokud jde o indikativ slovesa věty řídící **353**

za hlavní čas se pokládá praesens, perfectum praesens, futurum I. a futurum II.

za vedlejší čas se pokládá imperfectum, perfectum historicum, plusquamperfectum.

O konjunktivu a imperativu v. § 358.

Po čase hlavním se užívá o současnosti konj. praes., o předčasnosti konj. perf.,

po čase vedlejším se užívá o současnosti konj. imperf., o předčasnosti konj. plusquamperf.

Takovéto vztažné užívání časů konjunktivu se jmenuje **souslednost časů** *(consecutio temporum):*

Dico (memini, dicam, dixero), quid sentiam, quid audiverim. Říkám (pamatuji se, řeknu), co myslím, co jsem slyšel.

Dicebam (dixi, dixeram), quid sentirem, quid audivissem. Říkal jsem (řekl jsem), co myslím, co jsem slyšel.

Latinská *consecutio temporum*, jak je viděti z uvedených příkladů, nemá v češtině obdoby.

Vyjadřování následnosti.

354 Pro vyjádření následnosti děje se užívá, kde je to možno a pro zřetelnost nutno, opisné konjugace podle souslednosti časů:

Dico (memini, dicam, dixero), quid facturus sim. Říkám (pamatuji se, řeknu), co udělám.

Dicebam (dixi, dixeram), quid factures essem. Říkal jsem (řekl jsem), co udělám.

Kde nelze užíti tvarů opisné konjugace, jako zejména v passivu a u sloves, která nemají partic. na *-urus*, vyjadřuje se místo následnosti současnost, druhdy s výrazem poukazujícím na budoucnost, jako *brevi* ‚vkrátce', *mox* ‚brzy', *postea* ‚potom', *statim* ‚hned'. Tohoto způsobu se užívá i v těch případech, kdy je vztah k budoucnosti patrný ze souvislosti, nebo kdy vyznačení současnosti má výrazně vyjádřit jistotu očekávaného děje:

Mirifice sum sollicitus, quidnam de provincia cras decernatur. Jsem neobyčejně znepokojen, co bude zítra ustanoveno o provincii.

Non dubito, iudices, quin eiusmodi reum absolvatis. Nepochybuji, soudcové, že takového obžalovaného osvobodíte.

355 Kde je třeba užíti konjunktivu nepřímého při 2. stupni závislosti, v. § 350, vyjadřuje se i při ději ve skutečnosti následném jen současnost nebo předčasnost, a to tak, že se místo indik. fut. I. klade konj. vyjadřující současnost, t. j. buď konj. praes. nebo konj. imperf., místo indik. fut. II. konj. vyjadřující předčasnost, t. j. buď konj. perf. nebo konj. plusquamperf.; volba konjunktivů se řídí sousledností časů:

Přímo (závislost 1. stupně): *Quod habebo, dabo.* Co budu mít, dám.

Nepřímo (závislost 2. stupně): *Promitto me daturum esse, quod habeam.* Slibuji, že dám, co mám n. co budu mít :: *Promisi me daturum esse, quod haberem.* Slíbil jsem, že dám, co mám n. co budu mít.

Přímo (závislost 1. stupně): *Quod accepero, dabo.* Co dostanu, dám.

Nepřímo (závislost 2. stupně): *Promitto me daturum esse, quod acceperim.* Slibuji, že dám, co jsem dostal n. co dostanu :: *Promisi me daturum esse, quod accepissem.* Slíbil jsem, že dám, co jsem dostal n. co dostanu.

Jak je viděti z uvedených příkladů, nevyjadřuje tu lat. konjunktiv těch rozdílů v časech, které vyjadřuje čes. indikativ; při překládání z latiny je třeba rozpoznat čas podle souvislosti.

Příklady takovéhoto vyjadřování následnosti se vyskytují zvláště v řeči nepřímé, v. § 483.

Zvláštní případy souslednosti časů.

Praesens historicum, v. § 159, řídí souslednost časů někdy jako čas hlavní, jindy jako čas vedlejší; podobně tomu je u praesenta uvádějícího řeč nebo myšlenku některého spisovatele: **356**

Vercingetorix Gallos hortatur, ut communis libertatis causa arma capiant. V. povzbudí Gally, aby se pro společnou svobodu chopili zbraní.

Pompeius, ne duobus circumcluderetur exercitibus, ex eo loco discedit. P., aby nebyl obklíčen dvěma vojsky, odejde s toho místa.

Infinitiv vypravovací n. historický, v. § 201, má v klasické próze pro souslednost zpravidla platnost času vedlejšího, jindy i hlavního: **357**

Hannibali miraculo esse, quod exercitus Romanus porta non egrederetur. Hannibalovi bylo [ku podivu =] divné, že římské vojsko nevychází z brány.

Řídící konjunktiv má tu platnost, jaká přísluší indikativu jeho času; zejména konj. perf. má platnost času vedlejšího. Jen konj. perf. ve významu potentiálním a zakazovacím a konj. imperf. irreální mívají platnost praesentní, protože označují děj přítomný: **358**

Gratiam vobis habeo, qui me ea poena multaveritis, quam possem solvere. Jsem vám vděčen, [kteří =] že jste mě pokutovali tou pokutou, kterou mohu zaplatit [indikativně: *qui multavistis*].

Nemo dubitaverit, quin magna sit vis eloquentiae. Nikdo by nepochyboval, že veliká je síla výmluvnosti.

Ne quis sit admiratus, cur abeam. Ať se nikdo nediví, proč odcházím.

Memorare possem, quibus in locis maximas hostium copias populus Romanus fuderit, ni ea res longius nos ab incepto traheret (Sall.). Mohl bych připomenouti, na kterých místech národ římský potřel velmi veliká vojska nepřátel, kdyby nás ta věc příliš daleko neodváděla od počaté látky.

Často však se konjunktiv věty, závislé na větě s konj. irreálním, připodobňuje ke konj. irreálnímu, v. § 361, odst. 4.

Imperativ má platnost praesentní:

Dic, quid attuleris. Řekni, co jsi přinesl.

359 Při závislosti 2. stupně, v. § 343, řídí se souslednost časů podle slovesa věty přímo nadřízené. Je-li však to sloveso v tvaru infinitním, má jen infinitiv perf. a participium perf. samostatné řízení, a to v platnosti času vedlejšího. Ostatní tvary infinitní, zejména participium praes. a participium fut., mají čas svého děje určen svým slovesem řídícím, a proto, je-li to řídící sloveso v čase vedlejším, vzniká i při nich souslednost jako po čase vedlejším:

Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset necessarium. Zdá se mi, že jsem dosti promluvil o tom, proč je tato válka nezbytná [řídí inf. *fecisse*].

Socrates dicere solebat omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes. S. říkával, že všichni jsou dosti výmluvní v tom, co znají [řídí imperf. *solebat*, ne *dicere*].

Athenienses miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Athéňané poslali do Delf se otázat, co si mají počíti [řídí perf. *miserunt*, ne infinitní tvar *consultum*].

Věty s konjunktivem vztažným.

360 Vztažně se užívá konjunktivu zejména v nepřímých otázkách, ve větách účelových a snahových, ve větách způsobovacích, ve větách obavných a ve větách časových s *cum* historickým.

Odchylky od souslednosti časů.

361 Mluvnická pravidla o souslednosti časů jsou odvozena z pozorování řeči, ale nemohou obsáhnouti všechnu rozmanitost jazykových jevů. Proto se vyskytují i takové případy, které se s oněmi pravidly zdánlivě neshodují a vyžadují zvláštního výkladu.

1. Leckdy vzniká odchylka od souslednosti časů tím, že je vedlejší věta volně přiřaděna k větě řídící a její děj je samostatný; proto je v ní užito konjunktivu samostatně, i když náleží do druhu vět, v kterém je zpravidla konj. vztažný:

Dictator tribunis militum imperavit, ut sarcinas in unum conici iubeant (Liv.). Diktátor poručil tribunům vojska, aby veleli nanésti zavazadla na jednu hromadu.

2. Jindy má řídící praeteritum význam praesentní, a proto i pro souslednost časů platnost praesenta:

Veni, ut auxilium feram (Plaut.). Přišel jsem [t. j. jsem tu], abych přinesl pomoc.

3. Druhdy vzniká odchylka tím, že se konjunktivní věta přiřadí k větě vložené, v. § 316, místo aby zachovávala souvislost se slovesem řídícím:

Lex curavit, quod semper in re publica tenendum est, ut plurimum valeant optimi. Zákon se postaral o to, co má býti vždy [drženo =] zásadou v obci, aby největší moc měli nejlepší.

4. Jiné odchylky vznikají připodobňováním konjunktivu v závislosti 2. stupně ke konjunktivu řídícímu; často to bývá, je-li ve větě řídící konj. irreální:

Hisce ego rebus exempla adiungerem, nisi, apud quos haec haberetur oratio, cernerem. K těmto věcem bych připojil příklady, kdybych neviděl, [u kterých =] v jaké společnosti se koná tato řeč [místo *habeatur*, jež čekáme podle § 358].

Vellem scriberes, cur ita putares. Chtěl bych, abys napsal, proč tak myslíš.

5. Odchylkou od souslednosti časů bývá někdy konj. ve vedlejší větě, která předchází před větou řídící:

Quae causa fuerit, testes dixerunt. Která byla příčina, řekli svědkové.

O POSTAVENÍ VEDLEJŠÍCH VĚT

362 Postavení vedlejších vět v latině se řídí obecně tou zásadou, aby to, co časově předchází ve skutečnosti, předcházelo také v řeči, a aby to, co časově následuje, i v řeči následovalo. Podle toho věty vztažné, přirovnávací, tázací, účelové, snahové, účinkové, způsobovací, určovací a časové se spojkami *dum, donec, priusquam* obyčejně následují po své větě řídící, kdežto ostatní časové věty, věty příčinné, podmínkové a připustkové obyčejně předcházejí. Ovšem může být i odchylný pořádek vět, příležitostný (srov. § 278—279).

Je-li v souvětí spojena jedna hlavní věta s několika větami vedlejšími, vyskytují se ve vypěstovaném slohu klasické prózy latinské i taková postavení, jakých v češtině napodobiti nelze. Při tom může latina vkládati jednu větu do druhé, a to i několikanásobně, a přece neztrácí sevřenosti větního celku. Při překladu následujeme pořádku latinského originálu jen potud, pokud to je možno bez násilí na českém jazyce. Měníme-li pořádek, je třeba dbáti, aby se změnami neporušila důraznost vět a jejich členů, a zejména také toho, aby se souvětí náležitě připojilo k tomu, co předchází. Viz příklad a překlad další periody v § 487.

DRUHY VEDLEJŠÍCH VĚT

1. NEPŘÍMÉ OTÁZKY

363 Nepřímá otázka vzniká tehdy, když otázka není pronesena samostatně tázacím způsobem, nýbrž je podmětem nebo předmětem věty jiné.

Přímá otázka: *Quid facis?* Co děláš?

Nepřímá otázka: *Dic, quid facias.* Pověz, co děláš. [Otázka tu je předmětem rozkazovací věty *dic*].

Incertum est, quid facias. Je nejisto, co děláš. [Otázka tu je podmětem věty *incertum est*].

Sloveso je v nepřímé otázce v konj. podle souslednosti časů, v. § 353.

364 U Plauta a Terentia i v pozdější neklas. latině se vyskytují po způsobu mluvy lidové nepřímé otázky i s indikativem:

Lubet scire, quantum aurum erus sibi dempsit (Plaut.). Chce se vědět, kolik peněz si pán vzal.

Tu tuom nomen dic quid est (Ter.). Ty řekni, které jest tvé jméno.

Jsou to zbytky starého stavu; původně byl konj. jen v takových nepřímých otázkách, které by jej měly, i kdyby byly proneseny přímo, v. § 301, na př.:

Nescio, quid scribam, pův. *Nescio: quid scribam?* Nevím: co mám psát? [později: Nevím, co píši].

Vyskytuje-li se i v klas. próze indikativ v otázce připojené k jiné větě, je to známka, že otázka nepozbyla své samostatnosti. Bývá to zejména po výrazech *viden, audin, scin* (v. § 304), *dic* ‚rci', *responde* ‚odpověz', *volo scire* ‚chci vědět' a p.:

Quaero: quid facturi fuistis? (Cic.). Táži se: co jste hodlali dělat?

365 Nepřímé otázky jsou podobně jako otázky přímé buď doplňovací (věcné) nebo zjišťovací, v. § 301, a uvozují se podobně jako otázky přímé, v. § 303, kromě slova *nonne,* jež se v nich vyskytuje jen po slovese *quaerere.* Částice *num* má v nich častěji než v otázkách přímých význam částice *-ne* (§ 304), to jest nenapovídá odpověď zápornou.

366 Po výrazech *haud scio, nescio* ‚nevím', *dubito* ‚pochybuji', *dubium est* ‚je pochybné' uvádí se nepřímá otázka částicí *an* ‚zdali' [pův. ‚snad', v. § 310]:

Haud scio an hoc ita sit. [Pův.: Nevím, snad je tomu tak =] Nevím, zdali tomu není tak = Snad je tomu tak.

Dubito an hoc verum non sit. Pův.: Jsem na rozpacích, snad toto není pravda =] Pochybuji, zdali je toto pravda = Snad toto není pravda.

V pozdější latině se užívá *an* častěji místo *num.*

O tázacích větách se *si* v. § 446.

367 V nepřímých otázkách rozlučovacích, srov. § 309, se vyjadřuje zápor druhého členu zpravidla slovem *necne* ‚čili nic':

Habeasne pecuniam necne, incertum est. Zdali máš peníze či ne, je nejisto.

368 Ve větě jako *nescio quis venit* je výraz *nescio quis* samostatný, sloveso *nescio* v něm splývá s tázacím zájmenem ve výraz souznačný s neurčitým zájmenem *quidam,* srov. české ‚nevím kdo' = ‚někdo', ‚kdosi'; ono sloveso *nescio* tu není řídícím slovesem slovesa *venit* a proto je *venit* indikativ. Podobně *nescio ubi* ‚nevím kde' = ‚někde', *nescio quomodo (quopacto)* ‚nevím jakým způsobem' = ‚nějakým způsobem', ‚nějak'.

Po výrazech jako *dubito an, nescio an*, v. § 366, bývají v klas. latině 369
při záporném smyslu celé věty [‚snad ne', ‚sotva'] záporná zájmena a příslovce: *Haud scio an nihil novi inveneris.* Nevím, zdali jsi vynalezl něco nového = Sotva jsi vynalezl něco nového.

Dubito an numquam tecum comparari possim. Pochybuji, zdali bych mohl někdy být s tebou srovnáván — Sotva bych mohl někdy být s tebou srovnáván.

Spojeniny *haud scio an, nescio an* ustrnuly také v příslovečné výrazy s významem ‚snad', ‚asi', nemající vlivu na vazbu věty:

Eloquentiā nescio an habuisset parem neminem. Ve výmluvnosti nebyl by měl asi nikoho sobě rovna.

Po záporném *non dubito* ‚nepochybuji', *non est dubium* ‚není pochyby' 370
a pod. uvádí se věta vyjadřující, o čem se nepochybuje, spojkou *quin* ‚že'. I věta s *quin* je vlastně nepřímá otázka a má konj. podle souslednosti časů; o původním významu *quin* v. § 467:

Non dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poetae. Nemá se pochybovat, že byli před Homérem básníci [pův. Jak by nebyli bývali před H. básníci? o tom se nemá pochybovat].

Non dubitabam, quin verum diceres. Nepochyboval jsem že mluvíš pravdu.

Podle obdoby sloves sentiendi vyskytuje se také, ale ne v klas. próze, *non dubito* s ak. cum inf.:

Praetores non dubitabant hostem ad oppugnandam Romam venturum (Liv.). Praetorové nepochybovali, že nepřítel přijde k obléhání Říma.

O vazbě *dubito* ‚rozpakuji se', ‚rozmýšlím se' s inf. v. § 197; tak i *non dubito* ‚nerozpakuji se'.

Nepřímé otázky se liší od vět vztažných jak zájmenem, tak užíváním 371
konjunktivu. Nepřímá otázka je na místě všude tam, kde by mohla být otázka přímá:

Dic, quid velis. Řekni, co chceš. [*Quid vis?*]

Dic, quod vis. Řekni to, co chceš.

Non possumus scire, quid futurum sit. Nemůžeme věděti, co bude. [*Quid futurum est? = Quid erit?*]

Non possumus effugere, quod futurum est. Nemůžeme uniknouti tomu, co bude [= budoucímu].

Scio, quid dixeris, sed non intellego, quod dixisti. Vím, co jsi řekl, ale nerozumím [tomu], co jsi řekl.

V starší latině není rozdíl mezi otázkami a větami vztažnými tak přesný jako v latině klasické:

Quid tibi lubet tute agito cum nato meo (Plaut.). Co ti je libo, dělej ty s mým synem.

2. PODSTATNÉ VĚTY S *QUOD*

Věta s *quod* ‚že' podstatná, v. § 345, vyjadřuje skutečnost, o které se 372
větou řídící něco vypovídá. Vyjadřuje buď podmět nebo předmět věty

řídící nebo zastupuje i jiné její substantivum. Je zpravidla indikativní, ale vyskytuje se v ní i konj. nepřímý. Na rozdíl od důvodového *quod*, v. § 376, nazývá se toto *quod* faktické nebo vysvětlovací *(explicativum)*.

Věta s *quod* je původem věta vztažná. Obsahuje určení zájmena *id*, které si je možno před *quod* vždy přimysliti: *id quod* pův. ‚to, co', pak ‚to, že'. Druhdy bývá vskutku na ni poukázáno ve větě řídící zájmenem *id*, *hoc*, *haec res* a pod.:

Gratum est nobis, quod valetis. Je nám milé, že jste zdrávi [věta s *quod* podmětem].

Quod viris fortibus honor habetur, omnes laudant. Že se statečným mužům vzdává čest, všichni chválí [věta s *quod* předmětem].

Homines hac una re plurimum a bestiis differunt, quod rationem habent. Lidé se tou jednou věcí nejvíce liší od zvířat, že mají rozum [věta s *quod* zastupuje subst. vyjadřující určení vztahu].

Někdy bývá podstatná věta s *quod* na začátku souvětí; tu 'že' = 'co se týče toho, že':

Quod mihi de reditu meo gratularis, gratias tibi ago maximas. Že [= co se týče toho, že] mi blahopřeješ k mému návratu, děkuji ti co nejsrdečněji. O větě s *quod* po tázacím *quid* v. § 313.

373 Podstatná věta s *quod* bývá zejména také u sloves značících city a jejich projevy [*verba affectuum*, v. § 58 a 207, odst. 2]:

Gaudeo, quod venisti. Raduji se [tomu], že jsi přišel.

Falso queritur de natura sua genus humanum, quod forte potius quam virtute regatur. Neprávem si stěžuje lidské pokolení na svou přirozenost, že je řízena spíše náhodou než silou ducha.

Hannibal mirari se aiebat, quod non iam in Asia essent Romani. H. říkal, že se diví, že Římané již nejsou v Asii.

U těchto sloves nabývá podstatná věta s *quod* snadno významu příčinnosti, v. § 376 a 377. Je-li jejich předmět vyjádřen akusativem s inf., v. § 207, jde jen o prosté vyjádření předmětu citu.

374 Podstatné věty s *quod* bývají také u sloves znamenajících způsobování a dění, jako *fit, accidit, evenit;* o rozdílu mezi nimi a větami s *ut* v. § 400.

375 U sloves vnímání, myšlení a projevování se vyjadřuje předmět nebo podmět ve spisovné mluvě vazbou akusativu s inf., v. § 207, nikoli podstatnou větou s *quod*, protože tato slovesa nejsou pojímána jako samostatná výpověď o nějakém ději. Věty s *quod* (i s *quia* a *quoniam*), indikativní i konjunktivní, se u takových sloves užívalo v řeči lidové; v literatuře se rozšířila teprve u spisovatelů křesťanských:

Nolite putare, quoniam veni solvere legem (Vulgata). Nedomnívejte se, že jsem přišel rušit zákon.

a) Důvodové věty spojkové.

Skutečnost vyjádřená větou s *quod* může být pojímána jako odůvod- **376**
nění (příčina) věty řídící; pak je věty s *quod* příslovečná věta důvodová (příčinná, kausální) a *quod* je tu důvodové: ‚protože', ‚poněvadž', ‚ježto', 'jelikož'. Kromě spojky *quod* bývá v takových větách i spojka *quia* nebo *quoniam;* též *quando* a *quandoquidem* ‚když', ‚protože'.

Na důvodovou větu se leckdy poukazuje ve větě řídící slovy znamenajícími ‚proto', jako *eo, ideo, propterea, idcirco, ob eam rem, ob eam causam.*

Pokud se důvodovými větami vyjadřuje skutečnost, je v nich indi- **377**
kativ:

Guadeo, quod venisti. Raduji se [tomu, že =] protože jsi přišel.

Quod male fecisti, reprehenderis. Protože jsi špatně jednal, jsi kárán.

Arduum est res gestas scribere, quod facta dictis exaequanda sunt. Je obtížné psát dějiny, protože činy mají být vystiženy slovy.

T. Manlius Torquatus filium suum, quod is contra imperium in hostem pugnaverat, necari iussit. T. M. T. rozkázal usmrtit svého syna, protože ten proti rozkazu bojoval s nepřítelem.

Id omitto, quando vobis ita placet. To vynechávám, když se vám tak líbí.

Konjunktiv ve větách důvodových bývá: **378**

1. vyjadřují-li důvod, který není myšlenkou mluvící osoby: konjunktiv nepřímé výpovědi, v. § 349; při překladu do češtiny je někdy třeba takový důvod vyznačit přidanými slovy ‚prý', ‚jak se myslí', ‚zdánlivě' a pod.:

Socrates capitis damnatus est, quod corrumperet iuventutem. S. byl odsouzen k smrti, protože prý kazí mládež [podle tvrzení žalobců].

2. vyjadřují-li důvod, na který by se mohlo mysliti, ale který je zároveň odmítán: konjunktiv možnosti, v. § 179. Takové věty bývají uváděny slovy *non quod (quia)* nebo *non quo* ‚ne proto, že by':

Pugiles, cum feriunt adversarium, ingemiscunt, non quod doleant, sed quia profundenda voce corpus intenditur. Když rohovníci zasazují ránu svému protivníku, sténají, ne že by je něco bolelo, nýbrž proto, že se vydáváním hlasu napíná tělo.

Je-li v odmítavém důvodu děj záporný, bývá místo *non quod non* nebo *non quo non* také *non quin,* v. § 467:

Romani in dominum de servo quaeri noluerunt, non quin verum inveniri posset, sed quod videbatur indignum esse. Římané nechtěli, aby byl otrok vyslýchán proti pánu, ne že by se [tak] nemohla nalézti pravda, nýbrž proto, že se to zdálo nedůstojným.

Důvod může být vyjádřen i větou časovou s *cum,* v. § 418, i větou **379**
podmínkovou se *si,* v. § 436.

b) Důvodové věty vztažné.

380 Důvodová věta může být připojena k některému členu věty řídící vztažným zájmenem nebo příslovcem. Před vztažné zájmeno se tu někdy přidává příslovce vyznačující důvodovou platnost vztažné věty *quippe, ut, utpote.* Důvodové věty vztažné jsou v klas. próze vždy konjunktivní; jejich konj. je příbuzný s konj. ve větách určovacích, v. § 401. Do češtiny se leckdy překládají větami spojkovými:

Magna est vis veritatis, quae facile se per se ipsa defendat. Veliká je síla pravdy, jež [= poněvadž] se snadno sama o sobě hájí.

Solis candor illustrior est quam ullius ignis, quippe qui in immenso mundo tam longe lateque colluceat. Světlo slunce je jasnější než nějakého ohně, protože tak daleko široko svítí v nesmírném světovém prostoru.

Tribunorum plebis potestas pestifera videbatur, ut quae in seditione et ad seditionem nata esset. Moc tribunů lidu se zdála zhoubnou, protože vznikla v rozbroji a k rozbroji (vl. ‚jako taková, která vznikla').

4. VĚTY ÚČELOVÉ

381 Účelové (finální) věty vyjadřují účel, který má děj věty řídící. Jsou to věty konjunktivní; jejich konj. je původně konj. přací nebo konj. vůle. Jejich děj se pokládá za současný s dějem věty řídící a proto je v nich podle souslednosti časů buď konjunktiv praes. nebo konjunktiv imperf. V řídící větě bývá na ně poukázáno výrazy *ideo, idcirco* ‚proto', *eo consilio* ‚s tím úmyslem', ‚za tím účelem'. Uvádějí se buď spojkou nebo zájmenem (příslovcem) vztažným.

a) Účelové věty spojkové.

382 V spojkových větách účelových, jež náleží k větám adverbiálním, v. § 345, je pravidlem spojka *ut* ‚aby'; jsou-li záporné, uvádějí se záporkou *ne* ‚aby ne', jež sama nabyla významu spojky. Záporné pokračování účelové věty se uvádí spojkou *neve* ‚a aby ne':

Venio, ut te videam. Přicházím, abych tě viděl [původně dvě samostatné věty: ‚přicházím; ať tě vidím' n. ‚přicházím; chci tě vidět'].

Esse oportet, ut vivas, non vivere, ut edas. Jísti je třeba, abys žil, ne žíti, abys jedl.

Caesar, ne diutius commeatu prohiberetur, castris idoneum locum delegit. C. vybral příhodné místo pro tábor, aby mu nebylo déle překáženo v zásobování.

Catilina in exilium proficisci voluit, ut res publica quieta foret neve ex sua contentione seditio oreretur. K. chtěl odejíti do vyhnanství, aby byla obec klidná a aby z jeho zápasu nevznikl rozbroj.

Týká-li se zápor jednoho členu a ne celé věty, zůstává spojka *ut* a onen člen je popřen záporkou *non;* bývá tak zejména při protikladu:

Confer te ad Manlium, Catilina, ut a me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad tuos videare. Odeber se k Manliovi, Katilino, aby se zdálo, ne že jsi byl ode mne vyvržen k cizím, nýbrž pozván ke svým.

Proto je rozdíl *ut non dicam* ‚abych nemluvil' [*non dicere = omittere*, tedy ‚abych vynechal'] a *ne dicam* ‚ať nedím' [t. j. ‚abych neužil silnějšího slova']:

Nonne Africani innocentia, ut alia non dicam, maxima laude digna est? Není-li Afrikanova bezúhonnost, abych nemluvil o jiných vlastnostech, hodna největší chvály?

Imprudentem, ne dicam dementem te esse arbitror. Domnívám se, že jsi nerozumný, ať nedím šílený.

b) Účelové věty vztažné.

Je-li účelová věta zároveň určením některého jmenného členu věty řídící, připojuje se k větě řídící v podobě věty vztažné. **383**

Vztažné věty účelové se uvádějí buď vztažným zájmenem nebo vztažným příslovcem; do češtiny se někdy překládají spojkovými větami s ‚aby':

Homines rationem habent, quae causas rerum et consecutiones videat. Lidé mají rozum, [který by =] aby viděl příčiny věcí a následky.

Themistocli Artaxerxes Lampsacum urbem donavit, unde vinum sumeret. A. daroval Themistokleovi město Lampsakos, [odkud by =] aby odtamtud bral víno.

Konjunktivní větou vztažnou se určuje účel zejména při adjektivech *dignus* ‚hodný', *indignus* ‚nehodný', *aptus, idoneus* ‚vhodný':

Horatii carmina digna sunt, quae iterum legantur. Horatiovy básně jsou hodny [= zasluhují], aby byly opětovně čteny.

Rufum Caesar idoneum iudicavit, quem ad Pompeium mitteret. Rufa pokládal C. za vhodného, aby ho poslal k Pompeiovi.

Ze vztažných příslovcí má příslovce *quo* (arch. též *qui*) ‚čím' = ‚aby tím' téměř platnost spojky; užívá se ho zvláště ve spojení s komparativem: **384**

Ager iterum aratur, quo meliores fetus possit edere. Pole se přeorává, aby tím lepší plody mohlo vydávat.

Non quo ve význ. *non quod* v. § 378.

Složené *quominus* v. § 389.

5. VĚTY SNAHOVÉ

Snahové věty jsou věty podstatné; vyjadřují předmět nebo podmět řídícího slovesa, jež už samo znamená snahu, to jest činnost zamířenou k jistému cíli. **385**

Užívání konjunktivu i spojek je ve větách snahových stejné jako ve větách účelových:

Cura, ut valeas. Pečuj, abys byl zdráv [původně dvě samostatné věty: ‚pečuj; ať jsi zdráv!'].

Providete, ne mali bonis imperent. Pečujte, aby špatní neporoučeli dobrým.

Videant consules, ne quid detrimenti res publica capiat. Ať hledí konsulové, aby obec neutrpěla žádnou škodu.

Themistocles persuasit populo, ut classis centum navium aedificaretur. Th. přemluvil lid [= obec], aby bylo vystavěno loďstvo o stu lodích.

386 Věty snahové vyjadřují předmět u sloves

prošení: *oro, peto, precor, rogo*

přání: *opto*

vyžadování a poroučení: *postulo, impero*

pobízení a nucení: *hortor, impello, moneo, suadeo, persuadeo, permoveo, cogo*

připouštění: *concedo, permitto, sino, do*

stanovení: *statuo, constituo, decerno*

pečování: *curo, consulo, specto, operam do*

jednání a dosahování: *facio, efficio, ago, assequor, impetro*

střežení: *caveo* (zejm. imper. *cave*, v. § 188)

Významu uvedených sloves nabývají ve spojení s větou snahovou i slovesa projevování *(verba dicendi)*, která jinak mívají předmět vyjádřen akusativem s inf., v. § 207, odst. 3.:

Dico tibi, ut abeas. Pravím ti, abys odešel.

Jako *verba dicendi*, tak i některá jiná slovesa mívají předmět vyjádřen buď akusativem s inf. nebo větou s *ut;* jejich význam je v tomto případě jiný než v onom. Tak znamená sloveso

video	s ak. s inf. ‚vidím, že'	::	s větou s *ut* ‚hledím, aby'
moneo	‚připomínám, že'		‚napomínám, aby'
persuadeo	‚přesvědčuji, že'		‚přemlouvám, aby'
concedo	‚připouštím, že'		‚dovoluji, aby'.

Předmět u sloves jednání a dosahování může být myšlen i jako způsobování, v. § 396.

387 Věty snahové vyjadřují podmět u neosobních passiv sloves výše jmenovaných a u výrazů s nimi souznačných:

Statuitur, ne sit Creta provincia. Stanoví se, aby K. nebyla provincií.

Prima lex historiae est, ne quid falsi dicere audeat. První zákon dějepisu jest, aby se neodvažoval říkati nic nepravdivého.

388 Druhdy se připojuje konjunktivní věta v platnosti věty snahové ke svému řídícímu slovesu bez spojky *ut.* Zachovává se tu původní způsob spojení souřadného, i když už věta konjunktivní nemá původní samostatnost. Bývá to zvláště po slovesech *volo, nolo, fac:*

Volo venias. Chci, abys přišel [o původním významu v. § 344]. /

Fac valeas. Dělej, abys byl zdráv.

Jinak mají slovesa chtění, jako *velle, nolle, malle, cupere, studere* předmět vyjádřen obyčejně vazbou akus. s inf., v. § 207, odst. 4.

Vazbu vět snahových mají také podstatné věty předmětové nebo pod- **389**
mětové u sloves zabraňování, jako *impedio, obsto, recuso, obsisto*, a výrazů s nimi souznačných. Protože je cílem zabraňování, aby se něco nedělo, jsou uvozovány spojkou *ne* nebo záporným výrazem *quominus* [v němž *-minus* je záporka] ‚čím by ne', aby [tím] ne'; do češtiny překládáme takové věty někdy infinitivem:

Temporis brevitate impedior, ne omnia exponam. [Krátkostí času mi je bráněno =] Krátkost času mi brání, abych všechno nevykládal.

Epaminondas non recusavit, quominus legis poenam subiret. E. se nezdráhal podstoupiti zákonitý trest.

C. Mario religio non fuit, quominus C. Glauciam praetorem occideret. Gaius M. se nerozmýšlel [= Gaiu Mariovi svědomí nebránilo] zabíti praetora Gaia Glauciu.

Je-li sloveso zabraňování záporné, t. j. jestliže se nezabraňuje, aby se něco dělo, bývá předmětová nebo podmětová věta uvedena někdy spojkou *quin*, o níž v. § 467:

Antiochus non se tenuit, quin contra suum doctorem librum ederet. A. se nezdržel, aby nevydal knihu proti svému učiteli.

6. VĚTY ÚČINKOVÉ

Účinkové (konsekutivní) věty jsou příslovečné; udávají způsob **390**
a míru některého členu svých vět řídících vyjádřením jeho účinku. Jsou to věty konjunktivní. Konjunktiv je v nich samostatný, v. § 352, t. j. je v tom čase, v kterém by byl indikativ, kdyby byla věta nezávislá. Uvozují se spojkou *ut* ‚že', záporka v nich je *non*. V řídící větě leckdy poukazují na účinkovou větu slova jako *ita, sic, tam* [u adjektiv a adverbií] ‚tak', *adeo, tantopere* ‚tak velice', *talis, tantus, tot:*

Tanta tempestas coorta est, ut naves cursum tenere non possent. Strhla se tak veliká bouře, že lodi nemohly udržeti svůj směr.

Siciliam Verres ita vexavit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit. V. tak zpustošil Sicilii, že ta nemůže být žádným způsobem uvedena do starého stavu.

Spojení *ita non, ut* nebo *adeo non, ut* a pod. překládáme někdy ‚tak málo, že':

Balbus erat ita non superstitiosus, ut sacrificia contemneret, ita non timidus, ut sit ob rem publicam interfectus. B. byl tak [nepověrčivý =] málo pověrčivý, že pohrdal obětmi, tak nebojácný, že [byl usmrcen =] se dal usmrtit pro obec.

Má-li řídící věta záporný smysl a věta účinková je záporná, bývá v ní **391**
místo *ut non* spojka *quin*, v. § 467; smysl souvětí takto složeného je kladný:

Nihil est tam difficile, quin quaerendo investigari possit. Nic není tak nesnadné, aby nemohlo být hledáním vypátráno [= všechno je možno vypátrat].

392 Míra vlastnosti, přesahující jistý účinek, bývá vyjádřena komparativem a přesahovaný účinek je připojen částicí *quam:*

Isocrates maiore mihi ingenio videtur esse, quam ut cum orationibus Lysiae comparetur. Zdá se mi, že I. je většího nadání, než aby byl srovnáván s řečmi Lysiovými [= příliš velikého nadání, aby...].

7. VĚTY ZPŮSOBOVACÍ

393 Obdobou vět snahových jsou podstatné věty způsobovací, které vyjadřují podmět nebo předmět řídícího slovesa, jež znamená způsobování jistého účinku. Jejich děj se pokládá za současný s dějem věty řídící a proto je v nich podle souslednosti časů, v. § 353, konj. praes. nebo konj. imperf. Spojka v nich je *ut* ‚že', záporka *non*.

394 Způsobovací věty bývají **předmětem** ke slovesům *facio, efficio, perficio* ‚působím', ‚způsobuji':

Sol efficit, ut omnia floreant. Slunce způsobuje, že všechno kvete.

395 Jestliže náleží záporná věta způsobovací k řídící větě smyslu záporného a smysl celého souvětí je kladný, uvádí se způsobovací věta spojkou *quin*, srov. *quin* po záporných slovesech zabraňování § 389:

Facere non possum, quin cottidie ad te mittam litteras. Nemohu dělat, abych ti každodenně neposílal dopisy [= nemohu... neposílat = musím posílat].

396 Je-li způsobování chtěné, stýká se věta způsobovací svým významem s větou snahovou; v češtině tu je možná spojka ‚že' i ‚aby':

Dumnorix a Sequanis impetrat, ut per fines suos Helvetios ire patiantur. D. dosáhne od Sequanů, aby dovolili [= že dovolí] Helvetiům přejíti přes své území.

397 Způsobovací věty bývají **podmětem** u neosobních passiv sloves uvedených v § 394 a u výrazů s nimi souznačných:

Tua oratione perfectum est, ut mortem non ducerem in malis. Tvou řečí bylo způsobeno, že nekladu smrt mezi zla.

8. VĚTY S *UT* K URČENÍ DĚJE

398 Věty s *ut* obsahují někdy určení děje, o kterém se řídící větou vypovídá, že jest nebo není. Jsou to substantivní věty podmětové. Na rozdíl od určovacích vět druhových, v. § 401, je možno je jmenovat **určovací věty dějové**.

V řídící větě bývají výrazy *fit* ‚stává se', *est* ‚jest', ‚bývá', *fieri potest* ‚může se státi', *accidit, evenit, contingit* ‚stává se', přihází se', *restat, reli-*

quum est ‚zbývá', *efficitur* ‚vychází', *sequitur* ‚[z toho] následuje', *accedit* ‚[k tomu] přistupuje', *tantum abest* ‚tak daleko je do toho', *mos est* ‚je obyčej', *consuetudo est* ‚je zvyk':

Fieri potest, ut veniam. Může se státi, že přijdu.

Heri demum erat, ut omnia dici possent. Teprve včera [bylo, že] mohlo být všechno řečeno.

Vazba *est, ut* je základem opisu infinitivu fut. *fore* [řidčeji *futurum esse*] *ut*, v. § 215.

Jestliže následuje určovací věta záporná po řídící větě záporného smyslu a smysl celého souvětí je kladný, bývá uvedena spojkou *quin*, srov. § 389 o větách po záporných slovesech zabraňování a § 395 o záporných větách způsobovacích: **399**

Fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Žádným způsobem se nemohlo státi [= nebylo možné], aby nebylo ušetřeno Kleomena [t. j. Kleomena musilo být ušetřeno].

Některé z výrazů uvedených v § 398 mívají podmět vyjádřen i vazbou akusativu s inf., zejména *efficitur, sequitur, mos est*, v. § 211. **400**

U sloves *fit, accidit* a pod. bývá podmět vyjádřen i větou s *quod*, v. § 374. Tu pak nejde o zjištění, že se něco děje nebo neděje, nýbrž děj je představen jako skutečný a známý a řídící větou se o něm pronáší hodnotící úsudek.

Srovnej:

Accidit, ut sero venias. Stává se, že přicházíš pozdě [určovací věta dějová].

Male accidit, quod sero venisti. [Špatně se stalo =] Byla chyba, že jsi přišel pozdě.

9. URČOVACÍ VĚTY DRUHOVÉ

Vztažnými větami konjunktivními se někdy vyjadřuje děj, který vyznačuje jistý druh osob nebo věcí a takto určuje některý člen věty řídící. Na rozdíl od vět s *ut* k určení děje [v. § 398] je možno je jmenovat určovací věty druhové: **401**

Non sum is, qui mortis periculo terrear. Nejsem ten, [který bych = abych] se dal zastrašit nebezpečenstvím smrti [t. j. nejsem z toho druhu lidí, kteří se dají zastrašiti...; o *is* v. § 22].

Innocentia est affectio talis animi, quae noceat nemini. Nevinnost je takové uzpůsobení ducha, které neškodí nikomu.

Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat. Není žádná bolest, kterou by nezmenšovala délka času.

Maior sum, quam cui possit fortuna nocere (Ov.). Jsem větší, než aby mi mohl osud uškodit.

Zvláštní odrůdou určovacích vět druhových jsou ty věty, jejichž řídící věta vyslovuje, že takový druh jest nebo není. Tu bývají v řídící **402**

větě výrazy *est, sunt, exsistunt, reperiuntur, inveniuntur, reperio, habeo.* Při překladu do češtiny se někdy obě věty spojují v jednu:

Sunt qui dicant divitias omnibus rebus praestare. [Jsou, kteří =] Někteří lidé tvrdí, že bohatství předčí nad všechny věci.

Podobného významu jsou vztažné věty se vztažným příslovcem:

Est ubi damnum praestet facere quam lucrum. [Jest, kde je lépe = Jest, kdy je lépe =] Někdy je lépe mít škodu nežli zisk.

403 Po záporných výrazech jsoucnosti bývá záporná věta určovací uvedena i spojkou *quin*, má-li souvětí smysl kladný, srov. § 399:

Nemo est, quin id probet [= *qui id non probet*]. Nikdo není, kdo by to neschvaloval [= každý to schvaluje].

404 Vztažná věta, která neurčuje člen řídící věty vyznačením druhu, nýbrž jednotlivým projevem skutečným, má sloveso v indikativu:

Tu es is, qui me tuis sententiis saepissime ornasti. Ty jsi ten, který jsi mě velmi často vyznamenal svými návrhy.

Tedy *is qui* s ind. = ‚ten, který'; *is qui* s konj. = ‚takový, který', n. ‚ten, jaký'.

Podobně po slovesech jsoucnosti, v. § 260:

Sunt, quae praeterii. [Jsou věci, které =] Některé věci jsem přešel [o jednotlivých věcech určitých].

O určovacích větách s *cum* v. § 411.

10. VĚTY OBAVNÉ

405 Konjunktivními větami vedlejšími se vyjadřuje předmět nebo podmět u sloves obavy a výrazů s nimi souznačných, jako *timeo, metuo, vereor* ‚bojím se', *metus est* ‚je obava', *periculum est* ‚je nebezpečí'.

Děj, který je předmětem obavy, je nežádoucí; konj. věta u sloves obavy je původně samostatná věta přací a proto je v ní spojka *ne* ‚aby ne':

Metuo, ne sero veniam. Bojím se, abych nepřišel pozdě = Bojím se, že přijdu pozdě [původně: bojím se — kéž nepřijdu pozdě! Předmět obavy: *sero venire* přijíti pozdě].

Je-li předmět obavy vyjádřen záporným slovesem, na př. *non venire in tempore* ‚nepřijíti včas', stýká se ve větě obavné záporná spojka *ne* se záporkou *non:*

Metuo, ne non in tempore veniam. Bojím se, že nepřijdu včas = Bojím se, abych přišel včas.

Místo *ne non* bývá v takových větách i *ut* [o *ut* v přacích větách v. § 182], a to častěji v staré latině, méně často v lat. klasické:

Omnes labores te excipere video; timeo, ut sustineas. Vidím, že na sebe bereš všechny práce; bojím se, abys vydržel.

406 Obava se obyčejně týká budoucnosti; děj věty obavné jest v poměru ke slovesu obavy následný. Tento následný děj obavné věty se

však pokládá pro souslednost časů za současný s dějem řídícího slovesa, jako ve větách účelových, v. § 381, a snahových, v. § 385, a proto v ní bývá nejčastěji konj. praes. a konj. imperf. Ale obava se může vztahovat také na děj minulý, zejména tehdy, když mluvící neví, zdali se jeho obava uskutečnila; tu se děj, který je předmětem obavy a předchází před dějem řídícího slovesa, vyjadřuje konjunktivem příslušným pro vyjádření předčasnosti, v. § 353, to jest konjunktivem perf. nebo plusquamperf.:

Vereor, ne sero venerim. Bojím se, abych byl nepřišel [= že jsem snad přišel] pozdě [mluvící neví, zdali přišel pozdě či ne].

Timebam, ne illos labores frustra suscepisses. Bál jsem se, abys byl nepodnikl [= že jsi snad podnikl] ony práce nadarmo.

Pouhý předmět bez projevu přání se vyjadřuje u sloves obavy infinitivem, v. § 197.

11. VĚTY ČASOVÉ

Časové (temporální) věty vyjadřují časové určení vět řídících. K vy- **407**
značení rozličných stránek časového určení slouží jednak rozličné slovesné způsoby a časy, jednak rozličné spojky.

Věty se spojkou *cum.*

Věty se spojkou *cum* ‚když', o budoucnosti ‚až', jsou jednak indika- **408**
tivní, jednak konjunktivní.

Indikativní věty s *cum.*

Cum temporale.

Indik. věty s *cum* prostě určují dobu děje řídící věty; děj věty časové **409**
nesouvisí vnitřně s dějem věty řídící; *cum* je tu časové *(cum temporale).* Časové *cum* je vlastně vztažné příslovce, na něž v řídící větě druhdy poukazuje ukazovací příslovce *tum* 'tu', 'tehdy', nebo jiný výraz tohoto druhu, jako *eo tempore, illo die, hodie, nunc.* V témž významu jako *cum* se vyskytuje i spojka *quando,* zejména často u Plauta:

Cicero sex libros de re publica tum scripsit, cum gubernacula rei publicae tenebat. C. napsal šest knih o obci tehdy, když držel kormidlo obce.

Cum valemus, recta consilia aegrotis damus. Když jsme zdrávi, dáváme správné rady nemocným.

Cum Caesar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Aedui, alterius Sequani. Když C. přišel do Gallie, náčelníky jedné strany byli Aeduové, druhé Sequani.

Pluribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Obšírněji ti napíši, až naleznu více volného času.

Quando habebis, tum dato (Plaut.). Až budeš mít, tehdy dej.

410 Indik. věta s časovým *cum* má leckdy význam věty vztažné, na př. *tempus cum* ‚čas, kdy' = *tempus quo* ‚čas, v kterém':

Ciceroni clarissimus fuit ille dies, cum ex exilio domum revertit. Pro Cicerona byl nejslavnější onen den, kdy se vrátil z vyhnanství domů [= *ille dies, quo* onen den, kterého].

411 Vyjadřují-li však vztažné věty s *cum* ne určení doby skutečným dějem, nýbrž stav jako znak nebo vlastnost jisté doby, mají konjunktiv po způsobu určovacích vět druhových, v. § 401; jsou to věty s *cum* určovací:

Fuit tempus, cum homines nullas urbes haberent. Byl čas, kdy lidé neměli žádných měst.

Accepit agrum temporibus iis, cum iacerent pretia praediorum. Přijal pozemek za takových časů, kdy ceny statků byly nízké [*temporibus iis, cum* = *temporibus iis, quibus*].

Znamená tedy *tempus cum* s ind. ‚ten čas, kdy', kdežto *tempus cum* s konj. ‚takový čas, kdy', srov. § 404.

Cum identicum.

412 Indik. věta s *cum* vyjadřuje někdy děj, o kterém se činí větou řídící výpověď. Jest to obdoba podstatných vět s *quod*, v. § 372; *cum* zde má význam *eo quod* ‚tím, že':

Occidis me, quom [= *cum*] *istuc rogitas* (Plaut.). Vraždíš mě, když mě o tohle žádáš.

De te, Catilina, cum tacent, clamant. O tobě, Katilino, když mlčí, volají [t. j. mlčení senátu v tvé věci je totéž, co hlasitý projev].

Spojce *cum* v těchto větách se obyčejně říká *cum identicum* (ztotožňovací) nebo *cum coincidentiae (cum* souvpadnosti), protože se jejich sloveso i sloveso věty řídící vztahuje k jedné a též dějové skutečnosti.

Cum inversum

413 Indik. věta s *cum* připojená za větou řídící vyjadřuje někdy děj, který je podle smyslu v souvětí dějem hlavním a který je tímto způsobem představen jako náhlý a neočekávaný. Protože se tu hlavní děj vyjadřuje vedlejší větou a děj vedlejší větou hlavní, jmenuje se spojka *cum* v takové větě *cum inversum* (obrácené *cum*). V takové časové větě bývá perf. nebo praesens histor. a ke *cum* se přidávají příslovce *subito, repente* ‚náhle'; v hlavní větě je imperf. nebo plusquamperf., někdy s příslovci jako *vix* ‚sotva', *iam* ‚již', *nondum* ‚ještě ne':

Vixdum epistulam eius legeram, cum ad me ipse venit. Sotva jsem přečetl jeho dopis, když přišel ke mně sám [příchod je vlastně děj hlavní, přečtení dopisu vedlejší].

Iam ver appetebat, cum Hannibal castra movit. Již se blížilo jaro, když H. hnul táborem.

Cum interea.

Indik. věta s *cum* druhdy volně připojuje současnou okolnost k ději **414**
věty řídící; ke spojce *cum* se tu obyčejně připojuje příslovce *interim* nebo *interea* ‚zatím':

Caedebatur virgis civis Romanus, cum interea nulla vox alia audiebatur nisi haec „civis Romanus sum". Byl mrskán metlami římský občan, [když zatím =] zatím co nebylo slyšeti žádného jiného slova nežli „jsem občan římský".

Cum iterativum.

Když řídící sloveso vyjadřuje opětovaný děj, může být indik. větou **415**
s *cum* vyjádřen děj také opětovaný, a to buď v současnosti s dějem věty hlavní nebo v předčasnosti; jak se vyjadřuje současnost a předčasnost, v. § 154. Spojce *cum* se v takové větě říkává *cum iterativum* (opětovací), ale sama se ničím neliší od *cum temporale* [v. § 409]:

Tabellarii, cum a me discedunt, flagitant litteras. Poslové, kdykoli ode mne odcházejí, vyžadují dopisy.

Cum erravi, corrigor. Kdykoli chybím, jsem opravován.

Verres cum rosam viderat, tum ver incipere arbitrabatur. Kdykoli V. uviděl růži, tehdy soudil, že se začíná jaro.

Podobně tomu je ve větách podmínkových a vztažných:

Verres, si quicquam caelati aspexerat, manus abstinere non poterat. V., jestliže spatřil něco ciselovaného, nemohl [od toho] zdržeti svých rukou.

Nostri, quamcumque in partem impetum fecerant, hostes loco cedere cogebant. Naši vojáci, na kterýkoli úsek udělali útok, přinucovali nepřítele ustoupit s místa.

Konjunktivní věty s *cum.*

Konjunktivní věty s *cum* jsou jednak určovací, v. § 411, jednak vy- **416**
jadřují časovou okolnost k ději věty řídící, zvláště takovou, která souvisí s dějem věty řídící i obsahově jakožto důvod, odpor nebo přípustka; konj. tu je výrazem té souvislosti. Někdy, zejména v starší latině, bývá i při takové souvislosti věta s *cum* vyjadřována jako věta prostě časová a pak má indikativ.

Cum narrativum (historicum).

Konjunktivní věty s tak řečeným vypravovacím nebo histo- **417**
rickým *cum (cum narrativum* nebo *historicum)* vyjadřují časovou okolnost k vypravovanému ději minulému; děj věty časové tu vnitřně souvisí s dějem věty řídící. Okolnost současnou tu vyjadřuje konj. imperf., okolnost předčasnou konj. plusquamperf.:

Cum naves appropinquarent Britanniae, tempestas subito orta est. Když se lodi přibližovaly k Britanii, strhla se náhle bouře. [Indikativem *appropinquabant* by tu bylo pouze určeno, kdy se strhla bouře; konjunktiv vyznačuje, že současnost obou dějů měla jisté následky].

Alexander cum interemisset Clitum, vix a se manus abstinuit. Když A. zabil Kleita, stěží zdržel své ruce sám od sebe [souvislost časová a zároveň příčinná].

Cum causale.

418 Konjunktivní věty s *cum* někdy vyjadřují děj, který je důvodem děje věty řídící; *cum* má zde význam ‚když', ‚protože' (*cum causale*, příčinné).

Užívá se v nich konjunktivů všech časů:

Cum solitudo metus plena sit, ratio monet amicitias comparare. Protože je osamělost plna strachu, rozum vybízí získávati si přátelství.

Dionysius cum in communibus suggestis consistere non auderet, contionari ex turri alta solebat. Protože se D. neodvažoval vystupovati na obyčejných řečništích, řečníval s vysoké věže.

quae cum ita sint když tomu tak jest = za těchto okolností = proto.

Cum adversativum.

419 Konjunktivní věty s *cum* někdy vyjadřují děj stavěný proti ději věty řídící; *cum* má zde význam ‚kdežto' (*cum adversativum*, odporovací). Užívá se v nich konjunktivů všech časů:

Solus homo est rationis particeps, cum cetera animantium genera sint expertia. Jediný člověk je účasten rozumu, kdežto ostatní druhy živoků nejsou ho účastny.

Cum concessivum.

Konjunktivní věty s *cum* někdy vyjadřují přípustku k ději věty **420** řídící; *cum* zde má význam ‚ačkoli' (*cum concessivum*, přípustkové). Užívá se v nich konjunktivů všech časů:

Epaminondas pauper mansit, cum divitissimus esse posset. E. zůstal chud, [když =] ačkoli mohl být největším boháčem.

Věty se spojkami *dum, quoad, donec.*

421 Věty se spojkami *dum, quoad, donec* jsou jednak indikativní, jednak konjunktivní. Indikativní mají význam objektivně časový, konjunktivní zároveň vyjadřují subjektivní očekávání nebo účel.

422 Čistě časové **indikativní** věty s *dum* jsou různého významu podle toho, jaký je poměr děje řídící věty k jejich ději.

1. Děj řídící věty spadá do jisté doby děje věty časové; zde *dum* = ‚zatím co', je souvztažné s příslovci *interim, interea* ‚zatím'. Věta s *dum* má tu zpravidla indikativ praes.; do češtiny ji lze někdy vhodně přeložit také přechodníkem přítomným:

Certa mittimus, dum incerta petimus (Plaut.). Ztrácíme jisté, zatím co se honíme za nejistým.

Archimedes, dum in pulvere quaedam describit attentius, ne patriam quidem captam esse sensit. Archimedes, zatím co příliš napjatě kreslil v prachu jakési obrazce, ani nezpozoroval, že jeho rodné město je dobyto [= A. kresle... nezpozoroval].

Dum haec Romae geruntur, Saguntum summa vi oppugnabatur. Zatím co se v Římě děly tyto věci, bylo S. s největším úsilím obléháno.

Dum haec Veis agebantur, interim arx Romae in ingenti periculo fuit (Liv.). Když se tyto věci děly u Vej, zatím byl v Římě hrad ve velkém nebezpečí.

V básnické a poklasické latině bývá ve větách tohoto významu i konjunktiv jako ve větách s *cum* historickým:

Illa, dum te fugeret, hydrum non vidit (Verg.). Ona, když před tebou utíkala [utíkajíc před tebou], neviděla hada [mluví věštec k Aristaiovi o Eurydice].

2. Děj řídící věty trvá po celou dobu děje věty časové; zde *dum* = ‚pokud', ‚dokud', je souvztažné s příslovci *tamdiu, tantisper* ‚tak dlouho', ‚potud'. Věta s *dum* tu mívá indikativ všech časů. Místo *dum* tu bývá i *quoad* nebo *quamdiu*, v pozdější latině též *donec:* **423**

Fuit Lacedaemoniorum gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant. Národ lakedaimonský byl silný, dokud byly zákony Lykurgovy v platnosti.

Quoad Pompeius in Italia fuit, Cicero sperare non destitit. Dokud byl P. v Italii, Cicero nepřestal doufati.

Donec eris sospes, multos numerabis amicos (Ov.). Dokud budeš šťasten, budeš mít velký počet přátel.

3. Děj řídící věty trvá až do doby děje věty časové; zde *dum* = ‚až' ‚dokud ne', je souvztažné s výrazem *usque eo* ‚až po tu dobu'. Věta s *dum* tu mívá indikativ všech časů. Místo *dum* tu bývá i *quoad*, v pozdější latině též *donec:* **424**

Mihi curae erit tua valetudo, dum te praesentem videro. Budu mít starost o tvé zdraví, dokud tě neuvidím přítomného.

Epaminondas ferrum in corpore usque eo retinuit, quoad renuntiatum est vicisse Boeotios. E. zadržel oštěp ve svém těle tak dlouho, až bylo ohlášeno, že Boiotové zvítězili.

Konjunktivní věty s *dum* vyjadřují, že děj věty časové je očekáván nebo chtěn od podmětu řídící věty. Jako ve větách účelových tak i zde je zpravidla děj věty časové pokládán za současný s dějem věty řídící a proto je ve větě s *dum* buď konjunktiv praes. nebo konjunktiv imperf. podle souslednosti časů. Místo *dum* tu bývá i *quoad* ‚až by', v předklas. a pozdější latině též *donec:* **425**

Lupus observavit, dum dormitarent canes. Vlk číhal, až by psi spali.

Frustra exspectas, dum defluat amnis. Nadarmo čekáš, až řeka odteče.

Augustus rectorem solitus est apponere regibus aetate parvis, donec adolescerent (Suet.). A. ustanovoval nezletilým králům poručníka, dokud by nedospěli.

V pozdější latině se vyskytuje konj. ve větách s *dum* a *donec* i při vyjadřování okolností nezávislých na podmětu řídící věty:

Danubius plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat (Tac.). Dunaj teče územím mnoha národů, až se vlévá šesti ústími do Černého moře.

426 V konjunktivních větách s *dum* může být spojeno s ponětím časové souvislosti i ponětí podmínky, přání nebo přípustky; záporka tu je *ne*. Ke spojce *dum* se druhdy připojuje příslovce *modo*, jež může mít i samo význam spojky ‚jen když':

Oderint, dum metuant. Ať nenávidí, jen když se bojí.

Omnes me reprehendant, dum ne tibi malus videar. Ať mě všichni kárají, jen když se tobě nezdám špatným.

Manent ingenia senibus, modo permaneat studium et industria. Zůstává nadání starcům, jen aby zůstávala snaha a píle.

Se záporkou *ne* je složeno *dum* v částici *nedum* [‚aby zatím ne' =] ‚neřku-li aby', ‚natož aby', ‚tím méně aby', ‚což teprv aby':

Mortalia facta peribunt, nedum sermonum stet honos (Hor.). Lidské činy pominou, neřku-li aby trvala hodnost slov.

V pozdější latině bývá v témž významu i *nedum ut*.

Věty se spojkami *priusquam* a *antequam*.

427 Věty se spojkami *priusquam (prius... quam)* a *antequam (ante... quam)* ‚dříve než' jsou jednak indikativní, jednak konjunktivní. Indikativní určují čas objektivním dějem, konjunktivní vyjadřují děj subjektivně představovaný a očekávaný.

428 V **indikativních** větách s těmito spojkami bývá indikativ praes., futura II. nebo perfekta. Jejich indik. praes. se v češtině vyjadřuje indikativem času budoucího:

De Karthagine vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero. [O Karthagině =] Stran Karthaginy se dříve nepřestanu bát, nežli se dovím, že je zničena.

Hostes non prius fugere destiterunt, quam ad Rhenum pervenerunt. Nepřátelé dříve nepřestali utíkat, než přišli k Rýnu.

Antequam pro Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam. Dříve než začnu hájiti Murenu, řeknu něco málo na svou vlastní obranu.

429 V **konjunktivních** větách s *antequam* a *priusquam* je buď konj. praes. nebo konj. imperf. a plusquamperf. podle souslednosti časů, v. § 353:

In omnibus negotiis, priusquam aggrediare, adhibenda est praeparatio diligens. Při všech pracích, dříve než k nim přistoupíš, jest vynakládati pilnou přípravu.

Caesar, priusquam se hostes reciperent, in fines Suessionum exercitum duxit. C., dříve než by se nepřátelé zotavili, vedl vojsko do území Suessionů.

Achaei non ante ausi sunt capessere bellum, quam Roma revertissent legati. Achaiové se dříve neodvážili dáti se do války, nežli by se vrátili z Říma jejich vyslanci.

Věty se spojkami *postquam, posteaquam.*

Věty se spojkami *postquam* a *posteaquam* [‚potom co' =] ‚když' jsou **430**
věty indikativní s významem objektivně časovým. Obyčejně vyjadřují děj v minulosti dokonaný, po kterém se udál jiný děj. Čas je v nich pojímán v klasické latině zpravidla samostatně, v. § 152; nejvíce se tu vyskytuje perfektum historické:

Caesar postquam in Treveros venit, Rhenum transire constituit. Když přišel C. do území Treverů, ustanovil přejíti Rýn.

Praesentem nebo imperfektem se v těchto větách vyznačuje trvání předcházejícího stavu nebo děje, který vyjadřuje časovou okolnost, plusquamperfektem předčasnost; toto vztažné užívání času se v nich vyskytuje v neklas. próze:

Relegatus mihi videor, posteaquam in Formiano sum. Zdá se mi, že jsem vyobcován, od té doby, co jsem ve F.

Postquam structi utrimque stabant, in medium duces prodeunt (Liv.). Když stáli na obou stranách v šiku, vůdcové předstoupí do středu.

Postquam regi mortuo iusta fecerant, reguli in unum convenerunt (Sall.). Když vystrojili mrtvému králi příslušný pohřeb, sešli se králevicové na jedno místo.

Věty se spojkami *simulac (simulatque), simul, ubi, ut.*

Věty se spojkami *simulac (simulatque), simul, ubi, ut* ‚jak', ‚jakmile', **431**
‚jak jen' jsou indikativní věty s významem čistě časovým. Jejich význam může být dvojí:

1. Vyjadřují děj dokonaný, po kterém hned následuje děj věty řídicí. **432**
U spojek *ubi* a *ut* bývá tato přímá následnost vyznačena přidaným příslovcem *primum*, jež do češtiny nepřekládáme; také spojení *cum primum* se užívá k uvádění takových vět. Slovesný čas je tu pojímán samostatně, v. § 152; sloveso je nejčastěji v indik. perf., o budoucnosti ve futuru II., jež tu má význam vidový [v. § 157]:

Quod Verres ubi audivit, cupiditate inflammatus est. Jak to V. uslyšel, byl rozpálen žádostivostí.

Simulac primum quaestori occasio visa est, provinciam deseruit. Jakmile se quaestoru ukázala příležitost [= jakmile uviděl příležitost], opustil provincii.

Simul aliquid audiero, scribam ad te. Jakmile něco uslyším, budu ti psát.

433 2. Vyjadřuje-li řídící věta děj opakovaný, může být i větou se *simulac* nebo *ubi* vyjádřen opakovaný děj, a to současný nebo předčasný, v. § 154:

Alcibiades simulac se remiserat, luxuriosus reperiebatur. Kdykoli si A. dopřál klidu, [hned] byl nalézán milovným přepychu.

Ubi per socordiam vires diffluxere, naturae infirmitas accusatur. Když se netečností síly rozplynou, bývá obviňována slabost přirozenosti.

Spojka *ut* se vyskytuje v takových větách jen ve spojení se zájmenem *quisque* nebo *quis:*

Ut quisque Verris animum aut oculos offenderat, in lautumias coniciebatur. Jak jen se kdo nemile dotkl mysli nebo očí Verrových, byl vrhán do lomů.

12. VĚTY PODMÍNKOVÉ

434 Podmínkové věty (kondicionální, hypothetické) jsou věty příslovečné, jež vyjadřují podmínku k ději své věty řídící. V podmínkovém souvětí se nazývá podmínková věta předvětí *(protasis)* a věta hlavní, obsahující děj podmíněný (výsledek), závětí *(apodosis)*. Podmínkové věty jsou zpravidla uváděny spojkou *si* ‚jestliže', ‚kdyby', při záporu týkajícím se celé věty spojkou *nisi* ‚jestliže ne', ‚kdyby ne'; o starší jejich podobě v. § 445.

V archaisujícím slohu se uvádí podmínková věta někdy také spojkou *ast*. Tato spojka původně připojovala druhou část podmínkového předvětí k části první:

Si parentem puer verberit [= *verberet*], *ast olle plorassit* [významem = *ploraverit*], *puer divis parentum sacer esto* (zákon Servia Tullia). Jestliže by syn tloukl otce a ten by křičel, propadniž syn božstvům předků.

Z takových spojení se dostalo *ast* s významem *si* do jednoduchého předvětí:

Ast quando consules nec escunt [významem = *erunt*], *auspicia patrum sunto* (zákon u Cic.). Jestliže někdy nebudou konsulové, ať náleží auspicia senátu.

Později *ast* = *at*, v. § 331.

Tři hlavní formy podmínkového souvětí.

435 Podmínkové věty jsou jednak indikativní, jednak konjunktivní. Podle užití slovesného způsobu se rozeznávají tři hlavní formy podmínkového souvětí.

436 1. Forma **indikativní (reální).** V předvětí je indikativ, v závětí také indikativ. Indikativ tu vyznačuje skutečnost vztahu obou dějů; o skutečnosti dějů samých se mluvící nevyjadřuje:

Si vales, bene est. Jsi-li zdráv, je dobře.

Parvi sunt foris arma, nisi est consilium domi. Malou cenu mají venku zbraně, jestliže doma není rozvahy.

Ovšem někdy je ze souvislosti jasné, že mluvící pokládá děj podmínky za skutečný, podmínku za splněnu a tím i výsledek za skutečný; v takovém případě často přistupuje ke spojce *si* adverbium *quidem* a věta podmínková se blíží smyslem větě důvodové:

Molesta veritas, si quidem ex ea nascitur odium. Obtížná je pravda, [jestliže =] když se z ní rodí nenávist.

2. Forma **možnosti (potenciální).** V předvětí i v závětí je konjunktiv možnosti, v. § 179, a to o ději přítomném buď konj. praes. nebo konj. perf. Možnost v minulosti se vyjadřuje konjunktivem imperf., ale podmínkové věty s tímto konj. splývají s větami formy irreální, v. § 438. Užitím potenciálního konjunktivu se vyznačuje jak o ději podmínky tak o ději výsledku, že je možný, a to buď ve skutečnosti nebo že je možno si jej mysliti: **437**

Si id pater sciat, suscenseat. Kdyby [= Jestliže by] to otec věděl, hněval by se.

Si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam, valde recusem. Kdyby mi některý bůh dával, abych se z nynějšího svého věku vrátil do dětství, velmi bych to odmítal.

Vix gratus esse videaris, si me nunc deserueris. Sotva by ses zdál vděčným, kdybys mě nyní opustil.

3. Forma **neskutečnosti (irreální).** V předvětí i v závětí je konjunktiv neskutečnosti, v. § 181, a to buď konj. imperf. nebo konj. plusquamperf. Užitím irreálního konjunktivu se vyznačuje neskutečnost podmínky i podmíněného děje. **438**

Si iste adulescens equus esset, esset indomabilis. Kdyby byl tento jinoch kůň, byl by nezkrotný.

Socrates, si ex carcere fugisset, haud ita admirabilis videretur. Kdyby byl S. uprchl z vězení, nezdál by se tak podivuhodným.

V souvětí irreálním bývá někdy minulý děj vyjádřen konjunktivem imperf. místo čekaného konj. plusquamperf. Projevuje se tu původní užívání konj. imperf. o možném nebo neskutečném ději minulém, v. § 179:

Factumst illud. Deos credo voluisse; nam ni vellent, non fieret (Plaut.). Stalo se to. Věřím, že bohové to chtěli; neboť kdyby nebyli chtěli, nebylo by se to stalo.

V závětí irreálního souvětí podmínkového bývá někdy indikativ minulého času, jímž se vyznačuje, že by se byl výsledek zcela jistě dostavil, kdyby se byla splnila podmínka: **439**

Cecidi, nisi me retinuisses. Upadl jsem, kdybys mě nebyl zadržel.

Caesar Aethiopia tenus Aegyptum penetravit, nisi exercitus sequi recusasset. C. by byl pronikl Egypt až po Ethiopii, kdyby se bylo vojsko nevzepřelo ho následovat.

Také při výrazech možnosti, nutnosti, náležitosti, v. § 211, odst. 2, a při opisné konjugaci se leckdy užívá indikativu místo irreálního konjunktivu, protože takové výrazy již samy vyjadřují, že k ději ve skutečnosti nedošlo:

Si pecuniam habuisses, aes alienum solvere debebas. Kdybys byl měl peníze, měl jsi zaplatit dluh.

Si quid novi comperissem, epistulam ad te scripturus fui. Kdybych se byl dověděl něco nového, hodlal jsem ti napsat [= byl bych ti napsal] dopis.

Věty tohoto způsobu náleží k smíšeným formám podmínkových souvětí, o nichž v. § 440.

Formy smíšené.

440 Kromě uvedených tří hlavních forem podmínkových souvětí vyskytují se i podmínková souvětí smíšená, v nichž je předvětí vyjádřeno jinou formou nebo jiným způsobem než závětí.

Tak zejména se spojuje **indikativní** věta podmínková s kterýmkoli druhem věty hlavní:

Si de me ipso plura dicere videbor, ignoscitote! Bude-li se zdáti, že mluvím příliš mnoho sám o sobě, odpusťte! [Závětí věta rozkazovací].

Ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio. Ať nejsem zdráv, jestliže jinak píši než myslím. [Závětí věta přací].

Podmínková věta **potenciální** se může spojiti se závětím indikativním:

Memoria minuitur, nisi eam exerceas. Paměť se zmenšuje, jestliže bys jí necvičil.

Také **irreální** věty podmínkové se spojují s indikativním závětím, v. § 439.

O užívání spojek *si, nisi, si non, ni, sin, sive.*

441 Kromě jednoduchého *si* se užívá na začátku souvětí pro těsnější připojení a v přechodu i složeného *quodsi* ‚a jestliže', ‚a kdyby', ‚jestliže pak', ‚kdyby pak'.

Při záporu se užívá *si non*, jestliže se zápor vztahuje jen k některému členu věty nebo je-li na záporce zvláštní důraz, zejména také v protikladu:

Si veneris, magnam tibi habebo gratiam, si non veneris, ignoscam. Přijdeš-li, budu ti velmi vděčen, nepřijdeš-li, odpustím.

Při protikladu může být sloveso v druhém, záporném členu vynecháno a místo něho se užívá jako druhého členu *si minus:*

Si veneris, magnam tibi habeo gratiam, si minus, ignoscam. Přijdeš-li, budu ti velmi vděčen, pakli ne, odpustím.

Stejný význam jako *nisi* a *si non* má starobylá spojka *ni.*

442 Spojky *nisi* se užívá u záporných výrazů jako vyjímacího příslovce ve smyslu ‚leda', ‚leč':

Sparta nulla re nisi avaritia perire potuit. S. nemohla zahynouti ničím leda lakotou.

Amicitia nisi inter bonos esse non potest. Přátelství nemůže býti leda [= může býti jen] mezi dobrými.

Spojka *nisi* ve spojení s *forte* ‚náhodou', *vero* ‚vpravdě' má význam ‚leda jestliže snad':

Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit. Obyčejně nikdo netančí střízliv, leda jestliže snad blázní.

Spojení *nisi quod* má význam ‚ledaže', ‚jenže':

Meae villae valde me delectant, nisi quod me aere alieno obruerunt. Mé venkovské statky mě velice těší, jenže mě uvrhly do dluhů.

Vyskytuje se i spojení *nisi si* ‚leda jestliže':

Repetere non oportet, quae dixistis, nisi si aliquid novi addere poteritis. Není třeba opakovati, co jste řekli, leda jestliže budete moci přidati něco nového.

Spojkou *sin* (ze *sīne*) ‚pakli' nebo spojením *sin autem* ‚pakli však' **443** uvádí se podmínková věta, která se staví proti předcházející jiné větě podmínkové:

Si spem videro, me ad te conferam; sin evanuerit, aliquid aliud videbimus. Uvidím-li naději, odeberu se k tobě; pakli zmizí, ohlédneme se po něčem jiném.

Spojka *sive* nebo *seu*, složená ze *si* a rozlučovací spojky *-ve*, znamená **444** původně ‚nebo jestliže', ‚nebo kdyby' a uvádí po větě podmínkové jinou větu podmínkovou; avšak obyčejně se klade *sive* i u první věty podmínkové a dvojice *sive... sive* znamená 'buď jestliže... nebo jestliže', buď... buď', ‚ať...ať', ‚ať...nebo':

Si ego volo seu nolo (Plaut.). Jestliže já chci nebo jestliže nechci.

Veniet tempus, sive retractabis sive properabis. Přijde čas, ať se budeš vzpírat nebo budeš spěchat.

Věty se *sive* jsou obyčejně indikativní, ale vyskytuje se v nich i konjunktiv potenc. a irreální:

Sive illa defensione uti voluisses sive hac, qua uteris, condemneris necesse est. Ať bys byl chtěl užít oné obrany nebo této, které užíváš, je nezbytné, abys byl odsouzen.

Zkracováním vět nabylo *sive* nebo *seu* významu rozlučovací spojky ‚nebo', již se spojují větné členy i mimo podmínkové věty:

Quid foedius hoc ab urbe discessu sive potius turpissima fuga? Co je hanebnějšího nad tento odchod od města nebo spíše velmi potupný útěk?

Dodatek k větám podmínkovým.

Podmíněnost děje se může vyjádřit kromě podmínkové věty se **445** spojkou *si* i jinými způsoby.

Nejstarší způsob je souřadné spojení dvou vět hlavních, buď indikativních nebo konjunktivních, při čemž se podmínka rozlišuje od děje

podmíněného postavením na prvním místě a způsobem vyslovení, někdy i tázacím; konj. je tu buď konj. přací, nebo konj. vůle nebo konj. možnosti:
Vincis, gaudes; perdis, ploras. Vyhráváš, máš radost; prohráváš, naříkáš [nápis na hrací kostce].
Negat quis, nego; ait, aio [= *Negat quis? nego. Ait? aio*]. Někdo říká ne, říkám ne; říká ano, říkám ano.
Dares hanc vim M. Crasso, in foro saltaret. Měl jsi dát [= Dáti] tuto sílu M. Krassovi, tančil by na foru.

Místo podmínkového předvětí může být imperativ:
Adduc inexercitatum militem, mulier videbitur. Přiveď nevycvičeného vojáka, bude se zdát ženou.
Tolle hanc opinionem, luctum sustuleris. Odstraň toto mínění, odstraníš zármutek.

Podmínkový význam může mít i vazba ablativu absol., v. § 239:
Nihil potest evenire nisi causa antecedente. Nic se nemůže státi, leda předchází-li příčina.

446 Větou se *si* může být vyjádřen předmět nebo podmět u sloves očekávání a zkoušení, jako *exspecto* ‚očekávám', *conor, experior, tempto* ‚pokouším se', *miror* ‚divím se'. Věta se *si* se v těchto případech blíží svou platností nepřímé otázce; má konjunktiv jako nepřímá otázka a *si* má význam 'zdali':
Exspecto, si quid dicas. Čekám, zdali co řekneš.
Milites vadum fluminis temptabant, si transire possent. Vojáci zkoušeli brod řeky, zdali by mohli přejíti.

Sloveso očekávání a zkoušení bývá někdy nevyjádřeno:
Caesar Minucium praemittit, si quid celeritate proficere possit. C. pošle Minucia napřed, zdali by rychlostí mohl co pořídit.

Podmínková souvětí v závislosti.

447 Je-li celé podmínkové souvětí uvedeno v závislost na jiné větě řídící, mění se jeho závětí buď v akus. nebo nomin. s inf. nebo ve větu konjunktivní a předvětí je tu vždy konjunktivní. Konjunktiv se řídí při formě reální a potenciální sousledností časů:
Nezávisle: *Si hoc dicis, erras.* Jestliže to tvrdíš, mýlíš se.
Závisle: 1. a) *Censeo te errare, si hoc dicas.* Soudím, že se mýlíš, jestliže to tvrdíš.
b) *Censebam te errare, si hoc diceres.* Soudil jsem, že se mýlíš, jestliže to tvrdíš.
2. a) *Non dubito, quin erres, si hoc dicas.* Nepochybuji, že se mýlíš, jestliže to tvrdíš.
b) *Non dubitabam, quin errares, si hoc diceres.* Nepochyboval jsem, že se mýlíš, jestliže to tvrdíš.

Rozdíl mezi formou reální a potenciální se v závislosti neprojevuje:

Negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus quo legat lyricos.
C. tvrdí, že kdyby se mu zdvojnásobila délka života, nebude mít čas, [v kterém =] aby četl lyrické básníky. [Souvětí potenc.].

Některé zvláštnosti má v závislosti souvětí irreální. Jeho předvětí **448**
zůstává beze změny, *si* s konjunktivem imperf. nebo plusquamperf. Závětí se vyjadřuje různě podle toho, jde-li o irreálnost v minulosti či v přítomnosti.

Jde-li o **irreálnost v minulosti** a je-li sloveso v rodě činném, vyjadřuje se závětí obyčejně příslušnými tvary opisného výrazu *-urus fui*, jenž se svým významem blíží irreálnímu konjunktivu plusquamperf., v. § 237; na př. konj. *venissem* ‚byl bych přišel' se pro závislost nahrazuje tvarem *venturus fui* ‚hodlal jsem přijíti' a tento tvar se podle potřeby mění buď v infinitiv nebo v konjunktiv.

V akus. s inf. má proto irreální závětí pro minulost tvar *-urum fuisse:*
Nezávisle: *Si habuisses, dedisses.* Kdybys byl měl, byl bys dal.
Závisle: *Scio te daturum fuisse, si habuisses.* Vím, že bys byl dal, kdybys byl měl.

Obdobně jako při akus. s inf. vyjadřuje se irreálnost i při nomin. s inf.: *Videris daturus fuisse, si habuisses.* Zdá se, že bys byl dal, kdybys byl měl.

Je-li ono závětí v závislosti konjunktivní věta, uvedená spojkami *quin, ut, cum*, má obyčejně bez zření na souslednost časů tvar *-urus fuerim;* je-li to nepřímá otázka, má tvar *-urus fuerim* nebo *-urus fuissem* podle souslednosti časů:
Non dubito, quin daturus fueris, si habuisses :: *Non dubitabam, quin daturus fueris, si habuisses.* Nepochybuji [Nepochyboval jsem], že bys byl dal, kdybys byl měl.
Scio, quid daturus fueris, si habuisses :: *Sciebam, quid daturus fuisses, si habuisess.* Vím [Věděl jsem], co bys byl dal, kdybys byl měl.

Pro irreálnost v přítomnosti, vyjadřovanou nezávisle konjunktivem **449**
imperf., se v závislosti neužívá opisného výrazu *-urus sum*, protože tento výraz nemá irreálního významu jako výraz *-urus fui.*

Stane-li se závětí vazbou akus. s inf., užívá se i pro irreálnost v přítomnosti výrazu *-urum fuisse:*
Nezávisle: *Si haberes, dares.* Kdybys měl, dal bys.
Závisle: *Scio te daturum fuisse, si haberes.* Vím, že bys dal, kdybys měl.
Podobně i při nomin. s inf.:
Videris daturus fuisse, si haberes. Zdá se, že bys dal, kdybys měl.

Je-li závětí v závislosti větou konjunktivní, zůstává konjunktiv imperf. nezměněn:
Non dubito, quin dares, si haberes :: *Non dubitabam, quin dares, si haberes.* Nepochybuji [Nepochyboval jsem], že bys dal, kdybys měl.
Scio, quid dares, si haberes :: *Sciebam, quid dares, si haberes.* Vím [Věděl jsem], co bys dal, kdybys měl.

450 V passivu, kde nelze pro irreálnost užíti tvarů výrazu *-urus fui*, zůstává při konjunktivním závětí konjunktiv plusquamperf.; tak také u aktivních sloves, která nemají tvaru na *-urus:*

Non dubito, quin receptus esses, si venisses. Nepochybuji, že bys byl býval přijat, kdybys byl přišel.

Non dubito, quin te paenituisset, si venisses. Nepochybuji, že bys byl litoval, kdybys byl přišel.

Jen zřídka se tu užívá opisného časování trpného (v. § 249):

Adeo aequis viribus gesta res est, ut si adfuissent Etrusci, accipienda clades fuerit (Liv.). Do té míry se bojovalo s rovnými silami, že . . . by byla bývala utrpěna porážka.

Má-li být v závětí akus. s inf., užívá se v těchto případech obyčejně prostého infinitivu perf.:

Scio te receptum esse, si venisses. Vím, že bys byl býval přijat, kdybys byl přišel [nezávisle: *si venisses, receptus es*, v. § 439].

Scio te paenituisse, si venisses. Vím, že bys byl litoval, kdybys byl přišel. Zřídka se tu vyskytuje opis *futurum fuisse ut*, srov. § 215.

Theophrastus dixisse fertur, si hominum aetas potuisset esse longinquior, futurum fuisse ut omni doctrina hominum vita erudiretur. Th. prý řekl, že kdyby byl mohl lidský věk býti delší, byl by se vzdělal lidský život veškerou naukou.

13. VĚTY PŘÍPUSTKOVÉ

451 Přípustkové (koncesivní) věty jsou svým významem blízké větám podmínkovým; vyjadřuje se jimi, že se místo čekaného výsledku jisté podmínky uskutečnil nebo že by se uskutečnil výsledek jiný, který je s onou podmínkou ve sporu. Proto se také mohou uvádět spojkami, v kterých je hlavní složkou *si*. Přípustkové větě často odpovídá ve větě řídicí příslovce *tamen* 'přece'.

Přípustkové věty jsou jednak indikativní, jednak konjunktivní. Význam indikativu a konjunktivu je v nich týž, jako ve větách podmínkových.

452 **Indikativní** věty přípustkové bývají uváděny spojkami *etsi, etiamsi, tametsi* a *quamquam* ‚ačkoli', ‚i když':

Id etsi vere dictum Philocles animadvertebat, tamen postulata facere noluit. Ačkoli F. pozoroval, že to je pravda, přece nechtěl udělat, co bylo žádáno.

Quamquam Aristides excellebat abstinentia, tamen exilio multatus est. Ačkoli A. vynikal nezištností, přece byl potrestán vyhnanstvím.

453 **Konjunktivní** věty přípustkové mívají ze složenin spojky *si* obyčejně jen *etiamsi;* jinak bývají uváděny též spojkami *quamvis, licet, cum, dum* a *ut* nebo bývají i bez spojky. Věty s *etiamsi* ‚i kdyby', ‚i jestliže by' mají

konjunktiv obdobně jako věty podmínkové. Spojky *quamvis* 'jakkoli', *licet* ‚třeba' [původně samostatná věta: ‚jest volno'] a *ut* ‚ať' se přidávají k větám s konjunktivem přípustkovým praes. a perf.; o přípustkových větách s *cum* v. § 420, s *dum* § 426:

Nonne haec patria impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit? Zdali by neměla vlast toho dosáhnout, i kdyby nemohla užít násilí?

Quamvis res mihi non placeat, tamen pugnare non potero. Jakkoli se mi ta věc nelíbí, přece nebudu moci bojovat.

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas (Ov.). Ať se nedostává sil, přece zasluhuje chvály vůle.

Fremant omnes licet, dicam quod sentio. Třeba všichni hlučí, řeknu, co si myslím.

V básnické a neklas. latině se vyskytuje *quamvis* podle *quamquam* i ve větách indikativních:

Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam (Verg.). P. má rád naši píseň, ačkoli je venkovská.

Naopak *quamquam* bývá někdy podle *quamvis* i ve větách konjunktivních, zvláště často u Tacita:

Augustus Germanicum adsciri per adoptionem a Tiberio iussit, quamquam esset in domo Tiberii filius iuvenis (Tac.). A. rozkázal, aby byl Germanikus adoptován od Tiberia, ačkoli byl v rodině Tiberiově mladý syn.

Slovo *quamvis* ‚jakkoli' [vlastně: ‚jak chceš'] může náležet jako **454** stupňovací příslovce i k jednotlivému členu věty, jehož význam připouští stupňování:

Non est mihi difficile quamvis multos nominatim proferre. Není mi nesnadno uvésti jménem jakkoli mnoho mužů.

Slovo *quamquam* se vyskytuje i na začátku vět hlavních jako samo- **455** statné příslovce s významem ‚a přece', ‚než', ‚ovšem' *(quamquam correctivum*, opravovací); v témž významu bývá, ale méně často, i *etsi, tametsi*, poklas. i *quamvis:*

Erat in Quinto Maximo comitate condita gravitas, nec senectus mores mutaverat. Quamquam eum colere coepi non admodum grandem natu, sed tamen iam aetate provectum. V Q. Maximovi byla vlídností zlahodněná vážnost a stáří jeho povahu nezměnilo. Ovšem počal jsem mu prokazovat úctu, když ještě nebyl příliš stár, ale přece již pokročilý věkem.

Do poenas temeritatis meae; etsi quae fuit illa temeritas? Jsem trestán za svou nerozvážnost; ačkoli jaká to byla nerozvážnost?

Přípustka se může vyjádřit i vztažnou větou konjunktivní na způsob **456** vztažných vět určovacích, v. § 401:

Ego, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen Athenis complures dies sum commoratus. Já, který [= ačkoli] jsem se pozdě a jen povrchně seznámil s řeckým písemnictvím, přece jsem se zdržel mnoho dní v Athénách.

457 Přirovnávací (komparativní) věty jsou jednak přídavné (adjektivní), jednak příslovečné (adverbiální). Jsou, jako jednoduché věty oznamovací, jednak indikativní, jednak konjunktivní. Zvláštním jejich druhem jsou přirovnávací věty podmínkové. Týká-li se přirovnání jen jednoho členu věty, vzniká přirovnávací věta zkrácená.

Přídavné věty přirovnávací.

458 Přídavné věty přirovnávací bývají uvedeny vztažnými zájmeny, jimž v řídící větě odpovídají zájmena ukazovací, zejména
talis ... qualis takový ... jaký [= jako]
tantus ... quantus tak veliký ... jak veliký [= jako]
idem ... qui tentýž ... který [= jako]:
Plerique amicum talem volunt, quales ipsi esse non possunt. Mnozí chtějí takového přítele, jací sami být nemohou.

Příslovečné věty přirovnávací.

459 Příslovečné věty přirovnávací bývají uvedeny vztažnými příslovci znamenajícími ‚jak', ‚jako': *quam, ut, sicut, cum* nebo výrazem *quomodo, quemadmodum* ‚kterým způsobem', ‚jak'.

Příslovce *quam* buď odpovídá příslovci *tam* ve větě řídící [srovnání na témž stupni] nebo výrazu komparativnímu [srovnání různých stupňů]; důraz bývá na větě s *quam*. Vyskytují se tu spojení
tam ... quam tak ... jako
non tam ... quam ne tak ... jako [spíše]
magis ... quam více [= spíše] ... než
non magis ... quam ne více ... než [= právě tak málo ... jako]
non minus ... quam neméně ... než [= právě tak ... jako].

Příslovce *ut* odpovídá příslovci *ita* nebo *sic* ve větě řídící.

Dvojici *tam—quam* se srovnávají dva členy co do stupně svých vlastností, dvojicí *ita—ut* co do svého způsobu:
Nemo tam multa orator scripsit, quam multa sunt Ciceronis. Žádný řečník nenapsal tak mnoho spisů, jak mnoho je spisů Ciceronových.
Nihil libentius facio quam ad te scribo. Nic neděĺám raději, než tobě píši.
Romanus non magis dolo capi quam armis vinci poterat. Říman mohl být právě tak málo chycen lstí jako být přemožen zbraněmi.
Ut sementem feceris, ita metes. Jak zaseješ, tak budeš sklízet.

Sloveso společné dvěma přirovnaným větám se vyjadřuje obyčejně jen v jedné z nich:
Ut magistratibus leges, ita populo praesunt magistratus. Jako jsou nad úřady zákony, tak jsou nad lidem úřady.

Zkrácené přirovnání se uvádí spojenými výrazy *tamquam, ut, quasi, sicut* ‚jakoby', ‚jako':

Gloria virtutem tamquam umbra sequitur. Sláva jde za zdatností jako stín.

Zkrácené přirovnání jest i ve spojení *quam* se superlativem, vzniklém 460
ve větách se slovesem *posse* a vyjadřujícím nejvyšší možný stupeň:

Dicam quam brevissime potero = Dicam quam brevissime. Řeknu, jak nejstručněji budu moci = Řeknu jak [= co] nejstručněji.

Spojení *ut quisque* se superl. ... *ita* překládáme spojením ‚čím kdo' 461
s kompar. ... ‚tím':

Ut quisque est doctissimus, ita est modestissimus. Čím je kdo vzdělanější, tím je skromnější.

Spojení *ut ... ita* nebo *sic* má někdy smysl ‚sice ... ale':

Ut nihil boni est in morte, sic certe nihil mali. V smrti sice není nic dobrého, ale jistě [také] nic zlého.

Vložená věta s *ut* někdy vyjadřuje skutečný stav osoby nebo věci ja- 462
kožto důvod, vysvětlení nebo omezení věty řídící:

ut tum res erant za tehdejšího stavu věcí = pro tehdejší stav věcí = za tehdejších poměrů = na tehdejší poměry.

Podobný význam mívají i vložené věty vztažné:

Ipse, qua est sagacitate, sine duce huc perveniet. Dojde sem [při tom, jaké jest chytrosti =] při své chytrosti sám bez vůdce (srov. § 120).

Příslovce *cum* odpovídá příslovci *tum* ve větě řídící; důraz jest na 463
větě s *tum*, jež bývá zesilováno slovy *maxime* ‚nejvíce', *imprimis* ‚zvláště':

Cum omnium rerum simulatio est vitiosa, tum amicitiae repugnat maxime. Jako je [všech věcí =] u všech věcí přetvářeni chybné, tak nejvíce odporuje přátelství.

Příslovcem *velut* nebo *vel* ‚jako' uvádějí se zvláště příklady ke srov- 464
návání:

Velut in summo Tauro quercum turben eruit, sic monstrum prostravit Theseus. Jako na vrcholu Tauru vichr vyvrátí dub, tak Theseus porazil obludu.

Tato příslovce bývají i na začátku vět hlavních a do češtiny se mohou překládat i slovy ‚tak', ‚tak na příklad':

Raras tuas quidem, sed suaves accipio litteras; vel quas proxime acceperam, quam prudentes sunt! Dostávám od tebe sice zřídka dopisy, ale milé; na příklad, který jsem dostal posledně, jak je moudrý!

Přirovnávací věty podmínkové.

Přirovnávací věty podmínkové vyjadřují obyčejně srovnání s dějem 465
k tomu účelu představovaným. Uvádějí se spojkou *si* se srovnávacím příslovcem: *quasi* [vzniklo z *quam si*], *ut si, velut si, tamquam si* ‚jako by', nebo i srovnávacím příslovcem samým: *tamquam, velut;* po výrazech podobnosti a různosti [v. § 322] spojením *ac si.* Představovaný děj se vy-

jadřuje podmínkovou větou konjunktivní, buď potenciální nebo irreální; indikativní věty podmínkové jsou při srovnání řídké.

Quid ego testibus utor, quasi res dubia sit? Proč [užívám svědků =] uvádím svědky, jako by ta věc byla pochybná?

Sequani absentis Ariovisti crudelitatem, velut si coram adesset, horrebant. Sequanové se hrozili ukrutnosti nepřítomného Ariovista, jako kdyby byl osobně přítomen.

PŘEHLED PODŘADICÍCH SPOJEK

466 *Quod* ‚že', ‚protože' [původně neutr. sing. vztažného zájmena, srov. čes. ‚že' z ‚je-že'] faktické [ve větách podstatných] v. § 372, důvodové v. § 376.

Quia ‚protože' [původně neutr. plur. tázacího zájmena s významem ‚proč'?] ve větách důvodových v. § 376.

467 *Quin.* Vzniklo z tázacího výrazu *quī-ne* [*quī* je původně ablativ instrum. ke *quid* s významem ‚čím?', ‚jak'?] s významem ‚jak ne?', 'proč ne?'

Tázací *quin* bývá v otázkách, kterými se vyjadřuje káravé nebo netrpělivé vyzvání [v. § 299]:

Quin tu taces? Proč ty nemlčíš? [= Mlč přece!].

Tím nabylo *quin* významu rozkazovací částice a přidává se i k imperativu:

Quin tu tace! Mlč přece!

Quin Decios Drusosque aspice (Verg.). Nuže pohleď na Decie a Drusy!

Z tázacího *quin* vzniklo *quin* ujišťovací a stupňovací; v tomto významu se vyskytuje obyčejně spojení *quin etiam*, básn. i *quin et* ‚ano také', ‚ano i':

Credibile non est, quantum Cicero scripserit, quin etiam noctibus. Je neuvěřitelné, jak mnoho C. psal, ano i v nocích.

Ve vedlejších větách konjunktivních se užívá *quin* [původně ‚jak by ne?'] v těch případech, když je vedlejší věta záporná a spolu s větou řídící záporného smyslu vyjadřuje myšlenku kladnou. Bývá to po záporných výrazech pochybování, v. § 370, ve větách důvodových, v. § 378, ve větách zabraňování, v. § 389, ve větách účinkových, v. § 391, a ve větách určovacích, v. § 399.

468 *Quo* ‚čím', ‚aby tím' [vlastně abl. neutra vztažného zájmena] ve větách účelových, obyčejně při komparativu, v. § 384. *Non quo* o odmítaném důvodu v. § 378.

Quominus [čím ne =] ‚aby ne', ve větách snahových po výrazech zabraňování, v. § 389.

469 *Ut* (arch. *uti*) ‚jak', ‚aby', ‚že'. Způsobový význam ‚jak' má *ut* ve větách tázacích, v. § 302, zvolacích, v. § 298, přacích, v. § 182, a přirovná-

vacích, v. § 463. Odtud vznikl význam důvodový, v. § 380, časový, v. § 431, účelový, v. § 381, účinkový, v. § 390 a přípustkový, v. § 451.

Složené příslovce *velut* ‚jako', tak na ‚příklad' v. § 464.

Ubi ‚kde', ‚kdy', ‚když'. Z významu příslovce místa vznikl význam příslovce času a pak časové spojky, v. § 431.

Cum ‚kdy', ‚když', v staré latině *quom* [vlastně akus. sing. vztažného 470
zájmena]. S významem vztažného příslovce *(cum temporale)* v. § 409, *cum* určovací v. § 411, *cum identicum* v. § 412, *cum inversum* v. § 413, *cum iterativum* v. § 415, *cum narrativum (historicum)* v. § 417, *cum causale* v. § 418, *cum concessivum* v. § 420, *cum adversativum* v. § 419.

Quoniam ‚když', ‚protože'. Vzniklo z *quom* [= *cum*] *iam*, vlastně ‚když již'. Spojka důvodová, v. § 376. Původní význam časový se vyskytuje ještě u Plauta a později se jeví, vedle významu příčinného, ve formulích přechodu:

Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Když jsem promluvil o druhu války, řeknu něco málo o její velikosti.

Quoad ‚dokud', ‚pokud' [vzniklo z *quō ad*, vlastně ‚až kam']. Z pů- 471
vodního významu místního se vyvinul význam časový, v. § 421.

Quam ‚jak', ‚jako', ‚než' [vlastně akus. sing. fem. zájmena *qui* s významem tázacím, zvolacím i vztažným].

Význam ‚jak' má *quam* ve větách tázacích a zvolacích, obyčejně ve spojení s přídavnými jmény a příslovci; jako vztažné příslovce ve větách přirovnávacích, v. § 459, s ukazovacím *tam* spojeno v *tamquam*, v. § 460; *quam* se superl. v. § 460, *quam* 'než' u kompar., v. § 9.

Quam diu ‚jak dlouho', ‚pokud' ve větách časových, v. § 423.

Antequam a *priusquam* ‚dříve než' ve větách časových, v. § 427.

Postquam [‚potom co' =] ‚když' ve větách časových, v. § 430.

Quamquam ‚ačkoli' [zdvojené *quam*, vlastně ‚jakkoli', srov. *quisquis*] ve větách přípustkových, v. § 452 a 453.

Quando ‚kdy', ‚když' je příslovce jednak tázací, jednak vztažné. Užívá se ho i jako časové spojky, v. § 409, druhdy s významem důvodovým, v. § 376, nebo podmínkovým, v. § 445.

Quamvis ‚jakkoli' [vlastně *quam vis* ‚jak (mnoho) chceš'] ve větách přípustkových, v. § 453.

Dum ‚zatím co', ‚pokud' [vlastně akus. sing. zájmenného kmene *do-*, 472
srov. *quon-dam*]. Původně to bylo časové příslovce s významem ‚tu', ‚teď'; tak se jeví i ve složení s imperativy, zejména *agedum* [dělej tu =] ‚nuže tedy', a ve spojeních *nondum* ‚ještě ne', *interdum* ‚zatím'.

Jako časová spojka znamená *dum* ‚zatím co', v. § 422, ‚pokud', v. § 423, ‚až', v. § 424. Může uvádět konjunktivní větu očekávací, v. § 425, i větu přípustkovou, v. § 426. Složené *nedum* znamená ‚neřku-li aby', ‚natož aby', v. § 426.

Donec ‚až', ‚pokud', ‚dokud' [v starší latině se vyskytuje i tvar *donicum*]. Bývá v časových větách indik., v. § 421, i konjunktivních, v. § 425.

Simul (simulatque, simulac, zřídka ***simul et),*** ‚jakmile' je vlastně příslovce ‚zároveň':

Epistulam tuam accepi, simul et in Cumanum veni. Dostal jsem tvůj dopis, jakmile jsem přišel do Kumana [vlastně: Zároveň jsem dostal ... a přišel ...].

V podřadném spojení nabylo pak *simul* platnosti podřadicí spojky časové, v. § 431.

473 *Si* ‚jestliže', ‚kdyby' [vlastně lok. sing. od zájmenného kmene *so-*]. Původní význam byl ukazovací ‚tak'; ten se udržel u složeného *sic* [ze *sī-ce*] a projevuje se i v hovorových rčeních přacích a ujišťovacích:

Si dis placet (Plaut.). Tak se líbí bohům.

Si te di ament (Plaut.). Tak nechť tě bozi milují.

Interimam ego te, si vivo (Plaut.). Zničím tě, tak jako že žiji.

Při podřaděnosti se vyvinul u *si* význam vztažný ‚jak' a z něho význam spojky ve větách podmínkových, v. § 434; o podstatných větách se *si* v. § 446. Složené *siquidem* v. § 436. Záporné *si non, si minus* v. § 441.

Nisi [vzniklo z *ne-si*] v. § 442; *ni* jestliže ne' v. § 441; *quodsi* v. § 441; *sin* ‚pakli' [složeno ze *si-ne*, kde *ne* je ujišťovací částice, která nabyla i významu tázacího, v. § 304] v. § 443; *sive* nebo *seu* ‚nebo jestliže' v. § 444; *etsi, etiamsi, tametsi* ‚i jestliže', ‚i kdyby' v. § 452 a 453; *quasi* ‚jako kdyby' v. § 465.

474 *Licet* ‚třeba', ‚ať' [vlastně 3. os. sing. ‚jest dovoleno'] ve významu připustkové spojky v. § 453.

O spojce *ne* v. § 38.

VĚTY VZTAŽNÉ

Druhy vět vztažných.

475 Vztažné (relativní) věty se liší od vedlejších vět spojkových jen formou svého připojení k větě řídicí; místo spojky jest v nich vztažné zájmeno nebo příslovce, vztahující se k některému členu řídicí věty. Obsah jejich je tak rozmanitý jako u vět spojkových. Jsou jednak indikativní, jednak konjunktivní.

Indikativní věty vztažné.

476 Indikativní věty vztažné vyjadřují určení některého členu věty řídicí po způsobu indikativní věty samostatné:

Quod vobis prodest, nobis nocere non potest. Co vám prospívá, nám nemůže škodit. [Srov. *Aliquid vobis prodest*].

Quidquid discis, tibi discis. Čemukoli se učíš, sobě se učíš.

Vztažnými větami se v latině někdy vyjadřují pojmy, které v češtině vyjadřujeme substantivy, na př.

quae ibi gesta sunt tamější události

qui me audiunt moji posluchači
qui tua legunt tvoji čtenáři
Philippo qui successit Filippův nástupce
quod mihi proposui mé předsevzetí.

Konjunktivní věty vztažné.

Konjunktivní věty vztažné vyjadřují určení některého členu věty řídící buď 1. po způsobu konj. věty samostatné, nebo 2. po způsobu vedlejší věty s konjunktivem nepřímým, v. § 349, nebo 3. po způsobu některého z ostatních druhů konj. vět vedlejších: **477**

1. *Caduca sunt multa, quae firmissima esse diceres.* Vrátké jsou mnohé věci, o kterých bys byl řekl, že jsou nejpevnější [o konjuktivu v. § 179]. Konjunktiv možnosti bývá ve vztažných větách vložených, které omezují obecnou platnost výpovědi: *quod sciam* ‚pokud vím', *quod meminerim* ‚pokud se pamatuji'. Proti tomu je ve větě téhož významu *quamtum scio* indikativ, protože jí jest rozsah výpovědi určitě vyznačen.
2. *Paetus omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit.* P. mi daroval všechny knihy, které zanechal jeho bratr. [O této větě v. § 349].
3. Konj. věty vztažné mohou mít význam
   a) důvodový, v. § 380.
   b) účelový, v. § 383.
   c) určovací, v. § 401.
   d) podmínkový, v. § 445.
   e) přípustkový, v. § 456.
   f) přirovnávací, v. § 458.

V neklas. latině mívají i indik. věty vztažné leckdy význam, jaký je v klas. latině zpravidla vyjadřován vztažnými větami konjunktivními: *Imperator omnis fere res asperas per Iugurtham agere, quippe cuius neque consilium neque inceptum ullum frustra erat* (Sall.). Vojevůdce skoro všechny obtížné věci konal skrze Jugurthu, protože žádný záměr tohoto ani podnik nebyl bez výsledku.

O užívání vztažných zájmen.

Vztahuje-li se vložená věta vztažná k celé větě jiné, je vztažné zájmeno v středním rodě; na onu větu bývá někdy poukazováno zájmenem *id*, jež se tu do češtiny nepřekládá: **478**

Verres non suspicabatur — id quod nunc sentiet — satis multos testes nobis reliquos esse. V. netušil — což nyní pocítí — že nám zbývá dosti mnoho svědků.

Substantivum, ke kterému se vztahuje vztažné zájmeno, bývá druhdy přemístěno z věty řídící do věty vztažné, a to v pádě přizpůsobeném pádu vztažného zájmena, zejména v těchto případech:

1. Když věta vztažná předchází:

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat. Které kdo zná umění, [v tom ať se cvičí =] to ať provozuje. [Ale: *Exerceamus nos in hac arte, quam noverimus*].

Urbem quam statuo vestra est (Verg.). Město, které stavím, je vaše.

2. Když je to substantivum obecnějším určením jiného substantiva, zejména vlastního jména:

Eodem anno Cumae, quam Graeci tum urbem tenebant, capiuntur. Téhož roku je dobyto [Kum, města, které =] města Kum, které tehdy měli v moci Řekové.

3. Ve rčeních jako *qua prudentia es*, o němž v. § 120 a 462 a s nímž je souznačné rčení *quae est tua prudentia.*

Vztažné připojování hlavních vět.

479 Vztažnými zájmeny a příslovci bývají uváděny i věty hlavní, a to aby se co možná těsně připojily do souvislosti myšlenek. V češtině se tu místo vztažného zájmena užívá zájmena ukazovacího, leckdy s vhodnou spojkou souřadící, jako ‚a', ‚však', ‚tedy' a pod.:

Themistocles a patre exheredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Th. byl od otce vyděděn. Ta potupa [však] ho nezlomila, nýbrž vzpružila.

Zejména se užívá takového vztažného připojování ve rčeních

quo facto když se to stalo [= potom]

qua de causa z té příčiny [= proto]

quam ob rem [pro tu věc =] proto.

O vztažném připojování v nepřímé řeči v. § 483, odst. 1 b).

Vztažné připojování podřadně složených souvětí.

480 V latině, zvl. v klas. próze, se leckdy vztažným zájmenem připojuje podřadně složená věta k tomu, co předchází, při čemž to vztažné zájmeno náleží jako člen věty k vedlejší větě [nebo větnému výrazu], která je podřízena větě přímo následující. V češtině je potřebí v takových případech vztažnou vazbu uvolnit nebo změnit; obyčejně se při tom místo vztažného zájmena užívá zájmena ukazovacího:

Errare malo cum Platone, quem tu quanti facias scio. Raději se chci mýliti s Platonem, o němž vím, jak velice si ho vážíš.

Id solum bonum est, quo qui potitur, necesse est beatus sit. To jediné je dobré, co je takové, že když toho někdo nabude, je nutně šťasten.

Ea suasi Pompeio, quibus ille si paruisset, Caesar tantas opes non haberet. Dal jsem Pompeiovi takové rady, že kdyby jich byl uposlechl, Caesar by neměl tak velikou moc.

481 Takto bývá připojena i věta, která obsahuje místo vedlejší věty vazbu infinitivní nebo participiální, v. § 217:

Nolo te celare, quae te ipsum brevi visurum esse scio. Nechci ti zatajovati věci, o kterých vím, že je vkrátce sám uvidíš [= které, jak vím, vkrátce sám uvidíš].

Non sunt ea bona habenda, quibus abundantem licet esse miserrimum. Nemají se pokládat za dobra ty věci, kterými může člověk oplývati a být při tom zcela nešťasten.

NEPŘÍMÁ ŘEČ

Řeč vlastní nebo cizí, skutečně promluvená nebo jen myšlená, může být sdělena dvěma způsoby, v podobě řeči přímé *(oratio recta)* a v podobě řeči nepřímé *(oratio obliqua)*. 482

Přímá řeč je opakování řeči v té podobě, jak byla promluvena nebo myšlena:

Frater dixit: Veniam. Bratr řekl: Přijdu.

Nepřímá řeč je sdělení řeči v podobě změněné tím způsobem, že se řeč stane vedlejší větou předmětovou, závislou na slovese mluvení *(verbum dicendi)* nebo myšlení *(verbum sentiendi)*:

Frater dixit se venturum esse. Bratr řekl, že přijde.

Ono řídící sloveso buď je vyjádřeno nebo se může domysliti ze souvislosti:

Cicero respondet non esse consuetudinem populi Romani accipere ab hoste armato condicionem. C. odpoví, že není zvykem národa římského přijímat od ozbrojeného nepřítele podmínku.

Haec audita Tiberium perpulere, ut Drusum filium mitteret nullis satis certis mandatis; ex re consulturum (Tac.). Zpráva o tom přiměla Tiberia, že poslal syna Drusa bez dosti určitých rozkazů; že prý učiní opatření podle okolností.

Mluvnické změny vznikající při nepřímém podání řeči jsou tyto: 483

1. a) Oznamovací věty se vyjadřují akusativem s inf.

b) Také hlavní věty se vztažným připojením, v. § 479, se vyjadřují vazbou akus. s inf.

2. Věty rozkazovací a přací se mění ve věty konjunktivní s náležitou změnou slovesné osoby a slovesného času.

3. a) Přímé otázky se mění v otázky nepřímé; b) jen tak řečené řečnické otázky, které by v přímé řeči měly indikativ, se vyjadřují vazbou akus. s inf.

4. Vedlejší věty se vyjadřují obyčejně v podobě vět konjunktivních; vedlejší věty, které by byly v řeči přímé indikativní, mají tu konjunktiv nepřímý, v. § 349.

Pro čas konjunktivů v nepřímé řeči platí obecně pravidla o souslednosti časů, v. § 353, při čemž je řídícím slovesem to sloveso, kterým se nepřímá řeč uvádí. Souslednosti časů se řídí všechny vedlejší věty, ať mají v přímé řeči čas samostatný či vztažný.

O vztahu k podmětu řídícího slovesa se užívá zájmena zvratného, v. § 18, a kde je potřebí vyjádřiti ten vztah důrazně, zájmena *ipse*, v. § 24.

Řeč nepřímá:

1. a) *Ariovistus respondit neminem secum sine sua pernicie contendisse.* A. odpověděl, že nikdo s ním nezápasil bez své záhuby.

1. b) *Stoici censent unum quemque nostrum mundi esse partem; ex quo illud natura consequi, ut communem utilitatem nostrae anteponamus.* Stoikové soudí, že jeden každý z nás je částí světa; z toho prý přirozeně následuje to, že dáváme přednost obecnému prospěchu před svým.

2. *Divico ita cum Caesare egit: si bello persequi perseveraret, reminisceretur veteris incommodi populi Romani.* Diviko takto jednal s Caesarem: bude-li bez ustání pronásledovat válkou, ať si vzpomene na starou nehodu národa římského.

3. a) *Caesar vehementer centuriones incusavit, cur de sua virtute desperarent.* C. důrazně vyčítal centurionům, proč ztrácejí důvěru ve svou statečnost.

3. b) *Tribuni militum nihil temere agendum existimabant; quid esse levius aut turpius quam auctore hoste de summis rebus capere consilium?* Vojenští tribunové soudili, že se nic nemá dělat nerozvážně; co že jest lehkomyslnější nebo potupnější než rozhodovati o nejdůležitějších věcech z popudu nepřítele?

4. *A me saepe disputatum est qui unam haberet, omnes habere virtutes.* Ode mne bylo často vykládáno, že kdo má jednu ctnost, má všechny ctnosti.

Řeč přímá:

Ariovistus respondit: „Nemo mecum sine sua pernicie contendit." A. odpověděl: "Nikdo se mnou nezápasil bez své záhuby."

Stoici censent: „Unus quisque nostrum mundi est pars; ex quo illud natura consequitur, ut communem utilitatem nostrae anteponamus." Stoikové soudí: „Jeden každý z nás je částí světa; z toho přirozeně následuje to, že dáváme přednost obecnému prospěchu před svým."

Divico ita cum Caesare egit: „Si bello persequi perseverabis, reminiscere veteris incommodi populi Romani." Diviko takto jednal s Caesarem: „Budeš-li bez ustání pronásledovat válkou, vzpomeň si na starou nehodu národa římského!"

Caesar vehementer centuriones incusavit: „Cur de vestra virtute desperatis?" C. důrazně vyčítal centurionům: „Proč ztrácíte důvěru ve svou statečnost?"

Tribuni militum existimabant: „Nihil temere agendum est; quid levius aut turpius quam auctore hoste de summis rebus capere consilium?" Vojenští tribunové soudili: „Nic se nemá dělat nerozvážně; co jest lehkomyslnější nebo potupnější než rozhodovati o nejdůležitějších věcech z popudu nepřítele?"

A me saepe disputatum est: "Qui unam habet, omnes habet virtutes." Ode mne bylo často vykládáno: „Kdo má jednu ctnost, má všechny ctnosti."

O podmínkových souvětích v nepřímé řeči, v. § 447—450.

Jednoduchá pravidelnost souslednosti časů nebývá však v nepřímé řeči vždy zachována a vliv řídícího slovesa se neuplatňuje vždy stejnou měrou. Tak jestliže je řídící sloveso v čase hlavním, bývá ve větě závislé ten čas, který by byl v řeči přímé, i když by měl být podle souslednosti čas jiný. Souslednost po čase vedlejším bývá provedena obyčejně přesněji než souslednost po čase hlavním, ale druhdy i po řídícím slovese v minulém čase bývá v řeči nepřímé proti souslednosti časů konjunktiv praes. a perf.; mluvící tu nepřenáší děj věty vedlejší do minulosti, nýbrž jej pojímá absolutně, se svého stanoviska, v. § 152 a 352. Někdy se jeví i v jedné a téže nepřímé řeči rozdíly v tomto pojímání: 484

Ariovistus respondit, si quid ipsi a Caesare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se velit, illum ad se venire oportere. A. odpověděl, že kdyby jemu bylo něčeho potřebí od Caesara, přišel by k němu; jestliže on [ho chce k něčemu =] chce něco od něho, že on musí přijít k němu [srov. *opus esset* a *velit*].

V nepřímé řeči se někdy vyskytují i věty indikativní. V klas. próze to bývá zejména ve vlastních poznámkách a vložkách mluvícího, které tedy přesně do nepřímé řeči nenáleží, nebo v opisech substantiv [srov. § 350]:

Caesar per exploratores certior factus est ea parte vici, quam Gallis concesserat, omnes noctu discessisse montesque, qui impenderent, a maxima multitudine teneri (Caes.). C. byl skrze zvědy zpraven, že z té části osady, kterou postoupil Gallům, všichni v noci odešli a že jsou hory, které tam čnějí, obsazeny od velmi velikého množství.

V hovorové řeči a neklas. latině, zejména poklasické, je vazba nepřímé řeči mnohem volnější než v klas. próze; proto se tam vyskytují častěji i věty indikativní:

Melius iam fore spero, ubi te videbit (Plaut.). Doufám, že [jí] bude již lépe, až tě uvidí.

Ea esse vota omnium, ut, qui libertati erit in urbe finis, idem urbi sit (Liv.). To že je přání všech, aby, který bude konec svobodě v městě, byl zároveň konec města [= aby se s koncem svobody zároveň skončilo i trvání města].

PERIODA

Periodou *(periodus, ambitus, circuitus)* nazývali starověcí theoretikové slohu větu náležité délky, složenou z několika členů (kóla, *membra*) a úseků (kommata, *incisa*). Podle našeho pojetí to může být věta jednoduchá nebo složená. Ve vypěstovaném slohu umělecké prózy latinské se vyskytují periody velmi dlouhé a složité které při překladu někdy dělíme na několik vět samostatných, protože by v našem jazyce nebylo možno zachovati jejich přehlednost a celistvost. Latina však může i nejsložitější skupinu myšlenek vespolek souvisících pojmouti a vyjádřiti jako celek pevně spjatý a soudržný. Této sevřenosti *(conclusio)* periody se do- 485

sahuje hojným užíváním podřadného spojování vět, v. § 315, zejména i se závislostí druhého, třetího i dalšího stupně, v. § 343, prostředky pořádku slov, v. § 276, a vět, v. § 362, užíváním konjunktivů, zvratných zájmen, v. § 18, vztažných zájmen v. § 480, zájmen a příslovcí souvztažných, v. I § 90—94, a dvojic souřadných spojek, v. § 342. V řeči mluvené byla soudržnost a členitost period uplatňována náležitým přednesem.

486 Druhou význačnou vlastností period je zření na úměrnost členů a úseků (kól a kommat) co do jejich délky čili na symetrickou stavbu periody.

Jsou-li kóla nestejné délky, bývají často řaděna tak, aby po kratším následovalo delší:

Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox paene delerit. Pomyslete, [jak velikými . . . jedna noc =] jak jedna noc téměř zničila panství vybudované tak velikými námahami, svobodu upevněnou tak velikou statečností, statky rozmnožené a nahromaděné tak velikou milostí bohů.

Spojováním kól přibližně stejně dlouhých vznikají tak řečená isokóla. Jejich rovnoměrnost vyniká tím více, jsou-li jejich začátky nebo konce vyznačeny zvukovou stránkou, na př. homoioteleutem, v. § 503, nebo je-li jejich formová rovnoběžnost spojena s rovnoběžností myšlenkovou; leckdy obsahují dvě rovnoběžná kóla nebo kommata dvě myšlenky stavěné proti sobě, čímž vzniká antithese:

Conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu invicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cepit conditas, ab hoc qui constitutas accepit captas dicetis Syracusas. Srovnejte tento mír s onou válkou, příchod tohoto praetora s vítězstvím onoho velitele, nečistou družinu tohoto s nepřemožitelným vojskem onoho, choutky tohoto se zdrženlivostí onoho: řeknete, že Syrakusy byly od onoho, který jich dobyl, založeny, ale od tohoto, který je přijal v řádném stavu, dobyty.

Náležitě stavěná perioda je eurytmická *(numerosa)*. Její rytmičnost se projevuje jednak v úměrnosti jejích složek, jednak zejména ve zvláštní metrické úpravě větných závěrů *(clausulae)*.

487 Dokonalé periody se vyskytují v uměleckém slohu, v klasické próze zejména u Cicerona; v hovorové latině vypěstovány nebyly.

Příklad periody (Cicero De off. I 1):

Quamquam te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet praeceptis institutisque philosophiae propter summam et doctoris auctoritatem et urbis, quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis, tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper cum Graecis Latina coniunxi neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, ut par sis in utriusque orationis facultate.

Při rozboru delších period bývá výhodné, znázorňovati jejich složení přehlednými schematy. Při tom užíváme na označenou hlavních vět velkých písmen, na označenou vedlejších vět prvního stupně malých písmen, druhého stupně písma řecké abecedy; příslušným písmenem se označuje i každá část věty rozdělené nějakou vložkou. Znaménkem: oddělujeme značku vedlejší věty předcházející, znaménkem / značku vedlejší věty následující, znaménko + označuje spojení vět souřadných, závorkami ( ) označujeme větu nebo věty vložené doprostřed věty jiné.

Schema uvedené periody jest tedy a/α:A (b + c) A / d.

Překlad: Již rok posloucháš, synu Marku, Kratippa, a to v Athénách; tu již musíš být naplněn filosofickými naukami a zásadami pro velmi veliký vliv i učitele i města, z nichž onen tě může obohacovati věděním, toto příklady. Přece však, jako jsem já sám ke svému prospěchu vždycky spojoval studium latinské s řeckým a nedělal jsem to jen ve filosofii, nýbrž i při řečnickém výcviku, soudím, že bys měl totéž dělat ty, abys byl stejně obratný v obou těch jazycích.

Schema tohoto odstavce v českém překladu jest

A + B / b . C (c + d) C / e / ε.

STILISTICKÝ DODATEK O FIGURÁCH A TROPECH

488 Figury *(figurae)* jsou stilistické zvláštnosti týkající se formy slovního projevu; význam slov se při nich nemění. Tropy *(tropi)* jsou stilistické zvláštnosti v užívání slov hledíc k jejich obsahu; význam slov se při nich mění.

FIGURY

489 **Figury** jsou způsobovány několikerými prostředky, zejména 1. slovosledem, 2. nadbytkem, vynecháváním a záměnou slov, 3. zvukovou stránkou slov.

Při překládání vystihujeme latinské figury jen tehdy, když je to možno bez strojené hledanosti a násilí.

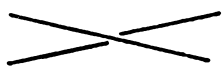
1. Figury vznikající slovosledem.

490 **Anafora** vzniká, když se jisté slovo nebo několik slov opakuje na začátku vět nebo větných členů po sobě následujících:

Tu ut umquam te corrigas, tu ut ullam fugam meditere, tu ut ullum exsilium cogites? Ty aby ses někdy polepšil, ty abys přemítal o nějakém útěku, ty abys pomýslel na nějaké vyhnanství?

Chiasmus je zkřížené postavení odpovídajících si slov v dvojici vět nebo větných členů:

491 *Spernitur orator bonus,*

horridus miles amatur.

Pohrdá se dobrým řečníkem, drsný voják je milován.

Jméno má tato figura od řeckého písmene χ [= chí], obrazu onoho zkřížení.

492 **Hysteron proteron** [= pozdější dříve] vzniká tím, že se představa časově pozdější, ale psychologicky závažnější vyjádří dříve, a představa časově dřívější později:

Statuerat ac deliberaverat. Ustanovil a uvážil.

Moriamur et in media arma ruamus (Verg.). Zemřeme a vrhněme se do středu boje.

Klimax [= schody, žebřík] *(gradatio)* je stoupavé seřadění výrazů, od slabšího k silnějšímu: 493

Catilina abiit, excessit, evasit, erupit. K. odešel, vzdálil se, unikl, vyrazil.

Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? Přečin je spoutati občana římského, zločin mrskati, přímo bratrovražda usmrtiti: [co mám říci =] co teprve pověsiti na kříž?

2. Figury vznikající nadbytkem, vynecháváním a záměnou slov.

Pleonasmus je vyjadřování pojmu několika slovy buď soukmennými nebo souznačnými, kde by bylo možno touž představu vyjádřit výrazem jednoduchým. Náleží sem i nepotřebné opakování téhož slova v jiné syntaktické souvislosti. Účelem pleonasmu je buď citová výraznost nebo logická zřetelnost. Hromadění souznačných slov se vyskytuje zejména ve formulích zákonů a modliteb: 494

Caesar ultra eum locum, quo in loco Germani consederant, castris idoneum locum delegit. C. za tím místem, na kterém [místě] se usadili Germáni, vybral příhodné místo pro tábor.

Mars pater, te precor quaesoque uti sies volens propitius mihi domo familiaeque nostrae. Otče Marte, tebe prosím a žádám, abys byl přízniv [a] milostiv mně, našemu domu i rodině.

Quod bonum faustum felix fortunatumque sit. Kéž to je dobré, příznivé, šťastné a zdárné!

Geminatio (zdvojování, *anadiplosis*) vzniká, když se totéž slovo přímo opakuje. Kromě ustálených zdvojenin, jež mají svůj zvláštní význam, jako *quisquis, iamiam*, mají příležitostné zdvojeniny obyčejně citový nebo rétorický důraz: 495

Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus. Byla, byla kdysi tato ctnost v naší obci.

Hen dia dyoin [= jedno dvěma výrazy] je souřadné spojování dvou výrazů, které obsahem nejsou souřadné, nýbrž jeden z nich je určením druhého: 496

Pateris libamus et auro (Verg.). Uléváme [z misek a ze zlata =] ze zlatých misek.

Mille domos adiere, locum requiemque petentes (Ov.). Přišli k tisíci domů, prosíce o místo k odpočinku.

Skutečné případy této figury se vyskytují u básníků a v poklasické próze. Hen dia dyoin není všude tam, kde by místo dvou souřaděných substantiv nebo sloves mohlo být substantivum s adjektivem nebo sloveso s příslovcem, jako bývá leckdy u Cicerona; tu je i v překladu ponechávat obě substantiva nebo slovesa:

Huc accedit summus timor, quem mihi natura pudorque meus attribuit. Sem přistupuje veliký strach, který mi způsobuje má povaha a ostýchavost.

his temporibus et periculis za těchto časů a nebezpečí

orare atque obsecrare prositi a zapřisahati.

Někdy je takto souřadně připojen výklad *(epexegesis)* předcházejícího výrazu:

urbem et promissa Lavini moenia (Verg.) město a [= a to] slíbené hradby lavinijské.

497 **Aposiopesis** [= odmlčení] je úmyslné nedopovědění věty, buď že se mluvící zdrží příliš výrazného slova, které měl na mysli, nebo proto, že se to, co chybí, doplňuje posunkem:

Qui te di deaeque — scis quid hinc porro diciurus fuerim, ni linguae moderari queam (Plaut.). Aby tě bozi a bohyně — víš, co bych byl dále řekl, kdybych nedovedl ovládat svůj jazyk [srov. *Qui illum di omnes deaeque perdant* (Plaut.). Aby ho všichni bozi a bohyně zahubili. *Qui* zde = *utinam*].

Quos ego —! (Verg.) Já vás —!

498 **Ellipsis** [= vynechání] vzniká, zůstává-li v citovém vzrušení nebo z úspornosti nevyjádřen člen věty, jehož význam dostatečně vyjadřují slova zbylá; často to bývá sloveso značící býti, mluviti, dělati, jíti, vznikati.

Bene igitur idem Chrysippus [nevyjádřeno *dixit*]. Dobře tedy řekl týž Ch.

Hinc illae lacrimae. Odtud ty slzy.

Quid leges sine moribus? Co jsou zákony bez mravů?

Elipsy se vyskytují zejména také v příslovích a běžných **rčeních**:

Sus Minervam [nevyjádřeno *docet*]. Vepř učí Minervu.

499 **Brachylogie.** Od elipsy jest lišiti případy brachylogie [= stručnosti], kdy je třeba doplnit nevyjádřený výraz z odpovídajícího výrazu, obsaženého ve větné souvislosti:

Si te municipiorum non pudebat, ne veterani quidem exercitus? [nevyjádřeno *te pudebat*]. Jestliže ses nestyděl municipií, nestyděl ses ani starých vojáků?

Apparet utrum simus earum artium rudes an didicerimus [nevyjádřeno *eas artes*]. Je zřejmé, zdali jsme nevzdělaní v těch uměních, či jsme se jim naučili.

Tak jest druhdy doplnit kladný výraz ze záporného, na př. *dicere* z *negare*, *scire* z *nescire:*

Nostri Graece fere nesciunt nec Graeci Latine. Naši lidé zpravidla neumějí řecky ani Řekové latinsky [ve větě s *nec* jest doplniti *sciunt*].

500 **Zeugma** vzniká, když totéž sloveso náleží dvěma větám nebo větným členům, a přesně se hodí jen k jednomu z nich, obyčejně k bližšímu:

pacem an bellum gerens [přesně: *pacem agens an bellum gerens*] žije v míru či veda válku.

Oculos dextramque precantem protendens (Verg.). Upíraje oči a vztahuje prosebnou pravici.

Enallage [= záměna] je záměna v syntaktickém připojování větných členů. Tak zejména ve vazbě substantiva s genitivem jiného substantiva přidává se adjektivní přívlatek ke genitivu místo k řídícímu substantivu a také naopak. Vzniká to tím, že mluvící pojímá substantivum s genitivem za jeden celek a přívlastek uvádí ve shodu s libovolnou částí toho celku. Podobně jest vysvětliti i jiné případy enallagy: 501

hesterna felicitate pugnae ferox (Liv.). Bujný včerejším štěstím v bitvě [vlastně: *felicitate hesternae pugnae*].

Umělá enallage se vyskytuje zejména u básníků:

Ibant obscuri sola sub nocte per umbram (Verg.) [vlastně: *ibant soli obscura sub nocte*]. Šli sami tmou za černé noci.

Prolepsis vzniká tím, že se k větnému členu přidá jako doplněk buď adjektivum nebo participium vyznačující vlastnost, která onomu členu náleží teprve po uskutečnění děje věty: 502

Centum quisque parabat inicere anguipedum captivo bracchia caelo (Ov.). Každý z hadonožců se chystal vztáhnouti sto paží na dobyté nebe [vlastně: aby dobyli nebe].

Submersas obrue puppes (Verg.) zaval potopené lodi [vlastně: potop a zaval].

3. Figury vznikající zvukovou stránkou slov.

Homoioteleuton [= stejné zakončení] záleží v zvukové shodě konců slov. Různí spisovatelé připouštějí homoioteleuton, jež namnoze vzniká neúmyslně stejností ohýbacích koncovek, různou měrou; někteří se mu vyhýbají, jiní ho užívají jako prostředku uměleckého slohu. Vyskytuje se i v lidových říkadlech a modlitbách: 503

Terra pestem teneto, salus hic maneto (stará modlitba). Země drž nemoc, zde zůstávej zdraví.

At vero excitati, erecti, parati, armati animis esse debemus, ne blanda aut supplici oratione aut aequitatis simulatione fallamur (Cic.). Avšak musíme být vyburcováni, vzpruženi, připraveni a v myslích ozbrojeni, abychom se nedali oklamat lichotivou nebo prosebnou řečí nebo předstíráním spravedlnosti.

Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae (Verg.). Zavzněly prázdné dutiny a vydaly ston.

Parturient montes, nascetur ridiculus mus (Hor.). K porodu se budou chystat hory, narodí se směšná myš.

Zvukovou shodou konců vět nebo metrických řad vzniká rým. Příležitostné rýmy se vyskytují v latinské próze i poesii, v. první z příkladů zde uvedených. Pravidelným prostředkem básnické skladby se stal rým teprve v latinské poesii středověké.

504 **Aliterace** *(alliteratio)* vzniká, když slova za sebou následující se počínají touž hláskou. Aliterace je často neúmyslná, ale může být i účinným prostředkem slohovým, a to v slohu lidovém i uměleckém; kromě literatury se vyskytuje zejména v ustálených rčeních, příslovích a modlitbách:

maria montesque polliceri slibovati hory doly

Libera lingua loquemur ludis Liberalibus (Naevius). Svobodným jazykem budeme mluvit o hrách Liberálských.

Illi indignantes magno cum murmure montis circum claustra fremunt (Verg.). Oni [t. j. větrové] s nevolí hlučí kolem závor s velikým hukotem hory.

505 **Paronomasie** *(adnominatio)* vzniká, když se v blízkém sousedství vyskytují slova s totožným nebo podobným kmenem:

Magister eius ex oratore arator factus est (Cic.). Jeho učitel se stal z řečníka oráčem.

506 **Kakofonie** [= zlozvuk] vzniká zejména

1. když konec předcházejícího slova zní stejně jako začátek slova následujícího:

Dorica castra (Verg.) dorský tábor
tota tamen (Verg.) celá však přece

2. když za sebou následuje několik slov s touž výraznou koncovkou, na př. *-orum*, srov. § 255, odst. 3).

3. když za sebou následuje několik slov jednoslabičných nebo slov téhož metrického útvaru.

TROPY

507 **Metafora** *(translatio)* je přenesení slova s jedné představy na představu jinou, jistým způsobem podobnou; souvislost obou představ je při metafoře myšlená, subjektivní. Metafora se vyskytuje v mluvě hovorové i v umělecké próze, ale zvláště je znakem slohu básnického; zejména básníci doby Augustovy jí hojně užívají jako uměleckého prostředku. Cicero někdy zmiňuje své metafory přidanými výrazy *quasi* ‚jakoby', *quidam* ‚jakýsi', [v. § 29], *ut ita dicam* ‚abych tak řekl'. Při překladu je třeba metafory pokud možno zachovávat nebo je nahrazovat metaforami jinými:

Quae non optima sunt, aliquo modo acui tamen et corrigi possunt. Věci, které nejsou nejlepší, přece se mohou nějakým způsobem obrousiti a napraviti.

Crassus ingenii laude floruit. K. se skvěl slávou svého ducha.

In amico quasi lumen aliquod probitatis perspicimus. V příteli spatřujeme jakoby [nějaké světlo =] nějaký zářivý vzor řádnosti.

Dum virent genua, obducta solvatur fronte senectus (Hor.). Dokud [se zelenají =] jsou svěží kolena, se zachmuřeného čela budiž zahnáno stáří.

Přenesený výraz se častějším užíváním stává výrazem vlastním a původní metafora přestává být metaforou, na př. *delirus* ‚šílený', původně ‚vybočující z přímé brázdy'.

Metonymie je druh zkratky, záležící v tom, že se věc nazve jedním, a to výrazným, ze svých znaků: **508**

Tecti auro fulvum mandunt sub dentibus aurum (Verg.). [Koně] pokryti zlatem hryzou v zubech žluté zlato [jménem zlata jsou tu nazvány věci ze zlata vyrobené, jednak pokrývky vyšívané zlatem, jednak zlatá udidla].

Pacemne huc fertis an arma? (Verg.). Přinášíte sem mír či [zbraně =] boj?

Tak užívají básníci i jmen božstev o věcech k těm božstvům náležících,

na př. *Ceres* ‚obilí', ‚chléb', *Bacchus* ‚víno', *Vulcanus* ‚oheň', *Venus* ‚láska'.

Také metonymie se vyskytují i v mluvě hovorové a některé častým užíváním přestávají být metonymiemi, na př. *lingua* ve významu ‚jazyk' = ‚řeč'.

Antonomasie [= přejmenování] vzniká, když se místo vlastního názvu pojmu užije výrazu, který by mohl být přístavkem nebo doplňkem onoho vlastního názvu: **509**

pater omnipotens všemohoucí otec [Juppiter]

Thetidis filius syn Thetidin [Achilleus]

fratres Helenae bratří Helenini [Kastor a Polydeukes].

Synekdocha *(comprehensio)* vzniká, když se zamění jméno celku s jménem části *(pars pro toto* nebo *totum pro parte)* nebo jméno rodu s jménem druhu *(genus pro specie* nebo *species pro genere):* **510**

tectum střecha : dům

puppis záď lodi : loď

porta candenti perfecta elephanto (Verg.) brána udělená z bělostné slonoviny [*elephantus: ebur* slon : slonovina].

Hyperbola (nadsázka, *superlatio*) je vyjádření představy výrazem zveličeným: **511**

Luce sunt clariora nobis tua consilia omnia. Nad světlo jasnější jsou nám všechny tvé záměry.

Quodsi me lyricis vatibus inseres, sublimi feriam sidera vertice (Hor.). Jestliže mě vřadíš mezi lyrické pěvce, povznesenou hlavou budu bíti do hvězd.

Litotes [= prostota] je vyjádření představy výrazem na pohled zmenšeným, skromným, ale ve skutečnosti někdy silnějším než by byl výraz vlastní; zejména se tak užívá popřeného záporného výrazu: **512**

non invitus ne nerad = velmi rád

non sum nescius nejsem neznalý = dobře vím

Polybius, haudquaquam spernendus auctor P., spisovatel naprosto ne hodný pohrdání = spisovatel velmi vážný.

513 **Ironie** (přetvářka, *simulatio*) vzniká, když mluvící vyslovuje opak toho, co myslí, ale tak, že ze souvislosti a ze způsobu vyslovení je pravý smysl jeho slov jasný:

Tum iste vir optimus — vereor, ne se derideri putet, quod iterum iam dico ‚optimus' — assem sese negat daturum. Tu tenhle výborný muž — bojím se, aby si nemyslil, že se mu dostává posměchu, že již po druhé říkám ‚výborný' — tvrdí, že nedá ani as.

Magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus unam mulierculam avexerint! Veliký vojevůdce, statečné vojsko, jejichž tolik rukou odvleklo jednu slabou ženu!

514 **Oxymoron** [= vtipný nesmysl] je vtipné spojení slov, značících sporné pojmy, v jednotný a výrazný celek:

rerum concordia discors (Hor.) nesvorná svornost věcí [narážka na Empedokleovo učení o vzájemném působení dvou kosmických sil, Lásky a Sváru]

insanientis sapientiae consultus (Hor.) znalec bláznivé moudrosti [t. j. učení epikurského]

Cum tacent, clamant. Když mlčí, volají [výklad v. § 412].

515 **Paradoxon** je nečekané a zdánlivě protismyslné spojení představ, výrazně vyjadřující jistou myšlenku:

P. Scipio dicere solebat numquam se minus otiosum esse quam cum otiosus, nec minus solum quam cum solus esset. P. Scipio říkal, že nikdy nemá méně prázdno, než když má prázdno, a že není méně sám, než když je sám.

ABECEDNÍ SEZNAM VĚCÍ

(Číslice značí §§ druhého dílu.)

ablativ 105—133: ceny 127; časový 116; instrumentální 117—133; lokativní 114 až 116; míry 133; místní 114—115; nástroje a prostředku 121—127; odlukový 106 až 113; příčiny 128—131; původu 107; průvodový 118; směru 106; srovnávací 9, 113; vlastnosti 120; vztahu 132; způsobový 119; ablativ absolutní 238—244

absolutní ablativ 238—244

activum 143

adjektivum: přívlastkové, jeho postavení 281—282; stupňování 8—13; adj. zájmenné 31; zpodstatňování 2—6, 287; genitiv zpodstatnělých neuter 88

akusativ 55—77: básnický ak. předmětový 73; dvojí 69—72; obsahu (= vnitřního předmětu) 64 až 66; předmětu vnějšího 63; rozsahu časového 75, místního 74; směru 76; zvolací 273; akusativ s infinitivem 204—219

aliterace 504

anadiplosis 495

anafora 490

anakoluth 285

anticipatio podmětu 315

antithese 486

antonomasie 509

apodosis 434

aposiopesis 497

asyndetické spojení 275; 317—318

attractio konjunktivu 350

brachylogie 499

citoslovce větou 273

city, slovesa je vyjadřující 58; 131; 207; 373

conclusio v periodě 485

consecutio temporum 353—361; v řeči nepřímé 484

časové věty 407—433

časy slovesné 151—174; užívání absolutní 152—153; užívání relativní 154—155; časy hlavní a časy vedlejší 353

číslo gramatické 42—48

číslovky 33; vazba základních číslovek 87

dativ 92—104; u adjektiv 104; básnické vazby dativní 101; dvojí u *esse* a jiných sloves 103; mravní 94; prospěchu a neprospěchu 93; přívlastňovací 102; původce 96; u sloves nepřechodných 98; u sloves přechodných 100; u sloves složených 99; zřetelový 95

deponentní slovesa 146; participia dep. sloves 228

doplněk 262—266: shodný a neshodný 263; vnější a vnitřní 262; vnější 265

doplňkové jméno 212; jeho shoda s podmětem 286—291

důvodové věty 376—380

dvojice spojek 342

elativ 42

ellipsis 498

enallage 501

epexegesis 496

figura etymologica 64

figury 488; 489—506

formy vět podmínkových 436—440

futurum I. 162; futurum II. 172 až 174

geminatio 495

genitiv 78—91: adnominální 78 až 88; adverbální 89—91; děleného množství nebo celku 87—88; druhu, vlastnosti a míry 82; hodnoty 83; podmětový a předmětový 85—86; přívlastňovací 78—81; vysvětlovací 84; vztahu 86

gerundium 252—255

gerundivum 245—251: doplňkem 249 až 251; přívlastkem 248; souřadná vazba osobní 246—247

gramatická shoda v. shoda

hen dia dyoin 496

homoioteleuton 503; 486

hyperbaton 280

hyperbola 511

hypotaxe 315

hysteron proteron 492

chiasmus 491

imperativ 190—194

imperfektum 161

incisum 485

indikativ 176—177; v závětí ireál. souvětí podmínkového 439

infinitiv 196—222: absolutní 200 až 201; s doplňkovým jménem 203; historický 201, jeho význam pro souslednost časů 357; inf. perfecti, jeho význam pro souslednost časů 359; předmětový u adjektiv 198; předmětový u sloves 197—198; ve zvolání 202; infinitiv s akusativem 204—219; s nominativem 220—222
ironie 513
jednočlenné věty 273—274
jednoduché věty 256—314
jména měst a menších ostrovů: v ablativu 106, 114; v akusativu 76; s přístavkem 272; s přívlastkem 271
jmenné věty 258
kakofonie 506
klimax 493
kólon 485
komma 485
komparativ 8—13; o vlastnosti přesahující jistý účinek 392
konjunktiv: ve větách hlavních 178 až 189; ve větách vedlejších 348—350; ve větách důvodových 378; konj. možnosti a rozvažovací 179—180; nepřímý 349—350; 355; neskutečnosti 181; přací 182 až 183; připodobování konjunktivu 350; přípustkový 184; význam pro souslednost časů 358; konj. vůle 185—188
koordinace 315
kupování a prodávání, slovesa 83, 127
litotes 512
lokál 134
medium 143—144
membrum 485
města, vazby jejich jmen, v. jména
metafora 507
metonymie 508
nadsázka 511
následnost, vyjadřování ve větách vedlejších 354—355
nepřímé otázky 363—371
neurčité tvary slovesné 195—255
nominální věty 258
nominativ 51—53; dvojí nom. 52; nom. větou 274; nominativ s inf. 220—222
obavné věty 405—406
odpovědi 308
oratio obliqua 482—484
osobní a neosobní vazba sloves 148 až 149
ostrovy, vazby jejich jmen, v. jména
otázky 301—314; nepřímé 363 až 371
oxymoron 514
oznamovací věty 297
pády 50—134; pády předložkové 50
paradoxon 515
parataxe 315
paronomasie 505
participium 226—244: part. v ablativu absol. 238—244; jako adjektivum 231; slovesný čas participií 229; part. fut. na — *urus* 237; part. perf., jeho význam pro souslednost časů 359; slovesný rod participií 228; part. jako sloveso 232 až 236; jmenné a slovesné vlastnosti participia 226—227; part. zpodstatnělé 5
passivum 143; doplňování passiva 150; pas. u sloves přechodných a nepřechodných 148—149
perfektum 163—166
perioda 485—487
pleonasmus 494
plurál: jmen abstraktních 46; básnický 47; o jedné osobě 48; jmen látky 45; *pluralis maiestatis* 48; *pluralia tantum* 43—44
plusquamperfektum 167—171
podmět 257
podmínkové věty 434—450, přirovnávací 465
podřadicí slova 344
podřadicí spojky 466—474
podstatná věta s *quod* 372—375; se *si* 446
polysyndeton 275
praesens 158—160; praes. historické 159, jeho význam pro souslednost časů 356
prodávání a kupování, slovesa 83, 127
prolépsis 502; prolépsis podmětu 315
protasis 434
přací věty 300
předčasnost, vyjadřování 154
předložkové pády 135
předložky 135—142; u ablativu 137 až 138; u akusativu 136; u akusativu i ablativu 139; rozdíly v užívání předl. vazeb mezi lat. a češt.

140—142; slovesa složená s předložkami 61
předmět vnější, předmět jako výsledek a předmět jako obsah činnosti 63
předvětí v podmínkovém souvětí 434
připodobení konjunktivu 350
přípustkové věty 451—456
přirovnávací věty 457—465
příslovce vzniklá z akusativů 67; příslovce v přísudku 261
přístavek 212; 270—272
přísudek 258—261
přívlastek 267—269; přívl. adjektivum, postavení 281—282; hodnotící 282; rozlišující 281, 270; souřadný, určující část 268; souřadný ve významu gen. podmětového a předmětového 85
relativní věty 475—481
rod jmenný 49
rody slovesné 143—150
rozkazovací konjunktiv 187; rozkazovací věty 299
rozvažovací konjunktiv 180
řeč přímá a nepřímá 482; mluvnické změny v řeči nepřímé 483—484
semideponentní slovesa 147
sevřenost v periodě 485
shoda gramatická 286—295; přísudku s podmětem 286—291; přívlastku a přístavku 292; zájmen 293—295
schema periody 487
slova podřadicí 344
slovesa: myšlení s podstatnou větou s *quod* 375; očekávání a zkoušení s větou se *si* 446; projevování s podstatnou větou s *quod* 375; s větou snahovou 386; přechodná a nepřechodná 55—62; složená s předložkami 61; vnímání s podstatnou větou s *quod* 375; zabraňování, vazba 389; způsobování a dění s podstatnou větou s *quod* 374; s větou s *ut* 394; postavení slovesa na prvním místě věty 279
slovesné věty 258
slovosled 276—283: pravidelný 277; příležitostný 278—279
smyslové vnímání, slovesa 208
snahové věty 385—389
soudní řízení, slovesa 91
současnost, vyjadřování 514
souslednost časů 353—361; v řeči nepřímé 484
souvětí souřadné a souvětí podřadné 315
spojení asyndetické a spojení spojkové 317—319
spojky podřadicí 466—474; spojky souřadicí 319—342: dvojice spojek 342; odporovací spojky 329 až 335; důvodové spojky 339 až 341; rozlučovací spojky 326 až 328; slučovací spojky 320 až 325; důsledkové spojky 336—338; vznik z akusativů 68
spona 259
střední rod slovesný 143—144
stupně závislosti 343
subordinace 315
substantivum v platnosti adjektiva 7; nevyjádřeno 2
superlativ 8—13
supinum 223—225; sup. I. 224; sup. II. 225
synekdocha 510
tázací věty 301—314
tropy 488; 507—515
účelové věty 381—384
účinkové věty 390—392
úměrnost v periodě 486
určovací věty dějové 398—400; určovací věty druhové 401—404; s *cum* 411
vazba adnominální a adverbální 50; podle smyslu 288; syntaktická 284—285
vedlejší věty 343—481: jejich postavení 362; připojování 344; rozdělení 345—347; slovesné způsoby 348—350; čas konjunktivu 351—361; samostatné užívání konjunktivu 352; vztažné užívání konjunktivu, souslednost časů 353 až 361
verba affectuum 58, 131, 207, 208, s podstatnou větou s *quod* 373; *dicendi* 207, s podstatnou větou s *quod* 375, s větou snahovou 386; *faciendi* 207; *sentiendi* 207; *voluntatis* 207, 209
věty: časové 407—433; důvodové 376—380; jednočlenné 273—274; jednoduché 256—314; jmenné a slovesné 258; obavné 405—406; oznamovací 297; podmínkové 434 až 450, podmínkové přirovnávací

465; přací 300; přípustkové 451 až 456; přirovnávací 457—465; rozkazovací 299; snahové 385—389; tázací 301—314, otázky nepřímé 363—371; účelové 381—384; účinkové 390—392; s *ut* k určení děje 398—400; věty vedlejší v. vedlejší věty; vložené 316, 462: vztažné 475—481; způsobovací 393—397; zvolací 298
vidy slovesné 156—157
vložené věty 316, 462
vokativ 54
vybízecí konjunktiv 186
vztažná zájmena, užívání 478—481
vztažné věty 475—481
zabraňovací konjunktiv 188
zájmena: neurčitá 26—30, osobní 15, přivlastňovací 16, tázací 25, ukazovací 20—24, vztažná 32, 478—481, zvratná 17—19; shoda zájmen 293—295
zákaz, vyjadřování 192
zápor v lat. vyjadřován jinak než v češtině 41
záporky 36—41
závětí v podmínkovém souvětí 434
zeugma 500
způsobovací věty 393—397
způsoby slovesné 175—194
zvolací věty 298
zvratná činnost 145; zvratná zájmena 17 až 19

ABECEDNÍ SEZNAM SLOV

(Číslice značí §.)

a, ab 136; 71; o původu 107; o odluce 108 až 112
absolvere, vazba 91
ac (atque) 320; 322; *ac si* 465
accidit quod 374; 400; *accidit ut* 398
accusare, vazba 91
ad 136; opakováno 61, 62
adversum, adversus 136; místo gen. předm. 85
afficere, vazby 124
age, agite jako příslovce 194
aliquis 27
alius ac 322
ambo 31
an v otázkách rozlučovacích a v otázkách jednoduchých 309 až 310; v otázkách nepřímých 366, 369
animi jako gen. vztahu 86
ante, předložka 136; příslovce 133
anteferre, vazba 99
anteponere, vazba 99
antequam 471
aptus s konj. větou vztažnou 383
apud 136
ast 434; 331
at 331
atque (ac) 320; 322
atqui 332
aut 326
autem 330
causā jako předl. 129
cavere s dat. 100; *cave* s konj. 188
cedere s abl. 110
celare s ak. 69; *celari de re* 70
certare s dat. 101
circa, circum 136
cis, citra 136
coepi s inf. pas. 198
communis s gen. 80
consulere, vazby 100
contra 136
convincere, vazba 91
coram 136
cordi esse 103
cum, předložka 136; o průvodu 118; o způsobu 119
cum, spojka 470; *cum interea* 414; *cum ... tum* 463
damnare, vazba 91
de 136; 71; místo gen. part. 87; místo gen. předm. 89; o odluce 108–110; u superlativu 11
decet me 57
dedecet me 57
desino s inf. pas. 198
differre s dat. 101
dignus s abl. 132; s konj. větou vztažnou 383
discere místo *doceri* 70
discrepare s dat. 101
domi, domo, domum s přívlastkem 271
donec 472
dubito an 366, 369; *non dubito quin* 370
dum 472
e předl. v. *ex*
ec- tázací 307
efficitur ut 398; *efficitur* s ak. s inf. 211
emere s gen. hodnoty 83 s abl. ceny 127
enim 340
erga 136; místo gen. předm. 85
ergo 338
esse jako sloveso jsoucnosti 260; *est* s určovací větou druhovou 402; *est ut* 398
et 320
etenim 341
etiam 325
etiamsi 473
etsi 473
evenit quod 374; 400; *evenit ut* 398
ex 136; 71; místo gen. part. 87; u superlativu 11; o původu 107; o odluce 108 až 110
excellere, vazba 99
extra 136
facere s gen. doplňkovým 82; s abl. 122; *fac* s konj. 188
fallit me 57
femina nevyjádřeno 2
fit quod 374; 400; *fit ut* 398
fruor s abl. 123
fuge s inf. 192; *fugit me* 57
fungor, vazby 123
gratiā jako předl. 129
habere a *haberi* s doplňkem 53; *habere* s doplňkovým part. perf. pas. 235
haerere s dat. 101
haud 37
haud scio an 366, 369
hic 20; 21
homo nevyjádřeno 2; odkazovací 22
idem 23, 104
idoneus s konj. větou vztažnou 383
igitur 337
ille 20; 21
in 136; opakováno 61; místo gen. předm. 85
infra 136
inter 136; místo gen. part. 87; u superlativu 11; *inter se* 19
interdicere, vazba 110
interest, vazba 81
interrogare s ak. předmětovým 69
intra 136
ipse 24
irasci s dat. 98
is 22; *is qui* s ind. a s konj. 404
ita ... ut 459; 461
itaque 336

itur, iri se supinem 224; 214
iubere 206
iungere s dat. 101
iuxta 136
liberare s abl. 109
licet s dat. 264; jako spojka 474
loco na otázku kde? 115
memini, vazba 89
metuere s dat. 100; s větou obavnou 405
miscere s dat. 101
miseret, vazba 90
modo = jen když 426
moneo, vazba 89
mos est ut 398; *mos est* s ak. s inf. 211
multi spojeno s jiným přívlastkem 269
nam 339
namque 341
natū maior (minor) 132
natus s ak. při udávání věku 75; s abl. 107
-ne tázací 304; 309
ne záporka a spojka 38; 474; *ne quis* 40; *ne . . . quidem* 38; 41
nē záporka 39
nec záporka 39
necne v nepřímých otázkách rozlučovacích 367
nedum 426
nego 40
nemo non a *non nemo* 41
neque 320; 323; *neque... neque* 41; *neque quisquam* 40
nescio an 366, 369; *nescio quis* 368
neve, neu 38; 382
ni, spojka 441
nisi 322, 442, 473
noli s inf. 192
nomen 102
non 36; *non nemo* a *nemo non* 41
nonne tázací 305
nos místo *ego* 48
noster místo *meus* 48
nubere s dat. 98
num tázací 306
ob 136
obliviscor, vazba 89
oboedire s dat. 98
obsequi s dat. 98
obtemperare s dat. 98
opus est, vazby 126
orare s ak. předmětovým 69
paene s ind. 177
paenitet, vazba 90
palam 136
par s gen. a dat. 104
parce s inf. 192
parcere s dat. 98
parere s dat. 98
parte na otázku kde? 115
pellere s abl. 110
penes 136
per 136
persuadere s dat. 98
petere, vazby 71
piget, vazba 90
pone 136
post, příslovce 133; předložka 136
postponere, vazba 99
postquam 471
potiri, vazby 123
prae 136
praeter 136
praeterit me 57
primus jako doplněk 266
priusquam 471
pro 136
probare a *probari*, vazby 96
prope, příslovce, s ind. 177; předložka 136
proprius s gen. 80
propter 136
providere, vazby 100
pudet, vazba 90
pugnare s dat. 101
quaerere, vazby 71
quam 471; u komparativu 9; vynecháno 10
quamquam 471; na zač. vět hlavních 455
quamvis 471; stupňovací příslovce 454
quando 471
quasi 465; 473; k zmírnění metafory 507
-que 320—321
qui, vztažné zájmeno, užívání 478—481; neurčité zájm. 26
quia 466
quid = co = proč 59; jako řečnická otázka 312—313
quidam 29; k zmírnění mefatory 507
quin 467
quippe ve větách vztažných důvodových 380
quis, quid neurčité zájm. 26
quispiam 27
quisquam 28
quisque 30; *ut quisque* 461
quo = čím, aby tím 384; 468
quoad 471
quod, spojka, 466; *quod* faktické 372—374; důvodové 59; 376 až 378
quodsi 441
quominus 468; po slovesech zabraňování 389
quoniam 470
quoque 325
recordor, vazba 89
rĕfert, vazba 81
res odkazovací 22
rogare s ak. předmětovým 69
sacer s gen. 80
secundum 136
sed 329
sequitur ut 398; *sequitur* s ak. s inf. 211
seu 473
si 473
sic 459
sicut 459
similis s gen. 80; s dat. 104
simul 136; 472
sin 473
sine 136
sive 473
studere s dat. 98
sub 136
sunt qui dicant 402
super 136
supra 136

suus bez vztahu k podmětu 19
taedet, vazba 90
tam . . . quam 459
tamen 335
tametsi 473
amquam 460; *tamquam si* 465
tempus cum s ind. a s konj. 411; *tempore* a *in tempore* 116
tenus 136
timere s dat. 100; s větou obavnou 405
trans 136
ubi 469
ullus 28
ultra 136
unus u superlativu 13
usus est, vazby 126
-urus fui výrazem ireálnosti 448
ut 469; ve větách vztažných důvodových 380; *ut non* ve větách účelových 382; *ut si* 465
uter 25
uterque 31
utor s abl. 123
utpote ve větách vztažných důvodových 380
utrum v otázkách rozlučovacích 309
-ve 326; 328
vel 326—327; 464
velle s ak. osoby 69
velut 464; *velut si* 465
vendere s gen. hodnoty 83; s abl. ceny 127
vero 333
verum 334
versus 76
vescor s abl. 123
vetare 206
videri u nomin. s inf. 220
vir nevyjádřeno 2; odkazovací 22
votum, vazby 91

ERRATA

§ 19, poslední řádek, místo *rēteneo má být rĕteneo; str. 19, 1. řádek zdola, místo § 7 má být § 5; tamtéž pozn. 3 (V. § 103) patří na následující stránku 20 jakožto pozn. 1 ke zkratce a.d., uvedené v 2. řádku shora; str. 28 řádek 3 zdola místo ēgregie má být ēgregiē; tamtéž řádek 2 zdola místo pie má být piē; str. 98 v pozn. 1 má být správně slovesa *orior.*

Dr František Novotný a kolektiv

ZÁKLADNÍ LATINSKÁ MLUVNICE

#

Vydalo Státní pedagogické nakladatelství, n. p., v Praze
jako svou publikaci č. 73-09-00
Edice Učebnice pro vysoké školy
Odpovědný redaktor: Jindřich Kozera
Technický redaktor: Václav Abrhám

#

Z nové sazby písmem French vytiskly
a knihařsky zpracovaly Pražské tiskárny, n. p., provozovna 03, Praha II –
Formát papíru 86 × 122 cm – AA 18,69 – VA 19,47 – D 562 205
Thematická skupina a podskupina 16/1
Náklad 4220 výtisků

Vydání 1.

Cena brož. výtisku Kčs 17,30
56/II-6

Cena vázaného výtisku Kčs 20,80
56/XI-9